

Guldgrävarna handlar om en av världens våldsammaste guldrushes, den som i slutet av 1800-talet förde hundratals svenskar till trakterna av Nome i Alaska. I boken lär vi känna många av dessa äventyrarens öden och upplevelser. En del av dem lyckades och blev till och med miljonärer men många gick det illa för och inte så få försvann för alltid i vildmarken. *Guldgrävarna* är ett försök att ta reda på sanningen i alla de legender som spunnits kring denna epok i guldets dramatiska historia. Men som så ofta visar sig denna sanning ibland vara märkligare än dikten.

Guldgrävarna är frukten av ett ovanligt samarbete mellan den svenske författaren och journalisten Tord Wallström och amerikanen Charles af Forselles, son till den legendariske Georg af Forselles, mera känd som Alaska-Greven. "Greven" verkade i Alaska i 30 år och skildrade sina upplevelser i ett antal böcker på svenska.

I den här boken har författarna använt sig bland annat av dessa berättelser tillsammans med Charles af Forselles skildringar av sina egna sällsamma äventyr. Boken är illustrerad med ett flertal delvis unika fotografier som värtaligt skildrar livet i Nome och guldletandets hårda villkor.

Nedan: The Three Lucky Swedes i Nome 1901. Frv. Erik Lindblom, 43, John Brynjeson, 30 och Jufet Lindeberg, 27.

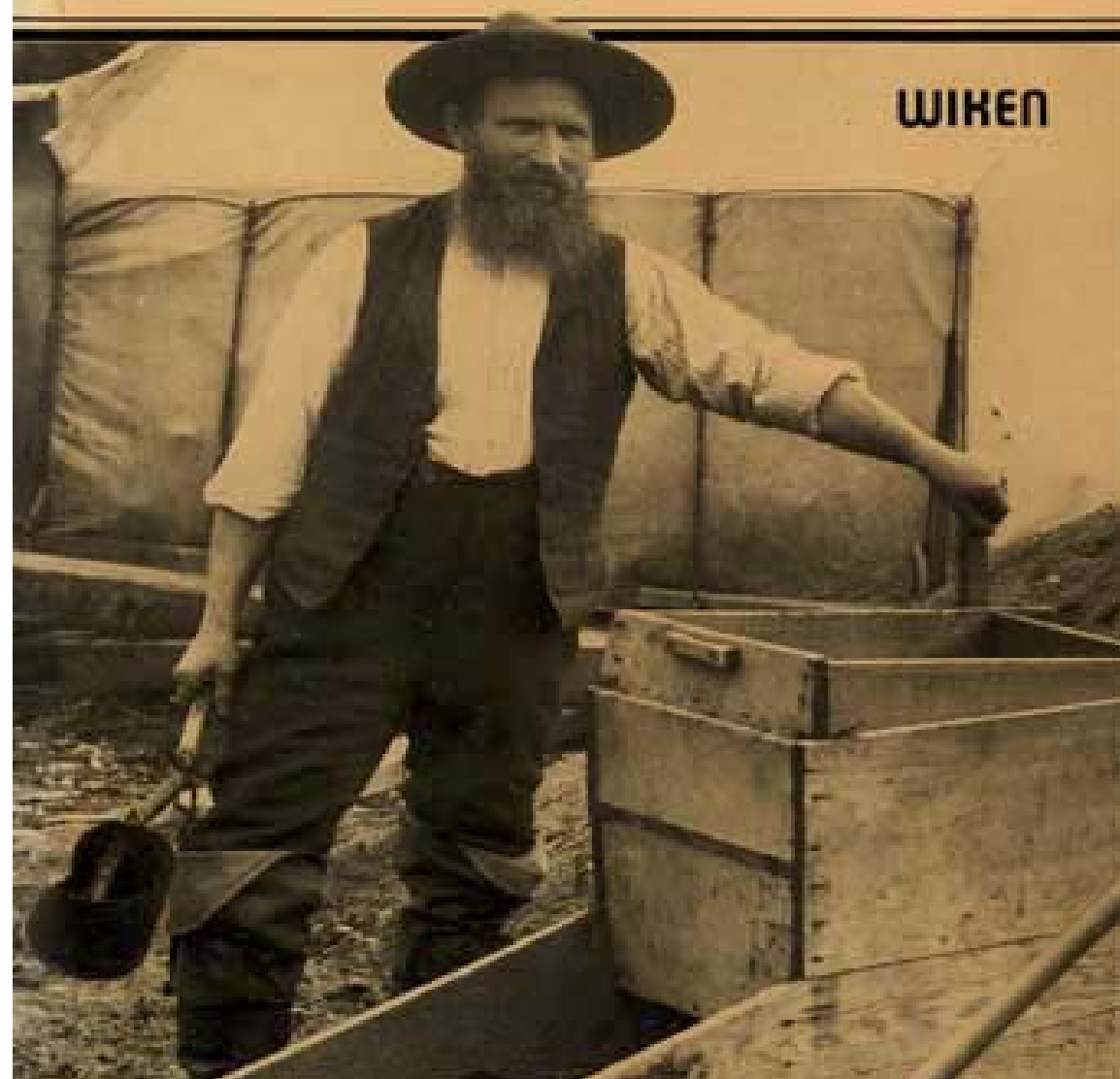
*Omslagets framsida:
En guldgrävare vid
stranden i Nome i
arbete vid en "vask-
låda" som används
till att skölja guld-
kornen ur sanden.*

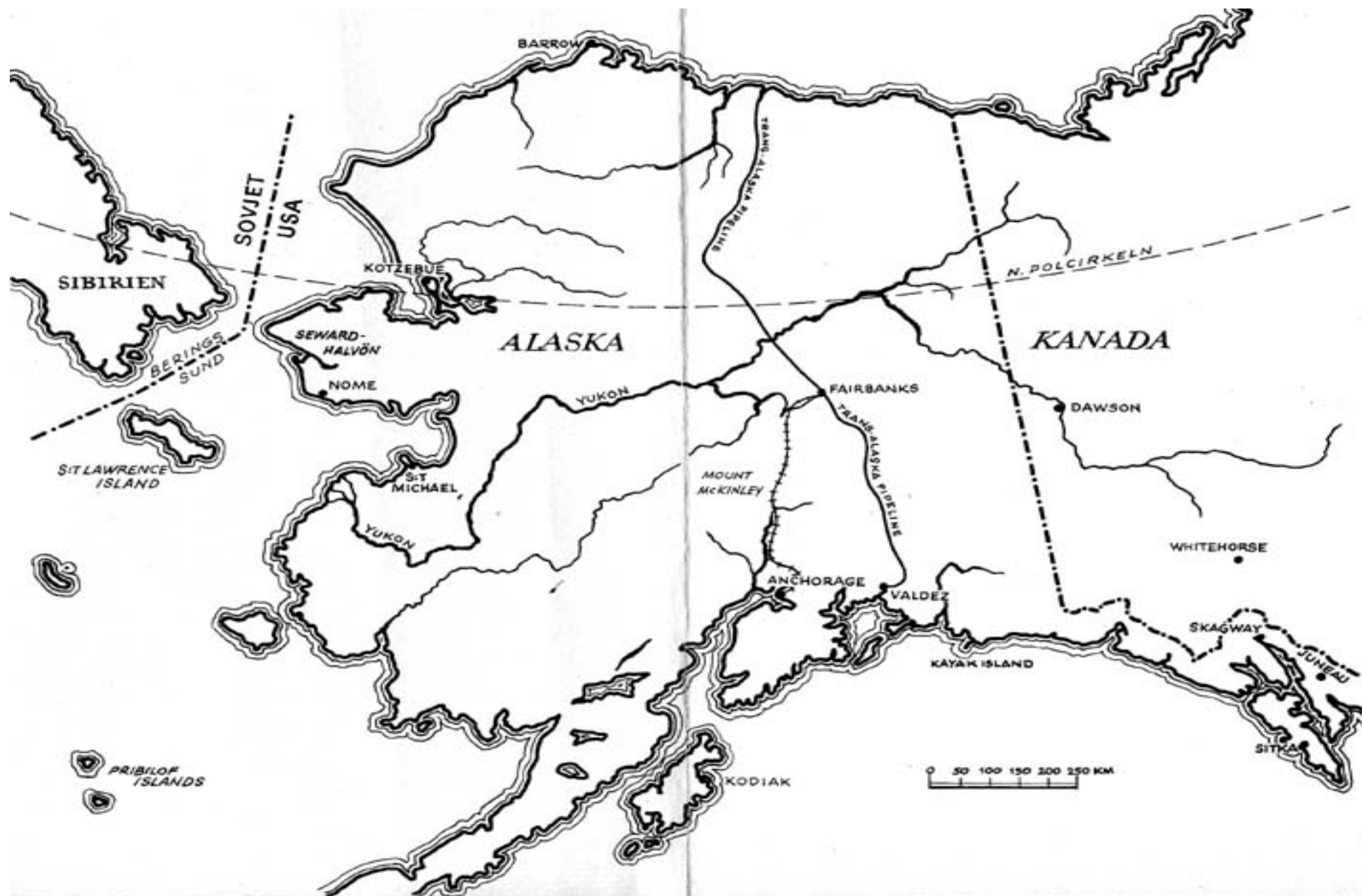

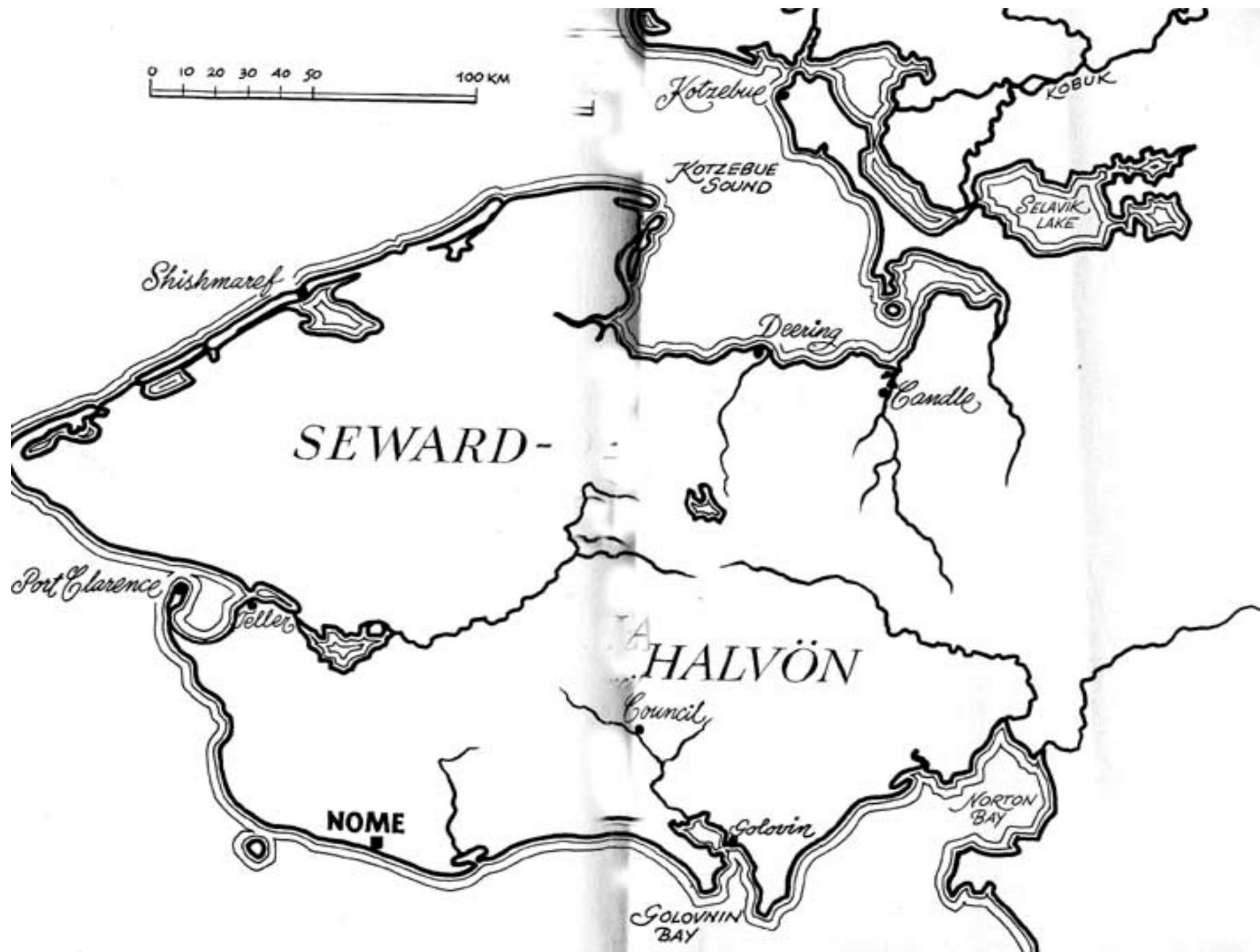
Tord Wallström - Charles af Forselles

GULDGRÄVARNA

Svenska äventyrare i Alaska

Tord Wallström - Charles af Forselles

GULDGRÄVARNA

Svenska äventyrare i Alaska

Denna bok kom ut 1986.. Den publiceras i **Läs en bok** utan ändringar men med väsentligt utökat bildmaterial. Det som beskrivs, t ex om Nome och Kotzebue, kan ha förändrats en del, dock förmodligen inte i någon större utsträckning..Men när jag skildrar Nome och Kotzebue ”nu” är det alltså för ett par decennier sedan. .Och många av dem jag då träffade och intervjuade är nu döda.

Sist i boken en epilog, skriven 1996

T W

© Tord Wallström 1986, Internet-version 2008

ISBN 91-7024-263-1

Följande institutioner har välvilligt ställt fotografier till förfogande: Alaska and Polar Regions Dept, University of Alaska, Fairbanks, Alaska The Anchorage Museum of History and Art, Anchorage, Alaska

Innehåll

Årtalen anger den tid, som huvudsakligen behandlas i respektive kapitel, eller då intervjuerna gjorts.

1. Prolog. Om den yttersta västern, om svensken som bjöd på brännvin, om en dålig rysk affär och om den här boken. (1741, 1867) 7

2. Om äventyrslandet Alaska och om guldet i Klondike, men mest om hur guldet i Nome upptäcktes och om hur pastor Hultberg lurade guldgrävaren Blake på storkovan. (1896, 1898) 17

3. Om första ruschen till Nome, om hur Georg af Forselles blev greve och om hur han och hans kompaner försökte hänga Crazy Louis och kapade benet på Frank Landström från Göteborg. (1898) 46

4. Om den första sommaren i Nome, då löjtnant Spaulding hejdade ett hotande inbördeskrig, då man upptäckte att stranden bestod av guldsand och guldgrävarstaden växte upp ur tundran. (1899) 72

5. Om den stora invasionen av Nome år 1900, om Wyatt Earps saloon, om kvinnorna i guldgrävarstaden och om hur en tom tomatburk blev värd 10.000 dollar. (1900) 85

6. Om missionsförbundarnas inbördes strid om

guldet i ”Nummer 9 ovanför”, om de svenska bonanza-
kungarnas vidare öden och om hur Lindblom svedde sina poli-
songer. (1900) 114

7. Om de envisa och ihärdiga svenskarna och om hur ”tur”
kanske mest är resultatet av träget arbete. (1899, 1900) 123

8. Om den katastrofala höststormen 1900, då nästan hela
Nome blåste bort, och om den stränga vintern, då människor
och djur frös ihjäl. (1900, 1901) 130

9. Om Sam Samson, som använde huvudet innan han bör-
jade gräva och som därigenom hittade guld för 20 miljoner
dollar och om hur han sedan förlorade alltihop. (1900) 154

10. Om Nomes livskraftiga ortstidningar, om hur korpral
Sanford förlorade sin hustru och om en nyhetsnotis som star-
tade en ny guldrusch. (1899, 1901) 163

11. Om hur Greven bärgade en bark och räddade en halv-
död guldgrävare och om hur han sedan hittade guld i Candle
Creek. (1900, 1901) 180

12. Om det trivsamma vinterlivet i Candle, om ”Rip-Jack”
London, Rex Beach och andra äventyrare och om Grevens ödes-
digra expedition till Norra Ishavets kust. (1901, 1905) 197

13. Om hur Leonhard Seppala räddade livet på slaktaren
Malm genom att hota att skjuta honom, om hur vildmarken
skördade många andra offer, och om en slädhundskapplöpning

med döden. (1900, 1908, 1925) 210

14. Om hur jag landar i Nome och hamnar på hotell Pola-
ris, om Hugo Lindfors från Södra Sunderbyn och om Maja
Kry, som blev den rikaste kvinnan i Nome men aldrig glömde
Sverige. (1979) 227

15. Om hur Nome ter sig nuförtiden, om den svåra eldsvå-
dan 1905 och om svenskättlingen Nils och hans hustru, vilka
lär turisterna vaska guld. (1905, 1979) 246

16. Om Sewardhalvöns eskimåer och om missionärernas
fåfänga försök att frälsa folket på Diomedes-öarna mitt i
Berings sund. (1900, 1906, 1915) 283

17. Om S:t Lawrence Island, där skeppet Vega gjorde ett
strandhugg år 1879, om missionären Doty och om de eskimåer,
som nu bor där. (1816, 1879, 1898, 1979) 296

18. Om det exotiska Kotzebue, om Grevens vidare eskapader
och guldruschen till Fairbanks och om hur jag träffade
Grevens son. (1902, 1979) 341

19. Charles berättar om spökstaden Candle och guldgräva-
ren Jack Wiggs, om Kotzebue och jadekungen Bob Wallace.
(1961-1971) 353

20. Charles berättar om den gamle svenske surdegen Gus
Anderson i Kotzebue. (1961-1971) 365

21. Charles om sin tid som polis i Kotzebue.(1965)	378
22. Charles berättar om sina äventyr tillsammans med flygaren Shoe Rumfelt. (1961-1971)	385
23. Charles berättar om Willy Puckel och hans boaorm, om drakflygaren Skip Tiki och andra tokstollar i Kotzebue. (1961-1971)	390
24. Charles berättar om Oonulik och hennes dotter Kutinik. (1969-1971)	396
25. Om svenska eskimåer i Kotzebue och om Pete Nilsson, den äldste av dem. (1979)	402
26. Om John Nilsson och hans vildmarksparadis och om en säljakt i drivisen. (1979)	409
27. Om August Nilssons dotter Lena. (1979)	439
28. Om hur Charles och jag reser till Kotzebue och om en båtfärd på Kobukfloden. (1984)	456
29. Charles berättar om sitt liv. (1924-1985)	483
30. Om hur Alaska-Greven 20 år efter sin död förändrade sonen Thomas livssyn och om mysteriet med kopparkitteln på Chamisso Island. (1946, 1980, 1984)	506
31. Epilog:Gåtan på Chamisso-ön	514
Litteratur	524

1

Prolog

Om den yttersta västern, svensken som bjöd på brännvin och om hur Alaska köptes av USA.

På de flesta världskartor anges nollmeridianen ungefär i mitten med Sverige strax till höger. Uppe i vänstra hörnet hittar man Alaska, där Sewardhalvön sticker ut mellan två djupa havsvikar, Kotzebue Sound och Norton Sound.

Sewardhalvön är den yttersta västern. Dess västligaste udde, Cape Prince of Wales, är också den nordamerikanska kontinentens västligaste punkt, 167°21' västlig längd. Fortsätter man längre åt samma håll kommer man visserligen snart till Tjuktjerhalvön i Sibirien, men då har man passerat datumlinjen, som går tvärs igenom Berings sund, och hamnat i den yttersta östern.

Ser vi i stället på en jordglob eller på en karta över Arktiska oceanen, som projicerar en del av norra halvklotet från en punkt i rymden rakt ovanför nordpolen, får vi en annan bild av världen. Och då upptäcker vi att avståndet till Alaska i verkligheten inte är så långt som det kan förefalla.

Följer vi 15-graders-meridianen till polpunkten och fortsätter linjen längs 165-graders-meridianen kommer vi ner över Sewardhalvön och nästan rakt på Nome. Från Nordsverige till Sewardhalvön är det den vägen visserligen ungefär lika långt som från Sydsverige till södra Sahara. Men Alaska är, om vi bortser från Nordkalotten och Spetsbergen, vår närmaste granne i norr.

Den förste västerlänning som fick kontakt med Alaskas urbefolkning var en svensk som bjöd på brännvin. Han hette Sven Waxell och var son till en krögare på Södermalm i Stockholm. Han hade gett sig till sjöss i mycket unga år, hamnat i rysk tjänst och var nu en av dansken Vitus Berings närmaste män på en stor expedition till den yttersta östern. De hade seglat från Kamtjatka i juni 1741. Waxell var förste styrman på Berings skepp *Sankt Peter*, som den 16 juli nådde Alaskas södra kust vid Kayak Island, ungefär 340 kilometer sydöst Anehorage. Det är ett öde område. Innanför kusten finns en bergskedja, som döptes till Waxell Ridge, en jökel med namnet Bering Glacier och en över 3.000 meter hög bergstopp, benämnd Mount Steller efter expeditionens tyske naturforskare. De första platser i Alaska, som namngavs av européer, minner alltså om en svensk, en dansk och en tysk.

Bering hade varit en gammal och bruten man redan då expeditionen lämnade Kamtjatka och strapatserna blev så svåra att han mestadels höll till under däck och lämnade åt Sven

Waxell att föra befälet. I början av september hade de seglat förbi den stora Kodiakön och kom till en ögrupp, som döptes till Shumagin Islands efter en avliden rysk besättningsman. Där hörde de skrikande människoröster och såg på morgonen ett par sälskinnskajaker. Waxell och Steller gav sig in mot land i en båt tillsammans med nio välbeväpnade män. De kunde inte ta sig i land på stranden, som var full av stora klippblock, men Waxell försökte på alla vis få kontakt med öborna. Till slut paddlade en gubbe ut och det var då Waxell gjorde sitt misstag:

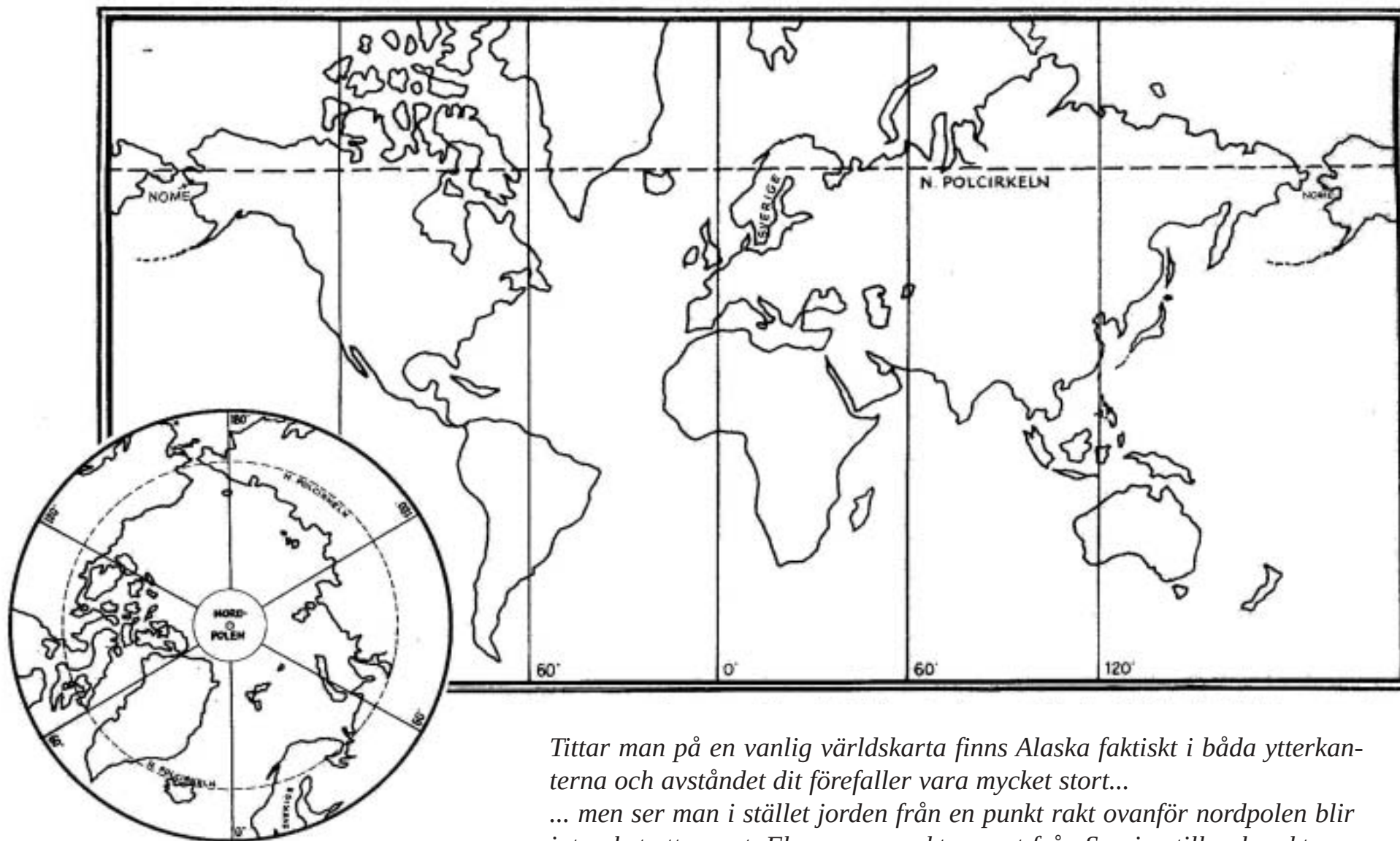
”Jag räckte honom en skål brännvin, som han förde till munnen, men han spottade omedelbart ut det igen och skrek på det förfärligaste, vänd mot sina kamrater.”

När Waxell sedan ville överrätta en del gåvor — synålar, glaspärlor, en liten järnkittel, tobakspipor och sådant — tackade gubben nej och vände tillbaka.

Sven Waxell, som hade sin 12-årige son Lars med på resan, blev expeditionens chef, sedan Bering dött i en sandgrop på Bering Island, där *Sankt Peter* hade strandat. Svensken var en utomordentlig ledare och det var till stor del hans förtjänst att de lyckades överleva vintern på den öde ön och sedan ta sig tillbaka till Petropavlovsk på Kamtjatka.

Episoden med brännvinsskålen är svår att glömma. För ursprungsbefolkningar i alla världsdelar har alkoholen blivit ett ödesdigert gift och det gäller inte minst Alaskas indianer

*Tittar man på en vanlig världskarta finns Alaska faktiskt i båda ytterkanterna och avståndet dit förefaller vara mycket stort...
 ... men ser man i stället jorden från en punkt rakt ovanför nordpolen blir intrycket ett annat. Flyger man rakt norrut från Sverige till polpunkten och fortsätter utan att ändra kurs hamnar man i Alaska.*

och eskimåer. De vita kolonistörerna lärde sig snart att utnyttja ”eldvattnet” för sina egna syften och så är det än i dag. Men Waxell hade inga dunkla avsikter, då han bjöd den där gamle gubben på brännvin för 240 år sedan — för honom var brännvinet bara en gård av vänskap. Det ländar gubben till heder att han spottade ut spriten, men kommande generationer följde inte det exemplet.

Bara ett par år efter Alaskas upptäckt inleddes jakt på havsutter och andra pälsdjur längs kusterna. Ryska jägare och sjömän seglade längst den aleutiska ökedjan och utrotade pälsdjuren på en ö i taget enligt samma hänsynslösa metod, som de redan hade använt i Sibirien, där de på kort tid lyckats utplåna hela sobelstammen. I sin hämningslösa rovgirighet var de också på god väg att utrota aleuterna, det fredliga folk som bebodde ökedjan men som genom blodbad och massakrer minskade i antal från förmodligen omkring 20.000 till 2.000.

Havsutterskinnen togs av *promyshlenniki* (pälshandlare) till Irkutsk, varifrån de rika köpmännen sålde dem till Kina för fabulösa priser.

När de stora europeiska sjöfarnationerna fick klart för sig att ryssarna närmade sig den nordamerikanska kontinenten västerifrån skickade de ut expeditioner från andra hållet. Spanjoren Juan Perez och engelsmannen James Cook utforskade Alaskas södra kust. 1794 siktades Alaskas och Nordamerikas högsta bergstopp, Mount McKinley, 6.194 meter,

av George Vancouver (som också hade varit med på Cooks andra och tredje resor.)

De sibiriska köpmännens motdrag var att bekosta egna expeditioner i avsikt att lägga Alaska under ryskt välde och den första ryska bosättningen upprättades år 1784 på Kodiakön. 1821 gavs det rysk-amerikanska kompaniet handelsmonopol och alla utlänningar utestängdes från ryska Amerika under några decennier. Rovdriften fortsatte, havsuttrar och pälsälar blev alltmera sällsynta och pälshandeln, som hade inbringat jättevinst, minskade för varje år.

Så genomfördes år 1867 en av historiens märkligaste affärstransaktioner. Det kejserliga Ryssland sålde hela Ryska Amerika till Amerikas Förenta Stater för 7.200.000 dollar (4:74 dollar per kvadratkilometer!). USA:s utrikesminister William Henry Seward och den ryske envoyen baron Edward de Stoeckl utarbetade fördraget en fredagsnatt och det godkändes av senaten med 27 röster mot 12 (6 frånvarande), vilket var på håret eftersom det krävdes två tredjedels-majoritet. Många tyckte att köpesumman var alldeles för hög och affären kallades länge för ”Sewards dårskap”. Men Seward fick alltså en halvö i det nya territoriet uppkallad efter sig och det dröjde inte många år förrän man förstod att det fanns mera pengar gömda i madrassen än säljaren hade haft en aning om. Ryssarna hade gjort en betydligt sämre affär än svenskarna gjorde 1878, då de sålde den lilla västindiska ön S:t Barthelemy till fransmännen för 320.000 franc.

När det offentliggjordes att USA var i färd med att köpa Alaska blev det en hård reaktion bland den amerikanska allmänheten. De flesta amerikaner betraktade "Walrussia", som området kallades, som en ödemark utan andra invånare än isbjörnar. Under teckningen stod texten: "Lille Billy Seward: Jo, titta här mamma, jag har köpt en vacker rysk björn och farbrorn säger att han inte vill ha några pengar. Han tar hela betalningen i pansarbåtar och strykjärn."

Om det inte hade varit för den amerikanske utrikesministerns knipslughet och den ryske tsarens behov av dollarvaluta kunde gränsen mellan öst och väst än i dag ha gått längs den 141:a längdgraden och ryssarna skulle ha hållit till långt nere i Alaskas sydöstra provins, som brukar kallas *The Panhandle* (pannhandtaget) och där huvudstaden Juneau ligger. Nu går den i stället mitt i Berings sund.

Namnet Alaska kommer av ett aleutiskt ord, som betyder "stort land". Det är ett äventyrsland utan motstycke och har alltid haft stark dragningskraft på svenskar.

Jag tillbringade några sällsamma veckor på Sewardhalvön, i Nome och Kotzebue och på S:t Lawrence Island. När jag senare träffade Charles af Forselles — Alaskagrevens son — i Anchorage började den här boken ta form. Fastän vi bara möttes ett par timmar inledde Charles och jag en intensiv brevväxling och Charles skickade en ström av brev, tidningsurklipp, bilder och kopior av boksidor till mig, bland annat fotostatkopior på sin fars alla böcker. Allt detta fyllde den ena stora wellpappskartongen efter den andra. "För guds skull", skrev jag till Charles, "sluta slösa bort pengar på porto — jag hinner ju inte läsa allt!" Men Charles gick inte att stoppa. Han räknade med att jag med tiden skulle bli lika förtrollad av berättelserna från Alaska som han var.

Vi träffades åter efter fem år och reste tillsammans till Kotzebue. Charles fortsatte lika oförtrutet skicka mig allt ma-

terial han hittade om guldgrävare och vildmarksliv. Inte kunde jag gömma undan allt detta i lådor och kartonger — det måste sammanfattas till en bok!

Boken har skrivits av mig, Tord, men den grundas alltså till stor del på det material Charles har samlat ihop, inklusive hans eget manuskript om sina första år i Alaska, och på några av faderns, Georg af Forselles, böcker. Bokens ”jag” är Tord utom, naturligtvis, i de avsnitt, där Alaska-Greven och andra guldgrävare citeras och i sju kapitel, där Charles berättar om sina äventyr i Kotzebue och om sitt liv.

Berättelserna är skilda i tid men inte i rum; nästan alltsammans utspelar sig här i den yttersta västern, i Nome och Kotzebue med omnejd. Och alltsammans är — peppar, peppar — alldeles sant.

Och om någon nu tycker att det här är en underlig lunta, som börjar år 1741 och slutar år 1985 och som är en blandning av historiska utredningar och nutida reportage med Alaska-Grevens mustiga berättelser och Alaska-Grevens sons märgfulla skildringar mitt i alltsammans ... koppla av! Ta det som ett äventyr!

---

*Om äventyrslandet Alaska och om guldets
i Klondike, men mest om hur guldets i
Nome upptäcktes och om hur pastor
Hultberg lurade guldgrävaren Blake på
storkovan.*

En förmiddag i slutet av maj flyger jag från Anchorage med en DC 8 från Wien Air Alaska — jag har löst biljett till Nome, men rutten går via Kotzebue och planet måste genast börja stiga för att komma över Alaskakedjans vita snöberg. McKinley-massivet dominerar vyn från styrbords fönstergluggar och vi kommer sedan ut över ett diffust slättland, som avbryts av några lägre berg. Det är fullkomligt överväldigande i sin vildhet och enformiga utsträckning. Oräkneliga floder och strömmar bildar en fantastisk labyrinth av snirklar, vindlingar och meandrar — de är nästan alla på väg till Yukon, som här är bred, gråbrun och trögflytande. Yukon River ... den kommer långt bortifrån Kanada. Den är 3.700 kilometer lång (mer än åtta gånger Lule älv), men dess vatten har inte arbetat särskilt hårt, inte drivit några kraftverksturbiner och inte bevattnat några åkrar, bara kanske hjälpt några ensamma guld-

grävare att skölja fram gula korn i vaskpannor och vaskrännor.

Den har blivit maklig och lugn, Yukon, då den letar sig fram mot Berings hav i sitt nedre lopp, stundtals nästan rakt mot söder. Men hela tiden tar den emot bäckar och bifloder, tills den slutligen i ren desperation vänder rakt norrut och äntligen hittar havet i ett delta vid Norton Sound.

Att flyga på 5.000 meters höjd över sådana vildmarksvidder är alltid lika fantasieggande, vare sig de utgörs av Saharas öknar eller Amazonas djupa regnskogar, men frågan är om man någonsin kan få en åskådligare bild av just *vild* mark än då man svävar fram över Alaska. Det är likadant då nordpolsflyget plötsligt kommer in över den isiga kusten någonstans uppe vid Prudhoe Bay (där oljan pumpas upp för att tas i en rörledning ner till Valdez), och sedan fortsätter strax öster om McKinley. Där nere vandrar varg och björn och *caribou* (amerikansk ren). Indianer jagar räv och lo och *coyote* (prärievarg), eskimåer fångar lax och sik. Och några vita ägnar sig ännu åt att vaska guld ur strömmarnas bottensand.

Alaskas befolkning närmar sig 450.000 men ytan är 1.518.175 kvadratkilometer, vilket är mer än tre gånger Sveriges och en femtedel av alla de andra förenta staterna (som här uppe kallas *The Lower Fortyeight* — de nedre fyrtioåtta) tillsammans. Flyger man över dessa väldiga vidder ser man inte många tecken på mänskligt liv — ändå är det så att man kan känna det starka suget av äventyret.

Då vi kommer till Kotzebue gör planet en vid lov ut över havet — det är ännu till stor del täckt av drivis. Det är en gudsförgäten plats, hinner jag tänka (oviss om att jag senare kommer att bli förhäxad av den), innan vi åter stiger från den ödsliga landningsbanan och sätter kurs söderut tvärs över Sewardhalvön till Nome.

Guldgrävarstaden.

Det finns ingen metall, som är så kringstrålad av myter och sägner som guld, och det gäller också de guldorn, som ursprungligen vaskades fram i Klondike och Nome.

Det började vid Klondike, Yukon Territory i Kanada.

Som Klondike-fältets upptäckare räknas Robert Henderson, en äventyrare från Nova Scotia, Kanada. Han hade grävt efter guld i Nya Zeeland och Australien, innan han kom till Yukon. Sommaren 1896 vaskade han med gott resultat i en av de otaliga bäckar, som rinner mot Klondike River, vilken i sin tur är ett biflöde till Yukon. Ett par okända svenskar vidnamn Måns-son (Munson) och Svensson (Swanson) tjänstgjorde som hans hantlangare.

Men det var inte Henderson, som kammade hem den stora vinsten, utan en guldgrävarson och trapper från Kalifornien vid namn George Carmack. Som datum för det stora fyndet räknas den 16 augusti 1896. Det var startsignalen för en vild guldrusch, men det dröjde nästan ett år innan nyheten nådde San Francisco och sedan spred sig över världen.

Bland de tusentals människor, som gav sig av mot Klondike, fanns naturligtvis många svenskar. Den märkligaste av dem var Carl Johan Anderson från Tingstad vid Norrköping. Han hade kommit till Alaska redan 1893 men anlände egentligen alldeles för sent till Klondike för att komma över en god inmutning. Enligt Jack London gick det sedan till så här:

”Två guldletare, som hade stakat ut nummer 29 Eldorado, beslutade sig för att Anderson var en lämplig man att lura upp. Han var alltför försiktig för att kunna övertalas om han var nykter, så till en avsevärd kostnad fick de honom drucken. Det var ändå svårt att övertala honom, men de höll honom förvirrad i flera dagar och lurade honom slutligen att köpa nummer 29 för 750 dollar. När Anderson nyktrade till grät han över sin dumhet och bönföll karlarna om att ge honom pengarna tillbaka. Men de båda som hade duperat honom var hårdhärtade. De skrattade åt honom och beklagade bara att de inte hade lurat av honom ytterligare några hundra. Ingenting annat återstod för Anderson än att börja bearbeta gruvloten, fastän den ansågs värdelös. Det gjorde han och upp ur den plockade han tre kvarts miljon dollar.”

Andersons första vaskpanna inbringade 1.200 dollar — han blev känd som ”Lucky Swede”. Men han hade mindre tur i kärlek och råkade till råga på allt ut för jordbävningen i San Francisco den 15 april 1906. Han dog år 1939 som fattig hönsfarmare på Texada Island i närheten av Vancouver.

Klondike-febern var en våldsam men relativt kortvarig ga-

lenskap. Det tog bara några år, innan guldletandet började tryta här på den kanadensiska sidan av gränsen. Men då var det redan dags för en ny guldrusch; nästan alla guldhungriga äventyrare vände kosan mot Nome.

Där hade ”*The Three Lucky Swedes*”, ”de tre tursamma svenskarna”, hittat guld i september 1898 — mera guld än någon dessförinnan skådat i Nordlandet. Om hur det gick till har det spunnits så många legender att det är nästan omöjligt att skilja sanning från sägen. Men det följande är ett försök att på grundval av flera källor reda ut det verkliga händelseförloppet.

Bland guldletarna i Alaska fanns flera missionärer. Det svenska evangeliska missionsförbundet i Amerika hade skickat sin första missionär till Alaska 1887. Han slog sig ner i Unalakleet vid Norton Sound. 1893 kom Nils O. Hultberg till Golovninbukten (namngiven 1821 efter en rysk brigg) på Sewardhalvöns sydsida omkring tio svenska mil öster om nuvarande Nome. Hultberg hade utvandrat från Sverige till Chicago, där han arbetade en tid vid Pullmans järnvägsverkstäder, innan han blev missionär.

Hultberg fullföljde sitt uppdrag att starta en ny missionsstation, som kallades Golovin Mission (inte Golovnin — man tappade bort ett ”n”) eller Cheenik. Men han kombinerade själajakten med guldvaskning och letade guld på Sewardhalvön tillsammans med guldgrävaren Georg Johansson.

Den allra förste som hittat spår av guld på Sewardhalvön hette Daniel B. Libby och arbetade för telegrafkompaniet Western Union, som 1866 under ledning av baron Otto von Bendeleben stakade för en telegrafledning genom British Columbia och Alaska till Berings sund. Meningen var att upprätta trådkontakt med Europa den vägen, men när det kom meddelande om att man lyckats lägga ut den transatlantiska kabeln avbröts projektet.

Vid Niukluk River visade ett par eskimåer några malmbitar för Libby, som såg att malmen var rik på guld och silver. Han kunde inte få dem att säga exakt var de hittat stenarna, men han gjorde några anteckningar och ritade en karta. År 1897 gav han sig tillbaka med tre kamrater. Bland dem var Harry Blake, som vi får höra mera om i fortsättningen. Han var född och uppväxt i Australien, dit hans föräldrar flyttat från Kalifornien i en guldrusch.

Vid Golovnin Bay fanns sedan 1892 en handelspost i den lilla eskimåbyn Cheenik. Den sköttes av John Dexter, som övertagit den av en tidigare *trader*, John C. Green. Dexter hade råkat ut för en storm, då han var ute och jagade säl i Golovnin Bay. Han räddades av Molly, dotter till byns hövding. Hon skötte honom tills han hämtat sig och han gifte sig med henne vid den svenska missionsstationen, som Hultberg då just hade startat. Molly var en mycket vacker eskimåkvinnas. De hade inga egna barn men uppfostrade flera föräldralösa eskimåbarn. John Dexter lärde eskimåerna att vaska guld. En

av eskimåerna rapporterade ännu ett guldfynd i Niukluk River och Harry Blake, som just då befann sig i Cheenik, begav sig dit med sina kamrater. Sent på hösten hittade de guldsand i Ophirbäcken och Melsingbäcken. I april 1898 stakade de ut sina första inmutningar och grundade halvöns första gruvdistrikt och Council City, som ligger i inlandet 73 kilometer från Nome. Bland dem som då skrev på registreringspapperen var pastor Hultberg och dessutom Peter H. Anderson, en annan missionär i Cheenik, samt den lapske renskötaren J.S. Tornensis, som hade kommit till Alaska 1894, anställd av Förenta Staternas utbildningsministerium för att lära eskimåerna sköta renar.

I december 1897 lämnade Blake, Libby och deras två kamrater Council för att fira jul i missionsstationen vid Golovnin Bay. I en liten by vid Fish River kom en eskimå vid namn Too Rig Luck och visade Harry Blake några malmstycken, som han sade sig ha hittat vid Cape Nome, då han hälsat på hos bekanta.

Cape Nome är en rätt obetydlig udde på Sewardhalvöns eljest flacka sydkust och den har förmodligen fått sitt namn genom ett misstag av en kartritare vid brittiska amiralitetet. På kartskissen hade någon gjort anteckningen ”? Name” för att ange att udden saknade namn. Men kartritaren läste frågetecknet som ett C och a i Name” som ett o — det blev alltså ”Cape Nome”. (Enligt en annan version kommer namnet av indianuttrycket ”No-me”, som skall betyda ”Jag vet inte” — någon

frågade vad udden hette och fick det svaret.)

Blake såg att det var guld i Too Rig Lucks malm och anställde eskimån som vägvisare. Då Blake skulle utrusta en expedition från Cheenik bestämde sig Hultberg för att följa med och i stället för hundar tog man sex av de bästa slädnarna från den renhjörd på cirka 50 djur, som regeringen höll på platsen och som stod till missionens förfogande. Karlarna gjorde några mycket lovande guldvasningar vid en frusen bäck och bestämde sig för att återvända våren därpå. På återvägen till Golovin råkade de in i en fruktansvärd arktisk storm, men de hade turen att lyckas rädda sig till en eskimåby. De hade blivit halvt förfrusna men kunde ta sig tillbaka till missionsstationen.

Hultberg, som var en otränad och sjuklig karl, borde ha fått nog av strapatser. Men han hade nu gripits av våldsam guldfieber och ägnade av allt att döma hädanefter själavården ringa intresse. Under resten av vintern gjorde han ytterligare fyra guldgrävarexpeditioner i sällskap med bland andra Peter Andersson, J.S. Tornensis och missionären A.E. Karlson. Den sistnämnde hade år 1887 öppnat missionsstationen i Unalakleet — han hade tidigare varit skräddare. Tillsammans med Daniel Libby tog sig Hultberg en gång ända bort till Teller och Port Clarence Bay..

I juni 1898, då isen lämnat Norton Bay, var Blake och Hultberg klara att återvända till Cape Nome. Hultberg höll med två eskimåkajaker och Blake med en stor valbåt. Hult-

berg ville ta med två svenskar, som nyss hade anlänt till Golovin: John Brynteson och John L. Hagelin. Brynteson var torparson från Ärtemark i Värmland. Han kom till USA 1887, 16 år gammal, och arbetade i gruvorna vid Ishpeming, Michigan, innan han for till Alaska. Också han var missionsförbundare och missionär. Hagelin var agent för Goda Hoppets Gruvbolag, ett företag som startats av svenskar i Chicago. Han hade kommit till Unalakleet för att bryta kol, ett projekt som snabbt avskrevs. Han övertalades nu av Brynteson att följa med på expeditionen.

För att förhindra en svensk majoritet inbjöd Blake två av sina vänner, Chris Kimber och Henry L. Porter, och gruppen kom alltså att bestå av sex man. Men uppfattningarna går isär om hur expeditionen organiserades. Enligt Blake gillade Hultberg inte alls att gruppen utökades med Kimber och Porter: ”Det gjorde den lille missionären vit av ursinne och han handlade fult och ondskefullt hela tiden.” Enligt Brynteson var det han och Hagelin, som hade organiserat expeditionen och inbjudit Hultberg, som i sin tur hade föreslagit de andra tre. Och enligt Hultberg var det han själv som bjöd in alla de fem övriga!

Den 31 juli 1898 gav de sig av mot Cape Nome. Det blev en svår seglats. På kvällen den 4 augusti regnade det stritt och en storm var i annalkande. De styrde in mot en flodmynning. I bränningarna sveptes fem av karlarna överbord. De klarade sig, men större delen av proviantförrådet ödelades. Männen

tillbringade natten vid en stor eld och fortsatte sedan till fots inåt tundran till den bäck, som en månad senare fick det berömda namnet Anvil Creek efter Anvil Mountain (*anvil* = städ: på toppen av berget finns ett stort stenblock, som sett ur en viss vinkel liknar ett smidesstäd).

Porter, Blake och Kimber vaskade fram litet guld. När det sedan var Hultbergs tur att försöka tog han vaskpannan och spaden och vandrade uppför bäcken. Han var borta i två timmar. När han såg Blake komma efter plockade han upp sina redskap och gav sig av tillbaka nedströms. På Blakes fråga hur det gått svarade han på sitt svenskengelske tungomål:

”Dey is not any gold up dare.” (Det finns inget guld däruppe.)

Det är den repliken som markerar det första guldfyndet i Anvil Creek. För det var just där uppe guld det fanns och för Hultberg gällde det nu att föra amerikanerna på villovägar och se till att han själv med sina svenska kamrater snabbt kom tillbaka till Cheenik för att förbereda en inmutningsexpedition till Anvil Mountain.

Hultberg blev plötsligt svårt sjuk. Det är omöjligt att säga om han simulerade eller inte. Blake tvivlade vid det tillfället inte på att sjukdomen var äkta, men ändrade senare uppfattning och skrev följande bittra anklagelse:

”Det var då han spelade mig ett spratt. Jag hade inte varit ute mer än en dag, då denne sluge, listige, snikne, gudfruktige, eskimålskande missionär lurade mig. Han fick tag på en båt

hos några vita män i Snake Rivers mynning, smög iväg på natten, lämnade Porter ensam i tältet och for raka vägen till Golovnin Bay, fick tag på två svenskar till, Lindblom och Lindeberg, och en liten segelbåt och ritade en karta över platsen, berättade för dem exakt var han hade varit, gav dem sin fullmakt, och så gav de sig iväg med fullmakter från varenda svensk missionär i omgivningen och mutade in hela området.”

Hultberg hamnade i en storm under återfärden och var fullständigt utmattad då lian kom tillbaka till Cheenik. Han for hem till Sverige några veckor senare, men hade dessförinnan förvissat sig om att Brynteson snarast skulle återvända till Anvil Mountain. Två andra svenskar, Eric Lindblom och Jafet Lindeberg, slog följe med Brynteson då han lämnade Cheenik den 11 september 1898. Han hade träffat dem i Council City några dagar tidigare. Därmed var konstellationen klar: dessa tre blev *”The Three Lucky Swedes”* — fastän egentligen bara två av dem var svenskar, för Jafet Lindeberg var norrman.

Brynteson var förmodligen den mest stadgade i triumviratet. Han hade redan varit 11 år i Amerika och mest umgåtts med missionsförbundare. Han var 27 år. Erik O. Lindblom var den äldste, 41 år gammal. Han var född i Lofsdalen, Härjedalen, hade utbildat sig till skraddare och varit på luffen några år i Europa, innan han i 30-årsåldern utvandrade till USA och hamnade i Kalifornien. Det berättas att han sökte jobb i San Francisco och gick från den ena skraddeributiken till den andra.

Anvil Mountain har fått sitt namn av den stora sten på toppen, som liknar ett städ (anvil=städ). Det var i strömmarna på det berget, omkring 450 meter högt, som karlarna vaskade fram guld. Och det var också från bergen innanför tundran, som strandguld det härstammade.

N O Hultberg, missionär och guldletare.

Erik Lindblom 43, John Bryntesson, 30, och Jafet Lindebert, 37

Eftersom han var en mycket sympatisk person tog skraddarna i regel med honom till närmaste *saloon* för att pigga upp honom, då de inte kunde ge honom arbete. En gång när han kom ner i hamnområdet var han gladare och modigare än vanligt. Han såg en skylt med texten "*Sailors Wanted*" (sjömän får plats), men läste den till "*Tailors Wanted*" (skraddare får plats) — gick raka vägen in och skrev på anställningspapperen. Innan han visste ordet av var han ombord på en valfångare med destination Arktis.

Alla valfångare anlöpte på den tiden Port Clarence, en djup vik i Sewardhalvön, för att fylla på färskvatten innan de fortsatte upp i nordpolsoceanen. Lindblom deserterade där i april 1898. Eftersom han ändå inte var mycket att ha till sjöman lät man honom löpa. Han gav sig på flykt över tundran och räddades av några eskimåer, som tog honom till Golovnin Bay i en skinnbåt. Han anslöt sig till guldgrävarna vid Ophirbäcken.

Jafet Lindeberg, som fyllde 24 år 1898, hade kommit till Alaska som renskötare. Inte för att han visste mycket om renar, men han var född och uppväxt i Varanger i Nordnorge och sommartid kom renar ner dit till kusten från Kautokeino. När USA:s regering år 1897 skickade en delegation till Norge för att köpa renar för inplantering i sydöstra Alaska såg Lindeberg en chans att komma till guldfälten.

Meningen var att renarna skulle användas som dragdjur och frakta förråd över bergspassen till Klondike. Man hade också planer på att driva dem tvärs över hela Alaska till Point Barrow

Jafet Lindeberg

längst i norr, där över 250 man hade strandat på hösten 1897 då flera valfångstfartyg hade krossats i isen.

500 djur lastades i december 1897 ombord på ett fartyg i Alta, Nordnorge, och nådde New York efter 30 dagar. Där föstes de in i järnvägsvagnar och togs till Seattle. Men att de stackars djuren behövde foder, nämligen renlav, hade man inte tänkt på och efter två månader i Seattle var de utsvultna. De transporterades då till en missionsstation nära Skagway i Alaskas pannhandtag och sattes i land där. Lindeberg fick i uppdrag att leta efter lav och hittade också lämplig renmat uppåt Chilkootfloden. Men bara 150 renar överlevde. Lindeberg tog avsked och ämnade sig till Klondike, men hamnade i stället på Sewardhalvön. Han började leta guld i Council-distriktet, där han träffade Brynteson och Lindblom.

Brynteson menade att han hade hittat mer guld vid Anvil Creek än som fanns i Council. De tre lastade samma kväll sina båtar med sitt pick och pack och satte av utefter den lilla å, som utmynnar i Golovninbukten. Tidigt nästa morgon nådde de missionsstationen. Resten av historien om guldfyndet i Nome berättade Jafet Lindeberg år 1960 i en bandinspelad intervju på följande sätt:

”Vi fick tag på en flatbottnad pråm som vi reparerade och den 12 september 1898 gav vi oss av längs kusten för att leta efter den flodmynning, där Brynteson hittat guldfärger. Han identifierade floden, vi gick i land där och slog läger. Medan vi lagade kvällsmaten och satte upp tälten vaskade jag en hand-

Erik Lindblom då han blivit hotellägare i San Fransisco.

full sand i en grund vattenpöl och fick fram en del guldkorn.

Nästa morgon drog vi båten uppåt floden. Det tog oss två dagar och när vi till slut hade nått målet upptäckte vi att vi var bara åtta kilometer från stranden. Det var därför vi kallade floden Snake River (Ormfloden).

Tidigt nästa dag gick vi ut och letade guld. Vi provade Mountain Creek, Snow Gulch, Glacier Creek och Rock Creek — små strömmar, sorn mynnar i Snake River. Det tog hela dagen. Nästa dag gick vi över en högre kulle och hittade Anvil Creek, som var den största av alla de bäckar vi provade och blev den viktigaste av alla bäckar vid Nome. Efter att ha tagit stickprov där gick vi åt sydöst och hittade Dry Creek och bakom en annan kulle Dixie Creek. Efter våra beräkningar borde alla bäckfårorna löna sig att bearbeta med hacka och skyffel. Jag tror faktiskt inte att vi hade någon panna under fem cent. Det var ganska flagigt guld, sköljt i floden. Sedan vi återvänt till lägret började vi lokalisera de här inmutningarna och höll på med det i två dagar.

På den tiden fanns ingen annan i Nome, inte ens en eskimå. Efter två veckor i trakten återvände vi till Golovnin Bay. Vi kom tillbaka dit den 26 september. Vi försökte hyra en skonare som svenska missionen ägde men missionären (Peter Anderson) ville inte låta oss hyra den annat än mot att vi byggde en kyrka åt honom. Det var ett stort arbete, men vid det laget var vi fem man. Vi hade nämligen berättat för doktor Kittilsen och Gabriel Price om vårt fynd. Kittilsen hade jag träffat tidi-

gare, då han var läkare i en expedition som hämtat renar från Sibirien — de tog 1.280 renar till Alaska därifrån. Kittilsen var norrman liksom jag.

Det tog oss fem dagar att bygga den där kyrkan. Ingen av oss var ju snickare. Faktiskt var det ingen av oss som visste hur man skulle använda en hammare eller en såg. När vi hade byggt kyrkan krävde missionären att vi också skulle bygga en klockstapel. Det tog oss ytterligare en halv dag, men till slut fick vi skonaren och lastade ombord våra förråd. Jag hade själv omkring fem ton och vi lastade skonaren maximalt, omkring åtta ton. Vi köpte en del timmer, tog en del av mina förråd och köpte en del från handlaren Dexter. Det tog oss två dagar att komma till Nome och vi hade svårigheter att ta oss in i flodmynningen, det tog en hel dag.

Nästa morgon frös floden till ordentligt — vi hade kommit just i sista minuten. Så snart vi hade ankrat upp skonaren i en av de små strömmar, som rinner ut i Snake Rivers nedre lopp, fraktade vi våra förråd upp till gruvorna — tält, en del timmer och brännved. Det fanns praktiskt taget ingen ved i Nome, utom på några få platser.

Vi hade gjort tre inmutningar, en åt oss var, vid var och en av strömmarna utom vid Anvil Creek, där vi lokaliserade en extra inmutning, som vi kallade *Discovery Claim* (Upptäckts-inmutningen). Vi gissade att Anvil Creek var rikast, men kunde inte vara helt säkra, eftersom också Snow Gulch hade gott om guld och Glacier Creek var alltför djup

för att vi skulle kunna nå bottnen. Men vi hittade tillräckligt med guld i alla tre bäckarna för att det skulle löna sig. De här inmutningarna låg mellan åtta och tolv kilometer från Nome. Nome ligger i Snake Rivers mynning och vi kallade först den platsen för Anvil City.

Vi byggde senare en del *rockers* (vaskvaggor) och fick fram rätt mycket guld. På ungefär en vecka vaskade vi fram för omkring 2.000 dollar.”

Lindeberg var en märklig man med en utpräglad organisationsförmåga. Det påstods att han var ”halvlapp” — något som han dock själv alltid häftigt förnekade. Han beskrivs som en reslig, ganska smärt, blond karl med ovalt ansikte och en något för kort underkäke. Han var 84 år, då han gav intervjun, och det är troligt att han mindes fel i några detaljer (det var till exempel inte en kyrka utan ett skolhus man hjälpte missionären Anderson att bygga). Och en del hade han säkert glömt. Men äran av att ha varit en av de tre, som upptäckte Nomeguldet, kunde ingen ta ifrån honom ... eller kunde man det? Vad hände med Blake — borde inte han ha en del av förtjäns-ten? Det var ju ändå han, som allra först ledde Hultberg på rätt spår. När Blake fick bud om vad svenskarna hade haft för sig förstod han att han hade missat sitt livs chans. Han skyndade till Nome bara för att finna att ”hans” bäckdal var inmutad av andra.

Det finns alltså många versioner om hur guldet i Nome upp-

täcktes. Redan den 1 januari 1900 publicerade *The Nome Nugget* i sin ”*Special New Year's Edition*” en lång artikel med rubriken ”Vem upptäckte Nome?”:

”Var det Blake, Lindeberg, Lindblom, Brynteson, Hultberg eller lapparna? Eller var det någon okänd, vilkens blygsamhet hindrar honom från att framföra sitt krav på äran?”

Jafet ”Linderberg” (som han ofta kallades i Nome-tidningarna) hade vid det laget redan berättat sin historia i flera intervjuer och artiklar. *The Nugget* återger ett avsnitt av hans berättelse om sin första expedition till Anvil med Brynteson och Lindblom:

”Det var den 6 september 1898 som vi vaskade fram vår första guldsand vid Anvil Creek. Den första vaskpannan gav 5 dollar. När vi övervägde situationen såg vi att vi verkligen hade gjort ett fynd. Efter skyndsam överläggning bestämde vi oss för att återvända till Golovnin Bay i all hast, förse oss med proviant, få med oss två andra och bilda ett gruvdistrikt.”

The Nugget konstaterar att Lindeberg inte avslöjar *vem* av de tre som vaskade fram den första rika gulddpannan. Det gjorde han inte heller i sina senare skildringar.

Ivan Boström, en av de tidigaste guldletarna i Nome, ger Erik Lindblom äran av att ha varit den allra förste, som hittade guld i området. Enligt den versionen vaskade Lindblom guld i Sinookfloden under sin färd från Port Clarence till Golovnin Bay. Han fick litet guld där, men vaskade fram ännu mer under ett kort uppehåll vid Snake River. Han berättade om detta för

missionären Hultberg och medan Lindblom sedan försökte sig på vaskning vid Fish River tog Hultberg initiativet till en expedition till Snake River. Men vid återkomsten förklarade Hultberg att han inte hittat något guld och att Lindbloms påståenden var falska. Lindblom gav sig emellertid inte utan fick slutligen med sig Brynteson och Lindeberg till Snake River.

Harry Blake skrev en rapport med titeln ”Historien om upptäckten av guld vid Cape Nome”, som den 5 juni 1900 lades fram för senaten i Washington och trycktes som en officiell kongresshandling.

”Följande skildring av upptäckten av guld vid Cape Nome är den korrekta och enda sanningsenliga rapport som någonsin skrivits”, inleder Blake. ”Denna rapport intygas av över 300 gruvmän och ägare till inmutningar, både i Cape Nome, Eldorado, Discovery och Blakes gruvdistrikt.”

Den stora boven i Blakes skildring är Hultberg. Blake ger en rätt målande beskrivning av denne guldgrävarmissionär, som alltid var noga med att visa sin gudfruktighet.

”Som den gode missionär han var önskade pastor Hultberg alltid få flera guldgruvor åt de stackars infödingarna och frågade mig om jag hade några invändningar mot att han följde med mig”, skriver Blake.

Hultberg var, noterar Blake, en mycket dålig vildmarkskarl och han var dessutom alltid mycket sjuk. Vid Snake River började han gråta och då Blake frågade vad det var för fel svarade han bara: ”Min stackars hustru och mina barn ... Jag

måste fara hem och sköta mina missionsplikter.”

Mycket tyder på att Hultberg verkligen letade guld inte för sin egen del utan för missionssällskapetets räkning — att han tog det som ett slags gudstjänst. Detta i motsats till sin efterträdare i Cheenik, Peter Anderson.

Blakes dokument avslutas med en serie intyg och edsvurna vittnesmål, avsedda att styrka hans berättelse. Det sista avges av John Waterson, en av Lindbloms skeppskamrater, som bland annat avfärdar påståendet att Lindblom skulle ha vaskat guld under färden till Golovnin Bay:

”John Waterson intygar och förklarar på heder och samvete: Att han i månaden juli 1898 var medlem av besättningen på barken *Alaska* på väg till valfångst i Arktiska oceanen och att en kapten Coogan var skeppare och en Eric O. Lindblom var en i besättningen på sagda bark och hade mönstrat på i San Francisco, Kalifornien. Att på grund av dålig behandling av sagda kapten Coogan och andra svårigheter på sagda resa sagda Eric O. Lindblom och vittnet beslutade att desertera sagda bark vid Port Clarence, Alaska, och i månaden juli 1898 deserterade sagda bark och gav sig av längs kusten i en skinnbåt, gjord av infödingar, mot Golovnin Bay. Att de inte hade annan proviant än den fisk vi kunde få i mynningen av Sinrock River, där infödingarna försåg oss med fisk och vi fortsatte vår resa. Vi hade ingen panna, hacka, skyffel eller redskap av något slag och letade inte efter guld eller upptäckte något lämpligt ställe för guldvaskning och mötte inga vita män på vår resa.

Vid Cheenik, beläget i mynningen av Golovnin Bay, fick vi logi i den svenska missionen av N.O. Hultberg, som anställde oss att fara uppför Ophir Creek i Eldorados gruvdistrikt för att arbeta på en inmutning, ägd av Hultberg. Vid Ophir Creek var vi i närheten av den *cabin*, som beboddes av H. L. Blake, D.B. Libby, A.P. Mordaunt och L.F. Melsing och vi hörde sagda Blake berätta för sina partners om guldfynd han gjort vid en punkt 15 till 20 miles väster om Cape Nome. Sagda Blake sade att en bäck rann vid ett berg på vars topp var ett stenstäd, vilket landmärke var mycket tydligt från kusten. Att därefter sagda Eric O. Lindblom lämnade sagda Ophir Creek för att träffa Hultberg och berätta för honom vad Blake hade rapporterat för sina partners. Hultberg sände Lindblom som en i en grupp till den plats, som Blake hade utvalt, för att göra inmutningar, men jag, vittnet, inkluderades inte, eftersom Hultberg, Lindblom och de andra talade det svenska språket, vilket jag inte förstod, och jag lämnades att klara mig själv efter den tiden. Senare mötte jag sagda Lindblom och sagda Lindblom berättade för mig att han och andra hade tagit sig till den plats Blake hade beskrivit, att de hade döpt floden till Snake River på grund av dess vindlands lopp, och att de nämnt bifloden Anvil Creek, beroende på det stenstäd som sagda Blake hade beskrivit. Han sade att de fann mycket guld vid Anvil Creek och utstakade många inmutningar.

Något ytterligare uttalade vittnet icke förutom att detta vittnesmål gjordes i sanningens intresse och för att ge korrekt in-

formation om det ursprungliga guldfyndet på sagda plats och om vem det först påträffades och först rapporterades av.”

Vittnesmålet har i vederbörlig ordning bekräftats och stämpats den 14 oktober 1899 av notarius publicus i distriktet Alaska.

Enligt en legend borde äran av fyndet egentligen ha tillkommit en rysk-eskimåiska, kallad Sinuk Mary. Då hon böjde sig ner för att dricka vatten i Anvil Creek såg hon glänsande småstenar på ett ställe, där strömmen hade sköljt bort sanden ner till berggrunden. Hon samlade ihop en del av gruset och visade sitt fynd för Lindeberg, Lindblom och Brynteson.

Jed Jordan, som berättat den historien, var Nomes förste barägarare; han steg i land på stranden med ett lager whisky tidigt på sommaren 1899 och öppnade saloon i ett tält. John Dexter från Cheenik blev Jordans kompanjon. Han påstod sig ha hört om guld i en *creek* vid Cape Nome redan 1897, då en eskimå visade honom en påse guldsand. Både Jordan och Dexter var vänligt inställda till eskimåerna och betraktade dem som guldets rättmätiga ägare.

”Det påstods att Sinuk Mary fick en buss tuggtobak i ersättning för att hon visat sitt fynd”, berättar Jordan. ”Men precis som fallet hade varit med indianerna i Förenta Staterna var det så i Alaska, när den vite mannen började knuffa sig fram, att eskimån sattes åt sidan och åt helvete med dem! Underligt nog blev Sinuk Mary ändå rik. Jag kände henne väl. Hon kom till

min saloon åtskilliga gånger, trots att jag var tvingad att avvisa eskimåer som kunder på grund av fördomarna. Hon var alltid betydligt mer av en lady än många surdegar var gentlemän. På den tiden var Sinuk Mary förmodligen den rikaste eskimån i världen. Hon bodde omkring 80 kilometer från Nome och hennes rikedom bestod av renar, inte av guld. Hennes make hade dött och lämnat flera hundra renar åt henne. Hon hade sedan förökat hjorden. Lindeberg tog en miljon dollar i guld från Anvil Creek. Sinuk Mary hade ett par tusen dollar, då hon var som rikast.”

”Men i vilket fall som helst är det klart att Lindeberg-gruppen var de verkliga upptäckarna av de värdefulla guldvaskerierna i Nome och de första som stakade ut inmutningar”, skriver Alfred Hulse Brooks, som var chef för Förenta Staternas geologiska undersökning i Alaska. ”Dessa män tillverkade några enkla vaskvaggor och under den korta sommar som återstod tog de ut råguld till omkring 1.800 dollars värde från flodbäddarna i Anvil Creek, som var den första gruvdriften i Nome-distriktet.”

Brooks fortsätter:

”Händelsen visar också vad tur kan åstadkomma. Vid tiden för upptäckten fanns det tusentals män i Alaska och många på halvön hade ägnat årtal åt att leta guld. Ändå gjordes upptäckten av tre män, varav ingen hade ägnat mer än tre månader åt gulddletning och bara en var tränad gruvman. Ren tur hade gjort dessa män till upptäckare. Men Lindeberg, deras ledare,

var en karl med sällsynt medfödd begåvning och det var därför inte turen som kom att göra honom till den ledande gruvmannen i det samhälle, som senare växte upp i Nome.”

Det var alltså inte *enbart* turen som skapade ”The Three Lucky Swedes”. David Wharton skriver:

”De hade turen att vara på Sewardhalvön år 1898 och de hade turen att känna Hultberg, men där slutade turen. De visade upp slughet, list och finurlighet — men handlade inte alltid särskilt etiskt. De höll ihop, hjälpte varandra och sig själva i tur och ordning. Tillsammans var de kraftigt medverkande till organiserandet av Cape Nomes gruvdistrikt och till fastställandet av de regler, som tillät att inmutningar gjordes genom ombud.

Det gjorde det möjligt för dem att få kontrollen över det mesta av de rika områdena i distriktet. De registrerade 43 inmutningar i sina egna namn och 47 andra genom fullmakt. De vidtog praktiska åtgärder för att säkra stöd för dessa lösa regler. De såg till att regeringstjänstemannen i S:t Michael och den befälhavande officeren i den truppstyrka, som var stationerad där, tillsammans fick 100 inmutningar genom fullmakt.

På det sättet åstadkom de att både de civila och de militära myndigheterna skulle bli partiska till bevarandet av status quo.”

”*The Three Lucky Swedes*” — ja, men också ”*The Three Smart Swedes*” ...

*Om första ruschen till Nome, om hur
Georg af Forselles blev greve och om hur
han och hans kumpaner försökte hänga
Crazy Louis och kapade benet på Frank
Landström från Göteborg.*

Redan under sin första expedition till Anvil Creek, i september 1898, gjorde Brynteson, Lindblom och Lindeberg 11 inmutningar. Den första, Discovery Claim, inmutade de — som Lindeberg berättar — i sina egna namn tillsammans. Men de lade beslag på ytterligare tio gruvlotter. De tog en vardera åt sig själva och använde sedan fullmakter för William A. Kjellman, som var chef för renstationen vid Teller, dr J.R. Gregory, regeringstjänsteman i S:t Michael, John A. Dexter, handelsmannen i Cheenik, Peter H. Anderson, John L. Hagelin, A.E. Karlson och Nils O. Hultberg. Av de första elva gruvlotterna vid Nome skrevs alltså åtta på svenskar.

En inmutning (*claim*) fick ha en största yta av 20 acres, 40 470 kvadratmeter. Genom att staka ut ett sådant område skaffade man sig rätten till guldvaskning eller gruvbrytning där. Stakningen kunde vara ganska enkel — det räckte med en

videkvist, försedd med ett meddelande. Men för att gälla måste inmutningen vederbörligen registreras.

När de återvände till Nome den 15 oktober hade de sällskap av dr Kittilsen, lappen Johan S. Tornensis, Constantine, en eskimå, och Gabriel ”Till” Price. Den sistnämnde var erfaren *prospector*. Han hade varit på väg med hundsläde över isen mot Kodiak för att fortsätta hem till Kalifornien, då han anslöt sig till gruppen. Han var utsänd av miljonären C.D. Lane för att leta guld i Alaska. Lane köpte senare gruvlott ”Anvil nr 2 nedanför” av Kjellman för 74.000 dollar. Man beräknade att han fick in den summan på bara en månad.

Gruppen bildade omedelbart ett gruvdistrikt, *Cape Nome Mining District*, som blev det rikaste i hela Alaska. Det omfattade 625 *square miles* (1.755 kvadratkilometer). Till registrator utsågs dr Kittilsen och protokoll upprättades och undertecknades av alla sex på vederbörligt sätt. De rättade till och förtydligade sina tidigare inmutningar och gjorde nya.

I mitten av november 1898 tog sig de sex i inmutnings-expeditionen tillbaka till Cheenik landvägen, sedan de tvingats lämna skonaren kvar, infrysst i Snake River. På vägen träffade de P.H. Anderson och Magnus Kjelsberg. Den senare var norrmän och hade liksom Lindeberg kommit till Amerika som renskötare. Han blev en av de ledande guldgrävare i Nonie.

Det visade sig naturligtvis omöjligt att hålla guldfyndet hemligt och de sex gjorde heller inga större försök att göra det. Chicagoköpmannen Carroll M. Bennett var i Council City och

vaskade guld, då Nome-gruppen återvände med guld för 1.800 dollar. I Council utbröt panik och på 24 timmar var lägret tömt på folk. Benett gav sig tillsammans med sina kompanjoner och omkring 100 andra karlar ut i en hård snöstorm. Det tog dem fyra dagar att ta sig till Anvil Creek, en sträcka på 120 kilometer. Benett och hans kompanjoner skaffade sig några av de bästa inmutningarna.

Den 30 november kom doktor Kittilsen till S:t Michael och berättade om Nome vid ett kalas samma kväll. Redan nästa dag startade de första expeditionerna därifrån till Nome. Under vintern gav sig flera grupper av från S:t Michael, en del med slädhundar, andra med dragrenar.

Jafet Lindeberg passerade förmodligen S:t Michael senare på året. Han var på väg till regeringsposten vid Ungalik Creek, där han anställde 38 man. Han berättar:

”Jag tog dem till Nome, köpte förråd från regeringen och erbjöd dem samma löner som regeringen betalat dem som renskötare. Jag behöll dem där hela vintern till 1899. Vi byggde hus, sågade timmer av drivvedsstockar och staplade ved för nästa sommar. På våren släpades allt upp av regeringens renar, som vi hade hyrt från renstationen vid Ungalik Creek som ligger mellan S:t Michael och Golovnin Bay. Jag hade inga problem med karlarna — de var ju i min tjänst och jag bestämde över dem. En hel del inmutningar gjordes på skilda platser och en del av dessa visade sig vara rätt värdefulla. Men de flesta av karlarna var inte intresserade av inmutningar. De

Dr A N Kittelsen

tyckte det var lönsammare för dem att arbeta för någon annan än att ha egna inmutningar.”

S:t Michael, som ligger vid Norton Sound norr om Yukons delta, är en gammal rysk handelspost. Under ruschen till Klondike hade bopplatsen fått ett uppsving. Ett betydligt bekvämare sätt att ta sig in i Yukon-territoriet än vandringen över de fruktade Chilkoot Pass och White Pass var att mönstra på som passagerare på någon av de flatbottnade flodbåtarna med paddelhjul i aktern, som sommartid kunde ta sig uppför hela Yukon till Dawson. S:t Michael blev flodbåtarnas utgångspunkt vid havet. Dit anlände varje seglingssäsong många båtar söderifrån efter att ha passerat runt Alaskahalvön in i Beringshav.

Tex Rickard, sedermera berömd boxningspromotor, hade öppnat en saloon i S:t Michael. Den var inrymd i ett stort cirkustält med sågspångsgolv. De karlar som fastnat på platsen i väntan på att flodtrafiken till Klondike skulle komma i gång brukade hålla till där och ägna sig åt kortspel, vadslagning och grälände. Bland dem som var där en kväll i slutet av december 1898 var Georg af Forselles, en 21-årig svensk. Han satt och underhandlade om ett jobb som vedsågare uppför Yukon — flodbåtarna drevs med ånga och gjorde av med mycket bränsle. Det blev då plötsligt tyst i saloonen. En ung man stegade fram till bardisken och slängde en påse guldsand på disken.

— Jag kommer från Nome och ni kan hitta mer där av samma sort, sa han.

Magnus Kjelsberg

Det var Jafet Lindeberg.

Bland dem som drog i väg med en släde då S:t Michael avfolkades, var Georg af Forselles och hans kumpan Frank McWellen. De gjorde sig ingen större brådska. När de kom fram till Nome i januari 1899 hade där vuxit upp en liten tältstad. Överallt sprang folk och drog ihop stockar på stranden och byggde stugor för brinnande livet. Georg af Forselles och Frank byggde ett blockhus på en sandrevel vid Snake Rivers mynning och pulsade sedan runt i snön kring Anvilberget för att göra inmutningar. Sen låg de i sin stuga under resten av de mörka vintermånaderna, rökte sina pipor och väntade på våren, då de skulle ta upp guld.

I slutet av år 1899 var Georg af Forselles och Frank McWellen ombord på fartyget *Roanoke*, som fraktade 80 guldmata-dorer med deras guld från både Nome och Klondike till Seattle. Georg hade tre guldpåsar, värda 15.000, vilket dock var småpotatis i det sammanhanget. Till San Francisco anlände guldkungarna senare under stor uppståndelse och intensiv pressbevakning. Georg och Frank fick besök av en reporter från *San Francisco Examiner*, som artigt bad om deras namn.

— Georg Hjalmar Jakob af Forselles ...

Reportern stavade i blocket med stor möda. Men ”af”, vad betydde det?

— Well, det är en beteckning för adel.

— Åh, då är ni greve!

— Kalla't vad tusan du vill.

Frank McWellen fattade galoppen och presenterade sig som ”Duke of Lumberland” — dagen efter fanns de fina titlarna under porträtten i tidningarna.

Georg af Forselles var näst yngste son till trikådis-pontenten Magnus Georg af Forselles, ättling till finländaren Jacob af Forselles, som blev borgmästare i Lovisa, Finland, och adlades av kung Adolf Fredrik år 1767 för sina tjänster under kriget mot Ryssland; han hade snappat upp brev och depescher från ryska kurirer. Georg gav sig hemifrån redan vid 19 års ålder och hade hunnit med en rad äventyr, innan han hamnade i Alaska år 1898. Han blev kvar i 30 år, överallt känd som ”*Swedish Count*” eller bara ”*The Count*”. I Sverige kallades han ”Alaska-greven” — i början av 30-talet kom han åter till fäderneslandet och berättade om sina öden och äventyr i en serie mustiga böcker.

Greven, som vi kallar honom i fortsättningen, genomkorsade större delen av Alaskas vildmarker, men de flesta av hans äventyr utspelar sig på Sewardhalvön. Hans skildring av den första vintern och våren i Nome ger en frän bild av förhållanden i ett kaotiskt nybyggarsamhälle, där anarkin ligger på lur men hejdas, och där svälten alltid hotar, men där de allra flesta ändå på något underligt vis lyckas överleva tills tundran börjar sjuda.

Greven och hans kumpan fick flera inhysingar i sitt enkla blockhus. Det var Red Sullivan, Frank och Jack Cooper och

de två svenskarna Oskar Olsson från Stocholm, kallad ”*Lone Swede*”, och Frank Landström från Göteborg. De båda sistnämnda gav sig av för att göra inmutningar, men råkade ut för en svepande snöstorm. Frank gick ner sig till knäna i stöp-is på Snake River och förfrös strax därpå ena benet. Oskar försökte dra honom vidare till Nome, men måste ge upp och lade kamraten. på ett sälskinn i snön, täckte över honom med tältduken och satte upp kälken och en snöskyffel till riktmärke. Oskar lyckades ta sig till Nome, men först på tredje dagen kunde man ge sig av med hundspann för att leta efter Frank. När platsen hittades och Oskar grävde i snön var han naturligtvis säker på att kamraten skulle vara död.

Men under tältduken låg Frank och rökte pipa. Han blängde på kamraten med sina runda små ögon och Oskar stammade:

— Hur mår du, Frank?

— Bra. Men varför i helvete har du varit borta så länge?

Frank Landström bäddades ner på släden, men under återfärden började benet tina upp och värka ...

Greven berättar fortsättningen:

”Frank bet ihop tänderna, grimaserade och teg. Han var inte van vid pjosk, men detta var värre än något han varit med om förut. Svetten sipprade fram i pannan på honom och till slut måste han svära. Jack Cooper, som ägde hundspannet, och Oskar försökte trösta honom men smärtorna gjorde honom ursinnig.

Georg af Forselles. Det tidigaste foto av honom, som finns kvar.

— Om jag hade en revolver skulle jag peppra er bägge två, gormade han. Och sen skulle jag ge mig själv en kula. Och så skulle det vara slut.

Tex Rickard hade redan hunnit flytta sin saloon från S:t Michael till Nome och det var dit de körde med den svärande och gastande Frank. Nu gällde det vad man skulle göra med honom.

— Fotogen är bra, tror jag, sa en av guldgrävarna.

Tex Rickard lånade ut sina sista skvättar fotogen för att vi skulle kunna kurera Frank. *Mukluken*, hans fotbeklädnad av sälskinn, skars upp. Benet hade fått en blåvit likfärg, som inte bådade gott. Vi satte ner foten i fotogen, men den nådde endast en bit ovanför ankeln. Det var all fotogen, som fanns att uppbringa på platsen. Kuren skulle nog inte verka, när inte hela benet kunde doppas ner.

— Well, vi får väl köra hem honom till oss då, sa McWellen. Det blir kanske bättre efteråt.

Men det blev allt sämre med Frank. Han låg i sin koj och stönade dag och natt. Benet svartnade och började lukta illa.

— Kan jag inte få låna en revolver! skrek han. Finns det ingen barmhärtig själ, som har en revolver, så att jag kan göra slut på eländet!

— Nej, Frank, gör inga dumheter. Det blir nog bättre, ska du se.

— Kan ingen av er knäppa mig då! röt han. Jag ligger ju bara här och ruttnar bort.

Han såg hemsk ut, när han försökte resa sig i kojen. Det yviga håret stod som en lejonman kring hans kantiga, förvridna ansikte. Ögonen sprutade gnistor, munnen svordomar. Skjortan hade glidit undan, den breda, håriga bringan lyste fram.

— Nå, ska det bli i dag?

Frank, det vore ju mord ...

— Prat! Ni drar lott om vem som ska skjuta. Har ni inte knäppt en ox förr? Det här blir minsann inte värre, ansvaret står jag för.

Vi ville inte veta av någon skjutning, fastän han bönföll oss varje dag att sända en kula genom huvudet på honom. Men något måste göras, det blev allt tydligare.

För att lugna sina nerver, som pinades av Franks ständiga stönanden, stal Red Sullivan en mörk natt den sista whisky-kaggen från Tex Rickards saloon. Det blev stor uppståndelse, det var värre än häststöld, men några dagar senare tog Red till orda:

— Något måste göras med Frank. Jag har på omvägar fått fem liter whisky från S:t Michael, den slår jag upp i kväll och sen kan vi resonera.

Bleckmuggarna plockades fram och fylldes. Crazy Louis, en av Nomes galnaste existenser, hade fint väderkorn och kom inslinkande just som Red stod och höll upp.

— Vi är alla garvade pojkar, sa Red. Vi är inte rädda för fan själv. Men skjuta Frank anser jag ändå inte att vi kan.

— Det är min åsikt också, nickade Oskar. Jag föreslår att vi

försöker kapa benet. Lever Frank sedan till våren skramlar vi ihop pengar och skickar honom söderöver. Vad säger ni om det?

Det var ett bra förslag. Oskar tog fram ett pappersark och på det skrev vi att de första 500, som togs ut ur våra inmutningar, skulle gå till Franks resa söderut för vård, om han levde till dess. Sen satte vi våra namn under.

Det var inte meningen att Crazy Louis skulle vara med om insamlingen. Han hörde inte till stugan och ägde inga inmutningar. Men Louis fick tag i papperet och satte dit sitt namn och en summa efteråt: 10.000 dollar.

Sådant skoj tålde vi inte. Och Oskar hade haft en del otalt med Crazy på den tiden, då han högg ved vid Yukon och Louis var styrman på en av vedbolagets båtar.

— Vad i helvete menar du med det här! skrek Oskar. Du är *no good*, du äger ju inte en cent!

Crazy Louis' ögon mörknade. Sakta tömde han sin whisky-mugg och gick mot dörren, men vände sig plötsligt om med en revolver i varje hand:

— *Hands up*, kvickt! skrek han gällt — vi fick upp händerna och stirrade rakt in i hans gnistrande ögon.

— Och du, Swede, skrek han åt Oskar. Hoppa fram på golvet och dö! Ett, två, tre!

Tre skott dånade i den lilla stugan, men Oskar hade tagit ett språng åt sidan, vig som en katt. En kula gick genom örsnibben på honom, de andra slog i väggen. Ett fjärde skott gick rakt i taket, för i samma ögonblick hade Frank McWellen, som satt

närmast dörren, blixtnabbt landat högra näven på Louis' käke, så att han tumlade baklänges. Vi kastade oss över honom och avväpnade honom.

— Vad ska vi göra med honom? skrek Jack Cooper.

— Hängas ska han! skrek Oskar.

— Alright!

Vi var så rasande att det var det lindrigaste straff vi kunde tänka oss. Han kunde ju ha skjutit ihjäl oss allihop.

Vi släpade ut Louis ur stugan. Alaska Commercial Company hade sitt magasin alldeles i närheten och på gården hade rests en lång timmerstock som flaggstång. Vi drog dit honom och Oskar slog en *hang mans knot* på den präktiga flagglinan. Vi högg i och halade in — upp till toppen flög Louis. Inifrån stugan hördes en mullrande bas. Det var Frank Landström, som hade vaknat till av smällarna.

— Hyva linan! skrek han.

Crazy Louis sprattlade i toppen. Men Oskar hade inte tänkt på att bakbinda hans händer, när han åkte upp. Louis lyckades få upp händerna under knuten och nu gav han hals. Det lät som en gris i sjönöd.

Det blev uppståndelse i blockhusen runtom. Folk kom springande från alla håll. Först kom den lille rödhåriga Eric Oskar Lindblom sättande:

— Vad är det här för ett liv! skrek han andfådd. Håller ni på att mörda folk mitt i natten!

— Han höll på att skjuta ner oss, han ska hängas! muttrade

Oskar, men ett par andra hade hunnit fram och skrek:

— Ner med karln. Han ska dömas efter lagen!

Då tog Oskar fram sin slidkniv och kapade repet. Crazy Louis kom ner med en duns och jämrade sig över att ha brutit benet. Det visade sig att han för en gångs skull talade sanning.

Plötsligt började Lindblom fnysa och vädra. Några fler började också bli oroliga — de kände whiskylukten. Det blev undersökning samma natt och kaggen hittades i vår stuga. Red Sullivan erkände att han stulit kaggen — för att ge Frank medicin. Men inga bortförklaringar hjälpte. Det fanns ingen domstol på platsen, men ett *miners meeting*, som av gammal hävd bestod av de sju första, som kommit till guldfältet, sammanträdde och hade en lång överläggning, som resulterade i följande domslut:

’Dömes Louis Renoir, även kallad Crazy Louis, att hållas i fängelse till kommande vår för att med första båt sändas söderöver, med risk av livet förbjuden att åter visa sig i dessa trakter.’ Och:

’Dömes samtliga i blockhus 23 boende att gemensamt bygga platsens fängelse, stort 15 gånger 15 fot, vari bemålde Louis Renoir insättes. Dömes desslikes att hålla Renoir med gängse kost till vårens inbrott, bestående av fläsk, bönor och bröd tre gånger dagligen.’

Vi drog ihop timmer till Crazy Louis fängelse, men innan vi började bygga det måste vi ta itu med operationen av Franks ben. Vi byggde en ställning, som vi kallade slaktbänken, och

bredde ut filter på den. Sen gick vi omkring i lägret och samlade upp bandage och all bomull vi kunde komma över. Charlie Hocks hade just kommit upp med en ny whiskyladdning. Han hade en liten stålsåg, som vi fick låna, och Tex Rickard ställde välvilligt några smidiga rep till förfogande.

Beslutet om vem som skulle hålla i sågen sköt vi upp i det längsta. Så drog vi lott med tändstickor. Jack Cooper drog den längsta men ruskade på huvudet:

— Jag klarar det inte. Jag kommer att svimma.

Vi drog lott igen. Den föll på Frank McWellen.

— Vi opererar honom, du och jag, sa han till mig. Det blev jag, som fick hålla i sågen.

Vi eldade tills vi tyckte det var riktigt hett i stugan och lyfte sen upp Frank på slaktbänken. Ovanför knät surrade vi repet på två ställen och drog åt för att hämma blodflödet. En tredje surring fästes strax under knät, ungefär en tum ovanför det ställe, där vi hade beslutat kapa benet. Frank satt på bänken och uppmanade oss att dra åt surringarna så mycket vi orkade. Allt var klart.

Bang! McWellen hade smugit sig bakom Frank och gett honom ett slag i skallen med en sandfylld guldpåse. Det var den bedövning vi hade bestämt oss för.

Frank föll baklänges på bänken och jag började såga. Det var ett otäckt arbete. Svetten rann om mig, för en avskyvärd stank kom från benet och köttet såg ruttet ut. Men någon måste ju hålla i sågen.

Jag hade sågat igenom benet till hälften, då jag plötsligt märkte att Frank öppnade ögonen och började rulla med dem.

— Fort, påsen! skrek jag åt McWellen,

Bang! Ogonen slöt sig igen och jag kunde fortsätta. Kokhett vatten stod bredvid mig. När jag sågat av benet, drog jag slidkniven, doppade den i det heta vattnet och skar därefter bort ytterligare kött, men lämnade skinnet. Sen baddade jag såret med vatten, drog över skinnet och sydde ihop. Det blev mycket primitivt, för jag hade inget annat än en segelduksnål och skomakaretråd.

Operationen var klar. Vi väntade nu med spänning på att Frank skulle vakna. Så ryckte det i ögonlocken, han öppnade ögonen, blinkade och såg sig förvirrad omkring. Sen blundade han igen.

— Hur mår du, Frank?

— Herregud, jag tror jag har kommit till himlen, suckade han och de spruckna läpparna drogs till ett belåtet leende.

— Benet är borta nu, Frank, sa jag.

— Tusan i benet, morrade han. Värken är borta, det är huvudsaken. Jag kan knappt tro att det är sant.

— Har du inte ont någonstans? frågade McWellen, som redan hade stoppat undan sandsäcken.

— Det dunkar litet i skallen, sa Frank fundersamt. Men det är ingenting mot värken i benet.

Så harklade lian sig och reste sig på armbågen.

— Ta hit pipan, sa han. Jag har inte haft en god rök på länge.

Vi skyndade oss att ge honom pipan. Nu blev han nöjd och belåten och låg länge och väl och sög på den.

Det kunde nog hända att vi drack en whisky för mycket ibland, när kölden smällde i knutarna, men det var gott krut i folket. Frank blev visserligen inte bra, men han klarade operationen. Efter ett par veckor började det fräta i såret och värken återkom. Frank föreslog att vi skulle kapa igen ovanför knät, men den risken vågade vi inte ta. En gång hade det visserligen lyckats, men nästa gång kunde han stryka med på kuppen. Och drivisen hade brutit upp och gick till havs. Den första båten skulle komma inom några veckor.

Frank kom till San Francisco, där man företog en ny operation, som lyckades bättre. Han fick ett korkben och var tillbaka i Nome nästa vår. För gruvarbete var han obrukbar, men han fick låna pengar och öppnade en cigarraffär, Pioneers Cigar Store. Den gick glänsande, för alla kände till historien om hans kapade ben. Och när vi gick in för att köpa tobak kunde vi kasta en femdollarsedel, ja kanske ännu mer, på disken.

— Behåll växeln, Frank! sa vi. För snålhet var det sista man kunde beskylla männen i Nome för ...”

Den 18 januari 1899 hade Greven redan hunnit göra åtta och en halv inmutningar vid olika strömmar i närheten av Anvil Creek. Han tog sig upp till en av dem, som låg i en klyfta, och drog ihop ett bål av buskar. När elden smält undan snön och

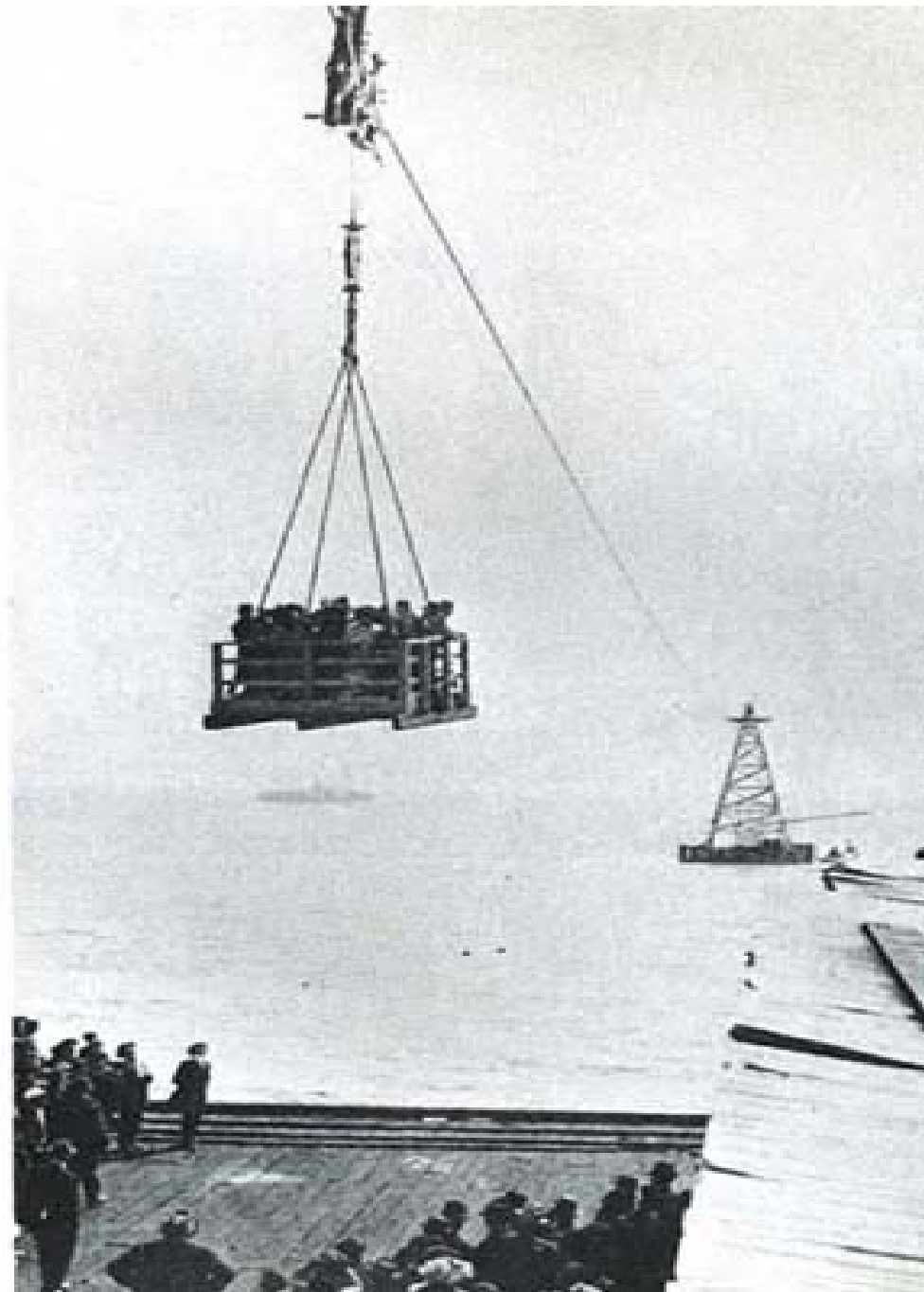
tinat upp marken en smula tog han fram vaskpannan och skottade den full med sand. Sedan slog han smält snö ovanpå och började vaska. Han kom till botten. Där fanns minst för en halv dollar guldsoft i pannan, som glittrade och blänkte.

Greven och Frank McWellen bearbetade sedan sina inmutningar och vaskade fram nära 300 dollar om dagen. För Oskar Olsson och Red Sullivan gick det sämre — de hade gjort föga givande inmutningar. När den energiske barägaren Tex Rickard köpte en liten tvåmastad segelbåt för att skicka en expedition till Sibirien och köpa in skinn anmälde sig Oskar och Red som villiga att gå ombord. Det blev en fullständig befängd expedition — de hade glömt fylla färskvatten-tankarna, men hade i gengäld mer än tillräckligt av whisky. Seglatsen slutade på en strandbank och besättningen for till San Francisco med en valfångare.

Ett par år senare stötte Greven på en skäggig, butter man, som stod och vaskade i en inmutning i Candle. Greven gick närmare och blängde mannen i ansiktet. Det var Oskar, som under mellantiden hade hunnit ta värvning och hade varit på Filippinerna och krigat för Onkel Sam.

Om Oskar *Lone Swede* Olssons vidare öden är ingenting känt. Han är en av de otaliga svenska guldgrävare, som uppslukades av Alaska.

Tilläggas kan att Nomes — och Alaskas — första rättsliga hängning ägde rum den 19 september 1902. Den avrättade var Fred Hardy, en ovanligt kallblodig mördare. Han dömdes på fullt bindande bevisning.

Det fanns inte en tillstymmelse till hamn i Nome.

Båarna ankrade långt utanför stranden och passagerarna togs ombord på promar och hissades i land med kranar.

Teckning i Nome Daily Chronicle, 16 augusti 1900.. Mannen bär en knippa inmutningspålar, hunden har några i reserv.i

Tältstaden Jome tidigt år 1900. .

*Om den första sommaren i Nome, då
löjtnant Spaulding hejdade ett hotande
inbördeskrig, då man upptäckte att
stranden bestod av guldsand och
guldgrävarstaden växte upp ur tundran.*

Nyheten om Nome spred sig uppför Yukonfloden från den ena bopplatsen till den andra och nådde Dawson vid månadsskiftet april—maj 1899. De första båtarna gav sig av därifrån utför floden, så fullpackade att karlarna stod som på spårvagnar i rusningstid.

Samtidigt gick budet norrut över Sewardhalvön. Sommaren 1898 hade det varit en falsk guldrucsh till Kotzebue och Kobuklandet. Den orsakades av rykten om stora fynd. Det sades i San Francisco att en gammal sjöman hade grävt fram guld för 15.000 dollar i Kobuk River — på två timmar och utan andra redskap än sin fällkniv. I en insändare i en Kalifornien-tidning berättades om en guldgrävar, som hade vaskat fram 100.000 dollar i guld vid Kobuk på 30 dagar. Det var bara amsagor. Men 23 båtar fraktade under sommaren 1.200 gulddletare till Kotzebue Sound.

Hundratals män övervintrade vid Kobuk River, men fann knappt ett spår av guld. Det var en av de mest svåråtkomliga och ogästvänliga trakterna i världen. Då Berings hav frös till på hösten blev Kobuklandet en dödsfälla. Allra minst 48 och sannolikt över 100 man dog under vintern. Sommaren 1899 räddades mellan 200 och 300 utblottade och sjuka karlar som övervintrat av den amerikanska tulljakten *Bear*. Många var sinnesrubbade eller invalidiserade genom köldskador, andra drabbade av skörbjugg.

Nyheten om Nome fördes till Kobuklandet av en originell existens, Carl Knobelsdorff, som kallades ”Flygande holländaren”. Under hela vintern färdades han uppför och nerför Kobukfloden på skridsko och åtog sig att ta med sig brev för en dollar styck. Det var säkert den allra svåraste brevbärarturen i världen och under vintern grånade hans mörka vackra hår och strapatserna gjorde att han åldrades snabbt — men han hade ju åtagit sig sysslan frivilligt. I början av april kom han från S:t Michael med ett hundspann och hade då bland annat med sig nyheten att tre karlar vaskat fram 600 dollar på tio timmar vid Cape Nome, som han sade var ”rikare än Klondike”. Efter alla falska rykten och besvikelser visste guldgrävarna vid Kobuk inte riktigt vad de skulle tro, men några dagar senare gav sig de första av mot Nonie över land. Så snart isen bröt upp i slutet av juni skyndade de övriga söderut i största hast.

Lindeberg, som under större delen av vintern varit ensam

med sina anställda karlar i Nome, fick nu sällskap av sina kompanjoner Lindblom och Brynteson. Han berättar:

”Vi anställde så mycket folk vi kunde. Var och en av oss tre hade sitt eget läger och mitt läger råkade ligga vid Anvil Creek, där det fanns fyra inmutningar. Lindblom höll också till vid Anvil och Brynteson vid Snow Gulch.”

Carrol M. Bennet var med på den andra ”rensningen” av ”Anvil Creek nr 1 above”, ägd av Lindeberg. Det var den 2 juli 1899 och på 20 timmar hade fyra män vaskat fram guldstoft för 14.000 dollar:

”Männen grävde upp allt grus från mossan ner till berggrunden, eftersom alltsammans innehöll guld. Mr Gherling, en bankman från London, erbjöd Lindeberg 500.000 för gruvloten, men Lindeberg avböjde blankt. Bara denna första säsong producerade den lotter guld för 400.000 dollar.”

I slutet av december 1898 hade 300 inmutningar gjorts, och då ruschen startade blev snart hela gruvdistriktet fullbokat. I juli 1899 hade doktor Kittilsen registrerat omkring 2.000 claims. Nya gruvdistrikt bildades — i slutet av år 1900 fanns det 30. Enligt lagen måste man ha hittat mineral på platsen, innan en inmutning gjordes, men den bestämmelsen fanns bara i teorin. Rätten att göra inmutningar i annans namn med fullmakt utnyttjades till det rent orimliga. Brynteson lokaliserade fem claims åt sig själv och sex åt andra, Lindeberg åtta åt sig själv och 11 åt andra, Lindblom hela 30 åt sig själv och lika många genom fullmakt. Men andra var värre. L. B.

Shephard, som var Förenta Staternas commissioner i S:t Michael, påstods ha inregistrerat 60 claims. Färre än 40 karlar hade lagt beslag på omkring 28 kvadratkilometer mark åt sig själva och sina vänner. En stor del av de allra bästa fyndigheterna hade inmutats av svenskar och lappar.

Stämningen var spänd under den första vintern och våren. Det är ett under att det inte utbröt ett regelrätt inbördeskrig mellan karlarna — eller kanske ett bevis på deras förmåga att trots allt hålla huvudet kallt och inte överskrida den yttersta gränsen.

De som kom för sent och upptäckte att alla bäckfårar med någorlunda goda förutsättningar redan var inmutade sökte på alla vis utnyttja lagen eller hitta kryphål i den. Det var till exempel inte tillåtet för utlänningar att registrera gruvlotter. Detta drabbade särskilt lapparna. Några av dem sålde sina inmutningar, då det började ryktas om att de inte skulle godkännas. Johan S. Tornensis och Mikkel J. Nakkila fick sina lotter vid Anvil Creek stulna av några karlar, som anlände i maj från Council City. Men då det kunde bevisas att de båda lapparna år 1897, ett helt år före guldfyndet i Nome, hade förklarat sig ha för avsikt att bli amerikanska medborgare, arresterades två *claim-jumpers* (inmutnings-inkräktare) och skickades till fängelset i S:t Michael.

Många lotter var slarvigt utstakade. Eftersom jorden var frusen måste märkstakarna stöttas med stenar och sand och det fanns inget annat stakvirke än videkvistar att tillgå sedan all

drivved på stranden tagit slut.

I juni 1899 fanns det nära 1.000 guldgrävare vid Nome, men färre än hälften av dem sysslade med guldgrävning; det fanns inga gruvlotter kvar. Missnöjet var stort, en revolt hängde i luften. Det var främst Lindblom, Lindeberg och Brynteson man var ute efter. Att katastrofen hejdades berodde till allra största delen på en enda man: löjtnant Spaulding, som skickats dit med en sergeant och några soldater från arméposten i S:t Michael. Spaulding hade egentligen inga lagliga befogenheter utan var hänvisad till att försöka övertala och lugna, men han ingrep vid flera tillfällen med berömvärd djärvhet.

Den 10 juli 1899 hade de missnöjda sammankallat ett *miners meeting*. Planen var att alla existerande inmutningar skulle förklaras ogiltiga. Så snart det beslutet fattats skulle man tända en eld som signal till en grupp män, som hade stationerats på Anvilberget, 12 kilometer bort. Dessa skulle då omedelbart göra nya inmutningar.

Men konspiratörerna hade inte räknat med löjtnant Spaulding, som anade oråd och själv besökte massmötet. Så snart förslaget om ogiltigförklaring hade framlagts krävde han att mötet skulle ajourneras och genomdrev snabbt ajourneringen genom att beordra sergeanten och två soldater att sätta på bajonetterna och utrymma salen. Det var ett fullständigt olagligt ingripande men det var snabba och hårdhänta aktioner av det slaget som ofta avvärjde hotande situationer i nybyggerlandet. Protesterna mot de ursprungliga inmutningarna

saknade inte fog, men att riva upp dem skulle ha betytt totalt kaos.

1 början av augusti upphörde spänningen plötsligt; det fanns guld åt alla! Det fanns guld på stranden!

Lindeberg berättar:

”Det var en soldat, som gjorde det första guldfyndet på stranden. Jag kom själv på honom, när han vaskade sand på stranden med en vaskpanna, som jag inte vet hur han hade kommit över. Jag tittade i pannen och såg att där fanns guldstof i den. Jag hjälpte soldaten att vaska fram det och där fanns guld för 26:05 dollar. När den nyheten spred sig gav sig alla våra karlar av och vi måste arbeta själva. Jag gjorde aldrig någon inmutning på stranden och det gjorde inte heller soldaten — han var förbjuden att göra det, eftersom han var regeringsanställd. Vi var inte intresserade av stranden, vi hade nog med arbete ändå. Den här sommaren vaskade jag, Brynteson och Lindblom fram guld för sammanlagt 600.000 dollar, som vi delade lika. Gullet kom från tre strömfåror, men Anvil Creek var den bästa. På stranden fick man detta första år fram guld för uppskattningsvis en miljon dollar (i dagens penningvärde ca 30 miljoner dollar — 250 miljoner kronor) — alltså ycket mer än i strömfåror, men där var ju inte alls så många i arbete.”

Totalt produceradestranden enligt Lindebergs beräkningar under 23 säsonger guld för 50 miljoner dollar och strömmarna

för 130 miljoner. De verkligt rika fyndigheterna låg alltså i strömmarna — det hade de tre ”tursamma svenskarna” förstått.

Fyndet på havsstranden gjordes ungefär samtidigt av den soldat, som Lindeberg berättar om, och av den trötte och sjuke gamlingen John Hummel från Idaho. Denne gick ner till den svarta sanden med en vaskpanna mest bara för att fördriva tiden — han orkade inte ge sig in över tundran på jakt efter guldbäckar.

Strandguldet var mycket finkornigt och för att skilja det från sanden behövde man en rocker, en vaskvagg. Sällad sand och vatten östes i vaggan, som var filtklädd på botten. De finaste guldpartiklarna fångades upp av filten. En effektivare typ av rockers var försedd med kvicksilverbestrukna kopparplattor, som sög upp guldpartiklarna; de förenades med kvicksilvret. Experimentlusten var stor: där fanns alla tänkbara typer av vaskvaggor och några försökte sig på att konstruera veritabla mudderverk för att skopa åt sig så mycket guldsand som möjligt.

Jed Jordan berättar om Mae Gulliver och hans ”patenterade guldvaskare”. Han hade haft den med sig på båten från San Francisco och tänkte bjuda ut den för 300 dollar, men var beredd att anta ett bud på 250, eftersom han ändå skulle göra en bra vinst. Han hade köpt apparaten för 12 dollar eftersom den inte fungerade. Jordan rådde honom att sälja den för 50 dollar:

”Mac packade nu upp sin patenterade manick, som hade varit inslagen i segelduk, och tog ner den till stranden. Han ställde upp den och den stod där och svajade i blåsten — med en vaskpanna, en vev, hjul, såll, pump och drivrem och till och med en ringklocka högst upp, gud vet vad den var till för. Det var en av de underligaste konstruktioner jag någonsin sett.

Mac samlade så en hop karlar omkring sig och började ett föredrag om de stora fördelarna med hans patenterade vaskpanna. Jag vill inte gå in på några detaljer, men han nämnde både att J.P. Morgan ägde en och att president McKinley utan reservationer garanterade att apparaten skulle producera 300 dollar om dagen i guld. När han slutade sin harang frågade han: Hur mycket bjuder ni mig?

— Sex hundra dollar! ropade en guldgrävare.

Innan Mac ens hann hämta andan gick budgivningen vidare tills slutligen en lycklig surdeg bar bort apparaten för 975 dollar”

Guldlagret låg bara någon decimeter under ytan. Den som hade en rocker och en spade kunde vara så gott som säker på god förtjänst vid stranden. Det vanliga var att en karl jobbade hela dagen för att sedan göra av med guldet i spelhallarna på kvällen. Om han på nytt var luspank på morgonen kunde han under några timmar vaska fram tillräckligt för att betala frukosten. Stranden var fri för alla, men det blev snart praxis att ”inmuta” ett område, som var så stort man kunde nå runt med en långskaftad gruvskyffel.

I slutet av sommaren hade befolkningen i "Anvil City" ökat till omkring 7.000 och folk fortsatte att strömma till. Platsen omdöptes till "Nome City", militärstyret upphörde, borgmästare tillsattes, stadsfullmäktige bildades och staden fick egen poliskår och brandkår. Elektricitetsverk, vattenledningar och avloppssystem började förberedas, ett postkontor inrättades och nya byggnader sköt upp ur tundran som svampar. Det fanns redan sex bagerier, fem tvätterier, 12 diversehandlare, fyra spritbutiker, en bokhandel, en bank, fyra hotell, sex restauranger, sex pensionat, fyra badhus och fyra barberare. Det fanns vidare 11 läkare, 16 advokater, två tandläkare och ett obestämbar antal kvinnliga lycksökare. Samt 20 salooner.

Jed Jordan, den förste barägaren, konstaterade så snart han stigit i land att det inte fanns många druckna karlar, vilket bevisade att det rådde brist på whisky. Han fick snabbt i land sitt whiskylager, köpte en tomt vid Front Street och öppnade "Ophir Saloon" i ett tält. "Baren" bestod av en plank, utlagd på några tunnor. Whiskyn späddes ut ordentligt, men man använde bara rent, fint dricksvatten.

"Brygden kryddades med tobakssaft och tabascosås", berättar Jordan. "Ibland, när jag kände lust att skapa, brukade jag hälla i litet kokt brunt socker eller kaffe för att ge litet färg, eller röd peppar för att förbättra smaken. Jag fick inte särskilt många klagomål. I stället kunde jag ofta höra någon surdeg förklara att man kunde få en lika hederlig drink på Ophir saloon som någonstans i Alaska. Faktum var att surdegarna säl-

lan gnällde över kvaliteten på drickat. De verkade inte bry sig mycket om vad de hällde i sig. Det enda de klagade på var storleken på drinkarna.

Vi hade en del smärre problem i början. Det var ont om flaskor i Nome. Det fanns tomma terpentiner- eller pillerbuteljer, men vi ville inte använda sådana. Guldgrävare gillade att slå sönder en whiskyflaska, när de hade tömt den, antingen genom att skjuta prick på den eller genom att drämma den i bordskanten. Vi lyckades leta fram tre tomma kvartsgallonbuteljer. Jag vill inte tänka på hur många gånger vi fyllde de buteljerna."

I början av oktober kom Carroll M. Bennet åter till Dawson från Nome och rapporterade:

"Nome City liknar alla andra snabbväxande gruvstäder. Den har växt upp från ingenting sedan förra våren och alla de karlar, som arbetar på gruvlotterna, bor i staden. Nome är ungefär en timmes vandring från guldbäckarna. När jag lämnade staden fanns där ungefär 40 tvåvåningsbyggnader och 300 envånings blockhus, förutom en stor tältstad. Fru Requa från Oakland, Kalifornien, var den första kvinna som anlände till Nome och det var under senare delen av april. Hon kom med släde från en rysk missionsstation vid Koyukukflodens mynning i sällskap med Tom Jacobs, som tidigare varit i Dawson. Strax efter det hon anlönt förstördes hennes tält och hennes kläder i en eldsvåda och gossarna måste förse henne med kläder."

Det var en plats för folk med hårda nypor och hårda hjärtan. Inte alla trivdes. Den unge Joseph Grinnell var en av de få, som inte smittats av guldfebern. Hans stora intresse var i stället fåglar och han blev senare professor i Kalifornien och världsberömd zoolog. Han hade varit med i Kotzebue-ruschen och stannade i Nome ett par månader under återresan. Innan han reste hem på en skonare erbjöds han ett välbetalt arbete som ritare vid Nomes nya stadsförvaltning, men avböjde utan att ens reflektera:

”Det skulle inte falla mig in att stanna här för 300 dollar i månaden. Nej, inte för vad som helst”, skrev han i sin dagbok. ”Jag hatar det här stället. Här finns en massa hårdhudade människor, skojare från Dawson, alla är alltid beredda att lura alla. Det är det vildaste, galnaste, mest snabbväxande guldgrävarläger som skådats i Alaska. Och hur skall det bli nästa år? Alla sorters svindlare gör sig till miljonärer.”

Dawson Daily News konstaterade att Nome av allt att döma skulle ta loven av Klondike — ”det är så vitt man vet ingen ände på de guldbärande sandlagren på stranden”. Varje gång en flodbåt lämnade Dawson var det i det närmaste panik. Till exempel den 15 september 1899, då ångaren Hanna gick mot S:t Michael med omkring 200 män och kvinnor ombord:

”Det var som ett lössläppt helvete och en vild rusning efter en plats att sova. ’Ur vägen! Ur vägen!’ ropade kämpande karlar, tungt lastade med slädar, bagage, vaskvagnar och kopparplattor. En fet man knuffade omkull åtskilliga som stod på nedre däck. Han hade en väldig madrass under armen och ro-

pade: ’Ur vägen! Ge plats för min hustrus bädd!’ Det var att släpa och knuffa för att komma ombord, oavsett hur många människor som blev förnärmade.”

Men Dawson-tidningen varnade sina läsare för att försöka ta sig till Nome under vintern, det skulle var en galenskap av vildaste slag, rena självmordsförsöket: ”Stanna där du är till våren och ta sedan en chans tillsammans med dina kamrater. Det är inget tvivel om att det kommer att bli en vild flykt från världens alla hörn och att Yukon inte kommer att ligga långt efter. Att döma av samtalsämnen och de förberedelser som görs här kommer Dawson att bli av med hela sin överbefolkning tidigt nästa vår.”

Få tog något intryck av ortstidningsredaktörens välvilliga råd — många gav sig av. Men vintern var strängare än vanligt och de flesta kom inte längre än till Circle City eller möjligen Fort Yukon, innan de var totalt utmattade:

”Vinterfärden 1897-98 över isen från Bennet till Dawson var en skolutflykt och en picknick jämförd med vägen härifrån och nerför floden för att nå Nome denna vinter. Dawson är inget dåligt ställe att övervintra på. Ingenting av guld i Nome kommer att försvinna från er. De röda sandstränderna sträcker sig tillräckligt många miles för att ge 50.000 karlar 50 fot vardera, så om du ger dig ner med ångare eller öppen båt nästa maj kommer du ändå att landa där i tid för att säkra din bit av Onkel Sams nya Eldorado. Stanna i Dawson och njut av civilisationens alla bekvämligheter!”

Svenske Greven hade hållit till uppe vid bergsströmmarna. Framåt hösten hade han slitit hårt på sina inmutningar och samlat en avsevärd rikedom i guld. I september gav han sig av till Seattle och fortsatte i november till ”Barbarkusten” i San Francisco. Brynteson, Lindeberg, Lindblom och N.O. Hultberg (som alltså hade kommit tillbaka från Sverige) lämnade Nome i oktober. Lindeberg hade då legat svårt sjuk i Nome, drabbad av tyfoidfeber.

”De rikedomar, som har samlats av dessa stora gruvägare på kort tid är kolossala”, skrev The Gold Digger den 25 oktober 1899, ”och berättelsen om deras äventyr är underligare än en roman. När de reste hade de, enligt vad deras vänner berättade, med sig ’en hel tunna guld’, alltså en mycket stor summa.”

Men omkring 2.500 människor stannade i Nome över den vintern. Och vid islossningen våren 1900 kom den stora flodvågen...

5

Om den stora invasionen av Nome i juni år 1900, om Wyatt Earps saloon, om kvinnorna i guldgrävarstaden och om hur en tom tomatburk blev värd 10.000 dollar.

Greven återvände till Nome med vårfloden och ger en skildring av ankomsten:

”De flesta av oss hade aldrig sett en större fartygsflotta än den, som låg förankrad på Nomes redd. Där fanns passagerar- och lastångare, valfångare, barkskepp, briggar, skonare och brigantiner, fartyg av alla tänkbara nationaliteter. Och på stranden krälade folk som myror. Tusentals människor surrade omkring oss, när vi landsteg. Det var ett guldgrävarliv, vars make jag aldrig skådat. Längs den 50 kilometer långa stranden stod folk som packade sillar och vaskade guld, så att svetten rann om dem. De motordrivna sandpumparna hostade och spottade, fotogenångorna stod som en sky över stranden, man skrek, larmade och slogs.

Den strand, som spolades av tidvattnet, kunde inte inmutas. Men den 9:e paragrafen i Nomes lagar hade den lydelsen, att man ägde den grund, på vilken man stod. Följaktligen ägde

denna myrstack av människor den plätt av Nomes strand, där de för dagen stod och vaskade. Alla trängdes och armbågades och ville ha största möjliga svängrum. Det var ett tjatter och ett skrik och mustiga svordomar på språk, som man inte förstod men anade sig till. Skrån, bråk och slagsmål omväxlade under det att sandpumparna puttrade och hostade fram sitt ständiga ackompanjemang.

Man ägde alltså den grund, på vilken man stod. Men i det ögonblick man lämnade den, var även äganderätten förlorad. Det gällde därför att ge sig av ner till stranden i gryningen för att få en bra plats, innan de andra hunnit anlända. Guldvaskningen blev naturligtvis mycket chansartad, ty spåren efter föregående dags vaskning hade sopats igen av vattnet, och man kunde aldrig veta om inte någon stått och vaskat igenom sanden på just denna fläck dagen förut.

Under den vinter jag hade varit borta hade tyfus härjat fruktansvärt i dessa trakter. Man påstod att den börjat hos eskimåerna. De var ovana vid den kost och det levnadssätt, som de vita fört med sig. Men mjölmat smakade gott, de bytte mjöl påsar mot skinn och började själva baka pannkakor och bröd. När vintern kom började de duka under. Därifrån spred sig tyfusen till guldgrävarna i Nome.

Allt var ännu dyrt i Nome och man led brist på husgeråd, skor och kläder. Man drog kläderna av de döda så snart de stelnat, och körde upp liken till Snake River. Någon lag om begravning eller kyrkogård fanns inte. Man skottade undan

mossan, lade dem där i den frusna sandbanken, läste en bön över deras fattiga själar och ansåg sig ha fullgjort sina skyldigheter. Deras kläder kom väl till pass för andra som frös i kylan. De drog dem på sig, tyfusen spred sig. Den blev ett fruktansvärt gissel.”

Liksom ”The Three Lucky Swedes” föredrog Greven att gräva guld uppe i strömmarna i stället för att trängas med *The Beach Rats* (strandråttorna), den trätlystna folkhopen på stranden. Hans fyra inmutningar vid Glacier Creek hade blivit *jumped* av ett par bröder McIntosh, men Greven upptäckte att han kunde lägga beslag på *fractions*, de bitar som blev över då alltför generöst uppmätta inmutningar mättes om.

Det är möjligt att Greven, som gärna gjorde skillnad på folk och få och inte hade mycket till övers för girigbukar, överdrev grälandet på stranden en smula. I en geolograpport från Nome samma sommar ges en annorlunda bild:

”Den goda anda och det goda kamratskap som mestadels rådde i detta isolerade samhälle bevisas av det faktum att få, om ens några allvarliga dispyter uppkom mellan guldgrävar-a, trots de hopträngda förhållandena på den allmänna stranden. Detta är desto mera anmärkningsvärt om man betraktar det faktum att karlarna på vissa guldförande remsor ofta arbetade på bara några fots avstånd från varandra. Delvis kan detta ha berott på den allmänna missuppfattningen att det fanns ett outtömligt förråd av guld på stranden och att förrådet ständigt

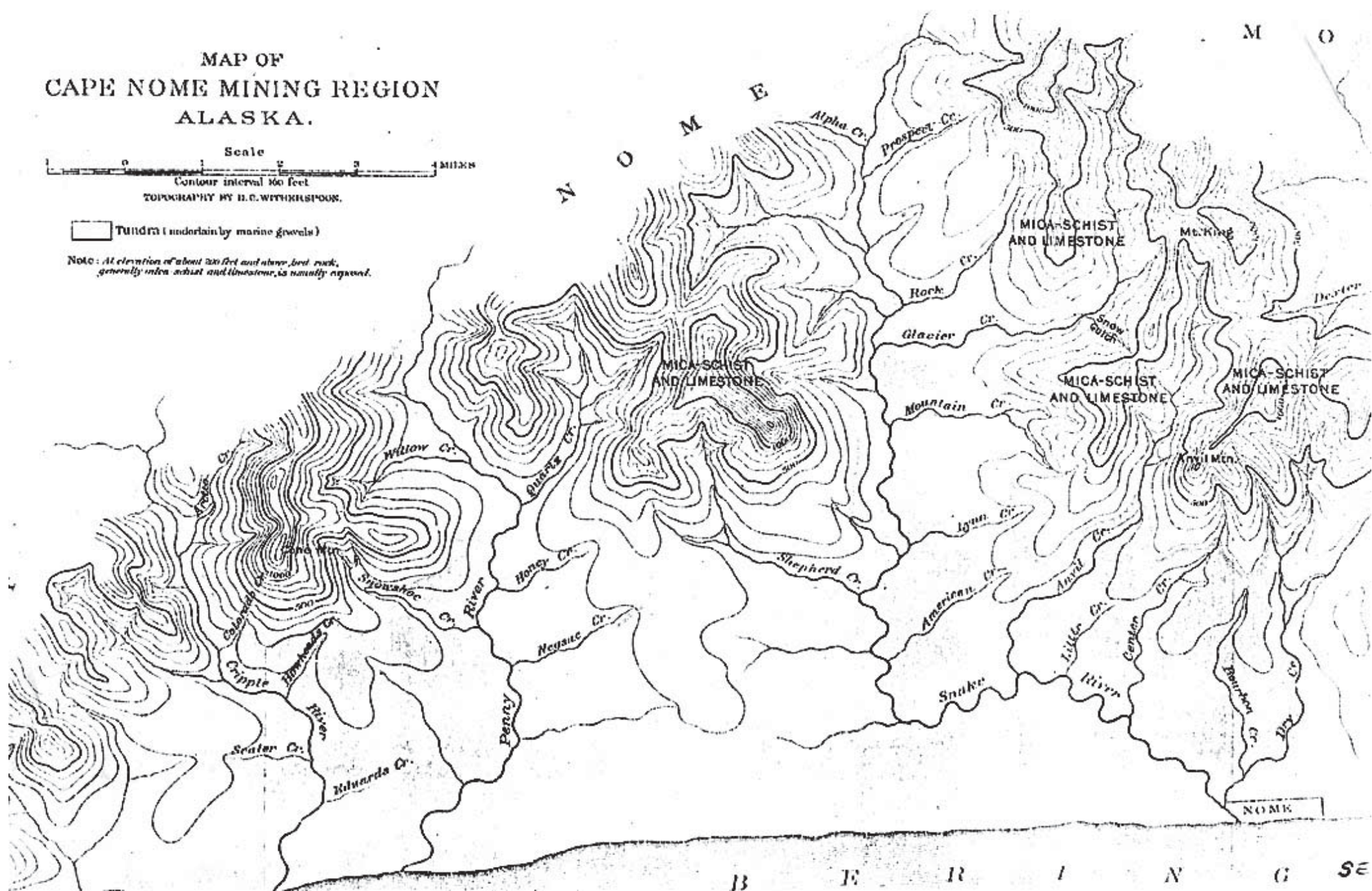

MAP OF CAPE NOME MINING REGION ALASKA.

Scale
Contour interval 100 feet
TOPOGRAPHY BY H.C. WITHERSPOON.

 Tundra (underlain by marine gravels)

NOTE: At elevation of about 200 feet and above, bed rock, generally mica schist and limestone, is usually exposed.

En annan karta av Nomes gruvdistrikt, också från 1900

förnyades genom vågsvallet.”

Naturligtvis var det inte vågorna, som förde guldpartiklarna till stranden. De kom från de guldförande lagren inne i bergen och hade förts ut genom erosion och lagrats.

Omkring 20.000 män och några kvinnor anlände under sommaren 1900. Alla vaskade inte guld — där fanns naturligtvis de som föredrog att skaffa sig rikedom indirekt genom att leva på guldgrävorna: barägare, bordellmammor, affärsmän och båtkaptener. Alla förnödenheter måste fraktas till Nome. På den vattensjuka tundran fanns ingenting, inte ens virke för husbyggnad eller ved till bränsle.

Antalet salooner steg till 100. Det var en överflödande tillgång på whisky — hela Nome med omnejd doftade av whisky, noterade Greven.

En av dem som öppnat saloon i Nome redan första sommaren var den legendomspunne pistolmannen Wyatt Earp, sheriffen i Tombstone. Han hade dödat minst fyra män under sin karriär och var i 50-årsåldern, då han tillsammans med sin hustru Josephine gav sig av norrut år 1897. 1 ungefär en vecka accepterade han ett jobb som vicesheriff i Wrangell, en hamnstad i Alaskas ”pannhandtag”. Han gav sig där ut för att avväpna en bråkmakare, som viftade med sin pistol på en saloon. När Earp sade åt honom att lämna ifrån sig skjutvapnet stirrade karlen på honom en lång stund och frågade så om det inte var Wyatt Earp.

— *By damn!* sa bråkmakaren, när han fått ett jakande svar. Det här tar priset! Här far jag till världens ände och den förste jag springer på när jag släpper ut litet ånga är Wyatt Earp. Du slängde mig och en skock andra grabbar i finkan i Dodge City för samma sak för 20 år sedan!

På våren 1899 skötte Wyatt en saloon i S:t Michael, där han serverade öl för en dollar glaset och sålde cigarrer för 50 cent styck. Han tjänade bra med pengar, men lockades till Nome, när några av hans vänner skrev och berättade att de stora möjligheterna fanns där. Tillsammans med en kompanjon, Charlie Hoxie, byggde han ett av den nya stadens största hus. På övervåningen fanns 12 klubbrum, på nedre botten en stor saloon. Namnet var Dexter Saloon.

Wyatts bror Warren mördades den sommaren i Arizona. Wyatt beskrevs i en Seattle-tidning som hård, vild och livsfarlig. ”Men han dödar inte längre som han brukade göra..Åldern har svalkat hans temperament. Och många skottskador har fått honom att lugna sig.”

När han slog sig ner i Nome, ett av de tuffaste ställena i hela Västern, hade Wyatt Earp ibland svårt att leva det lugna och stadgade liv, som både han och framför allt hans hustru eftersträfvade. Han råkade i krakel med vicesheriffen Albert Lowe under ett slagsmål utanför saloonen.. Earp sattes i finkan och anklagades för att ha hindrat lagens utövare. I verkligheten hade han dock, menade Earp själv, bara försökt hjälpa vicesheriffen.

Earp och Lowe blev aldrig särskilt goda vänner. Tidigt i september 1900 rapporterade Nome-tidningarna om ett annat slagsmål i Dexter saloon vid midnatt. En militärpolis arresterade två bråkmakare, men överfölls då enligt tidningsnotisen av Wyatt Earp och misshandlades. Under ett annat gräl fick Earp av allt att döma en kula i armen. Det var svårt att sköta en saloon utan att råka i bråk.

När frågan uppkom om de utblottade och behövande i Nome skulle få bidrag från det allmänna frågade man Wyatt Earp om hans uppfattning.

— Jag tycker synd om dem, som verkligen ligger illa till, sade han, och vill gärna hjälpa dem om de verkligen förtjänar det. Men problemet med majoriteten är att de inte vill göra något för att hjälpa sig själva. De tar pengar som de får av sina vänner och spelar sedan omedelbart bort dem eller köper whisky för dem.

Ett ganska förvånansvärt uttalande från en saloonägare ...

På hösten 1901 överlät Earp saloonen till sin partner och lämnade Alaska. I motsats till sina bröder Morgan, Warren och Virgil, som alla mördades, kunde han åldras i frid. Då han dog 1929 var han 81 år.

Nome var männens stad. Men naturligtvis fanns där också kvinnor. Om dem berättar Greven:

”De första kvinnor som kom till Nonie kallade sig revystjärnor och antydde att de kom från *dancing halls* nere i

Staterna. Vi kallade dem pankor. De klädde sig utsökt och var mycket smarta i sitt uppträdande, men ingen må tro att de slösade med sina ynnestbevis. De höll till på saloonerna. När gruvägarna korn in började de genast svassa omkring dem, ställde sig vid bardisken och började en stilla flirt. Det blev en whisky, det blev flera. Damerna hade 50 procent sig till godo på allt som serverades i deras sällskap. Kom det en matador spände de både ögon och klor i honom. Då blev det allvar av flirten. De gamla väderbitna guldgrävare, som inte sett en kjol på årtal, var ett lättfångat byte. Det blev giftermål i en hast. Men lika snabbt skyndade sig damerna att ta ut skilsmässa med en rundlig skadeersättning för utståndet lidande. Nästa man för guldplockning!

Jag mötte senare en av de svenskar, som gjort de största fyndigheterna i Klondike. Han var mångmiljonär där uppe, tills han råkade i pankornas händer. Han var gift med tre av dem i snabb följd och sedan — ja, sedan kunde han begrunda pankornas psyke och svenskars oförbätterliga lättsinne. Han arbetade vid ett sågverk längre neråt Yukon. Där träffade jag honom.”

Barägaren Jed Jordan hade ungefär samma uppfattning om kvinnorna i Nome:

”Så gott som alla i Nome var guldletare och det fanns knappast en hustru på platsen — de få kvinnor som fanns var horor. Några årtionden senare brukade jag skratta så våldsamt att jag fick hicka då jag såg filmer som skildrade guldrusch-

ens glamorösa skönheter. Ingen av dem var en Marlene Dietrich. De flesta av de här kvinnorna hade bara ett öga eller en tand eller — ändå värre — då det var dags för dem att göra rätt för sig, bara ett ben. En av de vackraste slamporna jag kände i Alaska kallades Nellie Grisen, och — ni måste tro mina ord — Nellie hade fått det smeknamnet av fullgoda skäl.”

Det är inte säkert att den följande historien utspelade sig i Nome, men den är ändå typisk för guldgrävarlivet. Huvudpersonen Wilson Mizner, född i Kalifornien av god familj, utvecklade tidigt förbluffande talanger, när det gällde lurendrejeri. Han slog sig ihop med en prostituerad från San Francisco och tog henne med sig till Alaska. Att leta guld ansåg han alltför arbetsamt och deprimerande. Det fanns ju många lättvindigare sätt att komma över guldet.

Ett välkänt skojeri drev han till fulländning. Hans ”hustru” plockade upp någon rik nykomling, tog honom till sitt rum och frestade honom tills de befann sig i en tillräckligt komprometterande situation. Då kom Mizner inrusande som den förfördelade maken och hade revolvern skjutklar. I regel betalade gröngölingen då glatt en summa för att undkomma med livet i behåll.

En gång glömde Mizner emellertid pistolen. Han hade hängt i baren då han plötsligt fick ögonen på vägguret och insåg att hans ”hustru” var illa ute. Han rusade upp på rummet, plockade upp en tom tomatburk på vägen och anlände i sista ögonblicket. Den tilltänkta älskaren for upp, flickan uttryckte

sin tacksamhet för räddningen. Mizner höll upp tomatburken i luften, förklarade att den innehöll nitroglycerin och att han tänkte spränga karlen i luften. Offret bad för sitt liv, betalade 10.000 dollar och gav sig skyndsamt av. Mizner stoppade pengarna i fickan. Då flickan begärde sin andel kastade han åt henne tomatburken.

Flickan stod som slagen av blixten:

— Vad ska jag med en tomatburk till!

— Inte vet jag, sa Mizner, men alldeles nyss var den värd 10.000 dollar.

För många nykomlingar blev Nome en besvikelse. Den erfarne hundspanssföraren A.M. Capewell hade tagit sig dit från Dawson tidigt på våren 1900. Färden tog honom 39 och ett halvt dygn. Den 19 juni präntade han ner ett brev till sin vän Charles E. Miller, kaféägare i Dawson:

”Jag är förbannat trött på den här staden. Gatorna är fulla av *cheechakos* (gröngölingar) och de är för det mesta utfattiga. Du gör bäst i att inte komma hit, för det är inte lönt. Folket här är det simplaste i världen. De har ett tält och ett fotogenkök och äter och sover på stranden. Alla karlar från Dawson, som är här, vill återvända och de kommer att ge sig av så snart de kan.

Det var en syn att se barken Alaska gå i stycken vid kusten. Stormen blåste mot stranden, hon draggade ankarena och gick på land, där stormen bröt sönder henne. Jag fick tag i en kagge portvin i den allmänna jakten på vrakgods, men några hårdingar

stal den för mig innan jag ens hann lukta på den. Den som inte är en tjuv har ingenting här att göra.

De karlar här, som har varit i Klondike, har slutat bråka om lagarna i Dawson, för här är alla svindlare. Borgmästaren har 200 inmutningar och med domaren är det likadant. Alla skojare i landet har stakat inmutningar i hela området och alla väntar på de andra att börja bearbeta dem.

Jag ger mig förmodligen av mot Dawson mycket snart. Säg till alla mina vänner att de sparar tid, pengar och sinneslugn genom att bli kvar där de är.”

2nd Class Saloon, ett av de populäraste vattenhålén i Nome. Svensken E A Hägg tog bilden den 1 juni 1901. Den inringade mannen kan möjligen vara Alaska-Greven. Han var vid den tiden utkastare på baren, som ägdes av Tex Richard.

Nomes Front Street den 1 juli 1900. Året innan hade detta varit en så gott som öde strand. Ett foto av den svenske fotografen E A Hägg.

Guldvaskning på stranden vid Nome. Karlarna stod tätt där de arbetade med att sålla ut guldstoftet i hemmagjorda vaskpannor.

Main Street i Nome den 4 juli (nationaldagen) 1900

Speceributik i Nome år 1900. En rätt sinrikt konstruerad plåtskorsten.....

Varenda liten bäck, "creek", i hela Nome-distriktet inmutades snabbt och bottensanden genomvaskades.

Ett guldletarlag i bergen ovanför Nome.

Vaskrännorna vid Fairbanks "Creek nr 7", där Greven tillbringade några år

Om missionsförbundarnas inbördes strid om guldet i ”nummer 9 ovanför”, om de svenska bonanzakungarnas vidare öden och om hur Lindblom svedde sina polisonger.

En av de lyckosammaste guldgrävarna sommaren 1900 var Peter H. Anderson, missionären och skolläraren från Cheenik. I slutet av säsongen kunde han räkna in en nettoförtjänst av 175.000 dollar. Det är förbluffande hur snabbt han glömde att han egentligen hade kommit till Alaska för att tjäna Gud och lära eskimåerna läsa och skriva och inte för att beröva dem deras guld.

När Hultberg for hem till Sverige i augusti 1899 övertogs ansvaret för missionsstationen av Anderson. Han hade ärende till S:t Michael, där han träffade ”Till” Price, som följde med tillbaka till Golovnin Bay och sedan till Nome. Då gruvdistriktet bildades där gjordes en inmutning, No. 9 Above (nr 9 ovanför Diseovery Claim, upptäckarlotten) av Price med fullmakt för hans bror R.L. Price. Men den 17 november samma år såldes den gruvlotten till Peter Anderson för 20 dollar enligt en tidigare uppgörelse.

Mycket tyder emellertid på att nr 9 i själva verket var avsedd för två eskimåpojkar, Gabriel Adams och Constantine Uparazuck. Man hade utstakat inmutningar åt dem redan vid det första besöket i Nome. Nu befarades att de inmutningarna kunde bli ogiltigförklarade, därför att eskimåerna inte räknades som amerikaner. Enligt lagen kunde eskimåer äga gruvlotter, men i praktiken var det nästan omöjligt för dem att hävda den rätten. Peter Anderson fick alltså nr 9 i egenskap av ”förmyndare” för de båda eskimåerna. Gruvlotten betraktades som tillhörig missionsstationen i Golovin.

Anderson plockade ut inemot 80.000 dollar ur nr 9 redan första sommaren och skänkte 10.000 till missionsförbundet för att freda sitt samvete. När missionsstyrelsen, som bestod av idel svenskamerikaner, sammanträdde i Chicago i början av år 1900, förklarade missionären Karlsson att nr 9 inte tillhörde Anderson privat utan missionen. Men Anderson menade att gruvlotten var hans privata. Varför kallas den då The Mission Claim? tillfrågades han. Jo, förklarade Anderson, det var därför att man inte arbetade på den under söndagar.

År 1909 stämde Anderson av en advokat, som var ombud för de båda eskimåpojkarna, för vilka lott nr 9 ursprungligen hade stakats ut. Constantine var då i 21-årsåldern. Den andre pojken, Gabriel, hade två år tidigare dött i tyfoidfeber. Det blev en uppgörelse, som gav Constantine och Gabriels arvingar en ersättning på 25.000 dollar, att utbetalas under 25 år. Constantine utlovades dessutom en skonare, värd minst 1.500 dollar.

Men tvisten om No 9 Above fortsatte. Inmutningen vid Anvil Creek blev ämnet för en rättstvist, som pågick i 20 år, fördes i 11 olika domstolar och gick till Förenta Staternas högsta domstol fyra gånger. Alla de stridande parterna var missionärer, pastorer och styrelsemedlemmar i Chicagos svenska missionsförbund och förmodligen återupptogs rättegångsförhandlingarna senare i himlen.

”The Three Lucky Swedes” bildade redan år 1899 ett gruvbolag, Pioneer Mining Company, där också Kalifornien-missionären C. D. Lane köpte in sig. Direktör för bolaget var före detta missionären J.D. Elliot men Lindeberg blev den ledande.

Svenskarna utkämpade otaliga juridiska strider mot *claim-jumpers* (karlar som sökte lägga beslag på gjorda inmutningar). Det kunde ofta gå mycket våldsamt och dramatiskt till och det hände även att folk sköts till döds.

År 1900 kom en politisk stormyglare och ärkeskurk vid namn Alexander McKenzie till Nome och var på god väg att roffa åt sig de mest givande inmutningarna genom en serie uppgjorda rättsprocesser. Han samarbetade med den suspekta domaren Arthur H. Noyes.

— Ge mig en stallgård med svenskar och jag skall fösa omkring dem som en skock får, sa McKenzie.

Nome Daily Chronicle skrev i en ledare den 16 augusti 1900: ”Det går knappast en dag utan att nya rättegångar startas

och i nio fall av tio är det någon olycklig svensk som får stå som svarande, fastän hans enda brott är att han arbetat hårt för en rikedom som andra önskar lägga beslag på genom en lättare process. Men den enda anledningen till att kriget först startades mot svenskarna var att de är utlänningar och i regel möts varje angrepp mot utlänningar av allmänt gillande. Majoriteten av vårt folk är benägna att betrakta alla som fötts utanför Förenta Staternas gränser som inkräktare.”

Men Lindeberg och hans kamrater var inga duvungar, när det gällde tjuv- och rackarspel. När McKenzie hade deponerat det guld han roffat åt sig som ”god man” under processerna i en bank hyrde svenskarna ett rum på andra sidan gatan. Där höll de vakt 24 timmar om dygnet. Då McKenzie kom för att hämta ut en läderpåse guld fann han sig plötsligt omringad av välbeväpnade män — han bestämde sig för att gå tillbaka till bankvalvet med guldets. Vid ett annat tillfälle hyrde Lindeberg och hans män ett gäng slagskämpar, som överföll McKenzies män och körde bort dem från gruvlotterna.

Rättvisan segrade. McKenzie fick lämna tillbaka 600.000 dollar i guld, arresterades och dömdes i San Francisco till ett års fängelse. Han benådades efter fyra månader av president McKinley och blev storpamp i North Dakota.

Brynteson, Lindblom och Lindeberg tog enligt Lindebergs beräkningar sammanlagt ut nära 24 miljoner dollar i Nome, vilket var ungefär en miljon om året. De ursprungliga

inmutningarna utökades successivt och till slut hade de rätten till omkring 200 hektar. 1921 sålde de bolaget till US Smelting, Refining and Mining Company, som sedan tog upp ännu mycket mera guld ur marken.

Brynteson var med sitt kristliga sinnelag den som först tröttnade på guldgrävarlivet i Nome. Han var också den av de tre, som bäst förvaltade sitt pund — de båda egenskaperna gudfruktighet och penningaskicklighet tycks ofta följas åt. En vinter gav han sig av på en hundslädesexpedition över Berings sund för att leta guld i Sibirien. Men ryssarna berövade honom allt guld han hittat — han ”stämde” senare ryske tsaren Nikolaj II vid internationella domstolen i Haag för att få tillbaka det. Med samma envishet som missionsförbundarna i Chicago visat drev han den rättsprocessen i många år, ända tills den fick ett abrupt slut i och med ryska revolutionen.

Redan 1902 lämnade Brynteson Nome för gott. Han hade gift sig 1900, fick sitt första barn 1901 och bosatte sig nu i San Francisco. Efter jordbävningen 1906 återvände han till Sverige. Han var då en av Europas rikaste män. Innan han avled 1959 hade förmögenheten i det närmaste fördubblats. Han köpte Svaneholms bruk i Dalsland, men ägde också andra industrier och skogar i olika delar av Sverige, förutom stora egendomar i USA. Han gjorde generösa donationer, bl a till byggandet av Vinterpalatset i Stockholm till Olympiaden 1912.

Erik Lindblom hade besökt hembygden Lofsdalen i Härjeda-

len 1901 och gjorde sig då impopulär genom att vägra träffa sin fattiga mor mer än en kort stund, då han stack över en tia till henne. Han bosatte sig i San Francisco, där han bland annat köpte storhotellet Claremont och grundade en bank. Han hade också affärer i Mexico. Han lämnade sin svenskfödda hustru och gifte om sig med en yppig blondin. På äldre dar beskrivs han som ”en ganska kort och rund man med en mycket röd ansiktsfärg, buskigt snö vitt hår och pigga blå ögon.”

Jafet Lindeberg for också hem på besök. Han ordnade en jättefest för Vardös ungdom, lappflickor och lappojkar, på Stadshotellet i Hammerfest, men lät stadens pojkar stå utanför och sukta. På det viset gav han betalt för gammal ost.

Han investerade det mesta av sina pengar i Seattle, där han med nöd och näppe räddade sina tillgångar ur en bankkrasch och flyttade till San Francisco. Han byggde ett palats vid Broadway där och avled år 1962 i en ålder av 86 år.

Charles af Forselles träffade Lindeberg i hans hem år 1954 och beskriver honom som en mycket reslig man med breda skuldror och fårat ansikte. Hans blonda hår hade mörknat på äldre dar. Han talade med djup basröst. Han var gammaldags klädd i en brun kostym med väst. Han bar alltid långkalsonger och hade satt upp strumporna med säkerhetsnålar.

— Jag glömmer aldrig den praktfulla isbjörns matta, som låg i hans rum, berättar Charles, och inte heller den fantastiska

öppna spisen: den var full av inmurade guldklimpar som glittrade i solskenet. Lindeberg hade också ett särskilt ”Alaskarum”, fullt av uppstoppade djur och fåglar.

Lindeberg satt i en stor rödmålad stol och hade en tuggbuss i munnen. Han spottade ibland i en kopp bredvid och torkade sig om munnen med en stor näsduk, medan han berättade om sitt liv i Nome.

— Han utstrålade stor vänlighet, berättar Charles, men där fanns ingen vekhet. Han var en oerhört viljestark och allvarligt lagd människa, som ingav respekt. Han kom mycket väl ihåg min far Alaska-Greven, och berättade om sina möten med honom.

De nyrika Nome-matadorernas eskapader hade sina poänger och deras försök att leva det ljuva livet i San Francisco var inte alltid särskilt lyckade. Följande tidsbild är hämtad ur Nome Gold Digger den 26 juni 1901:

”E. O. Lindblom, bonarzakungen från Anvil — han som har ljus hud och yppiga röda polisonger — har inte anslutit sig till den första ruschen till Nome denna säsong. Han kommer senare, men för närvarande lever Mr Lindblom i avskildhet i sitt hem i Oakland, stryker magnoliabalsam på sina händer och sitt ansikte och väntar nervöst på att se om hans makalösa polisonger, som sveptes bort från hans ansikte som stubb i en prärieeld, någonsin skall spira igen med samma frodighet som förr.

Bonanza-kungen är ett offer för modets nycker. Han anser att en man skall leva upp till sin ställning, hur halsbrytande det än kan vara. När Mr Lindblom i vintras började slå sig fram i Kaliforniens högre societet fick han snart klart för sig att om han verkligen skulle lyckas nå toppen måste han äga och köra en automobil.

Pengar var inget problem och Mr Lindblom, som inte hade någon tidigare erfarenhet av den förrädiska maskinen, inbillade sig dåraktigt nog att det inte skulle vara svårare att köra en sådan än att köra ett spann malamuter (eskimåhundar). Han beställde en magnifik automobil och med tanke på att den skulle användas senare i Nome, där han tänkte slå alla medtävlare, bestämde bonanzakungen att drivkraften skulle vara bensin, som borde passa bättre än elektricitet.

Bilen anlände för inte länge sedan till Oakland-hemmet och vid de första provturen uppförde den sig så bra att den kunde ha körts av ett barn. Mr Lindblom blev lika van att köra automobil som en anka blir att simma på vatten och då han svepte genom gatorna och beskådades från kabelspårvagnarna möttes han av avundsjuka blickar i alla städer och samhällen. När automobilen kom in i en storm tog vinden dock miljonär-ens hatt och blåste den tillbaka mot en färja, som buren av osynliga händer. Mr Lindblom svängde snabbt maskinen runt för att förfölja sin flyende huvudbonad, men svängen var för snäv och automobilen föll med den opålitlighet som är känne-

tecknande för den rasen över Lindbloms och hans vänners kullstörtade kroppar. Bensinen tog omedelbart eld och det var en fruktansvärd syn. Allt ögonvittnena kunde se var ett virrvarr av flammor och snurrande hjul.

När kropparna räddades bort från faran upptäcktes det att ingen hade skadats till döds, men Lindbloms ansikte var fullt av skrubbsår och hans polisonger var svårt brända. Han återhämtar sig nu och när han har återfått sin forna skönhet kommer han att återvända till sitt gamla tillhåll i Nome, Alaska.”

*Om de envisa och ihärdiga svenskarna
och om hur ”tur” kanske mest är
resultatet av träget arbete.*

Inslaget av svenskar i Nome var mycket markant och de flesta av de rikaste guldfynden på Sewardhalvön gjordes också i fortsättningen av svenskar. De samarbetade ofta i tremannalag. En karl arbetade med att gräva guld och vaska och försörjde på det sättet de övriga två kamraterna, som ägnade sig åt att leta efter nya fyndigheter. Många skandinaver anställdes av Jafet Lindeberg för att leta guld på heltid. Amerikanerna var alltför individualistiska för att ta anställning hos någon, de arbetade i regel på egen hand eller högst två man tillsammans. Samarbetet gav svenskarna en klar fördel, men gjorde dem också impopulära bland infödda amerikaner, som ansåg sig lurade på konfekten.

Pioneer Mining Company uppmuntrade skandinaver att emigrera till Alaska. Enbart John Brynteson tog över 13 karlar från sin hembygd Ärtemark i Dalsland — 11 av dem återvände hem välbärgade. Vem som helst kunde få arbete i Nome

om han ville arbeta, och lönerna var de högsta i världen: 50 cent i timmen plus mat och husrum för en arbetsdag på 10 till 11 timmar. Det gick fyra svenska kronor på en dollar, men i Sverige var kronans köpvärde likvärdigt med en dollar. De löner som betalades i Nome var fullständigt otroliga, om de jämfördes med lönerna i Sverige.

Det var en svensk, som hittade en av de största *nuggers* (guldklimpar) som påträffats på Sewardhalvön. Det var år 1901 — en ung svensk hade nyss anlänt och arbetade för Pioneer Mining Company i Anvil Creek. Han kände hackan stöta i något mjukt och när han lyfte den drog den med sig en klimp som vägde nära sex kilo och var värd 2.600 dollar. Jafet Lindeberg var vid tillfället längre upp i bäckdalen. Den unge svensken, som trodde att han skulle göra Lindeberg belåten, tog guldklimpen och skyndade upp för att överlämna den direkt till gruvägaren. Lindeberg tog hand om klimpen, men drog av två timmars lön för svensken, därför att han hade lämnat sitt arbete — han skulle ha lämnat guldfyndet till sin förman. Nu fick Lindeberg själv bära klimpen ner till sitt kontor i Nome.

I september hittade svensken Anton Lundell i Anvil Creek en annan guldklimp, som vägde över fem kilo. Den värderades till 3.285:90 dollar och hade formen av en brödlimpa.

Svenskarna var kända som oerhört starka och envisa arbetare — ingen kunde hålla samma takt som de. Irving Mc K. Recd, som växte upp i Nome, berättar:

”Som tonåring och ung man såg jag de vackrast byggda männen i världen. De kom från gårdar och små byar i södra Sverige och de kunde verkligen göra bruk av sina muskler. Jag såg en otrolig syn, då ett belgiskt bolag skulle förlänga den smalspåriga järnvägen norrut från Anvil Creek. Spann med sex hästar drog förråd och tält till arbetsplatsen, men sjönk ner i den mjuka tundran i regnet och korn aldrig fram. En gång, da jag arbetade i ett matlag, gick jag mot vårt läger på kvällen. Jag gick förbi karlar, som var så uttröttade och hungriga att de låg och sov i vattenpölar med huvudena ute i regnet. Den förste jag såg var en ung svensk. Jag trodde han var död men kunde väcka honom genom att skaka på honom. Han sade åt mig att jag skulle lära honom vara i fred och när jag frågade varför han låg där svarade han att vattnet var varmare än vinden och regnet. Tuffa karlar, skandinaverna!”

I Dawson Daily News berättas den 12 januari 1900 en annan typisk svenskhistoria:

”Ole Johnson, en svensk med något kortare kroppslängd än en ordinär svensk och veteran vid Yukon, sade sig veta precis vad lian gjorde, då han i går morse gav sig ut i det bistra vädret för att dra en kälke till Nome. Han har inga hundar och förklarade för dem som menade att hans planer var rena galenskapen, att han reste utan hundar inte därför att han inte kunde skaffa hundar om han ville, utan därför att han föredrog att resa utan dem, han ’skulle bara ha besvär med hundar’.

Han hade en liten kälke på vilken han bundit fast en Yukon-

spis, ett litet och mycket lätt tält, filter, kläder, ett par snöskor och ingen proviant. Han skall bo på landsvägshotell så långt som till Fort Yukon och tänker inte köpa eller frakta någon proviant på denna sidan Circle. Han räknar med att komma till Nome på 60 dagar. Han är en gammal resenär och gjorde förra vintern resan upp från S:t Michael på det här viset, så han vet exakt vad han ger sig in på. Han säger sig inte se något märkvärdigt i resan.”

I Alaska sade man på den här tiden inte ”tur som en tok” utan ”tur som en svensk” — fast andemeningen kanske var densamma. Council City News, som utgavs av J.J. Underwood i Nomes närmaste grannstad, hade den 17 maj 1902 följande ledarartikel till svenskarnas försvar:

” ’Tur som en svensk’ är ett uttryck som alaskabor vanligen använder för en gruvman som har hittat en givande fyndighet eller en man som oväntat blir rik. De som använder den frasen gör det ibland med ett stänk av avundsjuka i rösten. Faller det dem aldrig in att ’svensk tur’ oftare är belöningen för träget arbete och outtröttligt slit än resultatet av ren tur? Den skandinaviska rasen är härdad av vedermödor och äger de egenskaper av orubbligt mod och outtömlig energi, som föds av lång erfarenhet att överleva de faror och de växlande öden som pionjärlivet nödvändigtvis för med sig. Det är sant att en stor del av de rika fyndigheterna i detta land ägs av skandinaver, men man bör komma i håg att de bara vid mycket få

tillfällen har fått äganderätt till sina rika gruvlotter på annat sätt än genom att själva ha letat upp dem. Domstolen i detta distrikt har vid flera tillfällen visat att den skyddar den ursprungliga inmutarens rättigheter och det är helt riktigt att det bör vara på det sättet. När en ny guldbäck upptäcks är den förste som stakar ut den och upptäcker guld vanligen den, som har lagt ner det mesta arbetet och därigenom också genomlevt värre strapatser än de som kommit efter honom. Det är i enlighet med gottgörelsens naturlag att han också skall ha den största belöningen. Den fattige svensken har nästan ingen kunskap om lagens tekniska detaljer, men hans kunskaper om hur man använder hacka och skyffel är fullständig och gedigen och om de människor, som avundas honom hans ’tur’, skulle använda hans metoder skulle de, generellt sett, kamma in samma belöning och ha mindre tid att ägna sig åt att beskärma sig över *The Luck of a Swede*.”

Att svenskarna var suveräna när det gällde att hålla sig framme står klart. James L. Berry berättar en belysande episod. Han hade kommit till Nome år 1899 och startat en tältbutik tillsammans med kompanjonen Ernst, som förmodligen var svensk. Affärerna gick bra, trots att priserna var skyhöga. Medan Ernst mest skötte kommersen var Berry nere på stranden och vaskade guld utan större framgång. Han gjorde ett misstag, som han hade svårt att komma över. En av de tidigast komna hade en inmutning i området kring Anvil Creek och erbjöd Berry att bli hans kompanjon på 50/50-basis mot

att karlens skulder för livsmedel och redskap avskrevs. Men Berry avböjde — mannen var en god kund och fick beskedet att hans kredit var god även i fortsättningen.

”Djävulen måste ha viskat i mitt öra”, berättar James L. Berry. ”Ty inte långt senare fick guldgrävaren kontakt med en annan kompanjon och tillsammans vaskade de fram för omkring 24.000 dollar rent guld. De sålde sedan inmutningen för 200.000 dollar.”

För att komma över besvikelsen över den missade chansen gav sig Berry av till Council City, där det rapporterats lovande fyndigheter. Ernst, som inte gillade det kalla vädret, hade lämnat Nome. Berry skaffade en annan kompanjon, och sände honom till Council för att göra inmutningar, lämnade över affärerna till en anställd bodbetjänt och gav sig sedan själv av till Council City, där han startade en saloon med namnet ”Alpha”. Council City var då bara en liten samling tält och skjul, men folk kom hela tiden in från det överfyllda Nome och efter bara några veckor hade Berry sju konkurrerande salooner att tampas med. Av guldgrävandet blev det heller ingen framgång:

”*Claimjumpers*, 14 till antalet och varenda en av dem svensk, hade tagit över min del-inmutning mellan inmutningarna nummer ett och två ovanför Upptäckarinmutningen vid Ophirbäcken. När jag gav dem order att ge sig av fick jag bara det välkända hästgnägget till svar. Eftersom de var säkra på övertaget skrattade de också åt vice-sheriffen Elmer Rue-

botton, som jag framförde mina klagomål till.

Jag gav mig genast av till Nome och fick med mig en officer och två trupper soldater från garnisonen där. Svenskarna skrattade inte åt dem. Men efter processandet och sedan man skrivit av kostnaderna för militäringripandet, 1.400 dollar, gick det ungefär jämnt upp. Eller snarare var det så att jag gjort en mindre förlust, sedan stridsröken skingrats.”

*Om den katastrofala höststormen 1900,
då nästan hela Nome blåste bort, om
den stränga vintern, då människor och
djur frös ihjäl.*

Bland de svenskar, som sköljdes in över Nome våren 1900, var Sam Samson. Han hade kommit till USA 1887, 18 år gammal, och försörjt sig som snickare, mekaniker och mattvävare tills han greps av guldfeber och gick ombord på Alaskaångaren *George W. Elder*. Den 14 juni steg han i land i Nome. Han gav sig av till en plats med namnet Jess Creek ungefär 13 kilometer väster om Nome och grävde där tillsammans med två kompanjoner under juli och augusti. De var i full färd med det hösten 1900, då Nome med omnejd drabbades av en fruktansvärd storm. Det finns många skildringar av den — här följer nu först Sam Samsons berättelse:

”Det hade varit blåsig och regnigt och jag minns att sjön rullade så långt upp över stranden att vi inte kunde arbeta i gruvan. Vi låg och läste och vilade i vårt tält på eftermiddagen, då båten, som vi hade förtöjt 15 meter nedanför, kom farande rakt emot oss, och alla våra förråd, som vi hade lagt

upp på stranden, kom flytande runtomkring oss. Nästa våg var ännu högre och med den kom en orkan, som nästan lyfte oss i luften, och hinkvis med regn, som gjorde oss genomvåta.

Stormen rasade i 24 timmar, medan havet sköljde långt upp på land. När vi försökte få undan de förråd, som inte redan hade flutit bort, kunde vi inte mer än lyfta dem — vinden slet dem ur våra händer och förde dem långt upp på tundran.

Det var inte tal om att sätta upp något tält i detta förfärliga oväder och i nästan totalt mörker. Vi stapplade därifrån, ramlade ner i gruvhål och halvdränktes, brottades med den ursinniga orkanen och tog oss till några kojor, som fanns en och en halv kilometer bort. Bara en och en halv kilometer ... men det verkade vara minst 15! Där bodde Pingalora, en eskimåkvinna. Kojorna var gjorda av drivved, fulla av springor och läckor, men för oss drypande våta och skakande karlar var den vi valde till skydd som ett palats. Vi fick i gång en eld och pustade ut. Stormen rasade och dånade och tycktes närsomhelst kunna slita bort taket ovanför oss, men genom något mirakel höll byggnaden ihop.”

Om stormen var så våldsam ute i vildmarken — hur gick det då för tält- och kåkstaden Nome? Om det berättar Greven målande:

”Det började på förmiddagen med en blåst, så att husen knakade i fogarna. Lastångarna på redde fick bråttom att lätta

ankar och söka sig i lä av Sledge Island, en liten ö västerut. Skutorna däremot insåg det hopplösa i att försöka undkomma, för de skulle ha drivit på land så snart de satt segel. Dubbla ankaren lades ut och besättningen gick i de flatbottnade båtarna och rodde in till Nome.

Vi hade länge haft våra stilla funderingar om vad det skulle bli av alla dessa hus, som slagits upp ända ner till stranden, när höststormarna började rasa. Nome hade denna sommar bortåt 35.000 invånare och följdén därav hade blivit en häftig spekulation i tomter. Man stakade ut hustomter ända ner till vattnet och det var alls ingen svårighet att få dem sålda till farmare och andra inlandsbor, vilka aldrig sett en havskust förr, ty havet låg lugnt och stilla om sommaren.

Nu visade stormen vad dessa strandtomter var värda. Vågorna blev högre och högre, skummade allt längre in över stranden. Folket som bodde därnere måste fly hals över huvud. Krasch! Det skrek i virket, då det första huset trycktes ihop som när man slår en hammare i en tom ansjovisburk. De två närmaste husen kastades över ända.

Allt högre upp vräkte vågorna. Sanden sköljdes undan, timrade byggnader föll som korthus, låg och skvalpade i vågsvallet. Allt som var byggt upp till första gatan vräkte sjön omkull.

Svordomar och förbannelser ekade från andra sidan gatan, där vi stod och betraktade höststormens förödande härjningar. Hit till denna beryktade stad hade man kommit med huvudet

fullt av gyllene drömmar och där vräkte stormen bort vad som var kvar av dem.

Mot eftermiddagen ökade stormen i styrka. Skutorna ute på redde hade ännu trotsat vågorna. Nu sprang ankarkättingarna. Ett efter ett kom segelfartygen indansande.

— Nu kommer *Seagull*! skreks det. Här kommer *Mayflower*! Åhej!

De lyftes av skyhöga vågor, slog med ett brak i stranden, ristade, rämnade. Konservburkar, potatislådor, fläksidor, whiskykaggar och öltunnor rullade omkring bland annat vrakgods på stranden. Folk sprang med fara för livet omkring och plockade upp vad de kunde komma över.

En tysk kom rullande med en whiskykagge och frågade om jag ville köpa den. Det skvalpade i kaggen, den tycktes vara full. Jag ruskade avvisande på huvudet, helt fången som jag var av vadhållning om vilken skuta som närmast skulle bli vrak.

En guldgrävar bredvid mig köpte kaggen, varefter tysken hastigt försvann. Kaggen slogs upp, det var bara saltvatten i den. Ett unikt tillfälle att i den allmänna villervallan göra affärer i synnerligen förfalskad whisky!

Det var bara ett fartyg, som låg kvar på redde nu, och runt detta stod vaden höga. *Skookum*, en jättestor pråmskuta lastad med plank, låg ännu därute och gungade. Vi visste att den låg för grov kätting och hade tunga ankaren. Men skulle de hålla i den här stormen?

Jag höll 50 dollar på att *Skookum* skulle komma indan-

sande mot Kid Laren, som gav sig tusan på att hon skulle klara sig. Inte så att jag önskade se skutan på stranden, men jag ansåg att hon inte hade några chanser. Tex satte 100, jag accepterade. Runtom slog man vad om *Skookums* utsikter att rida ut stormen, ty ett bättre tillfälle till vadhållning hade inte givits på länge.

Det såg verkligen ut som om skutans kättingar skulle hålla. Det blev afton, skymningen föll. Det blev natt och ännu låg hon därute och dansade på vågorna. Men vid niotiden på kvällen, när vi satt inne på Northern Saloon och pratade om stormens härjningar, hördes ett fruktansvärt brak från stranden. Det var *Skookum*, som sagt farväl till sina kättingar och krasats sönder mot stranden.

När vi nästa morgon begav oss ner till stranden liknade det som var kvar av fartyget en större brädgård. Stormen hade upphört och vågorna lagt sig. Vrakspillror låg strödda överallt. Gods från skeppen, husgeråd från de bortspolade kvarteren, kaggar och livsmedelslådor hade kastats huller om buller. En bit ut till havs låg ett helt hus och flöt. En stor skylt som gick längs takåsen syntes vida omkring. *River Side Saloon* stod det att läsa i stora, svarta bokstäver. Stormen hade drivit upp vattnet i Snake River, den hade svämmat över och rivit med sig husen, som byggts vid stränderna. *River Side Saloon* hade serverat sina sista drinkar och blivit blötare än någonsin förr.

Livsmedel och nyttighetsartiklar plockade man ihop, men

plankhögarna frågade ingen längre efter ty byggandet hade upphört. Vad tjänade det till att bygga, när det inte fanns arbete och mat för dagen?

Staden var fylld av knotande människor. Hundratals hade blivit husvilla, i tusental kunde de räknas som gick och drev utan arbete. Man var utled på alltihop och i de flesta fall även utfattig. Vintern stod för dörren. Hur skulle man klara sig igenom den? Skulle man svälta ihjäl?

Holdups, rån och mord hörde till dagordningen i denna vilda tid. Lik som hittats i omgivningen av Nome kördes dagligen in till staden, ibland med inslagna skallar och hårt virade i sina tält, ibland halvnakna och genomborrade av kulor. Jag räknade en gång till 17 lik som körts in, och alla var de offer för olika förbrytelser.”

Det var den 12 och 13 september 1900, som Nome drabbades av denna katastrof. Det var vanligt med våldsamma stormar varje höst och vår då vågorna vräkte in från söder., och jämförd med många senare oväder, till exempel en oktoberstorm 1913, som nästan helt ramponerade Nome, var stormen år 1900 närmast en fläktande vårvind. Att den ändå blev så ödesdiger berodde på att man var så oförberedd. Stormen krävde flera hundra dödsoffer — exakt hur många blev aldrig utrett, men flera båtar hade försvunnit spårlöst med man och allt. En allvarlig olycka var att större delen av vinterns kolförråd, 10.000 ton, hade drivit ut till havs, och det var alltför

sent på året att få nytt bränsle. Men många överlevde vintern med hjälp av vrakgods.

Grevens noteringar om laglösheten är inte överdrivna: De flesta karlar gick omkring med stora pistoler, stölder och rån hörde till det vardagliga. Många förlorade allt de ägde då de hade supit sig fulla i sina tält — det hände att de inte hade en tråd på kroppen, när de vaknade ur slummern. Ett vanligt knep var att dränka in en trasa med kloroform, sätta den på en käpp, skära hål i tältduken och hålla trasan över näsan på den som låg och sov i tältet. En guldgrävare vid namn Charles Wooy blev av med sin allra käraste ägodel, en massiv stolpsäng. Ur ett annat tält bar tjuvar bort en järnspis utan att ens släcka elden.

Ändå är det förbluffande att brottsligheten inte var ännu värre, att inte hela den växande staden övertogs av gangsterligheter. Från allra första början tycks man emellertid ha enats om att de allra värsta busarna och råaste sällarna skulle hållas därifrån. En av dem, Jack Mallon, fick bita i gräset i november 1899. På Little Blanche Saloon hade hall råkat i gräl med Scotty Stewart, knäppt upp sin parka och dragit upp en revolver. Stewart fick ett skott i vänstra låret. Polismannen Edwards, som hört skottlossningen, kom till städes och försökte gripa Mallon. Det blev en revolverduell ute på gatan, där polisen sköt Mallon till döds med två skott.

Händelsen var, menade The Nome News, det logiska resultatet av att alla gick omkring med skjutvapen:

”Det är beklagligt att så många karlar i en stad som denna tycks ha för sig att de inte är lämpligt utrustade för sin vistelse i ett gruvläger om de inte bär omkring på en vapenarsenal. Mallon skördade vad han hade sått. För sitt försök att ta livet av en medmänniska fick han plikta med sitt eget liv.”

Det blev senare en normal procedur att polisen varje höst samlade ihop alla icke önskvärda karlar och satte dem på den sista båt, som lämnade Nome före isläggningen. Det var kanske inte ett helt lagenligt sätt att bevaka lugn och ordning, men det var mycket effektivt.

I början av april 1901 kom Clark Reed från Nome till Dawson och lämnade en skrämmande rapport om läget i den stormhärjade staden:

”Förvintern var mild och alla *cheechakos* trodde att alla historier om 50 graders kyla och orkaner var myter. Trots alla varningar från de *sourdoughs* (surdegare) som hade erfarenhet, gav de sig hämningslöst av till alla små kråkbäckar, som haussades upp av de registratorer som bara var intresserade av registreringsavgifterna.

Vid nyårstiden satte den verkliga vintern in. Kvicksilvret sjönk till 50 grader och under veckor blåste en hård vind. De hundar som hade lämnats ute över natten omkom och kroppar av frusna djur låg överallt i staden. Nykomlingarna bodde i enkla hus av bräder och tjärpapp, nödtorftigt hopsnickrade av ovana händer, och de utstod obeskrivliga lidanden i kölden.

Bara med största svårigheter räddades hundratals liv. Sjukhusen var fulla av människor som hade förfrusit någon kroppsdel och läkarna hade mycket att göra.

Under den stora stormen var vindstyrkan fruktansvärd och efteråt hittades kropparna av 200 guldletare liggande längs kusten. Skräckscenerna räckte hela vägen längs Berings hav från Port Clarence till S:t Michael.”

De döda djur, som Reed berättar om, var inte bara ihjälfrusna och utsvultna hundar utan också hästar — ett djur som absolut inte passade i den terrängen och det klimatet. Många av karlarna i guldruschen hade hört Nome beskrivas som en trädlös plats och föreställde sig ett landskap som liknade vidderna i Montana. De tog alltså ridhästar med sig. När de upptäckte att hästar var värdelösa på den våta tundran släppte de dem lösa och lät dem klara sig själva. I halvöns inre bergsdalar skulle de kanske ha kunnat överleva, men på tundran var de dömda till en kvalfull död. Många av hästarna sköts för att användas till hundmat, andra svalt ihjäl. Några arbetshästar höll sig vid liv genom att äta avfall som tippades på havsisen utanför Nome.

Få av dem som överlevt en sådan vinter ville utstå en vinter till i Nome. Men inte alla hade råd att betala båtbiljetten söderut, när höstvindarna åter började blåsa. När den sista båten år 1901 lämnade Nome utbröt panik. Nome News rapporterade:

”En väldig armé av tilltänkta fripassagerare omgav *Queen* i går kväll och inledde slagsmål med både besättningen och

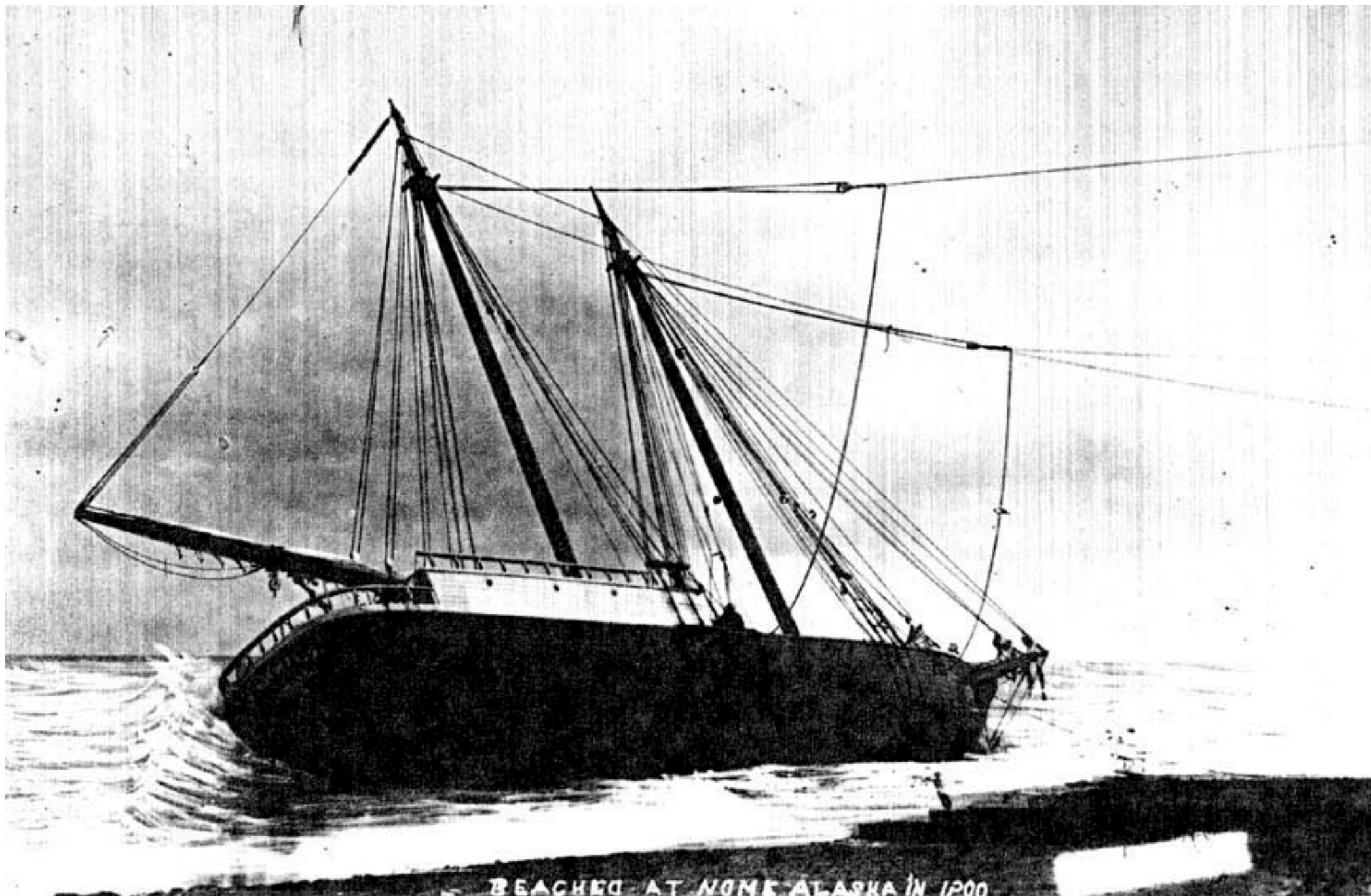
officerarna. Några i hopen anlände på pråmar och när officerarna försökte hejda dem, när de inte kunde visa upp biljetter, gjorde de vilda rusningar förbi officerarna och undkom i hopen av passagerare. Andra omringade ångaren i småbåtar och deras vänner ombord släppte ner rep åt dem och drog upp dem över relingen.

Besättningen utrustades med märlspikar och medan en trupp stod beredd för att avvisa äntrarna började de övriga att söka igenom båten. Ett antal fripassagerare upptäcktes och flera hårda slagsmål utkämpades. Det enda resultatet var ett antal blåmärken, för av de över 100 i armén av fripassagerare greps till slut bara sex och sattes i land på stranden och tre av dem var pojkar.”

Resultatet av en oktoberstorm i Nome 1913. Den var värre än stormen 1900, men inte lika katastrofal.

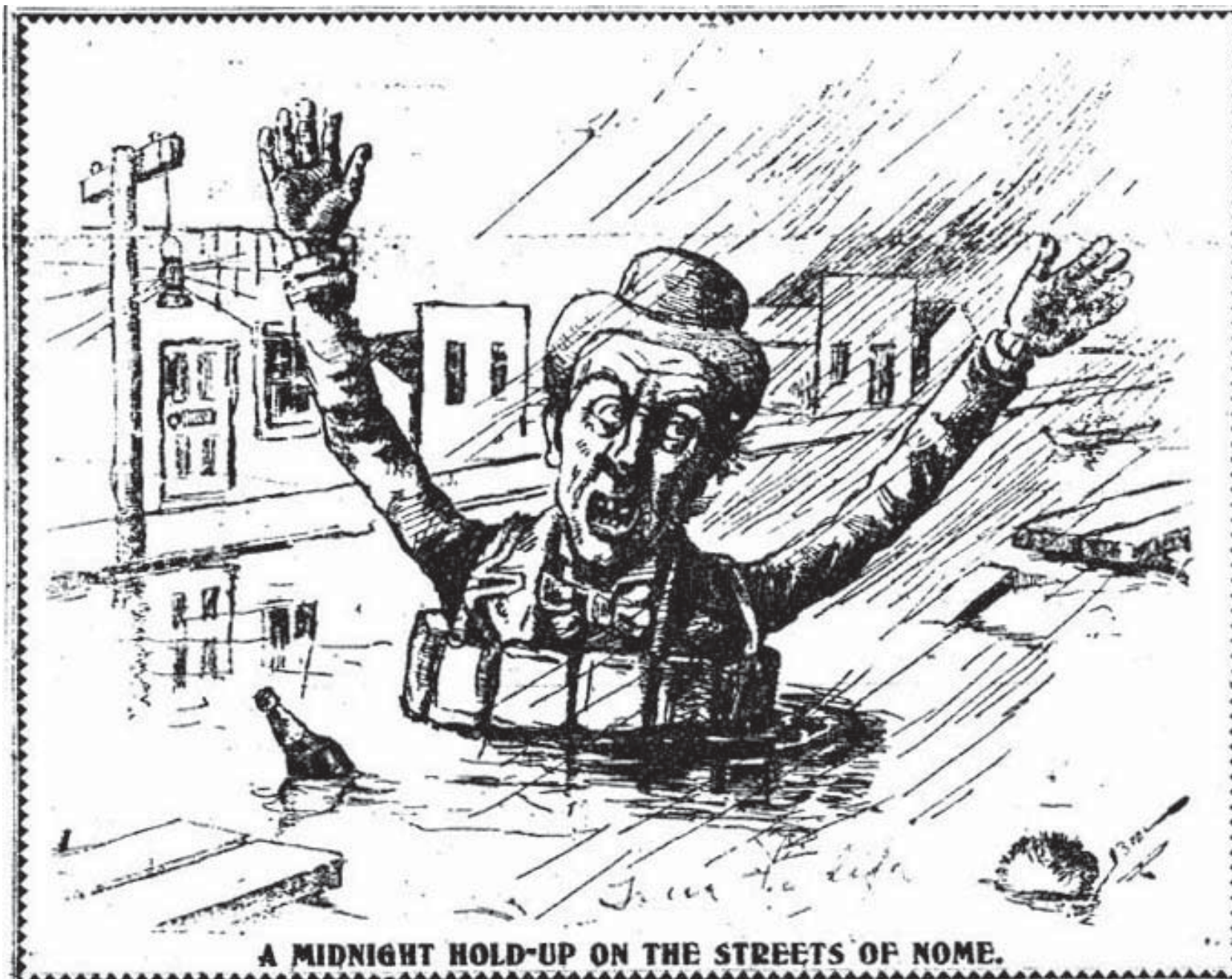

En strandad skuta i stormen 1900

En insnöad guldgrävare utanför Nome.

A MIDNIGHT HOLD-UP ON THE STREETS OF NOME.

Vinterbilder från Snake River

Ett guldgrävarlag på tundran utanför Nome.

Med hjälp av en ångpanna försöker man tina upp den frusna jorden och gräva sig ner till guldsanden.

Om Sam Samson, som använde huvudet innan han började gräva och som därigenom hittade guld för 20 miljoner dollar och om hur han sedan för-lorade alltihop.

I början av april 1900 drog sig Sam Samson och hans kamrater upp i kullarna och började bearbeta en inmutning vid Hungerbäcken, som emellertid visade sig vara föga givande. På hösten det året erbjöds Sam av en guldgrävare vid namn Quinton att ingå kompanjonskap om Cyrus Noble-inmutningen, som låg söder om Anvilberget. Sam tackade ja — han var nämligen en finurlig karl, som menade att människan hade fått sin hjärna till att tänka med, och han hade vid det laget med användandet av sunt förnuft och bondförstånd kommit fram till en teori, som han ville pröva:

Anvilberget är bara omkring 450 meter högt. Men det måste ha varit betydligt mäktigare tidigare eftersom det är material från de höjderna, som har byggt upp den breda tundraremsan mellan bergen och havet. Guldavlagringarna härstammar, menade Sam, främst från Anvilberget och han noterade att Anvilbäcken på bergets nordsida hade nästan all guldsanden

lagrad på den södra banken. Det borde finnas ännu mera koncentrerat guld på bergets sydsida, där havet hade sköljt in för årtusenden sedan och vaskat fram guldsanden som en jättelik vaskpanna. Det gällde bara att finna den exakta sträckningen av denna förhistoriska guldstrand, som låg gömd under ett minst 30 meter tjockt lager av frusen gyttja. Cyrus Noble-inmutningen låg just på ett ställe som logiskt sett kunde vara det rätta, menade svensken.

Tillsammans med Quinton började Sam i oktober 1901 gräva sig ner i tundran. Inte förrän den 5 juli följande år nådde de ner till berggrunden. Hela tiden grävde de ju i evig tjäle, som måste tinas upp med brasor av pilkvistar, vilka fanns gömda i den djupa snön.

De kom ner till några gamla bäckfårar som hade strimmor av guldförande svart och rubinröd sand, men det var inte tillräckligt för att en gruva skulle löna sig. Quinton var besviken och övergav projektet, men Sam Samson envisades och grävde ytterligare ett schakt nästa vinter. Även denna gång kammade han noll. Han lämnade Cyrus Noble och ägnade sig en tid åt annat.

På våren 1903 inträffade något, som kom att ha stor betydelse för Förenta Staternas hela ekonomi och som visade att Sam Samsons teorier var alldeles korrekta. Man hittade den ”tredje stranden”, *The Third Beach*, vid Little Creek nedanför Anvilberget omkring 4,5 kilometer norr om Nome. Upp-

täckten gjordes av en lång, blåögd, medelålders amerikan från Iowa vid namn J.C. Brown. Han, hade kommit från Dawson till Nome år 1899 tillsammans med sin hustru och stakat ut en inmutning vid Little Creek, en knappt skönjbar bäckfåra utan något guldförande sandlager. Mot alla odds hade Brown liksom Sam Samson börjat arbeta sig ner i den frusna marken. Han skaffade en ångpanna för att tina upp tundran och anställde en stark skandinav att sköta gruvspelet och elda i pannan, medan han själv arbetade nere i schaktet. När han kommit ända ner till berggrunden kunde han knappt tro sina ögon; där fanns ett sandlager, fullt av glittrande guldgrän.

Eftersom Brown var rädd att berövas sin inmutning höll han fyndet hemligt, bodde i ett tält tillsammans med sin medhjälpare, och smugglade den ena guldgräven efter den andra till sin bostad i Nome, där han gömde dem i vedlågren. När hemligheten läckte ut råkade han som han hade förutsett ut för en rad stämningar, men vann alla målen och kunde snart fara hem till Iowa, där han köpte en bank och dog som mångmiljonär.

Efter en del geologiska undersökningar klarlades det att Brown hade hittat en gammal strandlinje. *The First Beach* är Nomes nuvarande strandlinje. *The Second Beach* påträffades strax innanför Nome sommaren 1900 och gav god utkomst åt guldgrävare hela vägen till Cape Nome. Men *The Third Beach*, som hittats av Brown, gav så fabulöst mycket guld, att man tidvis använde påsar med guldstoff som dörrstoppar. De

anställda gruvjobbarna brukade öka på sina löner genom att ösa sand i stövlarna, då de arbetade nere i schakten. När de gick av skiftet hade de några dollars extraförtjänst med sig upp. Dagslönen för underjordsjobb var vid den tiden inte mer än 3:50 dollar, så stövelgulderna var dem väl unt.

Senare hittades också en fjärde strandlinje högre upp på Anvilberget. Om guldgräven hade brytt sig om att läsa geologiska forskningsrapporter kunde de här rikt givande strandlinjerna ha hittats tidigare. Redan i oktober 1899 besöktes Nome av A.H. Brooks och F.C. Schrader från USA:s geologiska undersökning. De drog slutsatsen att det hade skett en landhöjning av området kring Nome och att där fanns märken av gamla strandlinjer på tundran — strandlinjer som med största säkerhet innehöll guld. Deras rapport publicerades och var tillgänglig för tusentals guldgrävare, men inte en enda av dem insåg dess värde.

— Och vi som trodde att khaki-byxorna inte visste någonting, sa en gammal guldgrävare. Och så fanns hela tiden de här guldstråken tryckta i en bok!

Efter några år hade man provat guldvaskning i så gott som varje bäckfåra på Sewardhalvön, som visade sig vara ett av de mineralrikaste områdena på hela den nordamerikanska kontinenten. Förutom guld har man hittat platina, antimon, koppar, grafit, järn, silver, bly ... ja nästan alla nyttiga metaller.

Sommaren 1904 reste Sam Samson till Thomaston, Connec-

ticut, där hans föräldrar, fyra bröder och en syster hade slagit sig ner. De hade emigrerat efter honom och han hade inte träffat någon av dem på sammanlagt 17 år.

Men tanken på guldet lämnade honom inte. I slutet av år 1905 var han åter i gång vid Cyrus Noble, nu med tre kompanjoner, bland dem finländaren John Iljana.

Inmutningen näst intill ägdes av Bolander, en förmögen snusfabrikant från Chicago som hade kommit till Nome tre år tidigare. Samson råkade i konflikt med honom. Bolander hade gått med på att hjälpa till med ett andra schakt. Ångpannorna hade redan installerats då Bolander utan förvarning drog sig ur och inte ändrade sig hur Samson än bönade och bad. Förmodligen hade Bolander räknat ut att han bara kunde vänta i lugn och ro utan att offra en cent. Om Samson hittade guld kunde Bolander börja gräva på sitt område alldeles intill, viss om att det fanns guld också där.

När Samson var tillbaka i sitt gamla schakt hade han endast en kamrat, amerikanen Anton Orsen från Dakota, till hjälp. Hålet, som var bara omkring 60 gånger 120 centimeter i storlek, hade frusit hårt igen. Man hade tillgång till en ångpanna, men att töa upp isen med ånga gick ändå alltför långsamt och det var nödvändigt att kämpa hårt med hacka och spade. De första 16 metrarna var marken frusen och fast, utom då man stötte på gasfickor. Eftersom schaktet var så trångt måste man då gillra upp en slang av segelduk med övre mynningen mot vinden och dra ner den i hålet. Man lyste sig med vaxljus, som

slocknade om de inte fick tillräckligt med syre.

: Sam Samson får själv berätta fortsättningen:

”De sista nio metrarna bestod av fruset grus och gyttja, men mellan detta och isen låg vatten som inte ville frysa. Där var också en stor ficka med ambrafärgad gas, som hade så starkt tryck att när jag slog till med hackan var det som att göra ett hål i en ölkagge. Jag arbetade just då ensam i hålet och hade det inte varit för segelduksslangen skulle jag ha förlorat sansen.

Hålan på botten var bara drygt en halv meter bred. Vi började där gräva en sex meter lång gång. Där hittade vi den skatt vi sökt efter så länge! Alla mina ansträngningar belönades, min tro på inmutningen visade sig fullt befogad, jag hade hittat min rikedom i guld. Det måste vara lätt att förstå vår galna glädje. Precis som jag hade tänkt hade vi längst nere i botten på hålet varit bara litet mer än tre meter från guldet.

Vi grävde nu en 20 meter lång tunnel rakt igenom det guldförande lagret. Fyra liter sand och grus gav guld från 50 cent till två dollar. Guldet låg i ett lager en meter ovanför berggrunden.

Vi klarade oss förmodligen från att bli allvarligt sjuka enbart tack vare vår vilda lycka, för under de här dagarna trotsade vi alla hälsoregler. Vi arbetade i en tunnel, som var full av het ånga och där det var 35 grader varmt, men när vi kom upp måste vi gå nära två kilometer i vinterstormarna till vår koja.

Det var den 20 december 1905, som vi säkert visste att vi hade en verkligt fin julklapp för Nomes befolkning. Men eftersom vi var rädda för att de stora bolagen skulle tränga ut oss, om de visste vilka skatter som var begravda, höll vi fyndet hemligt tills vi hade hunnit skaffa flera inmutningar och försäkra oss om våra rättigheter.

Vi täckte över schaktet och sedan den guldsand vi hade tagit upp täckts av snö och frusit kunde ingen se att ett nytt guldfynd hade gjorts. Jag fick senare i samma vecka höra att någon sagt: 'Jag undrar varför den tokige svensken fortsätter att gräva där ute på tundran. Han borde begripa att han inte kan hitta något där.'"

Sedan Samson och hans kumpaner ordnat inmutningar längs en 600 meter lång sträcka av guldådern berättade de om saken för några vänner och sedan offentligt. The Nome Gold Digger rapporterade fyndet den 27 december 1905:

"Ett verkligt fynd har gjorts på tundran mellan Bourbon- och Dry-bäckarna, vilket utan tvivel kommer att utvecklas till en av de rikaste guldådror som någonsin påträffats på Sewardhalvön. Fyndet gjordes på linjen mellan Cyrus Noble och Bourbon på ett djup av 35 meter. En 20 meter lång tunnel har grävts och den sand som togs ut ur änden på tunneln i morse är den rikaste som hittills påträffats. Vaskpannor värda 60 dollar är mycket vanliga. En panna innehöll över 100 dollar."

Samson och hans kamrater grävde genast ett nytt

schakt. Under somrarna 1906 och 1907 vaskade de ihop en halv miljon dollar. De råkade in i civilrättegångar och utsattes för allehanda trick. Snusfabrikanten Bolander tog upp för minst en miljon på sin inmutning, men vid det laget hade han bara kvar 25 procent av inmutningsrätten och måste betala 15 av de procenten till en arrendator.

Totalt producerade den ådra Samson hittat guld för 20 miljoner dollar. Samson själv lämnade Nome 1907 och for till Portland, Oregon. Han tog med sig sitt guld dit — exakt hur mycket berättar han inte — växlade in det i dollar och depone-
rade sin förmögenhet i en bank i den goda tron att den skulle vara säker där. Inom tre månader gjorde banken konkurs och förmögenheten gick upp i rök.

Samson ägnade resten av sitt liv åt att studera penningekonomi, men då var det ju redan för sent. Till Alaska återvände han aldrig.

Sam Samson och Georg af Forselles träffades förmodligen aldrig, fastän de var i Nome vid samma tid, och om de hade gjort det skulle de knappast ha kommit väl överens. De representerade nämligen två helt motsatta typer av svenska guldgrävare.

Samson var den ihärdiga, envisa och skötsamma arbetsmyran. Han visste precis vad han ville och föredrog att alltid hålla huvudet klart — det är inte troligt att han ens besökte någon av Nomes salooner. Han blev också en respekter-

rad man i Nome, tjänstgjorde som juryman och erbjöds nomineringen till Alaskas representant i Washington — han avböjde, ett beslut som han ångrade ända till sin död.

Georg af Forselles gjorde också fina guldfynd och var miljonär flera gånger, men bara för dagar och veckor. Hans mål var inte rikedomerna utan äventyret. När Samson år 1951 sammanfattade sitt liv blev det en liten bok på 50 sidor. Men när Greven började berätta fyllde han den ena boken efter den andra med historier.

Och fastän han gjorde ett av traktens allra märkligaste guldfynd är Samson numera glömd i Nome. Men Greven blev en legend i Alaska.

Om Nomes livskraftiga ortstidningar, om hur korpral Sanford förlorade sin hustru och om en nyhetsnotis som startade en ny guldrusch.

I guldgrävarnas fotspår kom alltså folk, som visste hur man bar sig åt för att sätta små fördämningar i guldfloren och leda rännilar över till egna fickor eller kjortelfällar. Men ganska snart kom också en alldeles speciell person, nämligen tidningsutgivaren.

Nome fick sin första dagstidning häpnadsväckande snabbt och snart också konkurrenttidningar. En av dem, *The Nome Nugget*, överlever ännu. Jag köpte ett nummer i maj 1979 och det var den 78:e årgången. Huvudet har devisen ”Alaskas äldsta tidning”, men det är förmodligen fråga om äldsta överlevande tidning, för jag har också kommit över ett nummer av Nome Gold Digger för den 18 september 1901. Det är andra årgången, nummer 48 — den började alltså utges år 1900.

Men ännu tidigare var *Nome Daily Chronicle*, som trycktes i ett tält på tundran och även innehöll tecknade reportagebilder — den skröt med att vara Alaskas första illustrerade

tidning. Och allra först var *Nome News*, vars första nummer (fyra fyrspaltiga sidor) utkom den 9 oktober 1899. Den stöddes av *Dawson Daily News*, som gett majoren och journalisten J.P.A. Strong i uppdrag att starta en tidning i det nya guldgrävarlägret. Då Strong lämnade Dawson i september låg två konkurrenter före honom. Den ena var *Nome Nugget*, vars tryckpress dock gick till botten i en storm i Noston Sound i september. Några veckor senare sjönk en annan tryckeriutrustning vid S:t Lawrence Island. Strong och hans medhjälpare landade i säkerhet på Nomes strand och kunde bara några dagar senare skicka ut det första numret av Nomes pionjärtidning.

Det är förbluffande att tänka sig att man redan första sommaren lyckades frakta tryckpresser till Nome och landa dem på sandstranden med blytyper och kaster och typograf- eller linotype-maskin och att man dessutom hade skaffat fram tryckpapper och färg och fått det hela att fungera. Men så stark var törsten efter nyheter att Nome länge hade tre konkurrerande pressorgan.

The Nome Nuggets nuvarande chefredaktör och utgivare heter Albro G. Gregori och har alltid en sotig bild av sin skäggiga och väderbitna nuna som prydnad i ledarspalten. Han är medlem av det gamla surdegsgänget, som tillbringar dagarna i ett slags ständigt lika brådskanie kringvandring i Nome. Jag skymtade honom några gånger då jag var där år 1979 men lyckades aldrig hinna fram till honom förrän han försvunnit

in genom någon dörr eller bakom något hörn. Hans tidning präglas numera av en fullständigt fanatisk lokalpatriotism. Redaktionsrutan — med en amerikansk flagga — pryds av tre stolta deviser: ”*There’s No Place Like Nome.*” (en vitsig parafras på ”There is no place like home” — Borta bra men hemma bäst). ”*The Home-Owned Newspaper*” (den hemmaägda tidningen). Och ”*Illegitimas non Carborundum*”, som inte är ett klassiskt latinskt citat utan något slags kökslatin, omöjligt att översätta. Karborundum är ett mycket hårt material, som används som slipmedel. Det består av kiselkarbid, en förening av kisel och kol. ”Illegitim (det vill säga olaglig) utan kiselkarbid”, alltså. Möjligen kan sentensen ha något att göra med att man vid rättegångar i det gamla Rom skrev ut friande domar med krita och fällande med kol. Nuggets nuvarande chefredaktör översätter dock mottot med ”*Don’t let the bastard get to you*” (ungefär ”Låt inte den idioten gå dig på nerverna” — ett gott valspråk för en luttrad ortstidningsredaktör).

Tidningen utges ”dagligen, utom måndag, onsdag, torsdag, lördag och söndag” — alltså bara två gånger i veckan, tisdagar och fredagar. Men många nummer är dubbelnummer — det är alltså fråga om ett veckoblad!

Alla Nomes tidningar var typiska lokalavisor — detta var ju långt före teleprintrarna och tidningsredaktörer hade inte större möjligheter än andra att skaffa fram rapporter från yttervärlden. De meddelanden som kom hade ofta gjort under-

liga omvägar. På förvintern 1902 anlände till exempel en friskus vid namn Ed Jesson till Nome per velociped. Han hade cyklat på den tillfrusna Yukonfloden från Dawson till Kaltag och sedan vidare över tundran ut på Sewardhalvön. ”Vit man”, berättade en eskimå, som sett honom fara förbi, ”satte sig ner, gick som helvete!” Cykelturen, omkring 320 mil, hade tagit honom ungefär en månad. Innan han trampade från Dawson hade han varit klok nog att köpa ett exemplar av *San Francisco Examiner* och ett av *Seattle Post-Intelligent*. I Nome blev han årets man — Nome News’ chefredaktör kallade till ett möte i en danssalong, där flera hundra karlar kom för att lyssna till högläsning ur tidningarna.

I Nome-tidningarnas gamla lägg kan man följa guldgrävarlivet nästan dag för dag. Huvudrubriken i Nome Gold Digger nr 48 1901 är visserligen en internationell nyhet — mordet på president McKinley den 7 september. Men för övrigt är det bara lokala nyheter. Under rubriken ”Höljt i mystik. Död eller levande. Hustru försvinner — maken skyndar till undsättning” kan man läsa följande:

”En tragedi förmörkade plötsligt livet för korpral Sanford, Nomes skicklige telegrafist, då han råkade köpa ett nummer av The Seattle Times, som hade kommit upp med *Senator*. Som en konsekvens av en fruktansvärd liten notis han läste där skyndade han till general Rendal, berättade sin sorgesamma historia och fick tillstånd att ge sig av på *Rosencrantz* för att

inleda ett sökande som betyder antingen lycka eller olycka för honom.

För ett år sedan gifte sig korpralen just innan han kom till Alaska med den flicka han älskade i Baltimore. Han lämnade henne med den ömsesidiga överenskommelsen att skilsmässan inte skulle vara länge. Tidigt i våras skickade han efter henne och alltsedan dess har han inrett två hemtrevliga rum i den barack, där hans kontor är beläget.

Veckor blev månader, men fru Sanford kom inte. Korpralen blev blekare och magrare, men då han tillfrågades om sin hustru svarade han alltid modigt att det ännu inte var riktigt dags för henne att anlända. Bara några få nära vänner fick veta att hon hade insjuknat på tåget mellan Baltimore och Seattle och att hennes sista brev skrevs från Brunswick Hotell i Seattle den 18 juni.

Den notis i The Times, som kom honom att skynda till Seattle, beskrev att fru Sanford hade förts från hotellet till ett sjukhus, där hon hade tillfrisknat efter en tid. En dag lämnade hon sjukhuset och försvann. Trots ivrig efterforskning hade man inte fått den minsta ledtråd och man befarade att hennes sjukdom hade påverkat hennes förstånd och att hon på något sätt hade omkommit.

Korpral Sanford hoppas finna henne genom kärlek och ihärdighet. Han tror att hon tillfälligt kan ha tappat minnet och att han kan hitta henne på ett annat sjukhus men att hon inte vet vem hon är. Men kärleken skall föra henne tillbaka till hälsa igen.”

Vid sidan om denna rörande skildring hittar man följande notis:

”Tom Noyes, delegat för Fairhaven-distriktet, anlände med sitt sällskap på *Sadie* i morse. De reste till Cape York på en valfångare och hämtades där. De har chartrat *Sadie* för att återvända omedelbart med 50 ton proviant, som skall placeras vid Candle Creek.

Georg Forselles, en i sällskapet, påstår att Candle är den bästa creek som hittills upptäckts i Alaska och att man vaskat pannor för så mycket som fem dollar på stränderna.”

Greven hade startat ruschen till Candle.

Eskimåkvinnas med barn. Ur en av Alaskagrevens böcker.

En guldgrävarfamilj med sitt levebröd, vaskpannan.

Tio miljoner dollar klara för avskeppning. En bild från Pioneer Companys kontor i Nome.

Kontorspersonalen med guldtackor på "Pioneer Mining Ditch Company".

Samma guldtackor men annan bakgrund.

Om hur Greven bärgade en bark och räddade en halvdöd guldgrävare, och om hur han sedan hittade guld i Candle Creek.

Greven hade alltså hösten 1899 avrest till San Francisco med sina guldpåsar, gjorde en kort avstickare till Hawaii och hamnade sedan i Seattle, där han blev kvar längre än han avsett. Han förälskade sig i en lång och rank, brunögd flicka vid namn Lillian Durant och anställde folk att bygga en villa åt henne att bo i, medan han själv for till Nome för att hämta mera guld. Men ingenting varade särskilt länge i Grevens liv och när illusionerna plötsligt brast skrev han ett gåvobrev på villan åt Lillian och gick våren 1900 ombord på barken *Northern Light* med destination Cape York, där det ryktades om guld. Han var lika barskräpad som då han första gången for till Nome. Men han var ännu inte mer än 22 år och hade många äventyr framför sig.

Guldryktena visade sig vara fullständigt falska, men passagerarna måste ändå sättas i land vid Cape York, sedan *Northern Light* fastnat i drivisen. Greven och två kumpaner, Joe Wal-

lert och Billy Toburn, råkade vara ombord på fartyget för att hämta det sista av provianten när barken plötsligt började driva till havs med isen. Det bar i väg norrut i sydvästlig storm, genom Berings sund rakt mot Norra Ishavet, men på femte dagen kom barken loss ur isen, man lyckades hissa segel och styra tillbaka söderut. Cape Prince of Wales rundades och vid Cape York stod skutans ägare, kapten Charleston, och spanade, när han fick se sitt förlorade fartyg komma stickande förbi udden. Bärgarlönen för de tre blev 600 dollar var plus ett ton proviant per man och fri resa till Nome.

Greven tillbringade sommaren 1900 i Nome med omnejd. Han hittade en rik fyndighet vid Balto Creek. Han lurades att sälja en inmutning vid Anvil Creek för en spottstyver utan vetskap om att man just i grannskapet hittat en rik ådra som fortsatte in i hans område. Men frampå vintern tyckte han att han hade legat stilla länge nog. Han bestämde sig för att göra en expedition norrut, tvärs över Sewardhalvön till Kotzebue Sound. Han engagerade två lappar, Anders Bahr och Rana, som skickades till Golovin för att köpa renar av den svenska missionen. På en saloon i Nome hittade han en kock vid namn Stewart och lät också en guldgrävare från Chicago, Richard Howey, följa med. Expeditionen startade på morgonen den 18 februari 1901 och det var mycket folk ute på gatorna för att se avfärden. Grevens planer hade nämligen noga refererats i både Nome Nugget och The Golddigger. Han hade 12 renar, som drog sex slädar i par.

Greven och hans kamrater fortsatte österut till Golovnin Bay och sedan norrut längs Fish Rivers dalgång. Dagarna var korta och de tog det lugnt med många vilodagar. Efter några veckor nåddes en okänd dalgång i halvöns inre, där snön låg hård och fast. Där råkade de ut för en häftig snöstorm och måste ligga i sovsäckarna två dygn medan vinden dånade och tjöt.

När stormen äntligen bedarrade blev det klart och vackert väder. En kväll gick Howey och Greven ut ur tältet för att betrakta den månbelysta omgivningen där drivsnön tornat upp sig till fantastiska gestalter som glittrade och blänkte. Greven berättar:

”— Titta en sån underlig figur! sa Howey och pekade på något krokigt inte långt ifrån oss. Han ser nästan ut som en gubbe.

Snöstoden såg verkligen konstig ut. Jag gick närmare och såg på den, lät handen fara över vad som kunde föreställa ett huvud. Besynnerligt, det där såg ut som en näsa.

— *Jesus Christ!* skrek jag till. Det är en gubbe.

Howey skyndade fram. Jo, det var en flintskallig gubbe som satt i snön. Rimfrost täckte hans kala hjässa, det glittrade av snö, som fastnat i håret vid öronen och i skägget. Bakom honom hade en snödriva tornat upp sig. I vänstra handen höll han ett kex, som var på väg till munnen, och mellan benen på honom stod en burk corned beef.

Vi gick tillbaka efter våra yxor och högg ut honom ur snön.

Sedan släpade vi honom mellan oss bort till tältet, där vi började gräva i hans fickor för att utröna vem han var. Efter en stunds sökande hittade vi en inmutningslapp i en ficka. Han hette Hark Fries och var från Council.”

Greven fraktade den döde till Council City, en färd på sex dagar med den största och starkaste renen, som hade dragit fläskkälken och därför kallades Bacon John, Fläsk-Johan. Liket överlämnades till poliskonstapeln där. Polisen följde med Greven tillbaka till de väntande kamraterna och hittade ytterligare en stelfrusen karl där. Dalgången döptes till Death Valley, Dödsdalen — den finns på den topografiska kartan över halvön och ligger inklämd mellan några bergskedjor med toppar på över 3.000 meters höjd.

Howey hade hittat ett bergspass, som ledde till Koyukuk Rivers dalgång. Efter en dags vandring stötte man på en över-snöad hydda. Greven satte skuldran mot dörren; den flög upp med ett brak:

”I nästa ögonblick hade jag tagit ett steg baklänges. Ett levande skelett låg framför mig på golvet. En förtvinad gubbe. Ögonen hade sjunkit in i huvudet, torrt, sprucket skinn stramade över kindknutorna.”

Greven fick liv i gubben, som hette Jimmy McIntyre och var den tredje i ett sällskap, som på hösten lämnat Council. De hade byggt hyddan och inmutat en dal i närheten. Men vintern överraskade dem och provianten började tryta. De två andra hade försökt ta sig tillbaka till Council — det var de som på-

träffats döda i Death Valley.

Greven och hans kamrater stannade tio dagar, medan de försökte få McIntyre på benen — födde honom omväxlande på buljong och kondenserad mjölk och kunde snart ge honom soppa på ripa och hare, som det fanns gott om i omgivningen. Han ville bara sova, men tvingades ur bädden för att lära sig gå igen och fick en mugg fruktsoppa till belöning om han var duktig. När McIntyre var någorlunda återställd gjorde Greven en andra resa mot Council och lämnade honom på ett ställe, där han kunde fortsätta på egen hand.

På den nutida topografiska kartan kan man utan svårigheter följa expeditionens vidare färd norrut. Man följde Koyukflodens övre lopp och ett av dess källflöden. Den rin- ner upp här i halvöns centrala massiv och flyter österut och söderut för att utmynna i Norton Sound. Nedanför Imuruksjön, som är Sewardhalvöns största sjö, omkring 10 kilometer tvärs över åt båda hållen, finns några stora lavafält, men Greven höll sig öster om dem, följde Kugrukflodens dalgång ett stycke och kom till Inmachuckfloden, som mynnar ut i Kotzebue Sound. Vandrigen över halvön hade tagit en och en halv månad — det var nu april.

Det visade sig att ett annat sällskap hade tagit sig tvärs över halvön ungefär samtidigt: tre karlar från Nome vid namn Davis, McCormick och Missouri Bill, vilka alla kände Greven fastän Greven inte kunde erinra sig ha träffat dem. De hade färdats med hundspann i stället för med renar och de hade då-

ligt med proviant. Hundar var snabbare än renar, men nackdelen var att man måste ha med sig mat åt dem. Renarna letade själva reda på lav och mossa under snön. Greven, som hade slut på tobak, bytte till sig tre paket Durhams mot en sjuk ren, som sköts, flåddes och styckades som mat åt hundarna. Samma dag bröt karlarna upp och styrde kosan söderöver mot Nome.

Det var under de följande veckornas kringvandrande som Greven fann Candle Creek. De tre kamraterna skingrades. Kocken Stewart förälskade sig i en eskimåflicka och flyttade till hennes boplats vid kusten. Howey och Greven kom överens om att gå åt varsitt håll för att bättre utnyttja tiden före snösmältningen. Greven gav sig österut:

”Snön hade redan börjat töa i solskenet och det var tungt före. Jag höll mig därför på bergsplatåerna och gick endast ner i dalarna för att undersöka dem och göra inmutningar. Snart blev det lättare att gå om nätterna då skarsnö bildades och vila om dagarna. Jag fortsatte fram till Kiwalikfloden och gick sedan inåt land och upp till Ooyuk, där jag gjorde inmutningar.

På hemvägen kom jag in på Bucklandfloden och undersökte några bergsformationer. I den första dalen till höger, som löpte ut i floden, gjorde jag en provvaskning. Det fanns för ungefär tre cent guld i pannan. Hittills hade jag inte brytt mig om att skrapa ihop något guldstoff, men något borde jag ju ändå ha med mig att visa de andra. Jag stannade därför och

vaskade ut för 50 cent guld, som jag stoppade i ett papper. Våren var dock så långt framskriden att jag inte vågade stanna längre och uppta min tid med utstakningar. När jag kom upp på berget räknade jag ut att det skulle vara den andra floden från vårt läger, i vilken dalen mynnade ut, och noterade dessutom att floden bildade en sjö innan den rann ut i Kotzebue Sound. Sedan återvände jag till lägret.”

Vid Sewardhalvöns nordkust utmynnar söder och öster om Cape Espenberg följande större floder: Nugnugaluktuk (som rinner österut), Fish, Goodhope, Inmachuk (där Greven hade sitt läger), Kugruk, Kiwalik och längst inne i buktens östra vik den breda Bucklandfloden. Greven strövade alltså så långt österut som till Bucklandfloden, men den flod han såg från berget och som bildade en sjö i mynningen var förmodligen Kiwalik. Det var också, som vi skall se, dit han senare kom att återvända.

De tre karlar, som Greven hade hjälpt med proviant, kunde inte hålla tyst när de tagit sig tillbaka till Nome. De skröt över sina guldfynd. De hade inmutat en bäckdal, som de kallade Old Glory. Greven hade senare konstaterat att där knappt fanns guld nog för mödan att vaska fram det. Men i Nome lät det annorlunda och följden blev att skonaren *Deering* snabbt utrustades och styrde runt Cape Prince of Wales och Cape Espenberg och sydostvärt i Kotzebue Sound. En dag, då Greven och Howey kommit tillbaka till sin lägerplats och ägnade sig åt att skjuta änder och närmare undersöka sina inmutningar

i den trakten, låg *Deering* för ankar utanför den plats vid Inmachukflodens mynning, som den senare fick ge namn åt; där växte guldgrävarsamhället Deering upp. Ombord var omkring 25 man, bland dem gruvsmeden Long, som Greven kände väl och som hade med sig en kanot och två ton proviant. Norrmannen Magnus Kjellsberg var också med. Han hade gjort sig en förmögenhet i Nome genom förnuftiga penningplaceringar och drev den ansedda Discovery Saloon, där kvinnor var portförbjudna. Samt Thomas Noyce, som skickats upp för att registrera de nya inmutningarna, och tysken Erich Blankenship, vilken senare kom att vålla Greven en del problem.

Några dagar senare gav sig Greven och Howey österut längs kusten i Longs kanot. De höll utkik inåt floddalarna, paddlade förbi den första, Kugruk, och hade nått den andra, Kiwalik, på eftermiddagen:

”Här skulle vi upp. Det hade börjat regna och blåsten tilltog, så att när vi kom fram till sjön slog vågorna in i kanoten och vi måste pressa oss till det yttersta för att nå den andra stranden.

Vi kom upp till den första dalen, gick i land och reste tältet. Det föreföll mig som om dalen inte var den jag sökte, men där låg sjön och för övrigt var jag så frusen och genomvåt att jag inte tänkte närmare på saken. Vi hade för avsikt att krypa ner genast, men först måste vi göra en provvaskning. Jag tog upp en panna sand och vaskade ut den. Det fanns minst en tesked guld i botten. Jag gjorde en grimas och visade Howey innehålllet.

— Det där har du saltat, sade han.

— Ta en själv och titta, föreslog jag.

Han tog upp en panna och vaskade ur den. Det var lika mycket guld i den som i min.

— Vi är ju rika som tusan! sade han häpet och slog ut guld-
det på en sten.

Jag nickade. Den här dalen var det inget fel på.

Vi var så trötta att vi inte orkade laga någon mat utan slog-
upp en burk corned beef och åt den som den var. Sedan kröp vi
till kojs.”

När Greven kröp ut ur tältet nästa morgon blev han med
ens alldeles klarvaken; rakt framför tältet stod en stor
inmutningsstake och från den fladdrade en vit lapp med tex-
ten:

ROCKY CREEK. INMUTAD AV ERICH
BLANKENSHIP, NOME.

Blankenship och hans två kumpaner Snyder och Thomas
hade dragit sina slutsaten, då de såg Greven och Howey paddla
bort utefter kusten. Utan dröjsmål hade de gett sig av landvä-
gen åt samma håll. Det blev en vildsint ordväxling, då Greven
fick tag på dem uppe i dalen och hotade blåsa huvudet av dem
med sin Winchester, men efter en stunds diskussion kom man
överens om hur dalen skulle inmutas. Greven ville inte veta av
namnet Rocky Creek utan hade fått i sitt huvud att den skulle
heta Candle Creek efter de ljusformade buskar, som växte i
närheten (*candle* = ljus). De fem karlarna satte sedan i gång att

göra inmutningar och kom tämligen väl överens. Efter nio
dagar var de klara. Greven hade då för egen räkning gjort 15
inmutningar. Man kom överens om att hålla tyst om fyndet,
men Blankenship gick nästa natt över berget till Deering och
skvallrade. När Greven och Howey kom paddlande dit ett dygn
senare fanns inte många karlar kvar där förutom Thomas Noyce,
som hade satt upp sitt tält och börjat registrera inmutningar i
det nybildade Fairhaven Mining District.

Beskrivningen om hur Greven fann Candle Creek bygger
på hans egna minnen. Då han berättade dem i sin första bok
hade det gått 30 år och det kan tänkas att han missminde sig i
en del detaljer. Candle Creek fick till exempel förmodligen
inte sitt namn därför att buskarna såg ut som stearinljus utan
därför att de var av en art med oljigt och lättantändligt virke.
Han kallade Blankenship för ”Erich Blankenchief”, men denne
hade mycket riktigt — som Greven noterade — ”en svart själ”
och spred senare ut att det i verkligheten var han som hittat
Candle Creek och detta med hjälp av en vålnad! Han påstod
sig ha gett sig av ensam upp mot Kotzebue Sound i en liten
segelbåt, förts bort från kusten av en storm och drivit omkring
i drivisen i flera dygn. Men när läget var som mest kritiskt
sågs ett spöke sitta på aktertoften och peka ut kursen — spö-
ket liknade Blankenships avlidne svärfar. När Blankenship på
det sättet hittat tillbaka till kusten visade vålnaden honom vä-
gen uppför Kiwalikfloden till Candle Creek.

Det råder inget tvivel om att det var Swedish Count, Georg

af Forselles, som hittade Candle Creek och därmed inledde ytterligare en guldrush på Sewardhalvön. Men själv hade Greven som vanligt alltför många järn i elden för att hinna gräva guld någon längre tid.

Han kom alltså, som notisen i Nome Gold Digger meddelar, åter till Nome på hösten ombord på *Sadie*, som var en postångare. Vad som inte sägs i notisen är att han rest första etappen från Deering i sin egen, nyförvärvade båt. Den danske valfångaren Georg Madsen hade kommit från Point Hope i norr med sin präktiga segelbåt och sin skönt tatuerade eskimåkvinna. Greven bytte till sig båten mot en inmutning och proviant för hela vintern. Sedan han hade ordnat upp en del saker i Candle, där man redan hade börjat staka ut gränserna för en ny guldgrävarstad, seglade Greven mot Cape Espenberg. Han hade fyra passagerare, bland dem registratorn Noyes och hans fru. Han satt vid rodret i två och ett halvt dygn utan avlösning — passagerarna var sjösjuka och låg och skvalpade med huvudet över relingen. Greven förde båten till Cape York, där den togs på släp av *Sadie* till Nome. Dit hade ryktet redan nått och sedan också pressen meddelat att Swedish Count, ”en av Nomes pionjärer och upptäckare av Candle”, nyss anlänt blev det en mycket dimmig kväll och påfrestande morgon:

”Någonstans bak i huvudet hade jag en svag förnimmelse om att vi hade tagit in på Golden Gate, stadens förnämsta hotell. Men det kunde inte hjälpas, jag låg på stranden utanför Nome och nedanför mig skvalpade havet.

Hm, tänkte jag och ruskade på mig, så här är det att komma som upptäckare av nya guldfält. Då blir det uppåt ... Mina intryck av den gångna kvällen var mycket suddiga och jag kunde inte förklara hur jag kommit hit ner. En ny tanke slog mig med förfärande hastighet. Pengarna? Jag började leta i fickorna. Hundralappar stack fram överallt. Jo, jag hade så gott som alltihop kvar, fann jag, när jag ordnat bunten. Då kunde jag med bibehållet anseende återvända till hotellet.

Jag höll just på att kravla mig upp, när en underlig figur kom smygande ner till stranden. Jag tyckte att jag kände igen den långa, rangliga gestalten, men han verkade så skygg. Nu såg jag hans utskjutande näsa. Jo, det var ju Big Ben. Men herregud, som han såg ut! Det låter sig tyvärr inte beskrivas.

— Hallå Ben! skrek jag. Stormig natt, eh? Men var tusan har du sovit?

Han ryckte till, märkte att han var upptäckt och kom närmare.

— Jag tänkte ner och vaska mig en smula, sade han och ögonen lyste bekymrat.

— Det kan kanske behövas, sade jag. Var har du hållit hus som stinker så förbannat?

— Hell, Count, jag begriper inte det här, suckade han. När jag vaknade i morse och tittade upp, vad tror du jag såg ovanför mig? Jo, en massa runda hål. Men kan du förklara hur jag kom dit?

Det kändes sannerligen på långt håll, varifrån han kom. Nu

förstod jag också varför han osedd försökte smita ner till stranden. I vissa mycket nödvändiga små hus hade man nämligen inga tunnor, utan allt fick ligga kvar på golvet till fram emot vintern, när det frös till, spettades upp och skottades ut genom en stor dörr i väggen. Genom den dörren hade Big Ben raglat in i sin nya eleganta kostym och lagt sig att vila.”

Pioneer Mining Company ordnade nästa kväll en fin bankett för att fira de nya fynden i Candle. Jafet Lindeberg erbjöd förgäves Greven 50.000 för hans bästa inmutningar vid Candle och Magnus Kjellsberg bjöd 20.000 för bara en av dem. När Jerry Hunter höjde det sista budet till 25.000 slog Greven till — han behövde pengar till proviant. Nästa dag köpte han 20 ton varor av alla slag från fläsk och bönor till julgransljus och glitter. Allt lastades på *Sadie*, som också tog med sig Grevens segelbåt.

Georg af Forselles (från omslaget till en av hans böcker: "Svenske greven av Alaska").

Candle City och Keewalikfloden. Bilden togss den 30 september 1903.

*Om det trivsamma vinterlivet i Candle,
om ”Rip-.lack - London, Rex Beach och
andra äventyrare och om Grevens
ödesdigra expedition till Norra Ishavets
kust.*

Vid återkomsten till Candle fick Greven en överraskning, som på sätt och vis var typisk för hans tämligen planlösa men ytterst innehållsrika levnadssätt. Två år tidigare hade han i ett anfall av storvulnhet beställt en 15 tons slup att byggas i Seattle och levereras i Nonie. Han hade deponerat pengar för den tyske båtbyggaren Vogels räkning, köpt virke och sett till att kölen sträcktes, men sedan tydligen glömt bort alltsammans. Nu låg slupen för ankar på insjön utanför Candle och den förste han mötte på stranden var den ilskne båtbyggaren Vogel, som undrade var i helsicke Greven hade hållit hus.

Pengarna hade tagit slut, innan båten var färdig, men Vogel hade ändå dragit sig fram och till slut fått den sjösatt. Tillsammans ined en gotlänning vid namn Wallin hade han seglat norröver, övervintrat på Unga Island söder om Alaskahalvön, fortsatt till Nome, där Greven inte synts till, och sedan seglat norröver runt Sewardhalvön. Vogel var nu totalt

utblottad, men Greven — som plötsligt hade två båtar och kunnat etablera sig som redare — gav honom och Wallin en inmutning, ”där de nästa sommar tog ut en vacker slant”.

Slupen fick ligga kvar på insjön och Greven satte i gång att bygga en bostad för vintern. Det blev en timmerhydda, som liknade en gammal träkyrka — i stället för en visthusbod byggde han nämligen ett torn för förvaring av provianten. I tornet hängde han en skeppslykta, som han hade köpt i Nome. Den lyste natten igenom och blev en bra ledstjärna för de vägfarande. *Counts Castle* blev snart välkänt i trakten; alla visste att där fanns gott om proviant och att Greven alltid var generös mot gäster.

Under den kommande vintern i Candle, 1901-02, utvecklade Swedish Count till fullo de karaktärsegenskaper, som gjorde honom känd och uppskattad vida omkring: kamratlighet, vänlighet och hjälpsamhet ... framför allt hjälpsamhet.

Bob Froberger, en rysk handlare från Riga, som satt upp sin proviantbutik i Deering men sett alla presumtiva kunder hals över huvud ge sig av till Candle, fick en inmutning så gott som gratis av Greven, som bytte bort den mot inmutningslappar och ljus. Gamle prisboxaren Kiddy Braine, som bara hade fyra fläksidor och några säckar mjöl att leva av under hela vintern, fick påfyllning av matförrådet genom Grevens försorg. ”Little Tex”, den kände barägaren Tex Rickards lillebror som hade kommit till Candle, fick startkapital av Greven och kunde bygga en saloon. Och i *Counts Castle* fick

alla, som bad om det mat och husrum.

Bland dem Grever, umgicks med var två blivande författare: Jack London och Rex Beach. Beträffande London råder det visserligen delade meningar. Många litteraturhistoriker anser att det inte alls är klarlagt att han kom till Alaska efter det att han hade lämnat Dawson år 1898. De kan dock inte prestera klara bevis för motsatsen. Men Greven kände honom och många gamla surdegar intygade på 1960-talet för Charles att de träffat Jack London i Nome och Candle. Charles tog också vara på en gammal gevärskolv, som han hittade i resterna efter en timmerkoja i Candle. På kolven står klart och tydligt inskriptionen "JACK LONDON".

Jack London kallades "Rip-Jack" och bodde i en hydda tillsammans med Leo Ivanoff, en italiensk sjökapten:

"Jack var känd för sin skicklighet i att snara ripor. Ripan lever under vintern på skotten av de buskar, som sticker upp ur snön nere i dalarna. Jack kunde gå ner i närmaste dal och skära av famntals med sådana kvistar, vilka han planterade i snön en bit uppåt bergen, där eljest inga buskar växte. De kördes ner så att de bildade långa häckar med öppningar ungefär en meter från varandra. I dessa öppningar placerades snaror av vaxat segelgarn. När ripflockarna kom flygande såg de den långa raden av buskar i snön och slog ner. Under det de gick omkring och plockade kvistarna passerade de genom öppningarna och fastade i snarorna. Ripan har den egenheten, att hon aldrig går bakåt vid dylika malörer utan envisas med att komma

framåt, varigenom snarorna drogs åt ändå bättre. Jack kunde fånga ett hundratal på en natt. Han bar hem dem säckvis och vi fick plocka för oss så mycket vi ville. Jack skrev ingenting på den tiden utan var en glad gosse, som tyckte det var roligt att härja i vårt sällskap."

Rip-Jack hade haft med sig en flintskallig hund till Candle, berättar Greven, men gav bort den till en eskimåpojke, som dock inte var särskilt förtjust över gåvan:

— Han är inte klok, menade pojken.

— Hur så?

— Jo, vid varenda buske han kommer till ska han sätta upp ena benet.

Sådana fina konster brukades inte bland eskimåhundarna...

Jack London, som var jämnårig med Greven, hade varit med i guldruschen till Klondike 1897. Hans första bok, *The son of the wolf*, hade kommit ut år 1900. *Skriet från vildmarken* kom 1903.

I Grevens slott bodde en tid en underlig, lite allvarligt lagd pojke, duktig i kortspel men aldrig road av utomhusliv:

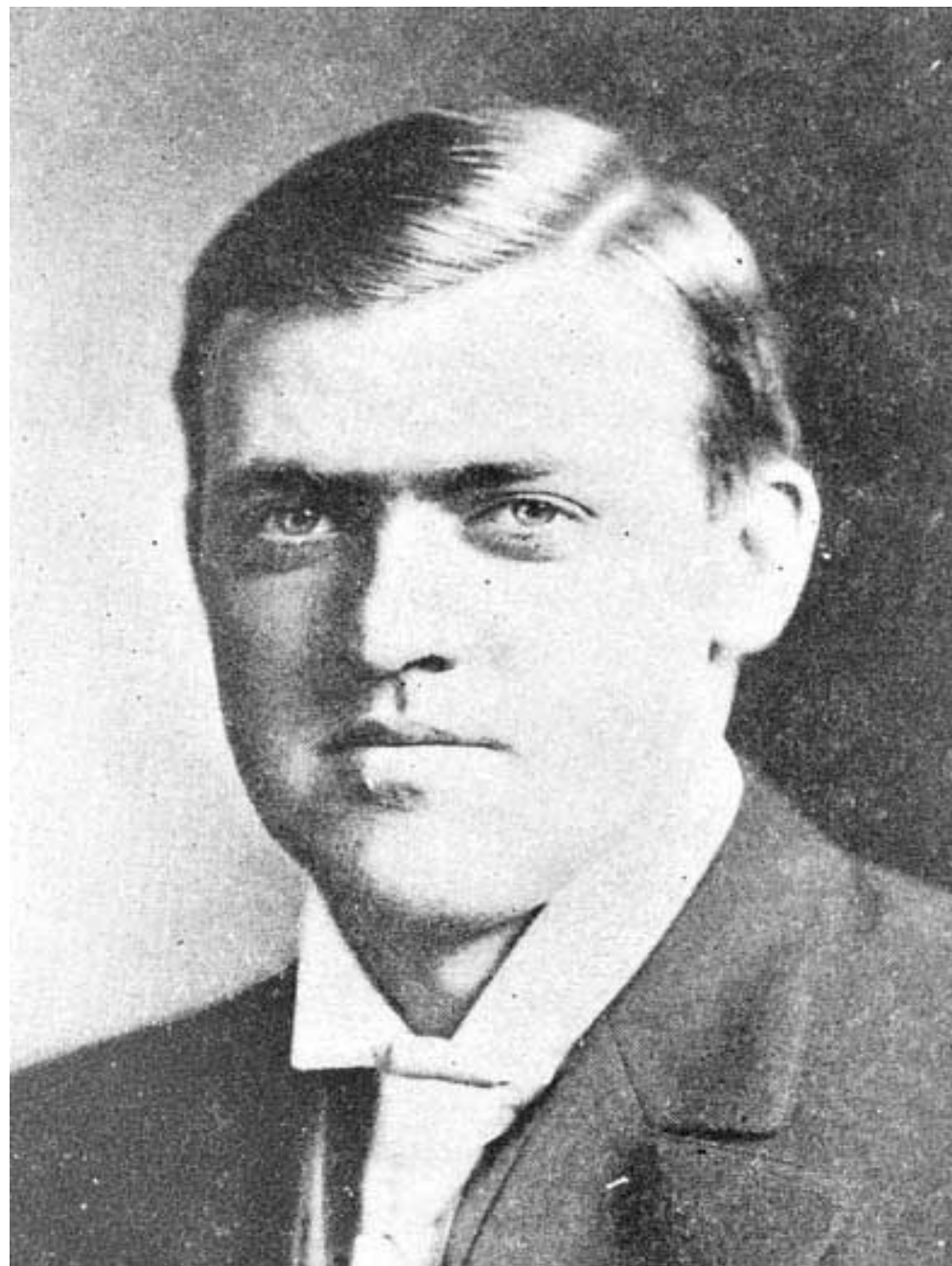
"Han satt mest och hörde på när vi berättade om våra äventyr och sedan drog han sig undan och pillrade med papper och penna. Han bodde tre månader hos mig och med det friska, hårdande liv vi förde kunde vi aldrig bli riktigt kloka på honom. Var och en är ju fri att syssla med vad han vill, men vi kunde inte låta bli att fråga honom vad han egentligen höll på med.

— Jag skriver en bok, förklarade han.

En bok! Vi fnös och trodde att han hade en skruv lös.”

Det var Rex Beach, som också han hade lockats norr- ut av den första guldruschen till Klondike. I stället för att försöka sig på den berömda rutten över Chilkootpasset reste han sjövägen till S:t Michael och gick ombord på en hjulångare, som plaskade uppför Yukon River. Men hösten 1897 hade varit ovanligt regnfattig och hjulångaren fastnade vid Circle City, där floden böjer av åt sydöst. Beach gav sig tillbaka utför floden till Rampart där man hittat guld och tillbringade över ett år i en timmerstuga han byggde sig där. Han hade just återvänt till sin hemstad Chicago, då han nåddes av nyheterna från Nome och gav sig av dit.

Rik på guld blev han inte, men han hade ögonen på skaft och öronen fladdrande och återvände till Chicago med en packe anteckningar och manuskript. Efter några år som tegelförsäljare sålde han sina första noveller. Jack London var vid det laget redan berömd, men läsekretsens aptit på vildmarks historier tycktes vara omätlig. Rex Beachs första roman, *The Spoilers*, handlade om McKenzie-skandalen i Nome och det var säkert den han arbetade med då han bodde hos Greven. Han skrev sedan ytterligare fyra romaner med motiv från Alaska, förutom fyra samlingar noveller. De flesta av hans romaner filmades, *The Spoilers* redan 1913. Det var en av de första långfilmerna. Den filmades på nytt 1940 med John Wayne i hjälterollen och Marlene Dietrich som vacker bar-

Rex Beach

flicka i Nome (det var den filmen Jed Jordan höll på att skratta ihjäl sig åt).

I sina memoarer, *Personal Exposures*, som utgavs 1940 berättar Rex Beach om en resa med hundspann till Candle i slutet av november 1901. Han lurades dit av en figur kallad ”Captain Pinkus” och upptäckte redan efter ett par timmars färd att denne var en opålitlig storskrävlare: ”Innan dagen var slut skulle jag ha kunnat skjuta honom i ryggen och betraktat detta som en ärlig och sportslig välgärning.”

Beach avverkade alltså ungefär samma distans med hundspann som Greven hade gjort med renar nio månader tidigare. Greven skildrar sin färd närmast som en nöjestur — han tycks ha haft en järnfysik som gjorde honom nästan oberörd av strapatserna. Rex Beach slår emellertid fast att varken han, Jack London eller någon annan vildmarksförfattare har gjort sig skyldiga till några överdrifter då de beskrivit det hårda livet i norr — snarare tvärtom.

Det är intressant att jämföra Grevens skildring av sina matlagingsbestyr under en yrande snöstorm med Beachs berättelse om sina vedermödor en smällkall natt vid Yukon River.

Det var då han och hans kamrater låg för ankar i sovsäckarna under färden norrut som Greven beslöt sig för att göra ett försök att stilla hungern:

”Hundsläden med dagsprovianten hade vi lämnat utanför tältöppningen, i den riktningen där vi hade våra fötter. Jag

drog på mig parkan, öppnade på tältduken, satte handen för ögonen och störtade ut. Det var som att treva i mörker, det susade och ven omkring mig när jag famlade mig fram till hundsläden. I en fart fick jag upp surrningen, grabbade till mig en panna, ett paket ljus, en mugg, två burkar corned beef och ett par bullar. På huvudet in i tältet igen! Snön skakades omsorgsfullt av parkan, ty om sovsäcken blev blöt skulle det frysa till efteråt och den skulle kyla i stället för att värma.

Nu kröp jag ner med provianten i sovsäcken och började tillreda måltiden. I botten av tältet skar jag ett kors så att flikarna kunde vikas undan och jag med kniven kunde karva upp den snö jag behövde. Sex av ljusen stacks ner i snön, jag tände dem, fyllde snö i pannen och höll den över lågorna. Allteftersom snön smälte fyllde jag på mera i pannen, tills jag hade den halv med vatten. Nu öppnade jag burkarna och lade också i de två bullarna samt rörde om med en sked.

Madonnor och kyrkänglar vad den stuvningen smakade bra! Vi fnös av välbehag när vi slevade i oss den. Vemsomhelst kan ju lätt föreställa sig hur det smakade att få något varmt efter att ha legat två dagar i ett iskylt tält.”

Rex Beach hade dragit en handsläde hela dagen, svettats mycket och var dödstrött då han kom till en öde timmerkoja, där han tänkte tillbringa natten. Det fanns redan huggen ved, men den var inte torr. Innan han hade fått i ordning eldstaden hade han börjat frysa så att han skakade:

”Mina fingrar var så stela och klumpiga att jag inte kunde

hålla i en tändsticka och jag kunde inte fälla upp bladet på min fällkniv för att spänta stickor. Jag försökte ta på mig vantarna, men de var så blöta av svett att de hade frusit hårda medan jag fumlade med stickorna.

I matlådan fanns det några ljus och jag lyckades ställa ett av dem rakt upp. Jag masserade sedan mina händer innanför skjortan och höll dem i armhålorna medan jag hoppade runt i kojan. Det tog en bra stund att få igång blodcirkulationen tillräckligt i nyporna så att jag kunde få eld på en svavelsticka och hålla den mot ljusveken. Då jag hade gjort det höll jag fingertopparna i lågan tills jag hade fått tillbaka tillräckligt med känsel för att kunna öppna knivbladet. Därefter högg jag fingrarna runt handtaget och de fastnade genast, som om de varit fastgjutna. Snart hade jag späntat några stickor och lyckades få in dem under vedträna utan att stjälpa omkull spisen. Så tände jag dem med ljuslågan och mina problem var lösta. Det hade tagit tio minuter och det tog timmar innan jag hade värmt mig någorlunda.”

Rex Beach nämner inte Georg af Forselles i sin skildring av sin vistelse i Candle. ”Big George”, som kom att ha ett avgörande inflytande på hans liv, är inte identisk med Greven utan med den danske valfångaren Georg Madsen som Greven hade bytt till sig en båt av och som därigenom kommit att bli kvar i Candle.

”Han var inte lång till växten”, skriver Beach, ”men icke desto mindre var han det största jag någonsin sett på två ben,

utom möjligen en kodiakbjörn som jag en gång mötte ansikte mot ansikte i ett busksnår. Han var klädd som en eskimå och hade alltså bara tre klädesplagg, *mukluks* (stövlar av säl-skinns och cariboupäls), renskinnsbyxor och parka, de sist-nämnda plaggen med hårsidan inåt för att ge mera värme och absorbera svett. Hans ansikte var brett, hans rakade huvud lika runt som en grapefrukt. Av allt att döma utstrålade han hetta precis som ett spritkök, för man sade mig att han aldrig bar något på huvudet och att han bara vid sällsynta tillfällen drog upp parkan till skydd mot väder och vind.”

Greven noterar att Georg Madsen vägde närmare 200 kilo, var ohyggligt stark men ändå vig som få. Rex Beach hade hört talas om Madsen redan innan han kom till Candle och bävade inför mötet — ”Big George” påstods ha för vana att klå upp alla nykomlingar. Mot förmodan kom Beach och Madsen dock väl överens redan från början — kanske därför att Georg, som ständigt var mer eller mindre berusad, mistog nykomlingen för en gammal skeppskamrat. I stället klådde han till Rex Beachs stora förnöjelse grundligt upp hans reskamrat ”Captain Pinkus”.

Georg Madsen tipsade Rex om några inmutningar, som skulle vara lediga för omregistrering på nyårsdagen, och Rex bestämde sig för att stanna och överta dem. Därigenom uppsköt han alltså sin återresa till Nome — hans avsikt hade varit att göra sällskap med de båda postbuden Carpenter och Vint som kom till Candle strax före jul och genast återvände.

Postmännen råkade ut för en storm. De återfanns levande, men Carpenter var så illa tilltygad att både armar och ben måste amputeras och Rex Beach konstaterar att det var tack vare Georg Madsen han själv hade armar och ben i behåll. Det var Georg som rätt honom att vänta.

Rex Beach följde med en annan expedition som lämnade Candle den 4 januari 1902. Han var alltså inte kvar den 14 februari då Little Tex öppnade sin saloon med Grevens hjälp och arrangerade Candles första boxningsmatch mellan Kiddy Braine och irländaren Charley Case. Matchen avbröts av Georg Madsen som slängde undan guldgrävarna, hoppade upp på en bänk och vrålade:

— Tjuvar och fähundar! Förbannade uslingar! Fram med dem som har stulit eskimåernas vinterförråd vid Kiwalik-floden så ska jag vrida nacken av dem!

Det blev ett av de präktigaste slagsmålen i Candles historia:

”Det hade mörknat, men himlen var stjärnklar och månen kastade sitt ljusskimmer över snön. Lockade av oväsendet kom Candles alla invånare till platsen. På säkert avstånd tittade de på när cirka 50 guldgrävare gav sig på Georg Madsen. Deras ögon fick efterhand ett häpet uttryck och de muttrade ord med utropstecken efter. För de flesta av dem blev den kvällen i Candle ett minne för livet. Det är sällan man får se en ensam man slåss mot en folkmassa.

Madsen blev en obehaglig överraskning för de stridslystna.

Han var smidig och stark som en björn och tycktes omöjlig att få bukt med. Han klippte till så att männen trillade som ärter. Tjutande av smärta och raseri rullade de i snön omkring honom. Han tog ett par guldgrävare i taget och hyvade undan dem, men från alla håll kom nya anstormande.”

Madsen övermannades ändå till slut och ”dömdes” till risbastu med en dvärgbjörk. ”Jag hjälpte honom så gott jag kunde genom att stå vid hans sida under exekutionen och övervaka att ingen slog mer än en gång med dvärgbjörken”, noterar den alltid hjälpsamme Swedish Count. Provianttjuvarna upptäcktes en vecka senare och eskimåerna fick sitt matförråd tillbaka.

Greven hade så småningom börjat undersöka sina inmutningar vid Candle Creek men drog slutsatsen att de inte var på långt när så rika som han först hade trott. När han erbjöds 150.000 dollar för dem av ett nybildat bolag i Nome slog han till. ”Men det visade sig senare att jag hade gjort en mycket dålig affär, ty på sidan om mina grävningar fann man en rik guldåder och man har tagit ut åtskilliga miljoner.” Greven kom till Nome under senvintern 1902. Han köpte in sig som delägare i Monte Carlo Saloon, Nomes förnämsta spelhåla.

Tidigt på våren några år senare återvände Greven till Candle för att ”röja upp med det gamla”. Han skänkte sitt slott med tio ton proviant, grammofon”och den övriga grann-

låten” till Vogel och Wallin. Tillsammans med Leo Ivanoff, den italienske sjökaptenen som också tröttnat på guldgrävarlivet, seglade han så ut på nya äventyr i sin nya båt. Norrut ... förbi Point Hope till Icy Cape och vidare runt Point Barrow och Martin Point ända till Herschel Island, som ligger utanför Yukonterritoriets kust, på den kanadensiska sidan. Där råkade man in i en höststorm, slupen kastades runt och när Greven vaknade till liv låg han på en sandstrand, svårt mörbultad. Han hittade kamraten Leo inkörd mellan några skarpa stenar: ”Han var stendöd och fruktansvärt sönderskuren och svullen. Kläderna hade rivits i trasor och kroppen var illa sargad. Jag lyckades rulla honom ett stycke längre upp på stranden, men orkade inte gräva mig ner utan öste sand över honom och begrov honom på detta sätt. Sedan bad jag en bön om att hans själ måtte få det bättre än hans arma kropp och gick sorgsen därifrån.”

Efter tre veckors vandring nådde Greven Chandlarflodens östra gren, fick en björknäverkanot av några indianer och tog sig ner till Yukon. Då han landsteg i Fort Yukon, klädd i trasor och totalt utblottad, mötte han genast en gammal bekant från Nome, Tommy Forest, som med stigande förvåning hörde Greven berätta om sina äventyr och gång på gång avbröt honom:

— Du är inte klok ... Du är galen ... Du är heltokig ... Gruvor i Candle och saloon i Nome — vad tusan skulle du göra i Ishavet?

Tommy var skyldig Greven pengar och med dem kunde

Greven köpa kläder och biljett på ångaren *Margareta*, som hade en svensk vid namn Malmkvist som kapten och gick utför Yukon till S:t Michael. Han fortsatte vidare till Nome, där han var dödförklarad, och var klar att inleda ett nytt kapitel: ”Jag stod åter i Nome med tomma fickor ...”

Om hur Leonhard Seppala räddade livet på slaktaren Malm genom att hota att skjuta honom, om hur vildmarken skördade många andra offer och om en slädhundskapplöpning med döden.

Under guldruschens dagar delades Alaskas befolkning upp i två kategorier: *cheechakos* och *sourdoughs*. En cheechako var detsamma som en gröngöling, en nykomling från söder. Enligt en historia är ordet en indiansk förvrängning av Chicago och härstammar från guldruschen i Yukon 1898, då ett par misslyckade guldgrävare från Chicago gjorde allting gallet. I verkligheten är det dock ett gammalt ord i chinook-indianernas språk: *chee* betyder ny, *chaco* nyss anländ.

Motsatsen är alltså en *sourdough* — surdeg. Det var en deg som pionjärerna använde för bröd och pannkakor och ordet kom att beteckna just pionjär eller guldgrävarveteran. Man talar fortfarande om cheechakos och sourdoughs i Alaska.

En cheechako kunde möjligen överleva i Nome och andra guldgrävarläger, men det verkliga vildmarkslivet borde han akta sig för. Många försvann i snöstormarna och i Nome be-

rättades gruvliga historier om gröngölingar, som gett sig av mot döden.

Leonhard Seppala från Sjernoy i Norge, som hade kommit till Nome genom sin ungdomskamrat Jafet Lindebergs försorg, berättar ett av sina första vinteräventyr. Han hade fått jobb som vaktman vid Discovery-inmutningen vid Anvil Creek med 75 dollar i månaden i lön och ingenting annat att göra än att äta och sova och åka skidor.

”Min partner på jobbet var en stor och korpulent svensk slaktare från Michigan vid namn Malm. Av hans makabra historier att döma var han en skicklig jägare och sedan snön kommit tjtade han jämt om att gå på kaninjakt. Han talade om det varje dag i åtminstone tre veckor. En dag bestämde han sig äntligen för att jakten skulle bli av och bad mig följa med honom. Det var mer en order än en inbjudan, men han var 15 år äldre än jag och den givne basen.

När jag kom med min bössa, klar att ge mig av, sa han:

— Du behöver inte ta med någon bössa, jag klarar allt skjutandel.

Jag kunde inte förstå varför jag då skulle följa med, men jag följde honom i alla fall. Snön var ännu inte särskilt djup, så vi travade iväg till fots över kullarna nära lägret och sedan ner på slättlandet vid Snake River. Efter två timmar kom vi till kullarna väster om Snake River där vi hittade några kaninspår. Svensken gav mig då order att följa spåren och jaga kaninen tillbaka till honom — varpå han satte sig ner och tände sin

pipa. Han var andfådd, tydligen alldeles slut efter vandringen — och det var knappast något att förvånas över med över 100 kilo kött att släpa på.

Det dröjde inte länge förrän jag såg tre kaniner alldeles framför mig på sluttningen. Under en timme klättrade jag omkring i berg och klyftor för att köra kaninerna åt Malms håll. Jag gick många kilometer men tappade inte spåret och kom till slut närmare jägaren. Malm berättade senare för mig att kaninerna sprang förbi nära honom och att han sköt men missade.

Ungefär samtidigt blev himlen mörkare i öster och molnen tycktes omringa oss. Snart började det snöa. Det var som en tjock filt av snö. Trots att jag nu var nära Malm kunde jag inte se honom, men jag hörde honom lyckligtvis ropa. När vi möttes hade snöstormen nått full styrka och vi gav oss raskt i väg hem. Vi bedömde väderstrecket av vinden, som blåste rakt i ansiktet på oss. Stormen dånade så starkt att vi knappast kunde höra varandra då vi försökte tala och snön blev djupare och djupare. Tysta kämpade vi i över en timme. Så hörde jag Malms röst genom stormen:

— Vi är vilse. Det är ditt fel. Jag lät dig gå först och du har tappat riktningen. Nu får du låta mig gå i spetsen. Du får följa efter mig.

Det var alldeles riktigt att jag gått före honom, men inte av någon annan anledning än att trampa upp ett spår för min långsammare kamrat. Nu tog Malm ledningen, men började snart vika av mer och mer tills vi hade vinden i ryggen. Han mum-

lade om att vinden hade svängt och att han visste att han var på rätt väg. Vi hade passerat Snake River en timme tidigare och nu var vi tillbaka vid floden igen.

När Malms trötthet översteg hans envishet lät han mig efter viss övertalning ta ledningen igen. Det var tungt och svårt att gå och vi snubblade över tuvorna. Ytan var alldeles slät, men då vi gick i snön kom vi på en tuva i ena klivet och sjönk djupt ner i nästa kliv.

Malm började snart komma efter. Vinden var bittert kall och gick rakt genom kläderna, som blev hårdfrusna som bränder. Malin skrek med jämna mellanrum att jag var galen och bad mig att gå åt vänster. Ofta måste vi stanna och vila, men det skulle ha varit dåraktigt att stanna länge. Jag försökte resonera med svensken, som var fast besluten att vika av åt vänster och göra en vänstercirkel tills vinden korn bakifrån.

Slutligen bestämde jag att vad som än hände skulle jag gå min egen väg.

— Malm, sa jag, jag tänker gå i min egen riktning rakt emot vinden. Om du är så säker på att jag har fel kan du gå åt ditt håll.

Malm hade invändningar men jag gav mig av och han följde efter. Under två timmar kämpade vi mot stormen och täckte över våra ansikten så gott vi kunde, pressade oss fram med böjda huvuden och vände oss ibland och gick baklänges för att skydda våra kroppar från den bitande blåsten en stund. Vi gick vidare och vidare. Ibland skrek Malm någonting åt mig.

Till slut hotade han med att lämna mig, men jag anpassade min takt så att han inte kom alltför långt efter men ändå inte så nära mig att jag kunde höra honom gräla.

Vi färdades över en oändlig slätt och skulle ha nått Anvilberget för länge sedan. Det var värdelöst att försöka öppna ögonen tillräckligt länge för att se vad som var framför. Det blev skymning och vi gick långsammare och långsammare. Fortfarande på slätten. skrek Malm en gång till och jag vände mig om. Han satt hopkrupen i snön, svärande och spottande. Han påstod att han hade blivit ledd till sin död. Han förklarade att han inte kunde gå längre och att han lika gärna kunde stanna där han var och dö som att förlänga lidandet. Jag stod och tittade på honom, medan stormen trängde rakt in i märmg och ben. Jag började nästan tvivla på min egen uppfattning om färdriktningen. Kunde han ha rätt — hade vinden vänt sig? Om det var på det viset var vi på väg ut på den ändlösa tundran.

Malm började yra om sitt hem och sin familj. Varför hade han kommit hit för att dö? Jag tänkte att litet falsk uppmuntran skulle kunna få honom på fötter.

— Jag ser ett ljus där borta, vi är snart där, det måste vara Anvilberget, sa jag och Malm reste sig ännu en gång och släpade sig mot vinden. Men det fanns naturligtvis inget ljus och inget berg och Malm började snart ha sina tvivel.

— Du är en galning! Tänka sig att jag har kunnat låta dig leda mig in på det här!

Jag sa honom att jag nu kunde se berget fullt klart.

— Märker du inte hur det lutar uppåt? ropade jag — och Malm trodde på mig och kämpade vidare. Det var alldeles mörkt, då vi kom fram till ett snår, som gav oss litet lä för ett ögonblick. Malm föll ihop i en hög i buskarna och rörde sig inte. Jag hade redan burit hans bössa en lång stund och beslöt mig nu för att lägga mitt sista kort. Jag rullade runt honom och satte bösspipan mot hans hjärta.

— Må Gud förlåta mig, men jag kan inte se en vän frysa till döds. Jag ska ordna ett snabbt slut för dig.

Han skakade på huvudet:

— Gud, pojke, skjut mig inte!

— Ge dig upp och gå då, annars dödar jag dig.

Bluffen fungerade och han stapplade genom buskarna och ut på andra sidan. Sedan började marken verkligen slutta uppåt, som genom ett mirakel. Jag skrek uppmuntrande åt honom:

— Jag vet var vi är nu. Det kommer snart att luta neråt och det är bara några kilometer kvar!

Upptäckten gav oss nytt hopp. När vi till slut nådde dalen hade vinden mojnät. I mörkret snavade vi över en stake. Jag kunde se att den var märkt ”Nr 9 Anvil”. En kilometer till och vi var hemma. Malm ramlade utmattad omkull innanför dörren och jag satte i gång att göra upp eld. Den natten sade vi inte ett enda ord till varandra. Jag släpade Malm till hans koj, rullade in honom i hans filter och kröp sedan ner i min egen koj,

tacksam för att ha undkommit min första arktiska snöstorm.

Malm förlät mig aldrig. Han berättade för alla som lyssnade att vi skulle ha varit hemma långt tidigare om jag inte hade varit så envis. Han hade hela tiden vetat att han hade rätt. Han berättade till och med för förmannen att jag hade förlorat förståndet och utan tvekan skulle ha frusit ihjäl om det inte hade varit för honom.

Vi gick aldrig mer ut och jagade tillsammans. Malm tog ibland sin bössa och gick ut, men han aktade sig noga för att gå längre bort än att han kunde se vår stuga.”

Seppala blev snart van vid snöstormar och var ute för mycket värre äventyr. Under en guldletningsexpedition förfrös han fötterna och i Nome bestämde doktorn att det inte fanns någon annan utväg än att amputera dem. Men en av Seppalas vänner gav honom rådet:

— Lämna inte ifrån dig något naturen gav dig. Låt inte den där förbannade slaktaren hugga av dig fötterna.

Seppala tog den gamle surdegens råd och fick behålla sina tår. Värre gick det för en grupp guldletare, som hade fångats i samma snöstorm:

”De kom fullständigt vilse och irrade omkring en dag i stormen i vetskap om att det fanns en raststuga i närheten men utan att kunna hitta den. De började förfrysa, först ben och händer, sedan mer och mer av kropparna.. Till slut kunde Carpenter, som ledde gruppen, inte gå längre. Hans kamrater

grävde ner honom i snön och stapplade vidare för att försöka hitta raststugan och få hjälp åt sin kamrat. Snart dukade ytterligare en av dem under för den fruktansvärda kölden och den återstående kamraten begravde också honom i en driva och gick vidare. Hans egna fötter skadades så illa av kölden att han inte längre kunde gå, men han fortsatte att krypa på händer och knän tills han förlorade medvetandet. Han var då så nära raststugan att en man, som hade gått ut för att mata sina hundar, såg något mörkt i snön ett stycke bort. Han gick dit, upptäckte den medvetslöse mannen, tog in honom och skötte honom tills han hade återvunnit sin styrka och fötterna hade töat upp. De gav sig sedan av med ett hundspann för att leta efter de båda andra. De letade i flera timmar, hittade till slut de båda männen och tog dem tillbaka. Så snart det var möjligt fördes de till Nome. En förlorade sina fingrar, tår och en del av näsan, medan den andre förlorade både fötter och armar. Han led obeskrivligt och förlorade förståndet innan han slutligen dog.”

Oräkneliga tragedier av liknande art inträffade, berättar Seppala. Många gav sig av för att leta guld utan att ha en aning om vad det arktiska klimatet innebar. Men bland dem som försvann fanns också många erfarna vildmarksmän: ”Till och med lapparna, som var födda att leva i Arktis, klagade över kylan och en av dem förlorade livet i guldruschen till Kaougarok.”

Under en vandring från Nome till Anvil hittade Seppala en

vinter en man i en snödriva. Han hade försvunnit i en snöstorm och frusit till döds bara fyra kilometer från Nome. Av allt att döma hade han påträffat en rik fyndighet, för i fickorna fanns nära 400 gram guld, som han hade försökt bära med sig till Nome.

Det var för övrigt inte bara vintertid, som långa expeditioner på Sewardhalvön innebar stora faror. Sommaren 1900 gick fyra cheechakos vilse i de stora sumpmarkerna norr om Salt Lake och öster om Agiapuk Rivers delta i halvöns centrum. Det är där en labyrinth av kärr och småsjöar. De försökte ta sig till Kigluaikbergen, som låg omkring 32 kilometer bort, men kunde inte ta sig över den stora sjön och var helt instängda av småsjöar och vattendrag. De började svälta och den svagaste av dem dog. De andra höll sig vid liv genom att äta sin döda kamrat. När Salt Lake frös till kunde de ta sig över isen och räddades av eskimåer. När de kom till Nome, där eskimåerna berättade vad som skett, arresterades de men tilläts att ge sig av från Nome med första båtlägenhet. Man hörde aldrig mer av dem. Men Irving McK. Reed, som hörde berättelsen om dramat som pojke, kommenterar:

”Jag har ofta undrat över hur män kan svälta i ett land som är fullt av sjöfågel och fisk, ett land där en eskimå eller en gammal Alaska-bo skulle ha klarat sig lätt. Det måste ha varit verkliga cheechakos.”

Kring sekelskiftet var skidåkning den vanliga utomhus-

sporten i Nome, men sedan man hade fått fram nya och snabbare slädhundar blev slädhundstävlingar allt populärare. Den första gick längs Snake River 1907. Året efter startades All-Alaska Sweepstakes, en årlig slädhundstävling mellan Nome och Candle, kombinerad med en intensiv vadhållning. Det var barägaren Tex Richard som med Grevens hjälp ordnade det allra första insatsloppet på sträckan, som var omkring 650 kilometer.

”Reglerna för kappkörningen stipulerade att man fick ha så många hundar man ville för spannet, men inga hundar fick bytas ut under vägen”, berättar Greven. ”För att undvika fusk stadgades att om någon hund strök med under vägen skulle han köras i mål på släden. Död eller levande skulle varje hund som gått ut med spannet finnas med när man körde i mål. Det var den vanvettigaste kappkörning, som tänkas kunde, ty hundarna måste ligga i selen dag och natt, men priserna var också uppmuntrande. 25.000, 15.000 och 10.000 var de tre första priserna. En telefonledning hade enbart för loppet lagts ut till Candle för att man skulle kunna få nyheter om kappkörningen”

Tusentals dollar omsattes i vadslagningen. Då vinnaren kom till Nome möttes han av en ”kranskulla”, som utsetts under en månadslång valkampanj, där valsedlar såldes för en cent per styck och var och en hade rätt att lämna så många röster han hade råd till.

Det första loppet vanns av amerikanen Scotty Allen. En smålänning vid namn Jansson ställde upp men kom inte på

prisplats. På andra plats kom Grevens eget hundspann av röda McKenzie-hundar som kördes av norrmannen Paul Kjektad.

Leonhard Seppala ställde för första gången upp i All-Alaska Sweepstakes 1913, då han hade ett spann halvtränade sibiriska hundar. Han kom vilse i en snöstorm, var ytterst nära att köra utför ett bråddjup och bröt slutligen loppet. Detta orsakade ursinne hos de vadhållare i Nome, som satsat på honom i hopp om storslam.

Nästa år ställde Seppala åter upp, nu med ett vältränat spann. Hans hustru Constance valdes till *Queen of the Sweepstakes* (kranskulla) efter en dramatisk och kostsam valkampanj. Seppalas värste medtävlare var Scotty Allen. Han var storfavorit och ansågs nästan oövervinnerlig. Men Seppala nådde Candle på ny rekordtid och var också först i mål i Nome efter en dramatisk slutetapp — Scotty kom tvåa. Seppala vann också de följande två årens derby.

Seppala blev snart känd som en av Alaskas främsta hundslädesmän. 1925 var han en av hjältarna i en av historiens mest dramatiska räddningsaktioner.

Nome hade vid den tiden 1.429 invånare, varav 455 eskimåer. Den 21 januari upptäckte stadens ende läkare, doktor Curtis Welch, till sin skräck att en sexårig pojke var döende i difteri. Flera fall upptäcktes omedelbart.

Doktor Welch hade bara difteriserum för några få dagars behov och det var fem år gammalt. Difteribacillen producerar

ett gift i kroppen, men förgiftningen kan stoppas med serum. Nomes hamn var infrusen och staden skulle vara isolerad från yttervärlden i ytterligare fyra månader, men innan dess skulle hela befolkningen ha dött om man inte kunde få serum.

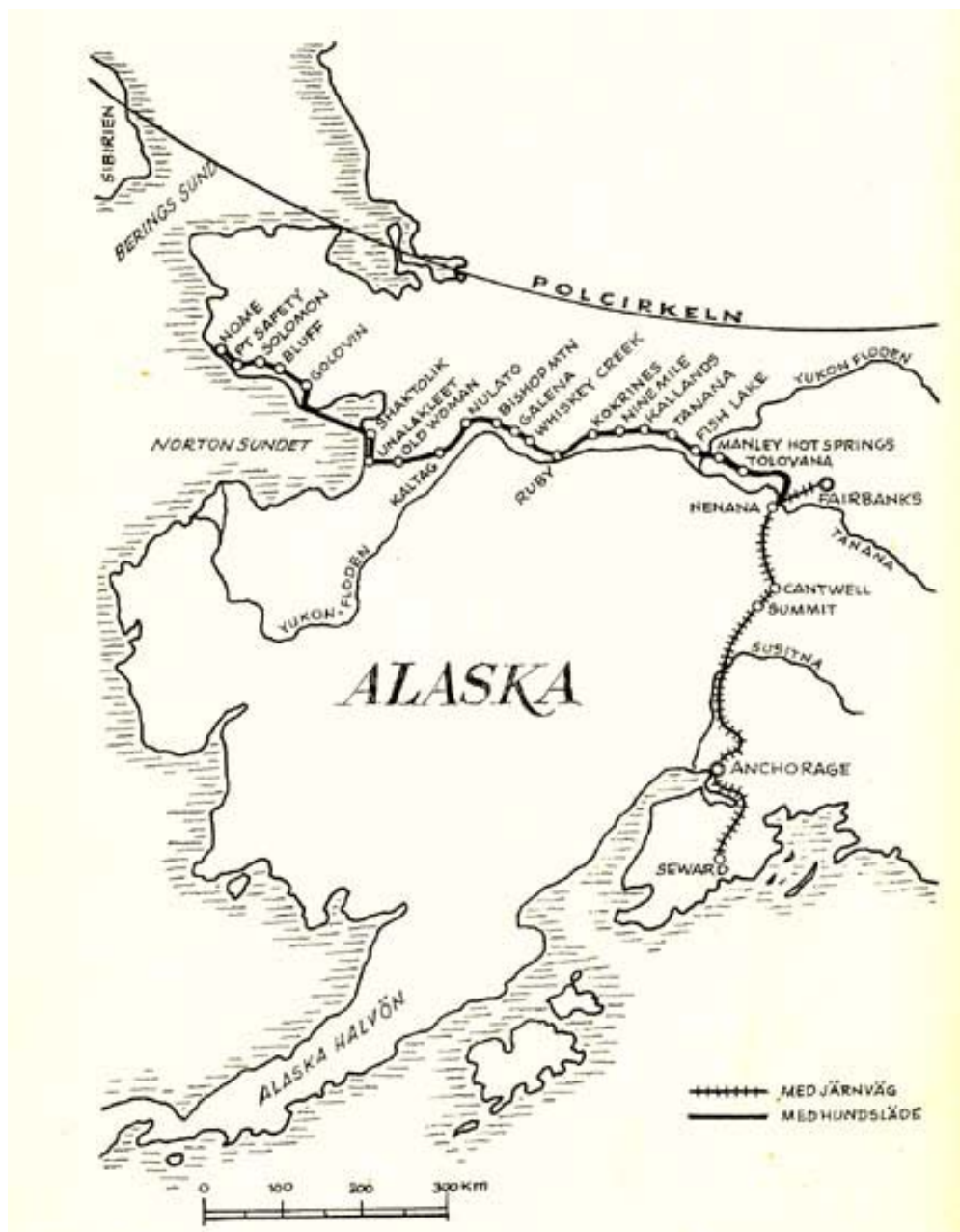
Till närmaste järnvägsstation, Nenana, var det över 1.000 kilometer. Att flyga var omöjligt — det fanns på den tiden bara flygplan med öppna sittbrunnar och ingen pilot skulle kunna framföra ett plan i en kyla på 50 grader.

Doktor Welch telegraferade till Anchorage, där läkarna kunde skaffa fram 300.000 doser av färskt difteriserum, som packades i en isolerande cylinder och skickades på tåget mot Nenana. Den 26 januari, då redan fyra människor dött, utsåg Nomes hälsovårdsmyndigheter Leonhard Seppala att utrusta ett lag hundslädar och ge sig av mot Nenana. I Nenana väntade andra slädhundslag för att ge sig av mot Nome och möta Seppala någonstans på vägen.

Seppala, som arbetade i ett gruvbolag, hade bolagets 30 hundar att välja bland. Han utsåg den lilla gråhunden Togo som ledare. Den stora svarta eskimåhunden Balto, som gärna ville vara med, fick stanna hemma.

Den 27 januari klockan 23 kom tåget till Nenana, där 'Wild Bill' Shannon väntade med sitt slädlag, fick cylindern med serum av konduktören och omedelbart gav sig av västerut i den smällkalla natten. Nästa morgon klockan 5 kunde han lämna över serumet till näste man, Dan Green, som var klar med sina hundar vid Tolovana. Under de följande dagarna fort-

Difteriserumets väg från hamnstaden Seward med järnväg till Nenana och sedan med hundslädesstafett till Nome.

sattes denna kapplöpning med döden av 14 slädhundslag med förare, som var och en körde omkring 50 kilometer med en medelhastighet av mellan 10 och 16 kilometer i timmen.

Henry Ivanoff hade övertagit stafetten i Shaktolik, 270 kilometer öster om Nome, men mötte nästan genast Seppala i spåret. Seppala tog hand om serumet, vände och gav sig ornedelbart av tillbaka mot Nome. Han stannade klockan 20 den 31 januari och övernattade i en eskimåigloo. Tillsammans med Togo och de andra hundarna hade han då färdats 140 kilometer i ett sträck.

Nästa morgon hade vinden ökat till storm, men Seppala fortsatte ändå till handelsstationen vid Golovin, där han kunde överlämna serumet till Charlie Olson. Denne hade en av de allra värsta etapperna. Stormen blåste ibland hela hundspannet ur spåret och Olson var mycket nära att förfrysas fingrarna. Vid väghotellet i Bluff kunde han lämna över stafetten till norrmannen Gunnar Kaasen, som hade lämnat Nome efter Seppala och tagit en del av de hundar Seppala lämnat, bland dem den store och ivrige Balto, som blev spannets ledare.

Kaasen blev helt förblindad i snöstormen, såg endast den hund som sprang närmast släden och hade ingen aning om var han befann sig. Att han hittade fram gav han helt och hållet Balto äran för — hunden använde sitt väderkorn i snön och kunde följa spåret.

Klockan 5.30 på morgonen den 2 februari, en måndag, styrde Kaasen och hans hundspann från Berings hav in på Front

Street i Nome. Kaasen väckte doktor Welch och överlämnade serumet. Efter några dagar var epidemin helt under kontroll.

Färden med serumet hade tagit 127 timmar. Det innebar att det tidigare rekordet för samma sträcka hade slagits med fyra dagar. Hunden Balto står nu staty i Central Park, New York.

Inskriptionen på sockeln lyder:

”ENDURANCE, FIDELITY, INTELLIGENCE” (uthållighet, trofasthet, intelligens).

Till minne av den bragden ordnas numera varje år i mars The Iditarod Sled Dog Race (efter samhället och floden Iditarod), världens längsta hundspannstävling, från Anchorage till Nome, 1.600 kilometer. Banan följer Iditarodstigen, en gammal guldgrävarstig genom vildmarken.

Leonhard Seppala med sin mest berämda ledarhund, Togo. Bilden togs omkring 1925, då Seppala var 48 år och känd som den bästa slädhundsföraren i Alaska. Han hade vunnit All-Alaska Sweepstakes tre år i följd.

Vid starten av Alaska Sweepstakes i Nome den 8 april 1911.

Om hur jag landar i Nome och hamnar på hotell Polaris, om Hugo Lindfors från Södra Sunderbyn och om Maja Kry, som blev den rikaste kvinnan i Nome men aldrig glömde Sverige.

Nomes invånarantal var vid folkräkningen 1970 9.488 och då räknades 1.534 som *natives*, det vill säga eskimåer eller indianer. Det är inte mycket för en metropol. Men Nome är en vildmarksmetropol. Och det lär knappast finnas någon ort i den storleksskassen med ett större och livligare flygfält. Det är en del av den platta tundran mellan de låga guldbergen och den urvaskade guldsandstranden. Tundran är svart, och rödbrun och snön ligger kvar i alla sänkor — det är i slutet av juni. Innan jag har kommit in i flygplatsbyggnaden har en Cessna hunnit landa och en gråniålad gammal DC 3:a dundrar fram på startbanan för att lyfta.

Jag far tag på en jättestor taxibil, som tar flera passagerare på samma gång, och ber föraren köra mig till något hotell, men inte det dyraste.

— Det blir Polaris, säger han. Det är billigt och bra.

Vi far över en vindlande å — det måste vara Snake River

och visst gör den skäl för namnet — och in i Nonie på gropiga jordgator, där dammet yr i ett moln efter biten. Hotell Polaris är en platt tvåvåningslänga, klädd med ljusgrön plåt. Jag tycker det ser ut som ett magasinsskjul och lämpar bara moväl ligt av mitt bagage. Det beror på att jag rest alldeles för snabbt och inte hunnit justera ögonnerverna till den högre känslighet, som behövs i civilisationens utmarker. Någon vecka senare, da jag återvänder hit efter en utflykt till S:t Lawrence Island, där jag bott i en plåtbarack alldeles intill en ständigt dånande dieselmotor, har min blick förändrats: hotell Polaris i Nonie har då blivit till ett pampigt palats, fyllt av bekvämlighet och hemtrevnad.

Fönsterrutorna är fullständigt täckta av sand och damm och kåken tycks vara övergiven. Men dörren är öppen. den går för övrigt inte att stänga eftersom den hänger så snett på gångjärnen. Jag kommer in i en vestibul där det är ruffigt och ödsligt — på en vägglucka hänger en handskriven lapp med texten *Back in one hour* (Tillbaka om en timme). Där står några nersuttna fåtöljer av trasig plast och en cocacola-automat med lappen *Out of order* (Trasig).

Jag är på väg att vända då jag far syn på en blåmålad och dalablommig liten dörrharpa av den där typen med några strängar och några hängande kulor, som spelar mot strängarna om man öppnar dörren. På harpan är målat texten VÄLKOMMEN! med sirliga bokstäver.

Ödet kan inte ge mig någon tydligare fingervisning — jag

sätter mig att vänta och efter nära två timmar kommer Jim Kealiher, 70 år, släntrande in från den dammiga gatan. Han är en vänlig liten man och det är han som sköter hotellet. Han visar mig till ett prydligt och rent rum på andra våningen.

— Texten på den där saken på luckan i vestibulen? undrar jag. ”Välkommen” ... det är ju svenska.

— Det här hotellet byggdes av Mae Bale och hon var svenska, säger Jim. Hon dog för två veckor sen. Vill du veta mer om henne ska du tala med Hugo Lindfors, hennes partner.

Jim är en sällsam blandning av hustomte och surdeg. Han är ytterst tjänstvillig och ringer upp Hugo, som säger sig gärna vilja ha besök från Sverige.

Hugo Lindfors bor i en modern liten trävilla inte långt från hotellet och tar emot i dörren då jag kommer vandrande. Jag möts också av en svart labradortik, som skäller så högljutt och envetet att hon nästan överröstar vårt första försök till samtal. Det är mycket ovanligt att träffa på hundar inomhus i Alaska.. De stackars halvvida slädhundarna är större delen av året kopplade utomhus i korta kedjor. Men Hugos hund är hans vän och sällskap — kanske hans enda verkliga vän nu sedan Mae Bale gått bort.

— Jag skulle inte kunna vara utan hund, säger Hugo. Det här är min fjärde. Jag har jordat mina förra tre under gravstenar vid Salmon Lake. Alla var labradorer och alla hette Nugget. Fina hundar, goda simmare, fantastiska apportörer ... de ger

Första mötet med Nome: Polaris hotell, som Maja Bale byggde, och "hustomten" Jim Kealiher.

Hugo utanför sitt hus med hunden, som han inte kan vara utan.

aldrig upp. Jag och min hund är alltid tillsammans.

Hugo är född 1906. Hari är kraftigt byggd med ett bröstparti, som tyder på björnstyrka — han rör sig också som en björn. Han talar svenska med litet brytning och brevväxlar med sina svenska släktingar på svenska men har litet svårt att hitta de rätta svenska orden ibland och föredrar att prata på det amerikanska tungomålet.

Han föddes i Södra Sunderbyn utanför Luleå, där fadern hade ett stort lantbruk. 1928 gav han sig av till Amerika för att hälsa på en onkel i Oregon. I fem år jobbade han i sågverk — sågade jättelika timmerstockar till plank, som gick till Japan. 1933 drog han upp till Alaska och landade i Nonie. Med undantag för två år i armén under andra världskriget — han var stationerad på Aleuterna — har han sedan vistats i Nonie och i Sewardhalvöns vildmarker. Han har hälsat på i Sverige några gånger, men alltid återvänt till Nonie och vildmarkerna.

— Vaska guld, jaga och fiska, säger han. Det är allt jag har gjort. 270 dollar för ett *ounce* guldsand. Det går 32 *ounces* på ett kilo. Och 270 dollar är över tusen svenska kronor. Det är vad vi får nu. Vi har en gruva där uppe, Rocky Mountain, Iron Creek, 100 kilometer nordost Nome. Det är tundraland, men det finns guld där. Man skulle inte kunna packa och lyfta allt guld som finris där i marken. Jag och Maja hade lotterna ihop — nu har jag hennes också, det var vårt avtal. En partner, Chuck Reader, har alla maskiner. Jo, det är bra guldland.

28 ounces på tre dagars vaskning i vaskrännor. Vi använder lastare och vaskrännor och där finns gott om vatten. Tio timmar om dagen i tre månader på sommaren, vintern är så lång. Jag skulle kunna sluta arbeta, bara leva på pensionsbidraget, får ju en check varje månad. När jag är död kommer det ändå att finnas mycket guld kvar där.

Då han berättar återkommer han ständigt till livet i vildmarkerna, där han har tillbringat större delen av sin levnad — inflikar berättelser om ofattbara strapatser i snöstorm och kyla, om nappatag med björnar och järvar, om sina äventyr sorn pälsjägare och guldvaskare.

Jag ber honom berätta om Mae Bale — Maja, som Hugo kallar henne och som hon egentligen hette.

— Hon var min partner, säger han. Vi var inte gifta, men vi hade varit många år tillsammans. Många år ... Hon var 89, då hon dog, men hon såg inte alls så gammal ut, hon var som om hon varit 20 år yngre. Vi byggde det här huset åt oss och det är ett fint hus.

Maja hade kommit till Nome i mitten av 1920-talet. Då Hugo kom dit, år 1933, var hon redan rik — den rikaste kvinnan i Nome. Hon ägde en bar och hon hyrde ut rum. Hugo, som jobbade för ett gruvbolag, tog in på Majas ställe — han minns ännu att han hade rum nr 26, han och hans hund. Det var på det viset de träffades.

När gruvjobbet var över började Hugo hjälpa Maja med allehanda göromål. Då hon sedan bröt höften tre gånger blev

han outhärlig för henne och deras livsbanor knöts samman för resten av livet. De var ett par syskonsjälar och de betydde mycket för varandra. Långa tider var Hugo ensam ute och letade guld eller jagade pälsdjur, men då han kom tillbaka till Nome flyttade han alltid in hos Maja och var hennes vän och hjälpreda. Då hon byggde Polaris hotell var det inredning Hugos hjälp.

— Hon var liten till växten, säger Hugo, knappt halvannan meter. Och hon vägde knappt 50 kilo. Men om någon var full av energi, så var det hon. Ingen kunde slå henne i skidåkning och hon vann många hundspannstävlingar. Att köra hundspann var hennes hobby. Hon styrde sitt hotell som en sergeant. Hon hade en personal på tio personer och måste vara sträng. Det var ingen som vågade sätta sig upp mot henne, inte! Jag minns en gång då hon hade kommit underfund med att en kock stulit en stek. Hon flög på honom med en handväska som vapen — jag måste skilja dem åt, innan hon hade slagit honom alldeles fördärvad. Hon — en liten tös!

Maja sålde sitt hotell 1953. Hon hade tröttnat på arbetet och ville återvända till Sverige. Men den nye ägaren klarade inte driften och avbetalningarna, så hon måste överta hotellet några år till. 1959 sålde hon det på nytt och reste för första gången till Sverige. Sedan återvände hon till födelselandet flera gånger och stugan i Nome är full av saker hon har köpt - en julkyrka av trä med spelverk, en målad dalakista, ett skrin och mycket annat. Andra svenska möbler, som hon har

Maja var 26 år, då hon kom till Amerika. Efter ett första äktenskap som slutade tragiskt, reste hon till Nome. Alla som kände henne beskriver henne som en mycket vacker kvinna. Bilden ovan, hämtad ur hennes album, är förmodligen från tiden då hon lämnade Sverige. Bilden till höger är från hennes tidiga liv i Nome.

tagit med sig, står kvar i hotellets kontor. Maja drömde tydligt om Sverige, längtade till barndomslandet. Då hon ändå inte kunde förmå sig att flytta hem för gott tycks hon i stället ha sökt ta med sig så mycket som möjligt därifrån.

— När hon flög hem bokade hon alltid två platser på planet. Hon hade fullt av prylar med sig. Hon skulle ha det ena sätet för sitt bagage, gick inte med på att lämna det ifrån sig, säger Hugo och skrattar stillsamt. Hon var sådan, Maja, litade inte på någon, ville ha allt under kontroll.

Maja och Hugo hade bestämt sig för att dela allt. Då Hugo var ute och letade guld hade han alltid med sig en fullmakt från Mae Bale — då han inregistrerade inmutningar gjorde han det i både sitt eget och hennes namn. Tillsammans ägde de fern rikt givande gruvlotter. Huset i Nome ägde de också tillsammans, liksom den fina stuga som Hugo hade byggt vid Salmon Lake, 50 kilometer från Nome, där de tillbringade några sommarmånader varje år.

Maja var ständigt i verksamhet — arbetade både natt och dag. I hennes lilla kropp fanns en obändig livsvilja och en outtröttlig styrka. Men för några år sedan hänvisades hon till rullstolen efter en serie operationer och till slut måste hon flytta till ett vårdhem i Anchorage. Hon hade lunginflammation flera gånger, hon var ju nära 90, men det var ändå som om hon inte ville ge upp, fastän hennes sinnesförmågor snabbt började avta.

Hugo skickade varje månad betalning för vård och medi-

cin till sjukhemmet i Anchorage — sjukvårdskostnaderna i USA är fruktansvärt höga men vården står sällan i förhållande till dem. Han måste ta pengarna från det gemensamma kapital, som de så länge hade strävat och arbetat för. Han reste aldrig och hälsade på henne.

— Det tjänade ingenting till. Hon kände ju inte längre igen mig. Jag är glad över att hon äntligen fick dö, att hon får vila, slippa känna smärta och pina. Jag tog hem henne med ett chartrat jetflygplan. Begravningsentreprenören ringde och frågade vad det skulle vara för kista. Jag svarade bara: Ta den allra bästa! Den kostade 1.700 dollar. Maja var ju av den sorten att hon alltid skulle ha det bästa, annars fick det vara. Det kom väldigt mycket folk till begravningen. Och en bekant vi hade, som är svenskbördig, sjöng i Lutherska kyrkan. Hon sjöng ”Tryggare kan ingen vara” och jag blev så häpen, jag visste inte ens att hon kunde svenska. Det var en mycket vacker dag.

Hugo tystnar, då han tänker på begravningsdagen. Nugget, labradoren, som äntligen har slutat skälla, blir åter orolig och hoppar upp till husse i soffan. En brasa flammnar i den stora, utsirade gjutjärnskaminen, som står på ett fundament av murade gråstensblock i ett hörn av det lilla rummet.

Så flyttar åter hans tankar till vildmarken, dit både han och Nugget längtar starkt. Under Majas sjukdom har han inte velat lämna Nome, men nu tänker han återvända till sin guldgruva och sina jaktmarker — till den stora, tysta ensamheten.

— Jag har älskat det här landet ända från första början, säger han. Här finns så gott om plats, så mycket frisk luft! Här finns guld och villebråd ...

När jag lämnar Hugo och hans hund på eftermiddagen tankar jag att han nog ändå inte har berättat allt om Maja Bale och att jag ju inte heller har velat fråga honom alltför enträget. Jag bestämmer mig för att försöka finna ut mer om denna märkliga kvinna och upptäcker snart att hon redan är en legend i Nome, att sägnerna har börjat spinnas kring henne och att det inte är lätt att skilja fakta från myt. Maja Bale var en människa, som inte öppnade sitt innersta för många — kanske inte ens för Hugo.

På väggen i Hugos stuga hänger ett gammalt fotografi av Majas föräldrahem, en stor vit villa någonstans i Småland. Som flicka hette hon Maja Kry. Ett par år efter det hon kommit till Montana, USA, gifte Maja sig med en arméofficer vid namn Lamingham. En gång berättade hon om det äktenskapet för en väninna:

— Hon sa: ”Å, vad jag älskade den mannen!”. Och hon berättade hur det gick till, då han dog. Han begick självmord. Jag vet inte varför, men han hade hotat göra det flera gånger. En natt tog han med sig sin Luger-pistol och lade den i sängen mellan sig och Maja. Han sa: ”Jag ska skjuta mig”. Maja, som hade hört det så många gånger att hon inte kunde tro att han menade allvar, svarade på skämt: ”Ja, varför gör du inte

det!”. På morgonen var han försvunnen — lian hittades död i ett skjul, hade verkligen skjutit sig. För Maja var det en svår chock. Det var efter det hon gav sig av till Alaska — kanske för att försöka glömma.

I Nome var Maja av allt att döma gift två gånger, sista gången med den norske snickaren Karl Bale. Det äktenskapet varade bara några år — Bale hade svårt med spriten. Alltsedan hon träffade Hugo höll hon ihop med honom.

Jim Kealiher på Polaris hotell jobbade för Mae Bale i sju år, innan han själs, övertog ansvaret för hotellet. Han säger:

— Hugo är duktig att arbeta. Det var sådana karlar hon gillade, hon hade ingen användning för latmaskar. Men själv var hon värst att jobba. Att hon skulle tyna bort där på sjukhemmet — det var tragiskt ...

Jag lägger märke till att alla karlar jag frågar om Mae Bale får något särskilt i blicken och svarar ungefär likadant:

— Mae Bale! *She was quite a girl!* (Ungefär: Vilken kvinna!)

Det har också Hugo sagt:

— Ja, Maja var en mycket vacker kvinna ...

Det är säkert mycket mer att berätta om Maja Kry — det jag har fått veta är bara några antydningar och lösryckta repliker. Men vad kan det bero på, undrar jag, att kvinnorna reagerar annorlunda än männen, då jag frågar dem om henne? Att de svarar litet undvikande? Jo, det är nog så att Maja var alldeles för frispråkig och fördomsfri i Nome. I nybyggarg-

Hugo Lindfors och ett par vänner tar ett sista faraväl av Maja ett par veckor efter jordfästningen på Nomes kyrkogård. Graven hara han smuyckat med blommor av plast, levande blommor klarar ju inte nattfrosten. I bakgrunden skymtar Anvilberget.

samhällen frodas mycket religiöst hyckleri, som helst blundar för guldgrävarnas hejdlösa utbrott av nöjeslystnad.

— Ja, en del kvinnor var nog kritiska emot henne, säger en pensionerad lärare, som fungerar som Nomes hembygdshistoriker. Men jag har sällan hört någon säga ett ont ord om henne. Bedöms Mae Bale rättvist kommer man att finna att hon har varit till stort gagn för Nome.

Hugo har knappast varit utanför dörren sedan begravningen. Men den här måndagen, Memorial Day, skall lian ge sig av till Majas grav med ett par blomsterkransar — blommorna har han redan skaffat hem och de ligger i sina kartonger på Majas säng. De är av plast, för det skulle ju vara lönlöst med levande blommor, som genast vissnar eftersom det ännu är frostnätter.

Han ringer efter en taxi och far till gravplatsen, som är en oinhägnad och risig ås inte långt från Snake Rivers vindlande lopp, bara en bit av tundran, där vita kors av trä avtecknar sig mot den jäsande, rödbruna marken. Då man gräver gravar här måste man först tina upp den eviga tjälen med ånga, precis som man gör då man gräver efter guld.

Hugo hittar först inte Majas grav. Den dagen då hon jordfästes var han ju så upprörd och det var så mycket folk. Han får hjälp av ett par gamla eskimåvänner att leta. Majas grav ligger på den högsta delen av den låga åsen, som om hon fått en hedersplats. Den är ännu bara utmärkt med en pinne, dar

hennes namn har ritats. Gravkullen av jord är täckt av lövkransar, som redan blivit bruna som jorden.

Hugo tar fram sina blommor ur kartongerna och då han böjer sig ner och lägger dem på graven står hans båda eskimåvänner tysta och allvarliga och ser på. Han sitter en stund på huk där och det kommer tårar i hans ögon.

Vid horisonten i bakgrunden avtecknar sig Anvil Mountain.

Då jag kommer tillbaka till Nome efter en tur till Kotzebue får jag inte tag på Hugo och när jag några månader senare skriver till honom kommer brevet så småningom i retur. Han har väl gett sig av ut i vildmarken.

Om hur Nome — världens mest kända småstad — ter sig nuförtiden, om den svåra eldsvådan 1905 och om svenskättlingen Nils och hans hustru, vilka lär turisterna vaska guld.

Längs stranden i Nome finns numera en mäktig barriär av jättestora stenblock, ditfraktade över havet och tippade i sanden för att bilda en mur mot höststormarnas vågor och hindra nya översvämningskatastrofer. Innanför den vallen ligger en rad hus och magasin, alla byggda i trä och de flesta i två våningar, några av dem väderbitna och fallfärdiga ruckel, andra fortfarande tämligen väl bibehållna och med rester av målarfärg på brädväggarna. De är alla vända mot Front Street, som är Nomes egentliga huvudgata och tämligen bred men inte asfal-terad mer än på korta bitar och därför full av smutsigt damm med pölar av gytta under sommaren. Det finns bara rester av trätrottoarer kvar längs gatan. De små butikerna har rudimentära skyltfönster, som är så neddammade att man knappast kan se igenom dem.

Front Street hålls någorlunda städad, men kommer man in på någon av gatorna bakom den kantas körbanorna av sophögar och bråte. Det är något typiskt för vildmarkssamhällen på de här höga breddgraderna att man aldrig visar något intresse för att hålla snyggt utanför farstutrappen. Eskimåbosättningar är kända för att vara veritabla avskrädeshögar, där stanken av vinterns matrester och sopor breder ut sig i snösmältningen och ligger kvar ända tills den korta sommaren är över och det åter fryser på. Men jag tror inte detta är något speciellt för eskimåer — det har förmodligen att göra med det hårda klimatet. Utanför kojans dörr härskar fienden, den dödande kölden, den bitande stormen, den glupska vargen — man kastar ut sina sopor till fienden. Och vildmarken är oändlig, den kan svälja hur mycket som helst åtminstone inbillar man sig det.

På vintern täcks allt detta avskräde omedelbart av snön. När den smälter ligger det så där i all sin prakt och man kan vandra längs en av Nomes bakgator och följa den långa vinterns leverne, avbildat i sophögarna. Där finns också alla de underliga åkdon, som konstruerats för vinterföre och nu blir stående där de sist stannade, tills markens yta åter fryser. Det är snöskotrar, snövessler och små sexhjuliga åkdon, tillverkade i Japan, vilka närmast liknar badkar av plast men lätt tar sig fram över tundran vare sig den är frusen eller tinad.

Det finns en del nya små trävillor, som ännu har raka vinklar och målade väggar, men det är också så att man i kampen

Guldstranden i Nome skyddas nu av stora stenblock.

Gata i Nome.

Front Street i Nome

Den svåra branden i Nome 1905.

mot de våldsamma elementen tar till det som finns till hands, vare sig det är plåt, papp eller masonit. Och på den jäsande tundran blir de flesta hus snart sneda och vinda.

Men dessa påvra fasader döljer ofta häpnadsväckande sköna och omväxlande interiörer. Att komma in i dem är ibland som att träda in i en helt annan värld. Exotiska växter frodas i krukor, det är ombonat och varmt.

Av den första bebyggelsen finns ingenting kvar. Nome har, som man kan vänta sig av en trästad på tundran, drabbats av förödande eldsvådor flera gånger. Greven var med om en av dem, år 1905. I väntan på den lugna och rofyllda vintern försökte han genomlida den råkalla hösten, då alla helst höll sig inomhus. Tillsammans med en tillfällig kumpan, Kurt Evans, hade han tagit in på Gold Dust Hotel:

”Mitti natten vaknade jag till och fick en förnimmelse av att något ovanligt var på färde. Det var så ljust, tyckte jag. Jag öppnade de sömntunga ögonen, blinkade några gånger, torkade ur ögonvrån. Det brann! På fönsterposten hade en ljuslåga bitit sig fast och på andra sidan gatan sprakade det och brann för fullt. Det började bli liv i hotellet. Fönsterrutor krossades, man sprang i korridoren, skrek och väsnades.

Jag fick upp dörren och skulle rusa ut, när jag kolliderade med fru Petersen, värdinnan på hotellet. Hon kom släpande på en symaskin.

— Rädda symaskinen åt mig! jämrade hon sig.

Det lät löjligt mitt i all uppståndelsen. En symaskin var visserligen värdefull på den tiden, åtminstone i dessa trakter. Men vem hade tid att tänka på en symaskin, när det brann i knutarna!

— Ge tusan i symaskinen, fräste jag. Var är reservutgången?

— Symaskinen ... gnällde hon.

Jag fick tag i symaskinen, lyfte upp den. Bang! Det kraschade och skrek i fönsterbågarnas trävirke, när jag kastade symaskinen ut genom fönstret. Rummet vette mot stranden och symaskinen landade i sanden, där den märkvärdigt nog senare återfanns så gott som oskadad.

För att ge en föreställning om den förödelse, som denna natt gick fram över Nome, måste jag beskriva stadens läge. Den hade byggts upp längs stranden och var inte mer än tre kvarter bred. Det fjärde kvarteret hade ju havet rivit med sig under höststormen några år tidigare. Staden hade vuxit på längden, den hade en utsträckning av ungefär två kilometer längs kusten.

Så snart vi hade kommit ner på gatan fick vi en inblick i katastrofens omfattning. Hela den östra delen av Nome var ett sprakande eldhav. Och stormen låg på från sydost, den kastade elden vidare ner mot de västra delarna.

Folk kom springande med möbler, husgeråd, kläder och annat, som de i förvirringen fått i händerna. Vi hostade och spottade, hade svårt att andas i den kvävande brandrök, som

förföljde oss. Bom-bom! Det knallade och small, eldbränder flög genom luften. Brandkår och militär var i arbete, de sprängde hela huslängor i luften för att få en bräsch och stoppa eldens framfart. Hopplöst! Eldflagor singlade genom luften, bet sig fast. Det pyrde ett ögonblick, stormen blåste under, nu flammade brasan insvept i gnistor och rök. Bjälklag rasade, det dånade som i en masugn. Människorna skrek och tjöt när de sprang för livet. Brandkåren kom körande med sina två motorsprutor, vattenslangarna rullades ut.

Rödgrå eldflammar slickade över hustaken, kröp vidare, åt sig in, kastade sig längre fram. Det sprakade och knastrade, klirrade av krossat glas, skrek och gnällde i virke, som vräktes omkull. Röken sved i ögonen och fastnade i halsen, när vi skyndade vidare.

Där stod Sam Pepper bred och myndig i dörren till sin bar. Whisky- och konjaksfat rullades ut, svettiga män arbetade ursinnigt för att rädda vad som räddas kunde av spritlagret.

— *Come on, boys!* skrek han och vinkade åt oss. Ta en drink, det sista som Sam Peppers bar bjuder på, innan det går åt helvete. I natt är det gratissupning. Ta vad ni vill ha, där står flaskorna.

Vi klev in, ett dussin, nej ett tjugv röksvärtade män. Halsar na flög av buteljerna med de fina stjärnorna, när vi slog dem i kanten på bardisken. Hennessy, Tre Stjärnor — den rann som vatten. At fanders gick staden, elden flög redan över hustaket. Kalas skulle det bli på Sam Peppers konjak. Skål, Sam

Pepper, törstiga var vi! I kväll bjuds det över lag. Hej kamrater! Ljummet svagdricka! En butelj till, det finns än på hyllorna!

Lagret sopades ner, glas knastrade under järnskodda kängor. Nej, nu började det bli hett. Anamma, knastrade det inte redan! Skål, Sam Pepper, för den gamla tiden! Fy fan vad whiskyn smakar rök!

Vi störtade vidare. Konjak och whisky brände i våra strupar. Där låg nästa saloon. Varsågod, gentlemän! Det går i alla fall i putten. Riv hyllorna! Ut igen.

Där låg Tex Rickards gamla saloon, fylld av minnen. Om tio minuter skulle elden svepa fram över den, slicka längs borden, svepa över ruletten, där så många förmögenhet bytt ägare.

Vi skyndade vidare, passerade Floridoras danshallar, i vilkas draperihöljda loger champagnen flödat natt efter natt. Aldrig mer skulle Diamond Hady, dansa sin cancan på dess tiljor, aldrig mer väderbitna, skäggiga guldgrävare sitta i bänkraderna och låta valkiga nävar klappa takten. Eld och brand gick fram över Nomes danshallar, i ett moln av sprutande gnistor var de dömda att försvinna, lättsinnets och överflödets gyllene tid var till ända. Där inne på tiljorna hade hela horden av lättklädda, sminkade flickor till tonerna av piano och bano sprätt med benen, kastat dem i luften så att strumpeband och knallröda rosetter lyst som fyrbåkar för hungriga ögon. Tackat och nigit, när sedlar, mynt och guldpåsar regnat ner

över scenen efter slutad dans. Giriga händer hade famlat efter deras ormande midjor, när de blandat sig i hopen. Och en trappa upp hade guldets klingande fallit i deras sköten.

Och där hade vi Eldorado. Släckta, mjölkvita glasglober, i vilka en svag reflex av eldhavet bakom oss glimmade och blänkte. Nu skulle alla gamla minnen försvinna. Floridora, Hunters, Alaska, Second Class, Hubbs, Monte Carlo — i flammor och rök skulle guldruschens tempel förintas.

Man skrånade och knuffades, vi följde med strömmen av larmande människor ner mot stranden. Husgeråd, prydnadsaker, klädbylten låg kringspridda. Man skyndade in i husen för att bärga mera. Men kläder och dyrbarheter, som lämnats på stranden, försvann i nattens mörker, ty i Nome fanns det gott om långfingrade män vid denna tid.

Kaos och förvirring rådde på stranden, man skrek, grät och jämrade sig. Och däruppe drog flammor och eld förbi oss på sitt härjningståg. Det dånade, sprakade och knastrade. Gnistkvastar yrde i stormen, flammande väggar och tak störtade samman med gnissel och brak. Den natten förintades Nome.

Det blev morgon, en grå dag bröt in. Sotiga, rödögda människor stod i klungor och pratade upphetsat. Andra drog sig in bland ruinerna för att söka efter ägodelar. Det pyrde ännu i bråten av svarta stockar, bland vilka ett och annat förkolnat husskelett stack upp. En frän brandlukt svepte ner över stranden.

Det viskades att många mist livet i lågorna, man räknade senare till närmare 30. Och orsaken till branden kom även i dagen: I andra våningen på Alaska Saloon, där dansöserna hade sina rum, hade Duncan Sisters råkat i gräl om en påstruken guldgrävare, som de båda kappades om att plocka. Slagsmål blev följden, en fotogenlampa åkte i golvet, saloonen tog eld. Och sedan fullbordades det hela av höststormen.”

Större delen av Nome hade alltså förvandlats till en ruinhög, men guldets fanns ju kvar i marken och snart började man bygga upp staden på nytt. Greven hjälpte själv sin vän Georg Madsen att bygga en stuga, men konstaterar att ”lyxens och flärdens tid var förbi, den stora guldruschens Nome hade gått till hävderna — ett nyktrare och sobrare samhälle intog dess plats.”

Under de första fem åren hade man vaskat fram guld och silver i Nome med omnejd för 21.050.177 dollar och 69 cent — men detta enligt den officiella statistiken, som bara upptar de inväxlade kvantiteterna. Totalsumman var säkerligen betydligt högre. Summan för 1899 var 2.400.000 och för år 1900 5.100.000.

På stranden var rushen definitivt över omkring år 1910, även om en och annan surdeg envist fortsatte att försöka skrapa fram sitt levebröd där. I inlandet mekaniserades gruvdriften och låg i händerna på stora syndikat. På tundran nedanför bergen bökade stora mudderverk sig fram ända till år 1963,

då produktionen blev olönsam och driften lades ner.

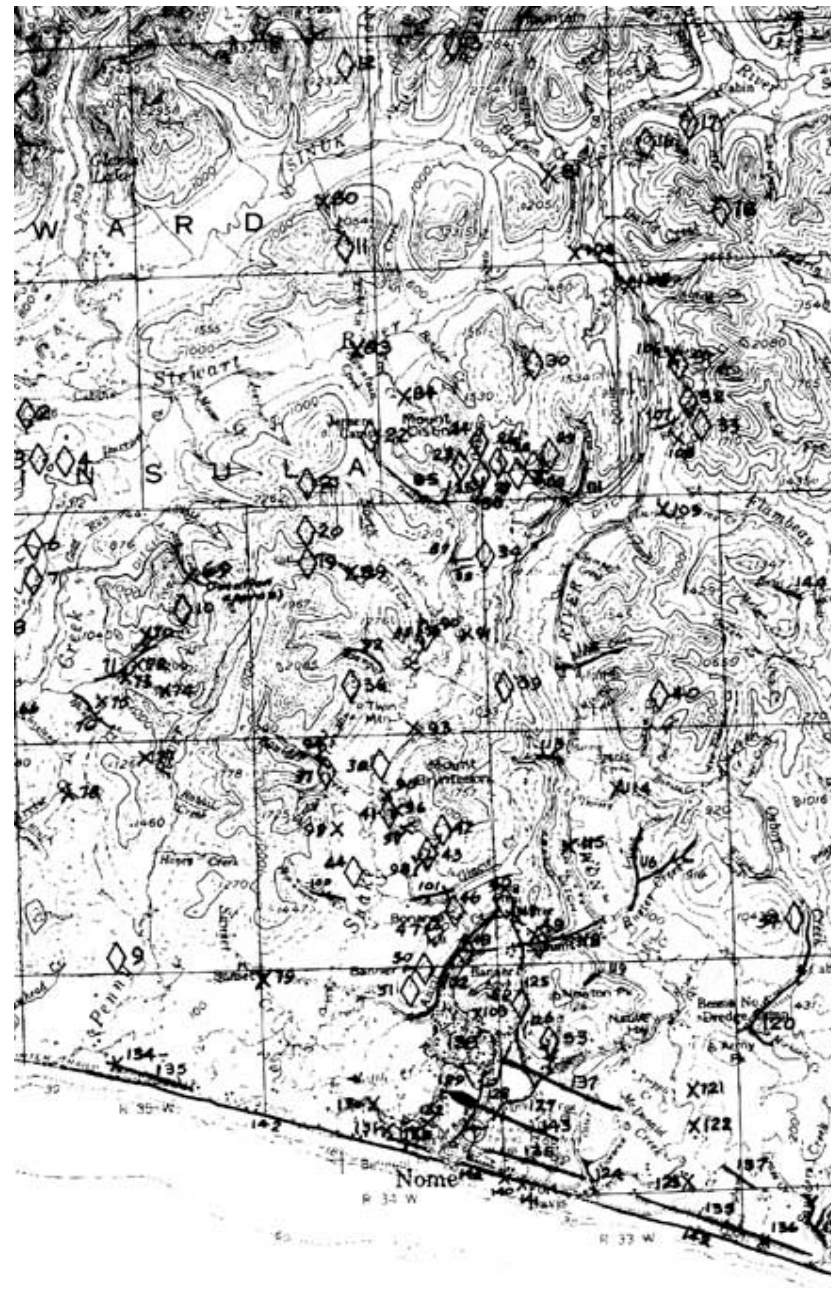
Nome tycktes vara dömt att tyna bort. Men stoppet varade bara ett årtionde. När guldpriset började stiga rekordartat på 1970-talet blev Sewardhalvöns guldfält åter intressanta. Alaska Gold Company startade de stora mudderverken på nytt år 1977. 1980 var guldgrävandet livligare på hela halvön än det varit på 40 år.

Men Nome har också börjat leva på sina minnen och exploatera dem:

— ”Nome, Alaska”, är, säger nuvarande borgmästaren Leo Rasmussen, inte bara namnet på en plats. Det är symbolen för en dröm och det är summan av hela vildmarksromantiken. Det är stället, där man hittade guld på gatan, central punkten i hela bli-rik-kvickt-syndromet. Det är därför vi får så många turisterhit, omkring 15.000 om året. Nome är världens mest kända småstad.

Rasmussen tror på en ljus framtid för Nome. Men det är ju också hans plikt som borgmästare att göra det. Turismen är en inkomstkälla bara på sommaren. Vintrarna är det stora problemet. Då är arbetslösheten i Nome mellan 25 och 30 procent och whiskyflödet ökar i samma takt som arbetslösheten, för — som Rasmussen uttrycker det — ”ett samhälle fungerar ju sämre om folk inte har något produktivt att företa sig”.

Nya gruvor kommer förmodligen att öppna, men Rasmusen är säker på att de verkliga rikedomarna inte finns uppe i

Mineralkarta över Nome-distriktet 1972. De snedställda fyrkanterna anger malmådror, kryssen och de tjockare linjerna är guldvaskerier.

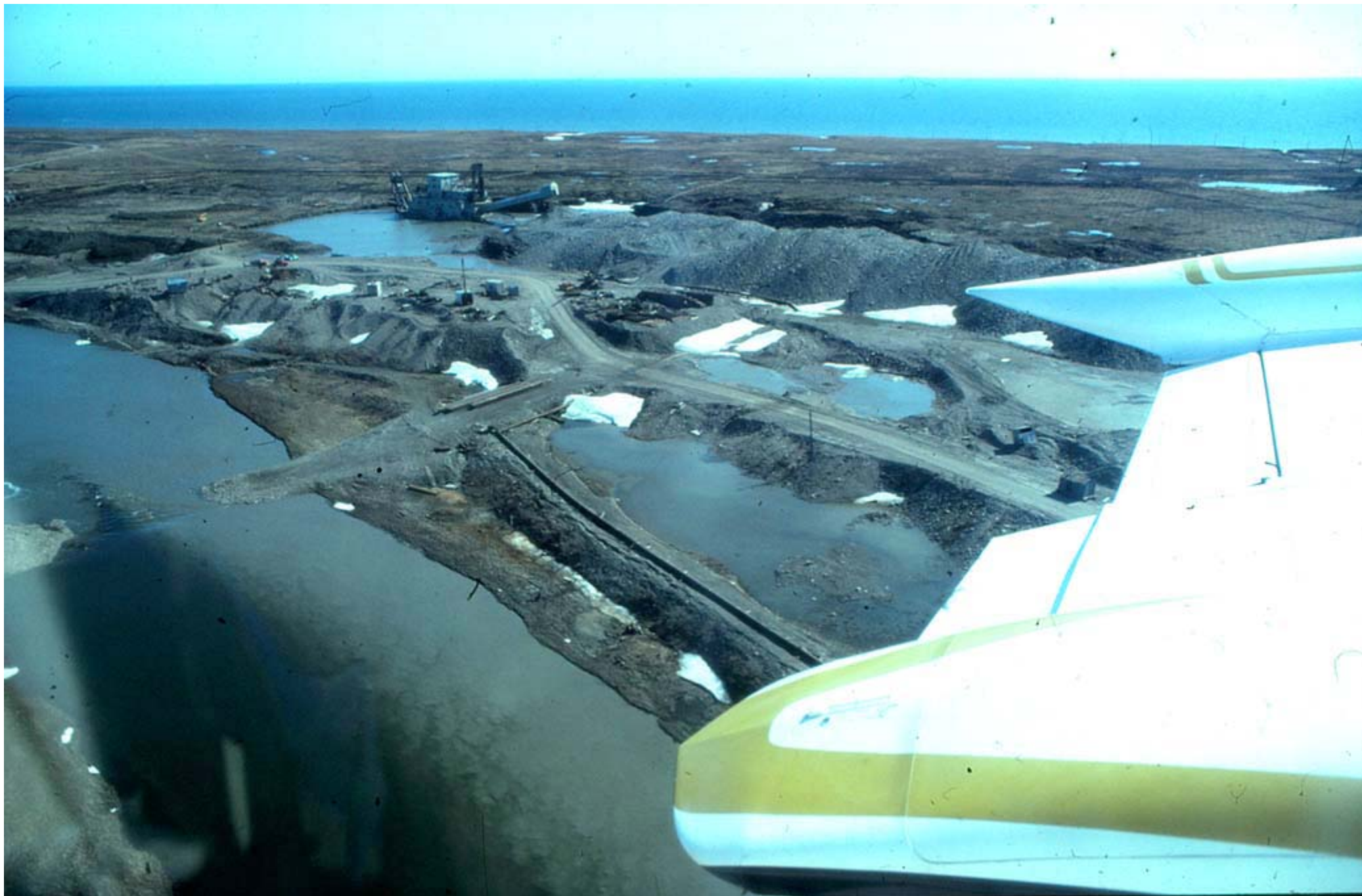
"Wild Goose Railroad", en av tundrans ödelagda järnvägar.

Gammalt mudderverk på tundran utanför Nome.

Guldlandet från luften

En gammal lastbil, ombyggd för järnvägstrafik..

Leo Rasmussen, Nomes borgmästare

bergen eller under tundran utan på havsbotten. Både i form av glimmande guld och flytande, det vill säga olja. Man har under senare år gjort lovande fynd i Berings hav. Och fisket har också fått ökad betydelse.

— Fast den som är road av att vaska guld kan fortfarande sitta på stranden och skrapa ihop inemot 150 dollar om dagen, säger Rasmussen. Det är bara fråga om att skilja guld-kornen från gruset. Men det är ett skitjobb, jag rekommenderar det inte.

De flesta turister stannar bara några timmar i Nome. De mel-lanlandar på en rundresa och tas med bussar in till staden och till biografen, som drivs av svenskättlingen Willie Brown ... nej, han har kanske sålt den vid det här laget och dragit ner till The Lower Fortyeight för gott; han fick ett bud på en mil-jon dollar för det jättelika gamla plåtskjulet vid Front Street.

På biografen får turisterna se ett bildspel om Nomes historia. De fraktas sedan en bit ut på tundran till Nils Swanbergs inmutning för att komma närmare guldet. Swanberg är född i Nome. Hans far, som också hette Nils, kom som mycket ung till Amerika år 1882. Han härstammade från Skåne och hade två bröder och tre systrar, som också emigrerade. Han kom 27 år gammal till Alaska och då guldruschen till Nome brakade loss var han en av de första på plats.

— Han hittade aldrig den stora skatten, säger sonen Nils. Men han försörjde sig och sin familj gott. Han hade tre barn.

Han arbetade med litet av varje men trivdes bäst med vask-pannan.

Nils har haft ett rätt växlande liv, men fick kärleken till vaskpannan i arv från fadern och har på sätt och vis haft med guldgrävning att göra i hela sitt liv. Han har ett eget gruvbo-lag, Swanberg & Sons Mining Company. Nu är han 70 men tillbringar fortfarande varje sommar med att gräva guld på sin ägandes inmutning tillsammans med hustrun Margaret, 69. Det är mest för att ha något att fördriva tiden med. Att vaska guld på sin egen inmutning är ett rätt vanligt terapiar-bete för pigga pensionärer i Nome.

Den åtta månader långa vintern tillbringar Nils och Mar-garet på långresor och lyxkryssningar i sydliga länder. De har fyra barn, 19 barnbarn och tre barnbarnsbarn.

Nils har ett hus i Nome, men sommartid bor han och hustrun mest ute på tundran, där de ställt upp en husvagn i lyx-klass på inmutningen. De har grävskopor och annat maski-neri. Men Nils är också expert på att vaska guld på gammalt vis och visar för turistgrupper hur det går till. Turisterna får sedan själva pröva på. Med rätta tekniken kan de få litet guld-blänk i pannan.

Frågar man Nils hur mycket guld han har vaskat ihop i sina dar och hur mycket guldgruvan ger nu får man inget svar. Sånt håller en guldgrävare i regel för sig själv. Det är nämligen så vist ordnat att man inte behöver deklarerat och skatta för guldet förrän man har löst in det mot pengar i banken.

Hur mycket guldsand man förvarar i kassaskåp eller bankfack angår ingen. Men bara de klimpar Nils förvarar i en glasburk i husvagnen att visa upp för de storögda turisterna är säkert värda en förmögenhet.

Även om cheechakos är i majoritet i Nome finns det fortfarande en del surdegars kvar. På saloonerna längs huvudgatan är det inte lika livligt som det var för 80 år sedan, men man kan träffa en och annan väderbiten och skrynklig gamling. De går sina ronder som gamla hundar och när de träffas pratar de mest om guld och jakt och vildmarksliv. Nästan varje eftermiddag sitter de tre svenskättlingarna Nils Swanberg, Herbert Engström och Willie Brown tillsammans vid ett bord på restaurangen Polar Cub. Willie, Nomes biokung, är styvson till mormonmissionären Gideon Hultberg och bodde i Sverige till sitt 17:e år.

Men alla surdegars nestor är Andy (Anders) Peterson, 91 ar. Jag träffar honom hemma i hans stuga, en plåtklädd liten trävilla, ganska sned och vind. Han sitter i en grönmålad karmstol och ser på TV. Efter ett slaganfall för några år sedan kan han inte klara sig utan hjälp. På huvudet är det inget större fel, men eftersom han förlorat alla sina tänder är det litet svårt för mig att förstå hans engelska, som han dessutom trots alla sina år i Alaska talar med stark brytning.

Anders är finlandssvensk. Han föddes i skärgården utanför Vasa och kom till USA 1907. Han arbetade sig så småningom

till San Francisco, där några guldgrävare år 1912 visade honom guldklimpar som de hittat i Nome. Då fick Anders guldfeber och han har egentligen aldrig tillfrisknat från den. Under flera år jobbade han för Lindeberg, Lindblom och Brynteson, men gav sig också själv ut att leta guld och ägde sju inmutningar.

När han talar om guld blir hans spruckna gammelmansröst lyrisk och hans vattniga ögon ändå fuktigare:

— Vaskpannan var full av guld, säger han. Det var mer än jag kunde lyfta.

Anders Petersons andra hustru, betydligt yngre än han, är eskimå och han har fem söner och två döttrar, som har egna familjer. Han visar stolt upp en avlång ram med porträtt av alla sönerna och hela tiden vi pratar är ett av barnbarnen, åttaårige Andy, med oss. Och hustrun kommer då och då in och ser till Anders. Han har dem alla där, sina nära och kära, och det går inte någon nöd på honom. Han kan inte vaska guld längre, men han kan leva på sina minnen. Anders Peterson, den gamle guldgrävaren.

Anders Peterson med sin familj.

Nils Swanberg vid sin guldruva.

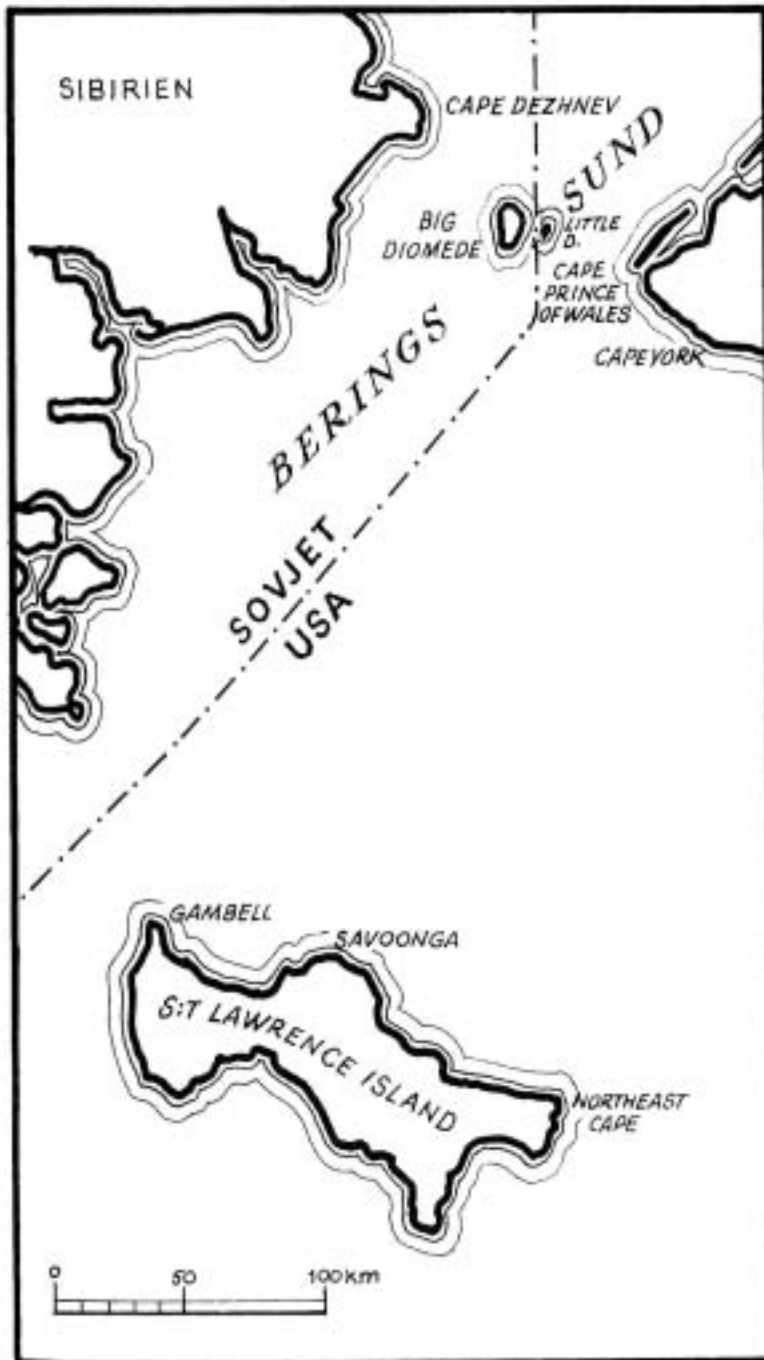
Nuggets - men så här mycket får inte turisterna i pannorna

Guldvaskning för turister.

Om Sewardhalvöns eskimåer och om missionärernas fåfänga försök att frälsa folket på Diomedesöarna som ligger mitt i Berings sund.

Innan missionärerna, guldgrävarna och glädjeflickorna kom till Sewardhalvön — ungefär i nu nämnd ordning — hade redan eskimåerna bott där i flera tusen år. Det blev aldrig några svårare konflikter mellan dem och guldgrävarna, tvärtom tycks de ha haft mycket gemensamt och många vänskapsband knöts.

Sam Samson berättar om sin första vinter i Alaska, då han träffade Pingalora, som av allt att döma kom att sysselsätta hans tankar i hela hans liv — när han ett halvt sekel senare skrev ner sina minnen kallade han sin bok "Eskimåprinsessan" efter henne:

"Hon var en flicka på 22 år, nästan vacker med sitt mörka hår, sin ljusa rödblommiga hud och sina lysande bruna ögon i ert runt ansikte. Hon mötte alla och envar med ett brett leende, som visade ganska fina tänder. Det var inte överraskande att hon med sitt utseende och öppna sätt hade lyckats

fånga en ensam sjömans hjärta, hans namn var Joe Chess.

Flickan var bortskämd och fordrande och hennes stackars make hade inte mycket att säga till om. Vi kom första gången underfund med det en kall vinterkväll, då han bultade på dörren och bad att få komma in, värma sig och sova över. Han längtade efter att få tala ut och berättade en historia, som vi sedan skulle få höra många gånger med vissa variationer.

Joe hade tagit med sig sin prinsessa till stan och där hade hon sett några färggranna strumpor, som hon blivit förtjust i. Då Joe förklarade för henne att han inte hade råd att köpa dem ställde Pingalora till en fruktansvärd scen och skrek och bråkade under hela vägen hem. Sedan låste hon sin stackars make ute i den bittra kölden. Prinsessans ilska var dock inte långvarig. Joe kom tillbaka hem till eldstaden nästa dag.

Pingalora hade ett annat karaktärsdrag, som var typiskt eskimåiskt. Hon kunde plötsligt säga att hon måste hälsa på sin familj och försvinna utan att ens ta farväl. Joe visste att om han ville ha henne tillbaka, och av någon anledning ville han alltid det, måste han göra en resa på nästan tusen kilometer till Point Barrow (Alaskas nordligaste udde) för att hämta henne. Kärleken krävde mycket av Joe Chess.

Det är min åsikt att eskimåerna på Sewardhalvön är det allra vänligaste folket på den nordamerikanska kontinenten. Jag har aldrig hört talas om någon vit man, som vägrats den hjälp han behövt. Mat är för dem något som skall delas mellan dem som är hungriga. Det enda de vill ha i gengäld är

samma bistånd, då de själva är i samma belägenhet. De är raska och finurliga och därför utmärkta jägare och fiskare. Deras bensniderier är mycket artistiska. Kajaker, stora skinnbåtar som görs av valrosshud, används för resor på sommaren. Några av dessa kanoter är tillräckligt stora för 30 män. En lång lina fästs vid båten på ett sådant sätt att hundarna som springer längs stranden drar den genom vattnet. Vintertid drar samma trogna och intelligenta hundar deras slädar”, skriver Samson.

Sewardhalvöns eskimåer är av *innuit*-stammen. De var i slutet av 1800-talet inte fler än 800 och levde i spridda boplatser runt kusten, i regel bara åtta eller tio familjer på samma ställe. Då guldgrävarna kom hade eskimåerna redan haft kontakt med missionärerna, varav många svenskar, och med de samer som kommit till Alaska som renskötare. Runt missionsstationerna hade bildats större eskimåbosättningar. Men som så många andra naturfolk var eskimåerna mycket nära utplåning i och med kontakten med yttervärlden. De var fullständigt försvarslösa inte bara mot sådana sjukdomar som mässling och lunginflammation utan också mot alkoholen. Inte alla följde det förståndiga exemplet av den man, som spottade ut superi Waxell bjöd honom på. Ganska snart ökade dödligheten katastrofalt. Hela familjer dog och det hände att småbarn lämnades ensamma utan vare sig föräldrar eller nära anhöriga. Det såg ut som om hela eskimåbefolkningen var dömd att försvinna på bara något decennium.

I en ledare den 19 maj 1906 refererar *The Council News* en rapport av läkaren William Ramsay, som i flera år hade sökt bistå traktens eskimåer:

”Will Ameyuk, *Epididymo-orchitis* (testikel-inflammation), sjuk en månad, tillfrisknandet försenat genom okunighet och brist på hygien, närmar sig nu ett återhämtande, som dock kommer att hejdas eller stoppas genom återgång till de ogynnsamma förhållandena.

Bertha Ayepack, *Septicamon* (blodförgiftning), sjuk i över 14 dagar, blev nyligen mor, hennes tillstånd kräver absolut renlighet, speciell diet etc., i stället för snusk, smuts och orenlighet; sekundära bölder, kommer förmodligen att dö. Barnet hotas av blindhet på grund av vanskötsel.

Icksook, helt blind av *cataract* (grå starr). Skulle kunna botas men detta kräver särskild vård och lämplig omgivning.

Oiksook, bor i en illaluktande hydda och lider av en tilltagande försämring av hornhinnan och membranet i ögonen, kräver ständig vård med antiseptisk lösning varje halvtimme, blir eljest förmodligen helt blind.

Tagsuck, en 15 eller 16 år gammal pojke, i smutsig omgivning, täckt med fruktansvärda sår och bölder beroende på likgiltighet, kommer att resultera i deformering; försvagning av högra höften, svullen ankel, kan inte gå utan kryper på alla fyra. Tillståndet kräver omedelbar och fortsatt vård.”

”Vanlig mänsklighet och anständighet kräver att eskimåerna ges utbildning, ledning och skydd”, skrev *The Council News*.

”De måste skyddas från både andra och sig själva. Och deras kvinnor måste skyddas mot de principiösa män som finner ett nöje i att fördärva de lätta offren för sina lustar både ill kropp och själ.”

Den modige tidningsredaktören drog sig inte ens för att angripa de kristna missionärerna:

”Vi fördömer starkt deras metoder och deras manifesterade oduglighet för det värv de har åtagit sig. Hälsa, renlighet, eleinentära hygieniska principer, medicinsk vård, anständigt leverne, undervisning i hur man skaffar ett levebröd borde vara en utmärkt grund för framtida lektioner i kristendom. Utan detta blir hymnsjungandet, kyrkogåendet och bibellektionerna bara en ytlig fars. Låt de missionärer som skickas hit först och främst ägna sig åt den fysiska vården av sina proselyter med åtminstone det mest rudimentära av medicinsk utbildning. Då kommer de att åstadkomma någonting, eljest är deras ansträngningar dömda att misslyckas lika väl i framtiden som i det förflutna.”

Det har blivit något bättre sedan dess. Men den 80 år gamla ledaren i *Council*-tidningen har fortfarande sin giltighet. Man kan fortfarande hitta lika skrämmande interiörer i eskimåslummen som dem doktor Ramsay beskriver. Och man kan fortfarande — inte bara i Alaska — finna kristna missionärer som hellre ägnar sig åt att frälsa själar än att rädda kroppar.

Men eskimåerna återhämtade sig och började i viss mån anpassa sig. Av Sewardhalvöns befolkning på omkring 3.700

Eskimåfamilj på St Lawrence Island. Bilden förmodligen tagen omkring 1910.

är numera omkring 2.700 eskimåer. Räknar man bort Nome är totalbefolkningen omkring 1.200, varav bara en handfull icke-eskimåer. Visserligen har folkblandningen varit stark — den stackars sjömannen i Sam Samsons berättelse var ingalunda den ende guldgrävare som blev förtrollad av en eskimåiska. Men det måste ändå vara så att det finns många gånger fler eskimåer på halvön nu än i slutet av 1800-talet.

År 1971 löstes en segsliten och långvarig tvist mellan urbefolkningen och erövrarnationen genom en lag med namnet Alaska Native Land Claims Settlement Act. Avsikten var att kompensera eskimåer och indianer för förlusten av de landområden, där de bott sedan urminnes tider. Över 900 miljoner dollar utbetalades i kontant ersättning och 16 miljoner hektar mark lämnades tillbaka. För att administrera pengarna skapades 13 regionala bolag, däribland Bering Straits Native Corporation, som omfattar hela Sewardhalvön och har huvudkontoret i Nome, och NANA Regional Corporation med kontor i Kotzebue.

Mitt i Berings sund ligger två små öar, Diomedesöarna. Då tsaren sålde Alaska till USA ingick Lilla Diomedede (som på eskimåiska heter Ingalit) i köpet men inte Stora Diomedede (Imaklit), som alltså fortfarande hör till Sibirien. Lilla Diomedede är inte mer än två kilometer i omkrets och sundet mellan öarna är inte fullt fyra kilometer. De är en del av den breda landbrygga, som för 15.000 år sedan, i slutet av den

sista istiden, band samman Asien med Nordamerika. De fungerade som klivstenar mellan kontinenterna fram till år 1948, då järnridån drogs ner också här.

På Ingalik finns en 2.000-årig eskimåbosättning i en by som klänger sig fast på en brant sluttning. Ön beskrivs i ett par böcker från 1930-talet, ganska intressanta att jämföra. Den ena, *Vid jordens ändar* av Elisabet Solliden gavs ut på Svenska missionsförbundets förlag år 1933 och handlar om en av de naivt välmenande svenska missionärer, som drog ut till de ödsligaste avkrokar på klotet för att frälsa stackars hedningar. Han hette N.F. Höijer och var egentligen på väg till Sibirien. Därifrån hade Nordenskiöld kommit med skeppet Vega år 1880 och berättat om hedniska stammar. Nära 1.900 år hade gått efter Kristi födelse men däruppe i norr rådde fortfarande ett fullkomligt hedniskt mörker!

Ett par missionärer gav sig av för att försöka råda bot på det missförhållandet men hamnade i ryska fängelser och blev så småningom utvisade. Den ene av dem vid namn Karlsson tänkte ta sig till Sibirien via Berings sund men fastnade i Alaska, där han med tiden blev välbeställd guldgrävare. Den andre, N.F. Höijer, hade också tänkt försöka smita in i Sibirien bakvägen, men kom inte längre än till Lilla Diomedede, där han hittade folk att omvända och ett övergivet skolhus att bo i. Medan han sedan själv förgäves fortsatte att försöka nästla sig in i Sibirien placerade han ett norskt äkta par på Diomedede. De ägnade sig bland annat åt att lära eskimåerna att

baka ”vit mans bröd”, men med omvändandes kom de ingen vart.

Diomedes invånare lärde sig emellertid inte bara att baka-bröd. Våren 1905 kom gamle surdegen William Jones till Nome efter att ha tillbringat vintern på öarna. Regeringen borde se efter öborna bättre, menade han:

”De är experter på att tillverka *hootch* (hembränd sprit) av en mycket dålig sort. De blir galna när de dricker det och får självmordsmani. Det var fem självmord där under den gångna vintern och de orsakades alla av hootch-drickande. Det hembrända tillverkas av mjöl, socker och melass, som får jäsa i tre dagar, varefter det destilleras i en oljedurk, som placeras på spisen och har en lång pip från toppen till en tunna. De kan göra denna hootch till en kostnad av 40 cent per gallon.”

Den andra boken om Lilla Diomede heter *Blandt bytte-konefolket* och skrevs år 1936 av Arthur Eide, en norrman som hamnade på ön som skollärare redan år 1915 och blev kvar i tre år. Han hade hårda duster med öns hövding och det var först mot slutet av vistelsen som han kom underfund med att eskimåerna var ett ”byttekonefolk”, det vill säga hustrubytare: de lånade gärna vid behov ut hustrun till en granne eller någon som kom på besök, en typisk eskimåsedvänja som egentligen har rent praktiska skäl och inte har ett dugg med moral att göra.

Eide hade också från början tänkt sig att bli missionär, men ändrade sig efter att ha träffat sin blivande hustru, eskimåis-

kan Koodlalook från Point Barrow. Koodlalook var med honom till Diomede, där det första av deras tre barn föddes, och han inser att det var tack vare henne han kom undan med livet efter att i sitt oförstånd ha kränkt eskimåernas lagar och vanhelgat deras gravplatser.

I det korta förordet berättar Eide hur det gick sen och där finns ett avsnitt om Koodlalook, som är så målande i sin ordknapphet, i synnerhet om det läses på norska, att det berättar mycket om livet i Alaska:

”Koodlalook, min hustru, blev kun et par år hos mig efter at vi hadde forlatt Ingalit. Hun forlot mig. Hun blev odelagt av en gammel venn av mig — han var fra Hammerfest. Han lærte henne å drikke sterke drikke — og da hun forlot vårt hjem, var hun en annen koinne enn den jeg hadde giftet mig med. Denne mann bedrog henne senere. Så kom huri i kast med en svenske som hun fikk barn med og som giftet sig med henne.

Men hun fikk hurtig skilsmisse fra ham også, og blev senere gift med en notarius Bootlegger, som til sist slo henne ihjel. Hun dode i Nome for noen år siden. Hun dode alene, men var blå og grønn over hele kroppen da de fant henne. Bootlegger selv dode få måneder efter. Slik endte det hele.” (*Bootlegger*= spritsmugglare.)

*Om S:t Lawrence Island, där skeppet
"Vega" gjorde ett strandhugg år 1879,
om missionären Doty och om de
eskimåer, som nu bor där.*

Från flygfältet i Nome opererar Munz-Northern Airlines och svarar för förbindelserna med Sewardhalvöns eskimåboplatser med en liten flotta moderna Cessna-plan, som tar upp till 16 passagerare. Man kan nå de avlägsnaste byar med dem. Även Lilla Diomedé i Berings sund har flygtrafik, men bara vintertid då planen kan landa på isen, för på land finns där knappast tillräckligt med slät mark ens för en tennisbana. De flesta övriga boplatserna ligger dock liksom Nome antingen just i tundrans utkant vid den breda sandstranden eller ute på de långa och breda sandrevlar, som sträcker sig längs nästan hela den nordvästra kusten.

Jag köper en tur och retur-biljett till S:t Lawrence Island, som med 4.440 kvadratkilometers yta (Gotland 3.140) är den fjärde i storlek av Alaskas öar. Den siktades under Vitus Berings första expedition år 1728, men den förste som fick kon-

takt med eskimåbefolkningen där var den tysk-ryske upptäcktsresanden Otto von Kotzebue år 1816. Då hittade han också den djupa ishavsvik, som sedan fick hans namn: Kotzebue Sound. Öborna hade dessförinnan inte sett några västerlänningar, men de mottog Kotzebue med en översvallande vänlighet och bjöd in honom i sina tält:

"Här utbreddes ett smutsigt skinn på golvet, varå jag måste sätta mig, och därefter framträdde den ena efter den andra, omfamnade mig, rev sin näsa starkt mot min och slutade sina smekningar därmed, att han spottade i sina händer och därpå strök mig några gånger över ansiktet."

Kotzebue var emellertid en upptäcktsresande av rätta sorten, beredd att utstå de värsta strapatser då det gällde att stadfästa den mellanfolkliga vänskapen. Han underkastade sig fogligt ännu större lidanden, då eskimåerna bar in ett trätråg med valspäck, som han tappert grep sig an.

Den 31 juli 1879 besöktes ön för första gången av svenskar. Det var det berömda upptäckarfartyget *Vega* som ankrade där. Efter att ha kommit loss ur isen efter den långa vintern vid Pitlekaj på Tjukthjeralvöns norra kust hade man fullbordat Nordöstpassagen och seglat söderut genom Berings sund och in i S:t Lawrencebukten på den sibiriska sidan. Men där var hamnen istäckt och Adolf Erik Nordenskiöld bad sin skeppsbefälhavare Louis Palander att i stället sätta kurs österut och in i Port Clarence, som skär in i Sewardhalvön söder om Cape Prince of Wales och där de hittade den första riktiga hamnen

Roald Amundsens byst i Nome

på ett helt år. Där ligger numera eskirnaboplatsen Teller, dit det går en väg från Nome, farbar åtminstone vissa tider om året, en sträcka på omkring 70 kilometer.

Teller hamnade i upptäckarhistorien ännu en gång: det var nämligen där luftskeppet *Norge* landade den 14 maj 1926 efter historiens första flygseglat över Nordpolen. Norrmannen Roald Amundsen ledde expeditionen och det finns numera en byst av honom i Nome. Den står på ett träfundament mellan ett par hus vid Front Street och där har säkert många förbipasserande betraktat den med stora ögon. Han hade ju en mycket karakteristisk profil och vad eskimåerna anbelangar kunde han mycket väl ha kommit från en annan planet, så konstig såg han ut. Luftskeppet hade konstruerats av italienaren Umberto Nobile, som också var med, men den som lotsat mastodonten till Teller var den svenske meteorologen Finn Malmgren, vilken två år senare omkom efter *Italias* störtning nära Nordpolen.

Nordenskiöld och hans folk fick god kontakt med eskimåerna vid Port Clarence. ”Genast efter det ankaret fallit fick vi besök av flera mycket stora skinnbåtar och en mängd kajaker”, skriver Nordenskiöld. ”Dessa senare var större än grönländarnas, ty de var vanligen avsedda för två personer, vilka satt rygg mot rygg i mitten av farkosten. Vi såg till och med båtar, ur vilka, sedan de bada roddarna stigit ur, ännu en tredje person kröp fram. Denne hade alltså legat nästan hermetiskt innesluten i kajakens inre, utsträckt på botten, utan möjlighet att röra sina leder eller bärga sig, om någon olycka inträffat. I

Skappwt Vega

synnerhet tycktes det vara vanligt, att barn på detta obekväma sätt följde med på föräldrarnas kajakfärder.”

Vega-männen idkade en livlig byteshandel med eskimåerna och förvärvade en fin samling etnografiska föremål. I botten på en eskimåpåse av skinn hittade Nordenskiöld en laddad revolver. Flera av eskimåerna hade bakladdningsgevär och några talade litet engelska. En av dem hade till och med varit i San Francisco, en annan på Honolulu. De gjorde upp eld dels med stål, flinta och fnöske och dels med en eldborr, men många använde också amerikanska tändstickor. Det var just i en brytningstid, 20 år före guldfyndet i Nome.

Vega ångade vidare tillbaka till ”gamla världens strand” och styrde efter ytterligare ett par dagar kursen till S:t Lawrence-öns nordvästra udde. Av infödingarna kallades ön Enguä, berättar Nordenskiöld (numera tycks den kallas Sivuqaq), men där bodde bara ett fåtal eskimåfamiljer, som stod i handelsförbindelse med tjuktjerna på den asiatiska sidan. De gick också klädda på samma sätt som tjuktjerna med till exempel regnrockar av hopsyddasältar. De bodde i ”tämigen snygga och ljusa skjul av tarmskinn, uppspant över ett resvirke av drivved och valben”. Vinterbostäderna, som var övergivna, ”tycktes bestå av jordhålor, som upptill på en fyrkantig öppning när var täckta av drivved och torv”.

Efter Vegas strandhugg dröjde det inte länge förrän ön fick en mera stadigvarande kontakt med Västerlandet: ett amerikanskt missionärspar vid namn Gambell slog sig ner just i den

eskimåbosättning, som Nordenskiöld hade beskrivit. Byn döptes till Gambell efter dem — den har fortfarande det namnet och ingen vet längre vad den ursprungligen hette. De hade byggt en skola och lärt eskimåbarnen sjunga psalmer och de efterträdde 1898 av en lärare vid namn William Furman Doty. Han tillbringade ett år där tillsammans med Jeremias Abrahamsen, en norrman som hade kommit över med samma sändning renar som Jafet Lindeberg. En stor renhjord placerades också på S:t Lawrence Island, som ansågs särskilt lämplig som renbetesland. Men av de djuren finns nu bara en svältande, förvildad spillra kvar.

Magister Doty förde noggrann dagbok under sitt år på ön och dagboken inkluderades i den nionde årsrapporten om ”Införandet av tama renar i Alaska”, utgiven av rennäringens främste tillskyndare i Nordamerika, missionären Sheldon Jackson.

Doty kom snart underfund med att eskimåerna hade hunnit lära sig bränna whisky under mellanperioden efter det att paret Gambell lämnat dem. Det var den infödda hustrun till en portugisisk handelsman, som hade kommit till ön från Port Barrow två år tidigare och undervisat sina stamfränder i hur man tillverkar brännvin av mjöl och sirap. Några av de äldre männen hade redan blivit kroniska alkoholister, men de yngre tog lyckligtvis avstånd från superiet.

I slutet av oktober, då det var 29 grader kallt, fick magistern för första gången vara med om den typiska eskimåsport, som

kallas *blanket toss* (filtkastning) och som fortfarande ingår som en programpunkt vid alla eskimåfester och visas för turister. En grupp män står i en ring och håller en stor ”presening” av valrosshud mellan sig. Genom att samtidigt rycka eller släppa efter gör de detta brandsegel till en studs matta, där de tävlande i tur och ordning försöker hoppa så högt upp i luften som möjligt. Det är naturligtvis inte en helt ofarlig sport:

”Timkaroo firade i dag med en dans, som kallades ’ola hola. . Han och hans medhjälpare var festklädda och hade kransar på huvudena. Efter festen kastade man upp kvinnor i luften i en filt, som gjorts av hopsydda valrosshudar. En kvinna kastades fel och efter en färd på tre meter eller mer i luften damp hon ner på den hårda marken. Timkaroo förbjöd mig att hjälpa henne. Han tog i stället själv på sig läkarrollen utan att folket protesterade. Kvinnan hade brutit vänster nyckelben, men efter några minuter förklarades hon vara botad, sedan han placerat några småstenar under henne, där hon satt på ett valrosskinn, och muttrat en ramsa i örat på henne på något okänt tungomål.”

Dagen efter fick Abrahamsen och Doty hjälpa kvinnan — norrmannen fungerade som läkare med magistern som assistent. Det var för övrigt så att magistern knappast hade klarat sig på ön utan den händige norrmannens hjälp. Men med själsfrälsandet gick det ganska dåligt. Eskimåerna hade, noterade Doty, inget begrepp om ”synd” och kunde följaktligen inte heller överbevisas om behovet av frälsning. När de önska-

de till exempel lugnt väder för en fisketur brukade de offra ett stycke valkött till Gud och ett likadant stycke till djävulen.

”Det var inte lätt”, skriver Doty, ”att få in i deras skallar att Gud inte behöver detta lilla offer av dem och att djävulen inte alls gjorde sig förtjänt av det.”

Doty var dock mera lärare än missionär och gjorde vad han kunde för att hålla sig väl med eskimåerna. En figur vid namn Captain Jack, en eskimå från Sibirien, vållade honom stora bekymmer och under sina sista dagar på ön svävade Doty i livsfara. Captain Jack, som hade supit duktigt, gick till attack med dragen kniv. Samma dag kom lyckligtvis en skonare till ön, Captain Jack sattes i järn för att ställas inför rätta i S:t Michael och Doty och Abrahamsen lämnade utposten för att inte återkomma.

Det lilla planet från Munz-Northern Airlines gör en lov över tundran vid Nonie, där några av de övergivna gamla mudderverken ligger kvar i sina pölar som väldiga, jordätande insekter. Det är en härligt solig eftermiddag de sista dagarna av maj och vi far ut över den långa raka stranden, som var full av valrossar för ett par veckor sedan, har man sagt mig. De blå bergen med snöfläckarna. Det glittrande havet. Över ett tunt molntäcke och över ett fält av sönderbruten drivis och sedan öppet, blått vatten. Där ses något väldigt forsa fram i ytan — det är en puckelval med kurs på Berings sund och Norra Ishavet.

Vi landar vid Savoonga på öns nordkust — planet går vidare till Gambell och sedan åter till Nome. Men jag stiger av här vid Savoonga, en bosättning som tillkom någon gång vid senaste sekelskiftet som ett resultat av inplanteringen av renar på ön. Det var meningen att de renskötande eskimåerna skulle bo här, medan jägarna och fiskarna stannade i Gambell. Men de planerna har för länge sedan glömts.

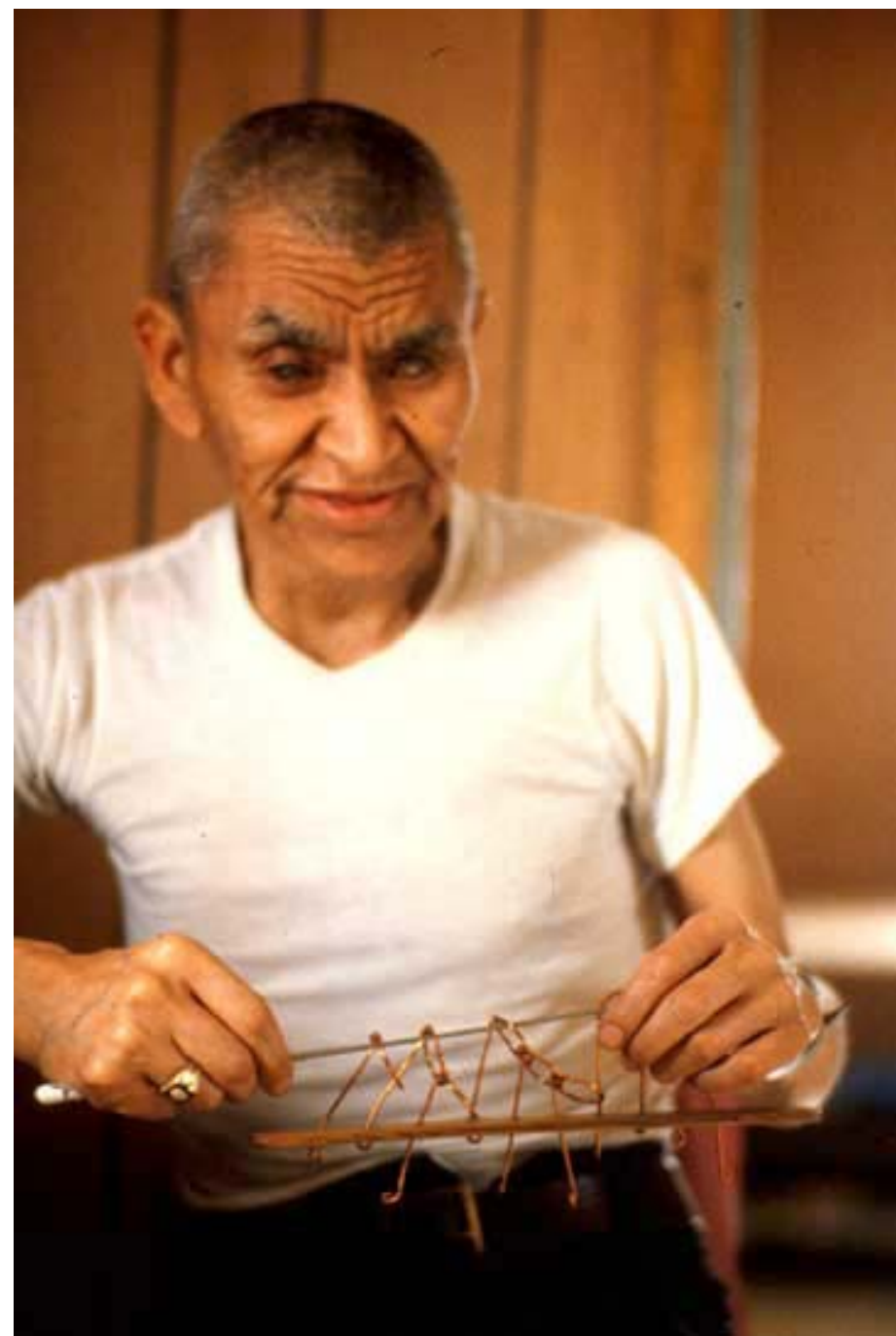
Savoonga ligger i en öppen bukt, där tundraslätten slutar i en sluttning ner mot havet. Det är en samling träkåkar, byggda utan någon stadsplan, och mellan husen går landgångar av plankor, nödvändiga nu i den begynnande våren då det meterdjupa snötäcke som döljer hela ön har börjat smälta och marken förvandlas till en bottenlös sörja. Inåt land avtecknar sig en låg bergskedja, mjukt formad av snön som nästan lyser rosa i solen. Jag frågar mig fram till Ora Gologergen, som driver ett gästhus — har fått hennes namn i Nome. Hennes hus är ännu nästan täckt av höga snödrivor, men när jag har klivit in i farstun och visas in i köket möts jag av härlig hemtrevnad. Ora bjuder på kaffe och sitter sedan och berättar och svarar på mina frågor, medan hon skickligt syr på en sälskinnstoffel.

Savoonga har mer än 400 invånare, berättar hon, och de kom ursprungligen från Gambell och är av stammen *yupiq* som också finns i Sibirien. Sedan järnridån drogs längs datumlinjen mellan ön och Tjuktjer-halvön har man inte längre någon kontakt med sina sibiriska stamfränder.

Jo, en gång, säger Ora, det var år 1940, tror jag. Då kom en

Ora Gologergin, min värdinna i Savoonga

Den blinde Daniel Allowa i Savoonga.

vinddriven båt från Sibirien till Gambell och när de skulle återvända följde några eskimåer från S:t Lawrence, fem kvinnor och åtta män, med tillbaka över.

Ora var med då:

— Vi talade ju samma språk som de, vi ville hälsa på våra stamfränder. I Ryssland var de vänliga emot oss och armén försåg oss med mat. Det var ett stort kalas. Men sedan hade de oss att vänta i nio dagar. De ville inte släppa oss — de skulle först visa oss en film och de väntade på att filmen skulle komma med hundspann. Inte förrän de visat oss filmen fick vi återvända hem.

Vad var det för en film?

— Det var en väldigt lång och tråkig film och det var inget ljud. Den handlade väl om något slags gud de har där borta. Jag begrep inte mycket av det. Sedan fick vi i alla fall åka hem.

Savoongas invånare, liksom alla de totalt omkring 700 öborna, lever uteslutande av jakt och fiske. Man jagar valross, säl och fågel och mathållningen ändras under året allteftersom villebråden växlar. Mitt på sommaren, i juli månad, plockar kvinnorna vildsallad och bär. Kvinnornas handskicklighet ger en viss inkomst, männen täljer prydnadssaker av valrossbetar. Men den viktigaste källan till kontanta medel är de *white hunters*, storviltjägare, som kommer till ön för att skjuta valross. De får betala dyrt för en licens och de får sedan betala ännu mera till den eskimåfamilj, som tar dem

med ut i drivisen. Men för dessa stormrike trofejägare betyder kostnaderna knappast något alls om de lyckas få sig ett valrosshuvud att stoppa upp och sätta på väggen bredvid de lejon, tigrar och utrotningshotade gaseller som redan sitter där.

Valfångsten är en sak för sig. Den växlar är från år, men bara en enda val ger föda åt nästan hela än. Om Gambell-borna får en val delar de med sig till Savoonga och tvärtom. Men i år kom inga valar alls, berättar Ora.

De valar som passerar de här farvattnen vår och höst betraktas av eskimåerna sorn gudasända gåvor, som de har full äganderätt till och de har ingen förståelse alls för talet om valfångstförbud. Detta har vållat den amerikanska regeringen en hel del problem. Av hänsyn till eskimåerna vid Berings sund har man inte utan vidare kunnat gå med på ett världsomfattande, totalt valfångstmoratorium. Av Alaskas urbefolkning betraktas något sådant som ett ingrepp i deras mest elementära rättigheter. Det är främst Grönlands-valar det gäller och de är inte särskilt många.. En statistik från 1978, då sammanlagt 30.000 valar dödades, upptar siffran 29 för USA och alla dessa är grönlandsvalar fångade i Berings sund, där beståndet antas öka. Valfångst är förbjudet i USA sedan 1972, men för eskimåernas ”husbehovsjakt” görs ett undantag.

Då Oras 20-årige son Bradley kommer hem visar han mig till gästhuset strax intill. Det är en relativt nybyggd barack med enkla rum längs en korridor och man har prytt den med

tapeter i alla möjliga färger och mönster. Jag är enda gästen, men Bradley sätter ändå fart på oljepannan för att få det litet varmare. Under mina dygn i Savoonga kommer jag i nära kontakt med Ora och Bradley och så småningom får jag bilden av eskimåfamiljen Gologergen ganska klar för mig.

Fadern, Edward, förolyckades vid jultid året innan — frös ihjäl under en färd med snöskoter från Savoonga mot Gambell.

— Doktorn har rått mig att inte tänka på honom längre, säger Ora. Jag kommer att bli sjuk, om jag inte slutar upp att grubbla.

Edward gav sig av i en snöstorm för att hämta några barnbarn som var i Gambell för att spela basketboll. Man hittade honom några dygn senare, stelfrusen bredvid sin snöskoter, och han hade märken på handleden som visade att han kämpat för att få i gång motorn.

— Men ibland tror jag att han ville dö, säger Bradley. Alla avrådde honom från att ge sig av i snöstormen, men han brydde sig inte om det.

Varför ville i så fall Edward Gologergen dö? Kanske därför att han var så trött och desillusionerad. Han hade varit en av de ledande i byn och han ville alla väl. Han lyckades genom-driva ett totalförbud mot sprit i byn, det gäller fortfarande men många var emot det. Han byggde det här fina gästhuset, han hade idéer. Han ville visserligen att Savoonga-borna skulle försöka värna om det gamla, men han förstod att man

måste ha kontakt med turister — också andra turister än de ”vita jägarna” som inte vill ha annat än sina valrosstroféer. Det gick bra för Edwards och Oras många barn. Bradley är den yngste i en kull på sju.

Men i ett litet samhälle som Savoonga frodas avundsjuka och misstänksamhet. Fastän han var en helt och hållet fridsam och välmenande man fick Edward fiender, som gjorde livet outhärdligt för honom och fortsätter att göra det för Ora och Bradley och Arnold, de enda i familjen som är kvar i byn. När kvoten av valrossar delas upp — för jakten är i teorin om också inte i praktiken reglerad — och när det bestäms vem som skall ta hand om de vinstgivande ”vita jägarna” ställs Bradley och Arnold utanför. De har det inte lätt.

Det är ljust hela natten och klockan är 23 när jag första kvällen går ner till strandens ishylla och finner den vara full av aktivitet. Valrosslägarna har kommit in med sitt byte och snön färgas röd av blod, då man skär och bökar och hämtar upp kött med snöskotrar. Här och där ligger de avhuggna valrosshuvudena och stirrar.

De jagar från lätta plywood- eller aluminiumbåtar med utombordsmotorer och jag förstår snart att det är lönlöst för mig att försöka få följa med ut; de vill inte ha någon insyn i den jakten. Men allt är ett ohyggligt slöseri, för säkert dödas eller skadeskjuts många valrossar för att bara sjunka, innan man hinner ta hand om dem. Och den allra största delen av

köttet och späcket kastas bort redan ute i drivisen, för i de små båtarna kan inte mycket fraktas och det är egentligen bara betarna de är ute efter.

Nästa dag blåser en hård nordlig vind och dimma kommer in från Borings sund. Jag har tänkt fortsätta med planet till Gambell, men planet kan inte landa. Folk tar det lugnt i byn — jag ser dem syssla med att skära upp valrossköttet från gårdagsjakten och hugga rent de väldiga betarna. Utanför byn ylar de stackars kedjade hundarna i snöyran. Vädret lugnar sig framemot kvällningen och solen bryter fram, men jag har börjat gripas av en panikartad känsla av att bli sittande fast här och känner mig alltmera som en utstött främling, då jag vandrar omkring på landgångarna mellan husen.

Jag möter många vänliga människor och jag tillbringar några timmar inne hos den blinde Daniel Allowa, som inte är mer än 54 år men ändå räknas som en gamling. Han fördriver ibland tiden med att lyssna på rysk radio, berättar han. De sänder på många olika språk och dialekter, också på yupiq-språket, men de talar mest bara om renar, säger han.

Jag möter också misstänksamma blickar och öppen fientlighet och en ung, arrogant man, vilkens engelska klart tyder på att han fått god utbildning på fastlandet, uppmanar mig att snarast ge mig av.

— Det här är vår ö, säger han, och du har ingenting här att göra. Res hem till ditt land!

Då jag går skriker han okvädinsord efter mig. Jag talar

sedan med Bradley om saken och beskriver hur han såg ut. Bradley säger:

— Jag vet vem det var. Han är byrådets ordförande.

Dagen efter går jag flera timmar för tidigt ut till flygfältet. Det är åter en vacker dag och smältvattnet forsar under snön. Då planet kommer följer jag bara med till Gambell, som är en mycket öppnare bosättning på en grusslätt längst i öster, och får inkvartering i en plåtbarack där. Alldeles på andra sidan väggen dundrar byns elgenerator hela natten. En grupp amerikanska fågelskådare bor också där. Men jag är så trött på människor att jag tillbringar hela den ljusa natten i snön uppe på en väldig bergsklippa och ser solen gå både ner och —strax efteråt — upp över Sibirien. En svärm osynliga fåglar kvittrar hela tiden och jag beundrar de sagolika bergsformationer, som sticker upp ur snön.

När jag kommer tillbaka till Nome och Polaris hotell är det som att komma hem igen.

Valrossbåtarna på väg in till Savoonga.

Stranden förvandlas till en slaktarbod.

Endast en liten del av valrosskropparna tas till vara.

Värdefullast är betarna.

Liten tös i Savoonga

Flygfältet i Savoonga.

Landgångar av plankor förbinder husen i Savoonga.

Snöskotern är det enda transportmedlet.

Kallt snödis i Savoonga, fastän det är sommar. Lägg märke till hunden - fastkedjad utan skydd. Så är eskimåhundarnas lott.

Den sandiga udde, där Gambell ligger.

Tvätt på tork i Gambell.

Gambell på Sankt Lawrence-ön.

En av de mycket märkliga stenformationerna ovanför Gambell.

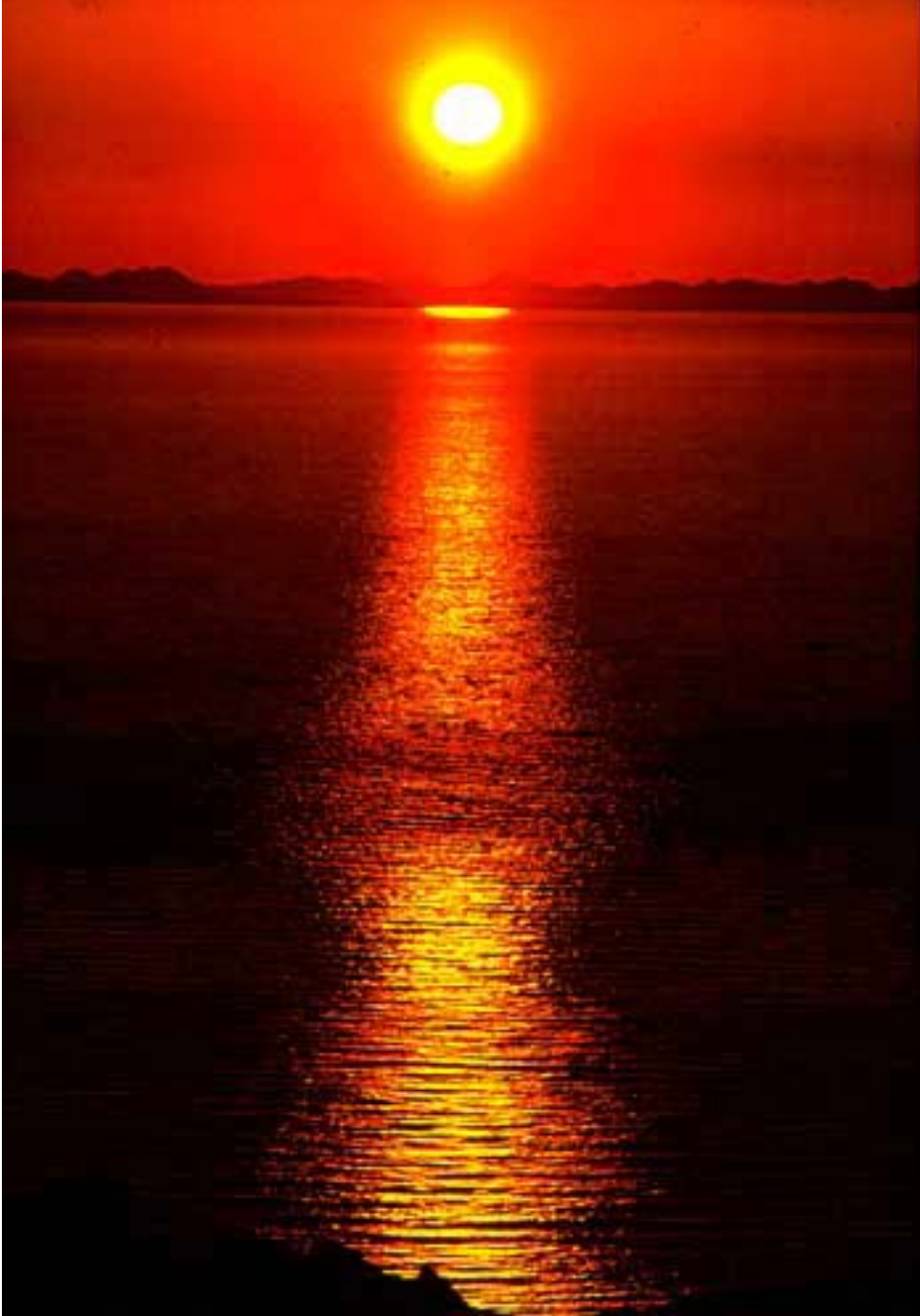

Gambelludden vid midnatt.

*Om det exotiska Kotzebue, om Grevens
vidare eskapader och guldruschen till
Fairbaks och om hur jag träffade
Charles, Alaska-Grevens son.*

I öster avgränsas den breda Kotzebuebukten av en mycket långsträckt och oregelbundet formad udde, som heter Baldwin Peninsula. Den sträcker sig åt nordväst upp mot Noatakfloden, som rinner söderut från Brooks Range och mynnar ut i ett delta ungefär mittemot eskimåstaden Kotzebue, Nomes närmaste granne av betydelse norrut. Fågelvägen mellan Nome och Kotzebue är omkring 300 kilometer i riktning nordnordväst. Sundet mellan Kotzebue och Noatakflodens delta är bara tre kilometer brett och innanför det utbreder sig ytterligare en vidsträckt vattenvärld — en oerhördt utbreder sig ytterligare en vidsträckt vattenvärld — en oerhört fantasieggande vildmarkslabyrint. Där bildar Kobukfloden ett stort delta med en myriad av laguner, rännilar och myrar.

Men passerar man Kobuks delta och genom ytterligare ett smalt sund kommer man till Selawiksjön och kan irra sig vidare till Inland Lake och uppför Selawikfloden, som har sina källor

Midnattssol över Sibirien.

i Zane Hills, där man bara behöver bära sin kanot någon kilometer för att nå Koyukukfloden och följa dess vindlingar söderut tills den försvinner i den breda Yukon.

Jag lämnar Nome utan saknad och flyger tillbaka till Kotzebue över Seward Peninsula och Kotzebue Sound. Det är en lördagsförmiddag. B 737:an punkterar ena däckets, då den brakar in över landningsbanan. Inte många stiger av — de flesta skall fortsätta till Anchorage. Jag frågar efter logi och blir rådd att bara följa strandgatan en god bit till Wien Arctic Hotel, byggt för att ta hand om de dollarturister som gör dagsturer hit upp och ibland övernattar där. Det är ett par kilometers väg. Kotzebue är byggt längs stranden, vänt mot havet. Båtar ligger uppdragna i gruset. Och ett par döda sälar. Drivisen rasslar förbi, klirrande och klingande, med ganska hög fart. Det är Noatakflodens och Kobukflodens och alla andra floders isar som är på väg ut. Några pojkar roar sig med att jumpa på flaken — det ser livsfarligt ut. Husen är byggda av bräder och plywood, men där finns också några timrade kojor, grånade av decenniernas pinande, saltstänkta vindar från is-havet. I norr, på andra sidan sundet, avtecknar sig låga berg och ovanför dem ser jag senare midnattssolen passera, ty det är början av juni och det är 56 kilometer norr om polcirkeln.

På den här sandreveln vid Kotzebue Sound bor omkring 2.300 människor, varav omkring tre fjärdedelar är eskimåer av kikitarmiut-stammen. De utkämpar en ständig kamp mot naturen. Medeltemperaturen i januari är minus 26 och mitt i

sommaren blir det sällan varmare än plus 16. Men det är deras värld och när jag vandrar här på huvudgatan längs stranden, medan pojkspolingarna springer på de rasslande isflaken, inser jag att då man en gång har hört de ljuden och sett de synerna kommer de att stanna hos en för alltid. Och den som har växt upp med dem kommer att känna sig som en främling överallt i världen utom just här i Kotzebue vid Kotzebue Sound, som öppnar sig mot Tjuktjerhavet och Nordpolsoceanen.

Nome ligger på en sydlig tundrastrand, vänt mot söder, mot Berings hav och Stilla havets blomdoftande övärld i fjärran. Men Kotzebue hör till den allra nordligaste världen, norr om den smala porten där puckelvalar och valrossar nu simmar norrut i drivisen.

Utanför det grönmålade hotellets glasveranda har man placerat en soffa, gjord av ett väldigt valben. Det sitter ett par eskimåflickor där.

— Hej, främling, varifrån kommer du och vart är du på väg?

— Jag är på väg just hit, säger jag. Och jag kommer från andra sidan Nordpolen, från Sverige.

— Jag är också svensk! säger den ena flickan. Jag heter Lucy Nelson. Min farfars far hette Andy Nelson. Han var från Sverige!

— Och min pappa är svensk! säger den andra flickan. Jag heter Shirley Gray. Min styvfar heter Chaarles. Charles af Forselles. Hans pappa hette Georg och skrev böcker på svenska. De kallade honom *The Count*.

När Alaska-Greven återvände till Nome i juni 1903 efter att ha tillbringat några månader i San Francisco hörde han genast talas om guldfynden i Fairbanks. Felix Pedro, en flitig italiennare som emigrerat till USA år 1881 vid 23 års ålder, hade letat guld i Tananadalgången i sju år. De sista fyra åren hade han febrilt sökt efter "Lost Creek", en guldförande bäckfåra som han och en kumpan hade hittat år 1898, märkt ut med en uppochnervänd båt ... och tappat bort! Felix var trött och sjuk, han hade dåligt hjärta. Den förlorade guldschatten hade börjat gå honom på hjärnan, men han fortsatte desperat att gräva och vaska i Tananaflodens dalgång och den 22 juli 1902 slog det äntligen till för honom. Han hittade en gulddåder vid en bäck som han döpte till Pedro Creek, belägen norr om Chena River.

Året innan hade en driftig lycksökare från Ohio, "kapten" E.T. Barnette, öppnat en handelsstation vid Chenafloden, strax ovanför dess sammanflöde med den större Tanana, som rinner västerut för att förenas med Yukon. Barnette hade hamnat där av misstag — hans plan hade varit att ta förråden uppför Tanana till Tanana Crossing (Tanacross på nutida kartor), den punkt där stigen från den isfria hamnen Valdez vid Alaskabukten till Eagle vid Yukons övre lopp passerade Tanana. Det var den kortaste vägen till guldfälten i Klondike och en handelsstation där hade alla förutsättningar att bli rikt givande. Men det visade sig omöjligt att gå uppför Tanana ens med en flatbottnad hjulångare och Barnette hade tillsam mans med sin unga hus-

tru och sina förråd stjälpats av på den här banken vid Chena — där numera Alaskas näst största stad, Fairbanks, ligger.

Barnette var mån om att få kunder till sin handelsstation och såg till att nyheten om Pedros fynd snabbt spreds över Alaska och Yukon. Han startade en *stampede*, guldrusch, som inte låg någon av de tidigare efter. Mitt i vintern gav sig närmare tusen man hals över huvud av från Dawson för att i 40-gradig köld försöka ta sig 50 mil rakt genom vildmarken till Chena River. De som nådde fram möttes av grym besvikelse: hela området kring Pedro Creek var redan inmutat av guldgrävare från Rampart och Circle City, som haft kortare väg att färdas. Men nästan inget guld producerades — det var nämligen inte bara att vaska strandgrus som i Nome eller längs Klondikefältets mest givande bäckfåror. Tanana-guldet låg djupt nere i underjorden och för att komma åt det behövdes maskineri: ångpannor för att tina upp den frusna marken, grävskepp och vinschar.

Omkring 500 gulddletare höll sig sommaren 1903 vid liv genom att plocka bär, jaga och fiska. Inte förrän sent på hösten började Tananadalen infria sitt rykte. Då gjordes ytterligare några fynd. Bäckarna Cleary, Ester och Fairbanks kom att bli det Eldorado, där miljonerna grävdes upp. Guldruschen kom i gång på nytt och julen 1903 fanns det mellan 1.500 och 1.800 guldgrävare i Tanana. Från 1903 till 1905 steg guldproduktionen i Fairbanks från 40.000 dollar till 6.000.000. E.T. Barnette gjorde stora affärer och blev snart Alaskas rikaste man.

Det var alltså hit Greven gav sig av från Nome. Han var en av pionjärerna också i Fairbanks. Några år tidigare hade han följt med strömmen till Nome och nu sköljdes lian vidare in i Alaskas inre, den utforskade vildmark som omges av tre ödsliga bergskedjor med några av de högsta topparna i världen. Han var ibland tillbaka i Nome och Candle, men han strövade över en stor del av Alaska.

Det är omöjligt att följa hans spår. Men i början av 1920-talet var han hemma i Sverige, gifte sig 1921 med den 23 år yngre Elisabet Celestina Källström och tog med sig henne till Kalifornien. Där föddes barnen, Thomas, Charles och Lilian.

Sonen Charles hade ett mycket växlingsrikt liv. Sommaren 1961 gav han sig av till Alaska för att följa i faderns fotspår — till Nome, Candle och Kotzebue. Han blev kvar i Alaska, gifte sig med Florence Grace Atoruk-Gray, som är till hälften indian av *athabaskan*-stammen, till hälften eskimå, och adopterade hennes tvillingdöttrar Shirley och Sharon.

Det är Shirley, som sitter där på valbensbänken utanför Wien Arctic Hotel i Kotzebue och säger:

— *The Count* var min styvpappas pappa.

En vecka senare träffar jag Charles af Forselles i Anchorage. I de följande sex kapitlen är det han som berättar. Alaska-Grevens son.

Lucy och Shirley

Front Street - huvudgatan i Kotzebue.

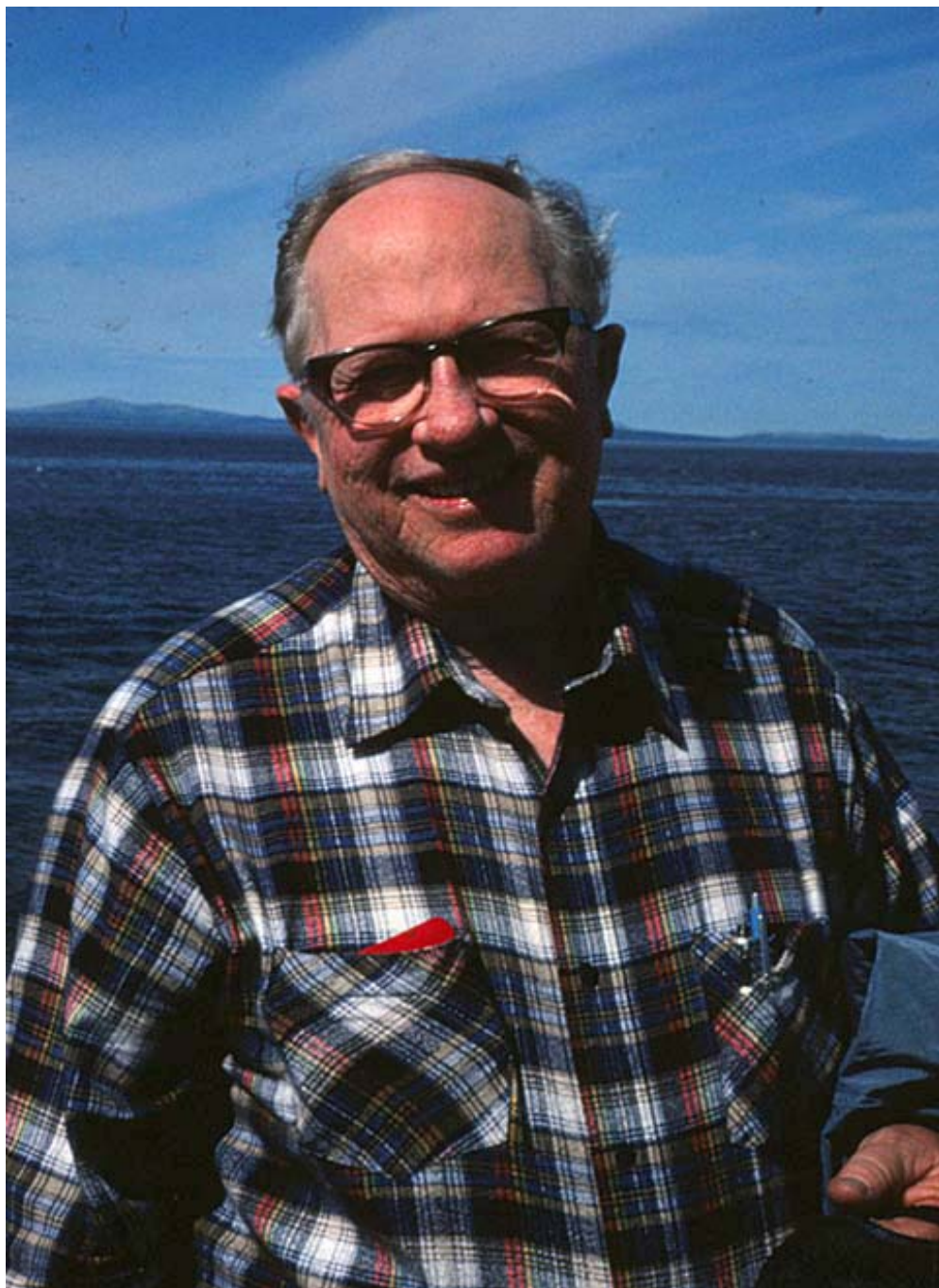

På sommaren, när snön har smält, kommer allt bråte fram - och får ligga kvar till nästa vinter.

Charles berättar om spökstaden Candle och guldgrävaren Jack Wiggs, om Kotzebue och jadekungen Bob Wallace.

Charles af Forselles.

Min far hade berättat mycket om Candle, hur han fann guldet där, hur han byggde *The Count's Castle* och mycket annat. Första gången jag var i Nome, år 1956, träffade jag hundratal gamla guldgrävare som hade känt min far, däribland Jafet Lindeberg själv och Leonhard Seppala. Jag blev äntligen övertygad om att min fars alla fantastiska historier faktiskt var dagens sanning. Jag ville gärna ge mig av till Candle, men hade inte råd då. Först år 1961 hade jag sparat ihop tillräckligt med pengar för en ny resa och då for jag direkt till Candle med *bush flight*. Det tog mindre än en timme från Nome.

Jag träffade också i Candle flera karlar, som hade hört talas om min far, och under de fem månader jag blev kvar där kallade de mig *The Count* efter honom. Candle var en spökstad, full av gamla timmerstugor, de flesta så förfallna att de så gott som saknade både väggar och tak. Av ett bygge återstod ingen-

ting annat än en lång bardisk gjord av ekträ och en rik samling sprit- och whiskyflaskor av olika storlekar och form, fast naturligtvis tomma. Där låg gamla vagnshjul och sönderkörda kärror, som hade använts i gruvdriften, massor av hästskor och annat skrot. I resterna av en stuga som hade brunnit ner till grunden hittade jag en bibel. Det fanns ingenting annat än aska där den låg, men den var ändå fullständigt oskadad och såg så fin ut som om den aldrig hade använts. Under det ruttna golvet i en annan stuga hittade jag ett gammalt rostigt gevär. Det var inlindat i en trasig svensk flagga.

Det bodde inte många kvar i Candle och de som var där förberedde sig på att ge sig av till Nome eller Kotzebue. Den ende som stannade var förmodligen Jack Wiggs, som hade en inmutning vid Jump Creek ungefär sex kilometer från byn. Hans avlidne far hade känt min far och Jack hade mycket att berätta. Han hade en gammal Ford-lastbil, modell T, med sönderslagen vindruta och utslitna säten, och tog mig med till sin inmutning. Där jobbade hans partner Gary Swenson som hade eget flygplan, en Piper Cub, och hans son, som vi kallade Jack Dempsey efter tungviktsmästaren.. Jack Wiggs far hade lämnat alla verktyg och maskiner i arv åt honom och där var en väldig slusslåda, där jorden och gyttjan från den ena änden till den andra lyste ljusgult av guld. Där fanns guld för åtminstone 150.000 dollar och han rensade lådan ungefär varannan vecka.

Jack drack så fruktansvärt att han bara arbetade två eller tre dagar i veckan. När planet kom med *booze* (sprit) en gång i

veckan slocknade han och kunde inte göra någonting. Det kunde vara varmt och skönt väder och på inmutningen hade man grävt sig ända ner till guldsanden, man kunde faktiskt se guld — det var bara att ta upp det. Och där låg han medvetslös i fyllan och kunde inte göra någonting. För mig var det verkligen vämjeligt och hans eskimåhustru bara skrek och svor åt honom och försökte få upp honom på fötterna. Hon kunde vara så ursinnig att hon drog honom ur kojen och släpade hans asfulla kropp hela vägen till de gyttjiga guldpölarna. När han var nykter hade han grävt så djupt att han kommit ner till berggrunden och det var bara att skyffla guldsanden i slusslådan, spruta vatten över med en tjock slang och där låg det: guld! Jacks hustru sparkade och slog, slet honom i håret, gav honom foten i baken. Jack ramlade på magen och stönade och hon släpade honom tillbaka till kojan.

Jack Wiggs var en godhjärtad man, men han kunde inte vara utan alkohol. Och han var en aning oberäknelig. En gång fick han tag på startnyckeln till Gary Swensons Piper Cub, startade planet och var nära att ge sig upp i luften. Han körde hit och dit och höll på att hamna i floden. Swenson kunde inte stoppa honom förrän planet dök med nosen i backen.

Swenson var en underlig karl som aldrig sade ett ord. Annat än en gång då han påpekade för mig att jag hade varit förföljd av en stor grizzlyhona med två ungar då jag hade gått till fots över bergen till deras inmutning och att hon förmodligen väntade på att jag skulle gå tillbaka. Jag hade sett björnspar

och de var så stora som om hon hade haft snöskor på sig.

De flesta jag mötte i Candle var vänliga och godmodiga människor men det fanns några eskimåfamiljer, som inte gillade mig särskilt bra.

— Vad har du här att göra? frågade de mig.. De var missnöjda mot vita män. Och en eskimå, Tom Baker, var en ondskefull karl med små elaka ögon, som kunde skrämman vettet ur en. Han gick alltid omkring med ett gevär hängande om halsen och det sades att han hade mördat fyra eskimåer, varav två var hans egna släktingar. När han flera år senare dog i cancer i Kotzebue erkände han också de morden. Han hade en gruva på ett ställe som kallades Magnamolia och jag jobbade åt honom en tid. Han jagade alltid björn och kokade varje vecka två eller tre björnhuvuden i en stor järngryta. Fällarna tog han vara på ute i terrängen, björnskallarna sålde han till universitet och museer sedan han hade kokat dem rena. Han brukade själv ta varmbad i samma järngryta som han kokade björnhuvud i, så det var inte underligt att han jämt gick omkring och kliade sig.

Eskimåfamiljen Horn visade mig gästfrihet hela tiden i Candle, särskilt hustrun Jane som hade 14 barn att ta hand om. Ungarna hängde alltid efter mig — de hade inte sett många vita män. Jane var en mycket aktiv kvinna. Hon brukade ge mig fisk och kokade cariboukött och älgkött och hon såg till att barnen gjorde sitt och fångade fisk i Kiwalikfloden. Från hösten, då Candle började bli folktomt, rådde hon mig att

följa med henne och hennes familj till Kotzebue i stället för att fara hem till Kalifornien. Det var tack vare henne som jag blev kvar i Alaska och jag är henne tacksam för det.

Överallt i Kotzebue skulle eskimåerna känna på mitt blonda, silkeslätta hår — de flesta hade aldrig sett ett sådant hår. De brukade stryka mig på huvudet. Sex månader efter det jag kom till Kotzebue hade de flesta av karlarna blonda peruker, som de hade köpt på postorder från en perukfabrik i ”De nedre fyrtioåttan”. Det visade att de gillade mitt ljusa hår.

Det fanns inte många ställen att söka arbete på i Kotzebue, men jag fick jobb på det nya stora sjukhuset där som dietist. Jag hade lärt mig det yrket några år tidigare. Jag hittade ett ställe att bo på och byggde mig ett stormskjul, där jag kunde förvara fotogendunkarna för de kalla vintermånaderna. Så snart jag hade byggt det färdigt kom stormen och snön. Det var oktober och jag var förberedd på min första vinter i Arktis. Tiden förlorar all mening i Kotzebue. Både under sommaren, då solen aldrig går ner, och under vintermånaderna, då mörkret varar dygnet runt och man lätt känner stor ensamhet, som kan påverka sinnet till den grad att man börjar tala med sig själv. Jag brukade gå på besök hos familjen Horn. I regel satt de på golvet och åt späck och inälvor från en säl och drack sälblod. Det var eskimåernas viktigaste föda.

En av dem jag kom i kontakt med i Kotzebue var Bob Wallace, kallad Jade-kungen. Han ägde ett jadeberg vid

Kobukdalen, omkring 70 kilometer öster om Nome.

Redan under de tidigaste upptäcktsresorna till Alaska hade man noterat att befolkningen använde redskap av jade. Kapten James Cook rapporterade det 1778. Men det tog ytterligare hundra år för utlänningarna att utröna varifrån den värdefulla stenen kom: från Kobuk-distriktet. År 1885 gjorde den amerikanske löjtnanten George M. Stoney en expedition till Jade Mountain. Hans rapport publicerades år 1899:

”Jag kom fram till bergen den 1 augusti och använde två dagar åt att gräva och leta efter jade. Bergen är helt och hållet av grön sten och i den stenen hittade jag jade. Jag hittade också asbest i bergsskikten. Jag såg bara ett fåtal tecken på att platsen besökts av infödingar.”

Jadeberget är en liten kedja på ungefär tusen meters höjd. Det är fråga om nefrit-jade. Den finns i många olika färger.

Intresset var på den tiden helt inriktat på guld och det dröjde ända till 1940-talet innan någon kom på idén att försöka exploatera jadeförekomsten. Bob Wallace, som hade flera inmutningar i berget, fraktade jade till Kotzebue med flyg och ibland med stora pråmar. Längs vägen från flygfältet in till Kotzebue låg stora block av jade, det största som en bil, och alla tillhörde Bob. Han försökte vakta dem och hade satt upp fullt med anslag, men man kunde ändå se att folk hade varit framme och huggit loss bitar. Han lyckades få en order från den argentinske presidenten Juan Peron på ett jättestort jadeblock, som skulle användas för en minnesstaty i naturlig

storlek av diktatorns hustru Eva, men innan affären avslutats hade Peron avsatts. Ett annat block, som vägde 15 ton, skeppades till Seattle, där Wallace hoppades sälja det till ett japanskt företag men också den affären gick om intet. Blocket köptes i stället av John Haley, som hade startat en jadefirma i Fairbanks och menade att det var den bästa jade han någonsin hade kommit över.

Bob Wallace var själv duktig att skulptera jade. Han hade avbildat alla USA:s presidenter och höll på med statyetter av olika djur. En gång i veckan tog han paket med jade till postkontoret i dubbla segeldukssäckar.

Wallace var ursprungligen geolog från Georgia. Det tog lång tid att lära känna honom, för om man tilltalade honom svarade han aldrig. Han bodde i ett hus nära ett kafé, som hette Little Igloo, och han hade ett elstängsel runt huset. De som kom åt det fick en chock. Ibland på nätterna kunde man höra skrik från dem som kommit för nära.

På bakgården hade han sitt flygplan parkerat och han hade säkrat det med linor och signalledningar, som kom klockor att ringa om någon rörde vid dem. Bob reparerade själv sitt gamla flygplan och ibland kunde hela motorn hänga i kedjor och rep ovanför diskbänken. En gång hade han fått ett flygplan helt förstört — det var under en flygning till Kiana mitt i vintern. Det var fruktansvärt kallt, han fick fel på karburatorn och måste nödlanda långt ovanför polcirkeln. Han lämnade planet bara för en kort stund för att försöka finna ut var han

befann sig. När han kom tillbaka var där två jättestora grizzlybjörnar i färd med att slita sönder planet. De tycktes ha fått smak på limmet i planets klädsel och innan de var färdiga var maskinen fullständigt ödelagd. Bob tog sig till Kiana men förfrös fötterna och låg på sjukhus i Anchorage i två år och lärde sig sedan gå på lösfötter.

Bob gick alltid omkring med öronskydd, även sommartid, och jag undrade varför. Så fick jag veta att han hade måst nödlanda en annan gång mitt i vintern. Han förfrös öronen, som måste amputeras, och hade bara hål i huvudet.

Men inte många piloter var så skickliga som Bob Wallace. Han kunde starta med sitt gamla flygplan från packisen mitt i vintern, då han skulle till sitt jadeberg. Och han hade aldrig några problem att landa utan att braka genom isen. Han var också en av Alaskas bästa schackspelare och hade ordnat ett schackbräde i förarkabinen, men jag hörde honom en gång säga till Walt Shaw, en av de få människor han överhuvudtaget talade med:

— Förra veckan när jag flög över Kobuk kom en flock förbannade änder och slog ut vindrutan för mig. Det förstörde schackspelet och jag var fly förbannad. Men jag hade and-soppa på kvällen, så kanske det inte var så tokigt.

Det var alltid lätt att veta i förväg när Bob Wallace skulle ut på en lång flygtur: han gick till butiken och köpte en massa lådor med sardiner i senapssås. Han var en stor sardinätare. Han lastade sardinerna i planet och gav sig i väg — det hände

att han köpte upp alla sardinburkar som fanns i lager.

Kotzebue var på den tiden en torrlagd stad — där såldes officiellt ingen sprit. Den som ville ha alkohol måste beställa från Nome eller Fairbanks. Men naturligtvis fanns det ändå *booze* att få tag på genom langare. Och på Little Igloo Café var det ingen ordning alls. Jukeboxen skrällde 24 timmar om dygnet och whiskyn flödade fritt. Folk stöp omkull överallt. Polisen var mycket överseende. Ibland satte de någon i arresten — om man nu kunde kalla det för arrest: fönstergallren var av trä och de brydde sig aldrig om att låsa celldörren, så när internen hade nyktrat till kunde han bara gå ut ur cellen, koka sig kaffe och förse sig med de matvaror, som fanns. Och sedan sätta sig och vänta på sin dom. Det var ingen idé att rymma, det fanns ju ingenstans att rymma till.

Bob Wallace hade aldrig några problem att skaffa *booze* — han höll sig väl med Mike Miller, som var luftfartsverkets inspektör i Kotzebue. De båda gjorde varandra tjänster. Mike, som själv var en obotlig drinkare, fick jade av Bob att köpa sprit för. När han inspekterade Bobs flygplan hade han aldrig några anmärkningar. Mike var en kortvuxen karl som såg rätt hemtrevlig ut. Han hade en boxarnäsa, som var intryckt i ansiktet, och saknade ögonbryn. Han höll mestadels till på Little Igloo, där han vanligen slocknade med huvudet på bardisken.

Bob var alkoholist, men försökte hålla det hemligt, fastän alla i Kotzebue kände till hans våta fester. När hans födelse-

dag, den 24 augusti, närmade sig brukade han hänga en whiskyflaska i fönstret. Det var en signal till alla hans unga eskimåflickvänner. När han hade fått flygplanet fullt av eskimåflickor startade han mot sitt jadeberg eller någon vit sandstrand vid Kobukfloden. Där arrangerade han väldiga orgier.

Bobs dotter Peggy hade varit i Kotzebue många gånger. En gång korn hon med sin make, Kirk Mooner. Han var en stor-skrävlare, som Bob hade svårt att tåla. Bob och Kirk bråkade och grälade dagarna i ända. Frampå vintern bestämde sig Kirk, som var i Alaska första gången, för att bräcka Bob fullständigt genom en sportbragd: han skulle ta sig från Jade Mountain till Kotzebue på egen hand. Bob skaffade sin svärson en hand-sydd parka, en vargpäls med huvar sydd av järvpäls, som är så oljig att snö och is inte fastnar. Nedtill förstärktes parkan med sälskinn och den fodrades med harskinn, fågelskinn och ejderdun. Kirk Mooners *mukluks* (fotbeklädnader) var också av allra bästa sorten, gjorda av vargskinn och sälskinn, sydda med senor, vattentäta och varma i vilket väder som helst. Bob gjorde också en släde och skaffade ett spann av de bästa sibiriska draghundar han kunde hitta.

Planen var att Bob skulle flyga sin svärson och hans utrustning till Jadeberget och därifrån skulle Kirk ta sig ensam tillbaka, bara för att visa vilken karlakt han var. När Bob sade att det var omöjligt kallades han bara "jävla lögnare" och nu var han trött på skryt och skrävel. Det var lika bra att svärsonen, som tidigare inte hade mer erfarenhet av vildmarksliv än

den några jaktutflykter i Georgia hade gett honom, fick visa vad han dög till. Och Bob såg verkligen till att han blev fördömligt utrustad med lättviktstält, primuskök och proviant, mest frukt och grönsaker, för i övrigt skulle det finnas gott om björn och caribou. Dessutom gav han svärsonen en del goda råd:

— Om slädmedarna blir utslitna, Kirk, hör på ett proffs... ja, då får du lov att använda frusen fisk och hoprullade caribouskinn. Forma till dem, hugg ett hål i isen och vattnet gör dem till stälmedar. Sätt bara fast dem och fortsätt hem. Slös inte bort ishålet heller! Du kan pimpla fisk och du kan få napp. En simpa, en flundra, en harr eller en dyhaj. Ät dem råa, det skadar dig inte. Det håller faktiskt skrynklorna borta från magen. Eller du kan få stornapp, Kirk. Shee-fisken du fångar blir det fina medar av.

Shee-fisken, som Bob talade om, finns bara i Alaska. Den kan liknas vid en korsning mellan vitling och lax och väger ungefär tio kilo.

Flygningen till Jadeberget tog några timmar. Bob gav svärsonen ett par snöglasögon av caribouben och sade åt honom att vara noga med dem. Han hade en gång själv fått dem av en gammal eskimåjägare. Sen sa han:

— Lycka till, grabben. Vi ses i Kotzebue om några dar. Du borde klara det med alla de här grejorna jag har skaffat dig. Jag gjorde samma resa i din ålder, nästan utan utrustning alls. Hej då!

Bob startade från isen och hans jadeberg skimrade då solen bröt igenom molnen. Han var helt till freds, för han visste hur det skulle sluta. Sedan han landat i Kotzebue gick det en vecka, sedan en månad och så flera månader. Kirk hörde man aldrig av. Bob letade efter honom flera gånger utan resultat. När hans dotter grät tröstade han henne:

— Jag sa åt den dumme grabben att han aldrig behövde vara hungrig, även om han inte kunde skjuta villebråd eller fånga fisk. Jag sa åt honom: Åt dina hundar, grabben!

Bob Wallaces dröm var att så småningom lämna Alaska och bli en *kanaka*, det vill säga bosätta sig på en söderhavsö. Han gjorde också det — sålde sina 22 inmutningar vid jadeberget för en miljon dollar och köpte en sockerplantage på ön Kauai, Hawaii, där han kanske fortfarande bor med sin dotter. Jadeberget tillhör numera NANA Regional Corporation, ursprungsbefolkningens bolag. Det finns fortfarande kvar jättelika block av nefritjade i olika färger och mönster och de nya ägarna har utökat Wallaces verksamhet under namnet Jade Mountain Products.

Charles berättar om den gamle svenske surdegen Gus Anderson i Kotzebue.

Det fanns inte mycket att göra på fritiden i Kotzebue, i varje fall inte om man som jag inte hade mycket till övers för starka drycker och inte heller var särskilt kyrkligt lagd. Det var inte heller särskilt många som ville ha med andra att göra, var och en skötte sina egna affärer.

Jag hamnade rätt ofta på Little Igloo och jag var mycket tillsammans med Gus Anderson, en gammal svensk *sourdough*. Han avslöjade aldrig sin ålder för mig, men jag gissade att han var närmare 70 år. Han gick alltid omkring i smutsiga och dammiga byxor och en svart hatt, som var full av svetsfläckar. Han såg ut som en luffare från 1890-talet. Men han gillade att ha sällskap och jag trivdes bra tillsammans med honom. Han berättade ofta om Sverige och jag tyckte om att höra på hans historier. Han talade med svensk accent.

Gus behövde också hjälp på gamla dar — han hade svårt att sköta sig själv. Det blev så att jag tog hand om honom och

tidvis bodde hos honom när jag var arbetslös.

Gus var en fyllkaja. Jag försökte få honom att sluta supa men det var alldeles omöjligt. En morgon då jag bodde hos honom och han trodde jag sov såg jag honom tömma två burkar öl i handfatet bredvid sängen. Han blötte sedan fingrarna och baddade ansiktet med ölet. Sen torkade han sig med en handduk, plockade fram en tratt, hällde ölet tillbaka i de tomma burkarna — och drack det! Det är vad jag kallar en alkoholist! Han tuggade snus också och när han var på fyllan rann snuset nerför hakan på honom.

Gus Andersons cabin var en av de minsta i Kotzebue — den var inte ens en stuga utan två uthus, som hade fogats samman med bräder från apelsin- och äppellådor. Taket var gjort av två biljardbord, men han hade satt in ett takfönster och under klara nätter kunde man se stjärnorna ovanför.

Gus hade varit mekaniker vid guldmudderverken i Nome — han var säkert en av de bästa mekanikerna i hela Alaska. Han hade en verktygslåda från sekelskiftet gömd under sin koj. Somliga trodde att han hade en låda guld där också men det var säkert fel. Verktygen var rostiga, illa tilltygade och utslitna, men han betraktade dem som en dyrbar skatt och menade att det inte fanns bättre verktyg i hela världen.

Han hade en stor kolspis och det var inte särskilt rent därinne hos Gus. Han var själv inpyrd med koldamm och kunde ju inte tvätta sig ren i Kotzebue. De enda badkaren fanns på sjukhuset och hos några av de rikare affärsmännen, som sålde

gas och olja. Gus hade dunkar med använd motorolja ute i skjulet. När han tände på i spisen hällde han motorolja över kolet och proppade sedan in tomkartonger, som han hämtade vid butiken. Sen slängde han in en tändsticka och det blev en brasa som dånade så att väggarna i kåken höll på att spricka. Hela spisen blev rödglödgdad och det stod en kvast av svart rök tio meter tipp i luften ur skorstenen.

En vintermorgon var det minst 50 grader kallt och Gus hade spisen full med kol, tomkartonger och torr drivved, som han hade sparat. Han hällde över dieselolja och en skvätt fotogen och när han sedan tände på blev det en explosion, som var nära att ramponera hela stugan. Men Gus lade lugnt locket på spisen, lutade sig bakåt och sa:

— Nu ska du se att det blir varmt, Charlie.

Fem minuter senare var hela skorstenen illröd och taket började ryka. Det blev så hett därinne att Gus Anderson och jag måste ge oss av ut ur stugan och Gus började bli rädd och skrek åt mig att kalla på brandkåren. Kotzebue hade en brandkår, men den var bara i verksamhet sommartid, så det enda jag hade att göra var att hämta Gus soptunna. Snön i den hade nästan smält. Gus sprang ut och in och försökte rädda sin verktygslåda, medan jag fick tag i soptunnan och gav mig upp på taket. Där råkade jag kliva rätt på takfönstret och rasade ner, men hann tömma soptunnan på vatten i samma veva. Jag lyckades hejda eldsvådan, men det blev en förfärlig oreda och det tog tid innan vi hann städa någorlunda och laga takfönstret.

Gus hade whiskyflaskor gömda överallt. En gång, då jag skulle göra upp eld i spisen, fick jag inget drag i skorstenen. När jag undersökte saken hittade jag en whiskyflaska, som hängde i ett rep i röret.

Gus brukade ta snö från taket på den katolska kyrkan i närheten och smälte det på spisen till kaffevatten. Han åt väldigt litet. Hans favoritmat var corned beef och han gillade persikor till dessert men åt aldrig grönsaker. Den katolske prästen brukade dela ut korgar med färsk frukt till Gus och andra behövande en gång i månaden. Det var äpplen, apelsiner, plommon, persikor och annat. Det var för att hindra skörbjugg. Men vad prästen inte visste var att Gus skänkte bort all frukten till folk som kom och hälsade på honom. Han fick tillräckligt med vitaminer ändå. Han hade alltid ett litet lager av fruktsafter under kojen. Han blandade dem med whisky och fick sina vitaminer på det sättet. Hans matvanor var för övrigt de snuskigaste jag har sett i hela mitt liv och det är ett under att han inte avled av matförgiftning. Men han hade aldrig det minsta magont. Jag är säker på att det berodde på att spriten tog död på alla baciller och bakterier i magen på honom.

Gus hade en mycket liten pension att leva på, men en bror, som bodde i Sverige, skickade ibland pengar till honom. Jag hjälpte Gus att skriva till brodern en gång i månaden och brodern skickade honom ibland så mycket som över tusen dollar. Gus hade inget förtroende för banker, så i stället stoppade han pengarna i sin skjortficka med en säkerhetsnål som spärr.

Men vid första bästa tillfälle söp han sig full och då försvann i regel pengarna. När han gick ut i stormen blåste sedlarna helt enkelt bort och spreds över hela Kotzebue. När eskimåerna såg pengarna blev det vild rusning efter dem. Folk plockade upp 20-dollarsedlar och 50-dollarsedlar i snön och Gus var alldeles hjälplös.

Det var ofta folk i Gus stuga, mestadels eskimåer som kom för att få en sup. Gus var alltid generös och gästfri, men just därför hade han sällan något att bjuda på. När han fick sina perioder skakade han i hela kroppen och hade han inga pengar kunde han gå från hus till hus och be om en sup. Ibland hade han skorstensrör på båda benen för att klara sig från vilda hundar. Det hände ofta i Kotzebue att hundar kom loss, men om de då flög på Gus och bet honom i benet skrattade han bara åt dem. Gus älskade hundar och kunde gå fram till de vildaste slädhundar. När han såg hur illa skötta många av dem var grät han.

En sak som inte många visste om Gus Anderson var att han kunde spela violin. Han var faktiskt ett geni när det gällde fiolspelning. Han hade fiolen gömd under sängen och han tog bara fram den vid vissa tillfällen då han kände sig vemodig. Han hade övat i hela sitt liv och han kunde få fiolen att tala. Han spelade Beethoven och Bach, Mendelsohn och Rimskij-Korsakov och det var underbart att lyssna. Men han spelade bara då han satt ensam eller då jag var med. Den ende åhörare han accepterade var jag.

Gus Andersons boning, som Charles gästade en vinter. Taket är gjort av två gamla biljardbod.

Gus Anderson i sitt enkla krypin

En gång då Gus och jag gick förbi Little Igloo kom en gammal eskimåkvinna vid namn Telka Fair utrumlande i det närmaste redlöst berusad. Hon fastnade i den djupa snön och skrek på hjälp. Hennes tovigga hår fläktade i vinden och hon kunde inte röra sig. Gus och jag gick fram och skämtade med henne. Jag var den ende som var nykter. Vi högg tag i henne och drog i hennes parka tills den gled av henne och hon var fullständigt naken från midjan och uppåt. Hennes väldiga, tunga bröst låg i snön och frös till isklumpar. Gus fick upp ögonen på vid gavel och skrek:

— Charles, Charles, hämta kameran, kameran, fort, vi måste ha bilder, kameran, Telka är naken, oh boy!

Jag sa:

— För helvete, Gus, vi måste få upp henne ur snön kvickt!

Gus högg tag i hennes ena arm och jag i den andra och vi släpade henne till hans stuga för att tina upp henne. Vi lade henne på golvet i stugan, som var så liten att där knappt fick plats mer än två. Gus blev trött och satt på sin säng, medan jag kokade kaffe och varm soppa åt Telka. Så snart hon hade nyktrat till lite gav jag henne kaffet och soppan. Då hon värmt sig sa hon åt Gus:

— Din skitiga jävel.

Hon spottade honom sen i ansiktet, hoppade omkring i stugan som en vildinna, fick tag i ett askfat och drämde till honom i pannan.

Gus sa (och det går inte att översätta till svenska, men det

är typiskt för det språk som användes i Kotzebue):

— *You dirty viper from the underground caves, you dirty redeyed slut rat from the gutters, you, you sneaking slimy worm. Get out of my cabin!*

Vi fick ut henne så snart hon var tillräckligt nykter för att kunna gå. Gus hade en stor bula i pannan.

En gång kom en främling till Kotzebue på besök. Han hade hört talas om Gus och kom dit för att supa. Han hade en eskimåflicka med sig. Karlen fick en ordentlig sup och han skulle genast ligga med flickan där på stället, i Gus stuga. Gus sa:

— Ingen kärlek i mitt hus, inget fiffel och fuffel här!

Karlen försökte älska med flickan i stormskjulet, men Gus plockade upp sin handyxa och gick ut dit och körde iväg dem. Men jag upptäckte att de ändå hade legat där i stormskjulet, för flickans tröja blev kvar. Gus slog ner vassa pålar i backen överallt bakom stugan och i stormskjulet för att förhindra att det skulle bli ett kärleksnäste en gång till. Vassa pålar stack upp ur marken överallt.

Gus blev så gammal och orkeslös att prästerna i Kotzebue kom flera gånger, till och med under den värsta orkan, och erbjöd Gus att betala hans resa till ålderdomshemmet i Sitka. En gång hade han blivit liggande dödfull ett kvarter från sin stuga. Två eskimåer tog honom till sjukhuset. Han var halvt ihjälfrusen, men vägrade att stanna på sjukhuset. Läkarna rönt-

gade hans lungor. När han nyktrat till bad han att få se på röntgenbilderna. Han trodde att hans lungor hade kollapsat och blivit svarta.

Mitt i värsta vintern gav sig Gus ut på vandring för att leta efter booze och ibland måste jag sätta halsband och koppel på honom för att leda honom hem. Annars kunde han ha gett sig rakt ut på isen i Berings sund och hamnat i Ryssland.

Men när prästerna kom för att försöka få Gus till ålderdomshemmet sa han:

— Jag kan ta hand om mig själv och förresten tar Charles hand om mig. Tack för att ni kom, jag ska baka en kaka åt er någon gång för att ni är snälla och tänker på mig.

När Gus fick slut på sprit brukade han gå till butiken och köpa vaniljextrakt lådvis. Han sade att han skulle baka kakor. Men sanningen är att han inte kunde baka därför att ugnen i spisen inte gick att använda, den hade ingen lucka. Han köpte vaniljextrakt för att bli hög på när han inte hade booze.

Gus var dödens rädd för att flyga. Om han skulle till Sitka, sa han åt prästerna, skulle han åka i limousine och inte med flyg. Men till slut blev han så orkeslös att han gick med på vadsomhelst. Han packade in sina gamla böcker, skor, kängor och annat och rullade ihop sin gamla smutsiga nattrock. De gamla rökpiporna packade han med stor omsorg och känsla. Innan han var klar var hans nerver på helspänn och han gjorde mig både rädd och förvånad. Han söp hela tiden och han sa åt mig:

— Din lortiga bastard, jag ska hugga huvudet av dig med min yxa.

Han plockade fram sin yxa, som låg under kojen, och hotade mig med den.

Jag hade kommit underfund med att det fanns två "Gus Anderson" i Alaska. En av dem hade för länge sedan mördat några eskimåer i Point Barrow. Jag fick aldrig utklarat vilken Gus som var vilken, men när han hotade mig med yxan trodde jag naturligtvis att han var mördaren. Jag lämnade honom åt sitt öde. Jag kunde ju aldrig mer lita på honom.

Gus hade bott på Sewardhalvön och i Kotzebue i 50 år, då prästerna kom och söp honom full. De stuvade så in honom i en taxi och innan han var på flygplanet, som flög non-stop till Sitka, var han alldeles medvetlös. Han trodde han for i limousine.

Innan Gus dog hälsade jag på honom på ålderdomshemmet i Sitka. Han var glad över att träffa mig. Två saker gillade han inte: att se på TV och att klippa håret. Han hade aldrig gjort någondera.

Innan jag lämnade honom sa han:

— Charles, jag skulle vilja låna 25 dollar och skulle du kunna ge mig receptet på den där russinkakan jag fick en gång?

Jag svarade:

— Visst, Gus, men kom ihåg att det kallas fruktkaka. Man tar ett pund kakmix och kan sen lägga till hur mycket frukt

man vill med eller utan kryddor. Kakans färg, när den är gräddad, avgörs av vad den innehåller för kryddor och frukt. Begriper du hur jag menar, Gus? En fin fruktkaka gör man av ett pund smör, 11 pund farinsocker, nio ägg och ett kvarts pund mjöl, ett pund korinter, ett pund kärnfria russin, som hackats, ett halvt pund citron, fyra uns nötter, muskot, malda citronskal, ett glas whisky och det hela gräddas i en form klädd med smörpapper.

Jag frågade Gus om han hade fått veta vad han ville, men han hade somnat och började snarka. Jag lade 25 dollar bredvid honom och gav mig av därifrån. Det var sista gången jag såg honom.

Charles af Forselles under tiden i Kotzebue. Han kallades ibland "Seal-skin Charlie" eftersom han mestadels gick klädd i en sälskinnsarka sydd av eskimåkvinnan Della Keats.

Charles berättar om sin tid som polis i Kotzebue.

Steve Fink, en vit man som var medlem av kommunstyrelsen i Kotzebue, kom en dag och bad mig ta jobbet som polis i staden under tre månader, tills en anställd polis skulle anlända från Fairbanks där han fick utbildning. Allt jag skulle göra var att patrullera runt staden i polisbilen och se till att ingen frös ihjäl. Jag hade ingen revolver utan klarade mig med en batong. Jag hade polismössa och officiella papper, som gav mig rätt att arresterar folk. Det var inget särskilt trevligt jobb, men det var bra betalt och det var därför jag accepterade.

En dag kom jag körande i staden och såg benen på en man sticka upp ur en snövall. Lyckligtvis bar han mukluks, för det måste vara 50 grader kallt eller så. När jag plockade ut karlen ur drivan spottade han mig i ansiktet och sa:

— Ta bort dina vita fjälliga skitiga händer från mig, din lortiga jävel.

Jag sa:

— Vänta ett tag, mister. Om du vill slåss så ska vi slåss, men inte nu när du är full. Du får lov att komma inomhus. Helvete, ditt ansikte är alldeles blått!

I stället för att ta honom till arresten frågade jag en annan fylltratt var karlen bodde. Han pekade på ett gammalt skjul. När jag tog eskimån dit var det svårt att få in honom för han hade grabbat tag i min parka och ville inte släppa utan slet sönder den. Till slut kunde jag få in honom, stängde dörren och gav mig av.

Ungefär på det viset gick det alltid till. Alla eskimåer jag kände var harmsna över att en vit man var polis i deras egen stad. Jag förstod dem mycket väl — det borde verkligen inte ha varit så.

Utanför Little Igloo var det slagsmål hela tiden, särskilt nattetid. Någon kunde bli sparkad i ansiktet och en annan eskimå kunde bli slagen i huvudet. Snön var röd av alla slagsmål och blodet rann i ansiktena på dem. När jag försökte stoppa ett slagsmål började de i regel puckla på mig i stället. Jag klarade mig eftersom jag hade tagit boxningslektioner i flottan. Det var tillfällen då jag var tvungen att knocka några eskimåer, som försökte sparka in skallen på mig. Ibland hoppade två-tre man på mig. En eskimå hade en kniv, men jag tog fort av honom den och sövde honom. Jag använde varken revolver eller batong.

Då jag gick in på Little Igloo var eskimåögonen fulla av

hat. En eskimå vid namn Trigger Hoffman började bråka på en gång:

— Jaså du är den nya snuten i stan. Jag ska ta dig utomhus och klå dig. Jag ska visa dig vem du är: en vit man!

Jag sa:

— Hör på, jag kom inte hit för att bråka, jag kom bara in för att se hur det stod till. Jag är bara tillfällig polis tills den nya polisen kommer och jag vill ta det lugnt.

— Låt oss se din legitimation, din skojar, sa han.

Jag tog upp dokumentet, som var undertecknat av kommunrådet. Han tittade på det och låtsades läsa det och slet sen sönder det i tusen bitar, som han slängde på golvet och stam pade på. Sen sa han:

— Där har du din förbannade legitimation.

Jag sa:

— Du får lov att följa med mig.

Jag gick fram och grabbade tag i honom och han börjades-låss. Det var först då jag såg neråt och upptäckte att han bara hade ett ben, så jag lät honom vara och gick ut. Jag tänkte att jag kunde ta itu med honom senare när han hade nyktrat till.

Trigger Hoffman var en ökad bråkstake i Kotzebue. Han var kranskötare och mycket skicklig mekaniker, liksom många andra eskimåer. Hans hustru Diana gillade mig. Ibland blev hon så närgången att jag måste försöka hålla henne ifrån mig. Trigger såg hur det var ställt och hatade mig för det. Men en gång gav han sig på Diana när han var full och slog henne gul

och blå med en påk. För att rädda sig fick hon tag i hans konstgjorda ben, som han förvarade under sängen på kvällarna, kastade ut det genom fönstret och sprang därifrån. Det var snöstorm och det tog honom tre veckor att hitta benet. Han var tvungen att hoppa runt på kryckor. Men under tiden fick hans hustru vara i fred för honom.

Eskimåerna är ett mycket godhjärtat folk, men brottsligheten ökade ändå för varje år, i varje fall när det gällde dryckenskap och tjuveri. Några av de kvinnor jag plockade upp på gatorna var så berusade att de urinerade överallt i bilen och jag hade ett elände med att försöka göra den ren. Till min förvåning blev jag en gång tvungen att plocka upp en predikant från en av kyrkorna. Han var alldeles redlös. Jag bar in honom i hans kyrka och lade honom där. En annan gång tog jag reda på en tre år gammal eskimåpojke, som var halvt ihjälfrusen. Hans föräldrar var så berusade att de hade blivit sanslösa och pojken hade lämnats åt sitt öde utan mat. Då jag hittade honom sög han på en flaska och det var vodka i den. Hans ögon var sorgsna, men då jag tog hand om honom, värmdde honom, tvättade honom och gav honom mat piggnade han till och verkade åter lycklig. Jag såg till att han blev väl omhändertagen. Han kom till ett barnhem i Fairbanks.

Under de tre månader jag var polis i Kotzebue satte jag aldrig någon i fängelse utom de gånger, då jag var tvungen att ta dem dit eftersom de var redlöst. berusade och inte kunde tala om var de bodde. När de nyktrat till blev de dömda av

Eddy Horn, domaren som jag kände från Candle. Han brukade hålla långa predikningar för dem om vådan av spritförtäring. Han kunde hålla på en halvtimme och förmana dem och alla trodde att han själv var närmast ett helgon. Men senare, då jag körde taxi, fick jag klart för mig hur det låg till: Flera gånger i veckan fick jag köra till flygfältet och hämta paket åt honom. En gång var paketet öppet och där låg en flaska vodka. Ingen annan i hans familj drack sprit, men själv var han alltså en smygsupare av värsta sorten och minst lika illa däran som de eskimåer han dömde för fylleri.

Folk i Kotzebue gav mig ett öknamn: de kallade mig *Clown Cop*, clownpolisen, därför att jag aldrig arresterade någon. De skrattade åt mig, när jag kom körande längs gatan. Men när den ordinarie polisen anlände blev det annat av. Han var också en vit man, men han var tuff och fullständigt okänslig. Han var lika grym mot människor som mot hundar — gick omkring som en påfågel och sköt med pistolen i luften, och han hade inte lösa skott. Så snart han fick tillfälle burade han in någon stackars eskimåkvinna och våldtog henne och släppte sedan ut henne. Hon hade ingen chans att klaga eftersom det inte fanns några vittnen. En gång sköt han en eskimå i ögonen så att han blev blind. Polisen och kommunen åtalades och vad jag minns fick eskimån det skadestånd han begärde, över 100.000 dollar. Det var bara en tidsfråga innan den nya polisen skulle bli dödad — han vågade aldrig vända ryggen mot någon, han visste att han när som helst kunde få en kniv i den.

Till slut körde en grupp karlar iväg honom och det var bäst för honom. Eljest skulle han ha blivit kvar för evigt på begravningsplatsen vid Boot Hill.

Livet i Kotzebue är ett fattigt liv. Och min uppfattning är att den vite mannen inte har något där att göra: det, är inte hans land. Men jag har sett vita män bluffa, stjäla, sälja sprit på svarta börsen — göra vad som helst för att behålla sitt överläge. Det krävs mycken knepighet och en hel del förvriden klokskap för att göra sådant och ändå få det att se ärligt och lagligt ut.

Eskimåns största olycka är booze och de vita har dragit fördel av det. De köper fisk och vilt och pälsverk för en spottstyver av eskimåerna och betalar knappast något för utsökta elfenbenssaker och annat skickligt hantverk. Butikerna i Kotzebue lurar eskimåerna och säljer sedan med stor vinst.

En av de vita män som kunde alla knep var Hank Throttle, som ägde Little Igloo där det dygnet runt förekom en massa galenskaper. Om det kom en främling in på Hanks kafé, presenterade sig och höllde upp en kopp kaffe åt sig kom det alltid fram en meterlång *cossic*, som fanns under disken. Hank lade fram den och frågade:

— Vet du vad det här är?

Naturligtvis visste ingen det, som inte sett en *cossic* förr — det är en valpenis och den ser ut som en krokig promenadkäpp. Hank viskade i örat på nykomlingen, som i regel svarade:

— Ä, du skojar ...

Varpå Hank slängde saken på disken och skrek:

— Det är en valkuk!

I den stilen gick det. Och under disken hade Hank alla dryckesvaror som var förbjudna. Vodka, Seagrams, gin och rom.

I Hanks danssalong fanns juke boxe och enarmade banditer. Han hade ett rum där han ordnade tuppfäktning med vadslagning. Och han såg alltid till att han vann alla vad: försåg sin egen tupp med dolda rakblad. Allt Hank gjorde var bara skoj och bedrägeri och det tycktes som om enda sättet att leva ett någorlunda bekvämt liv i Kotzebue var att syssla med skumraskaffärer. Den som höll sig på rätt sida av lagen var dömd att förbli både hungrig och frusen.

Bakom Hanks kafé fanns en dörr, som ledde till hans garage — han var också mekaniker. Men garaget fungerade som bordell. Där fanns alltid flickor i bilarna som stod där och priset var vanligen omkring 100 dollar. Men under hela min tid i Alaska har jag aldrig sett en eskimåisk prostituerad. Alla Hanks flickor var vita. En var prästdotter, en annan läkardotter. Om en eskimåflicka gillade en och man hade en flaska, då var det OK, men någon prostituerad eskimåflicka finns inte, i varje fall har jag aldrig hört talas om någon.

*Charles berättar om sina äventyr
tillsammans med flygaren Shoe Rumfelt.*

En karl, som var inblandad i det mesta i Kotzebue, var Shoe Rumfelt från North Dakota. Han kom dit fem år före mig och var en slug affärsman med flera järn i elden än någon kunde ana. Han var också flygare och ägde en Piper Cub, som han använde till att flyga passagerare eller olaglig sprit, som han sålde till ockerpris i eskimåbyarna.

Shoe fick för sig att han skulle lära mig flyga och tog med mig på en tripp till Kiana. Jag förklarade för honom att jag inte hade någon lust att bli pilot, men ändå lämnade han över spaken åt mig, gav mig några instruktioner om hur jag skulle landa i Kiana och satte sig att läsa seriemagasin. Det blåste hårt och planet vinglade hit och dit, men Shoe satt bara lugnt och läste.

— Vi kommer att krascha, vi kommer att krascha, nu är det klippt! skrek jag — men just i sista sekunden tog Shoe över spaken och vi damp ner med en duns.

Han levererade några lådor whisky, fick betalt av eskimåer-

na och startade sen återfärden. Jag började må illa och förklarade för Shoe att jag inte hade någon lust alls att lära mig flyga, men fastän vädret blev allt värre lämnade han över späken till mig en gång till — lian var förresten inte särskilt nykter. Till slut spydde jag över Shoe och instrumentbrädan och hela kabinen blev nersmetad.

— Nästa gång jag tar med dig upp får du låta bli att äta något, sa Shoe. Nu kan jag ju inte ens se instrumenten, din stinkande jävla buse!

Jag sa:

— Shoe, i över en timme har jag bett dig låta bli att lära mig flyga.

En gång flög Shoe och jag till Bear Creek i närheten av Candle. En gammal guldgrävare från Nome, Stanley Hard, var där. Han älskade att gräva efter guld, hade ingenting annat i huvudet än det. Men han hittade aldrig någonting. Shoe hade flugit honom till Bear Creek, där han jobbade vid en bäck med en liten vaskvagg. Stanley gick alltid klädd i skinnkläder som en indian. Hans hår var alldeles vitt och han hade också långt vitt skägg — han såg ut som en jultomte.

Nu köpte Shoe Jack Wiggs gamla Allis Chalmers-traktor för 1.500 dollar, ett rätt bra pris trots att högra kedjebandet ständigt ramlade av. Han hämtade Stanley och meningen var att vi tre skulle köra traktorn till Bear Creek. Det var en sträcka på omkring 160 kilometer rakt genom vildmarken och

vi skulle släpa på en *go-devil*, en plattform av trä, där all utrustning, två fat olja och en låda proviant var lastad. Traktorn hade ingen självstart, så varje gång den stannade fick jag veva i gång den.

Det började med att Shoe körde över min ena fot. Att jag fick ha foten kvar berodde bara på att marken just på det stället var mjuk och lerig, annars hade den krossats. Traktorn stannade titt och tätt — varje gång måste jag fram och veva och varje gång startade Shoe med ett ryck, så att gamle Stanley Hard trillade i backen. Kedjebandet ramlade ständigt av och det var nästan hopplöst att sätta tillbaka det.

Till slut stannade motorn för gott. Gary Swenson var uppe och flög och följde oss från luften. Han skrek till oss i en megafon. Vi lyckades få honom att begripa att vi nödvändigtvis måste ha en ny karburator och han flög till Candle och häm5665tade en, som han kastade ner till oss i en säck.

Vi var tio kilometer från Bear Creek, då vi bestämde oss för att gå vidare till fots längs strömmen. Det var då vi kom på fem eller sex grizzlybjörnar, de största jag någonsin sett. De fiskade i en fors. Vi upptäckte dern på långt håll och de tycktes inte bry sig om oss. Men så började två av de största björnarna, de måste ha vägt minst 700 kilo vardera, vädra i luften och försökte räkna ut varifrån människolukten kom. De stod på bakbenen och det var en förskräcklig syn. Plötsligt kom de lufsande åt vårt håll, sida vid sida, och vi greps av panik. Det fanns inte ett träd inom synhåll, ingenstans att fly. Vi skulle bli

lemlästade och slitna i stycken och det skulle bli en vild björnfest, tills det inte fanns någonting kvar av oss.

Vår enda chans var att springa tillbaka till traktorn och försöka få i gång den. Bestarna var bara 50 meter ifrån oss. Stanley vrålade och skrek och förde oväsen medan Shoe och jag kämpade med att få i gång traktorn och jag vevade tills jag nästan svimmade. Stanley fick tag i en av de laddade bössorna, men kunde inte skjuta eftersom han skakade som ett asplöv och björnarna vrålade och var alldeles intill oss. Stanleys hund gick till attack men fick bara ett slag av en björnram, som slet av den huvudet. Men björnarna var honor och hade var sin unge, som kom lufsande långt borta längs floden och skrek och gnällde. Plötsligt vände bestarna och gav sig av för att ta hand om sina ungar och de kom aldrig tillbaka. Men det var nära ögat den gången.

Vi fick ordning på traktorn så småningom och stannade några dagar hos Stanley i Bear Creek. Shoe sköt en av de största älgar jag någonsin sett och hängde upp köttet i ett förråds-skjul av timmer. Men på natten kom två stora grizzlybjörnar och bröt sig in som om det hade varit ett papphus. En björn bar bort älgens bakdel i munnen och den andra har bort resten.

När två djuruppstoppare, Carl och Fred Sinjammer, landade med sitt plan nära Bear Creek, kunde vi berätta för dem att det fanns hur mycket björn som helst i trakten. De var ute efter att ta en björn levande — skulle bedöva den, förstås, och sedan ta den ombord på flygplanet. Och de ville ha en stor

björn.. Shoe och jag skulle flyga till Kotzebue nästa dag, men vi rådde bröderna Sinjammer att vara försiktiga med björnarna.

När Shoe och jag senare kom tillbaka till Bear Creek med en flyglast proviant såg vi Sinjammer-brödernas plan stå där fullständigt ramponerat. Stanley stod vid sin koja och vinkade för allt vad han var värd. När vi hade landat berättade han hela historien för oss:

Sinjammer-bröderna hade fångat sin björn och sövt den med ett bedövningsskott. De hade sedan bundit den med kedjor och satt en munkorg på den. Men under flygningen tillbaka till Kotzebue, strax efter det de startat, vaknade björnen till liv och slet av sig både kedjorna och munkorgen. Planet var uppe i luften nästan en timma medan de slogs med björnen. Stanley såg från marken hur det virvlade omkring hit och dit och flera gånger var nära att störta. Till slut gjorde det en kraschlandning och björnen hoppade ut och sprang bort över tundran. Det var inte mycket kvar av planet mer än ramen och motorn. De båda bröderna hade fått en chock och låg livlösa inne hos Stanley, svårt skadade. Stanley hade gett dem första hjälpen och förmodligen räddat livet på dem. Han hade lindat in dem i förband från topp till tå. Vi tog dem till sjukhuset i Nome och jag såg dem aldrig mer.

Charles berättar om Willy Pucket och hans boaorm, om drakflygaren Skip Tiki och andra tokstollar i Kotzebue.

Under mina år i Kotzebue träffade jag flera tokstollar och galningar än under hela mitt övriga liv — och då har jag ändå varit med om mycket i flera olika världsdelar. Ett par av de största galningarna var två väldiga karlar, Cliff Rude och Bill Boney. De brukade supa sig fulla och sen gå till varandras hus och tömma kylskåpen på allt som fanns. De åt som svin och särskilt gillade de sill, som de satte i sig med ben och skinn och allt. Sen gick de ut för att slåss — slog varandra sanslösa. De menade att det var bra träning, att det satte fart på blodcirkulationen. Nästa dag hade båda blåtiror och var fulla av skrubbsår och bulnader.

De brukade komma till Little Igloo när de hade hämtat sig och satt där och gormade och skrattade. Om någon vid ett annat bord började skratta knockade de honom, tittade på varandra och sa:

— Vad i helvete skrattade han åt, jag begriper inte vad i

helvete som var så roligt.

Sen hängde de upp honom på en klädkrok på väggen och skrattade sig nästan till döds.

På Little Igloo pågick alltid en massa underliga tävlingar. En gång hade de till exempel en dragkamp, där de band ett starkt snöre från örat på den ene tävlande till örat på den andre. Sen drog de och tävlingen gick ut på att få motståndarens huvud över en linje. Cliff Rude och Bill Boney tävlade och Bill ilsknade till och gjorde ett ryck. Cliffs öra lossnade och blodet forsade. En eskimå var nyfiken och kom alltför nära. Cliff gav honom en uppercut, så att han ramlade raklång på golvet, och sa:

— Där har du för att du är nyfiken.

Inte långt från där jag bodde levde ett par mycket fattiga människor, Norma och Paul Bottom. De skulle inte alls ha behövt vara fattiga, för de var förmodligen de bästa elfenbenssnidarna i Kotzebue och kunde sälja allt de tillverkade. Men naturligtvis var båda alkoholister.

De bodde i ett mycket dåligt hus. Sommartid läckte taket som ett såll. De ställde ut hinkar och plåtdurkar överallt i rummet. Och dessutom var där en massa sopor och avskräde, en förskräcklig syn.

Deras cabin låg på mark, som tillhörde en av kyrkorna, och kyrkan sade åt dem att flytta den, eftersom marken behövdes för något annat. Paul och Norma hade inte råd att få stugan

flyttad, sådant var mycket dyrt. Paul riggade då upp en mast mitt på golvet och genom ett hål i taket. Sedan sydde han och Norma ett väldigt segel och en dag, när det stormade som bäst, hissade de seglet. Huset stod på medar och vinden blåste över det till en annan tomt utan att de hade behövt betala ett öre för flyttningen.

En annan vän till mig var Willy Pucket. Folk betraktade hans hus som ett spökhuis. Det hände underliga saker där och folk, som gått in till honom, kom rusande ut med skräck i ögonen. När de satt i hans soffa började den röra sig upp och ner och glida litet åt sidan. De kunde inte begripa vad det var, men när de satte sig började soffan alltid röra på sig. Willy Pucket hade märkt roligt, men folk blev rädda för hans hus.

Så småningom fick jag veta vad det var som kom soffan att röra sig. Willy hade alltid önskat sig en boa constrictor som husdjur. Han beställde en och den anlände med posten i en väldig låda. Ingen visste vad det var i lådan. Willy var alldeles fascinerad av sin boa. En gång kom den lös och krälade in under soffan, där den fastnade i spiralfjädrarna under sätet. Den blev kvar där länge, eftersom den kunde äta mössen, som kom in i huset. Det låg vid Front Street vid stranden och där fanns massor av möss. När en mus kom förbi soffan tog boan ormen den och slök den. Till slut måste Willy ta loss boan ur soffan och inte långt därefter dog den. Den tålde naturligtvis inte kylan.

Skip Tiki var en liten men mycket kraftig eskimå. Han var närmare 70, när jag kom till Kotzebue. Han var en duktig mekaniker och jägare och han talade alltid om guldgrävning och jakt. Fast guldgrävning sysslade han inte med. Han ansåg att guldet skulle ligga kvar där det fanns, att det var ett brott mot naturen att plocka bort det.

En dag var Skip Tiki ute i båten och reparerade sin utombordsmotor, då jag stod på stranden och pratade med honom. Han sa att han hade motorn klar och tänkte ta en tur uppför Noatakfloden. Han drog i startsnöret, men i stället för att gå framåt satte båten av bakåt i full fart, for i sicksack utåt oceanen och försvann till slut ur sikte. Jag kunde inte hjälpa honom, för jag stod ju på stranden. Det gick nästan en halv timme, innan jag såg honom komma i full fart utifrån havet. Båten brakade baklänges rakt upp på stranden och hamnade i en ställning, där det hängde fullt med lax.

En sommardag, då jag kom förbi Skip Tikis hus, höll han på att tälja på några långa stänger. Jag frågade vad han gjorde. Han sa att han skulle göra en drake. Han hade alltid önskat göra en drake. Helst skulle han vilja lära sig flyga, men han tyckte att han var för gammal för det. Men för att flyga en drake behövde han inget certifikat.

— Kom förbi om ett par dar, så kan du se på när jag flyger, sa Skip. Men det ska vara en mycket blåsig dag.

— Men det ser ut att bli en fasligt stor drake, sa jag.

— Jag gillar att flyga med en stor drake, sa Skip. Ungefär en

vecka senare sa han att draken var klar och ville visa mig den. Han hade en stor stolpbod, där han brukade förvara kött. Jag följde honom uppför stegen och där hade han en drake, som var stor som en bil. Den var klädd med segelduk i stället för papper och hade en svans av grovt rep. Jag hjälpte honom att få ner draken på backen.

— Men om du får upp den i luften kommer du inte att klara den, sa jag. Det blåser rätt hårt.

Men Skip sa att det var just för att det blåste så hårt som han ville prova draken. Och draken var verkligen vacker. Han fick upp den i luften och han hade en lång lina. Den steg allt högre. Plötsligt började Skip höja sig från marken. Han var ett par meter upp och jag skrek:

— Hej Skip, det är bäst att du släpper draken, annars följer du med. Du kommer att fara ut över vattnet och drunkna.

Han ropade att han hade lagt ner alltför mycket jobb på draken för att släppa den och följde med allt högre upp. Han var tio meter upp och fortsatte att stiga, hängde och slängde fram och tillbaka i den långa linan. Jag fick tag i ändan på linan och skrek på hjälp av några karlar, som kom förbi. Till slut fick vi tag i draksvansen. Hade vi inte hjälpt Skip Tiki skulle han säkert ha blåst iväg ända till Sibirien. Jag fick tag i hans fötter och drog för allt jag var värd, men fick bara hans mukluks i famnen och sen steg han till väders igen. Men till slut fick vi ner både honom och draken på stranden.

— Det var tur att det inte var en låddrake, sa jag. Vi brukade

bygga sådana, när jag var barn, och hade det varit en låddrake skulle vi aldrig ha kunnat få ner den.

Han sa:

— Låddrake ... Kanske vi skulle bygga en sån nästa gång. Om du gör en ritning åt mig ska jag skaffa material.

Charles berättar om Oonulik och hennes dotter Kutinik.

Nära Tjuktjerhavet fick jag syn på ett tält gjort av gamla caribouhudar. Jag undrade vem som bodde där och hur de kunde klara sig med en sådan bostad mitt i vintern. Efter hösten hade det plötsligt blivit mycket kallt och här vid havet blåste ständigt iskalla stormar in över Baldwinhalvön. Jag gick fram till tältet och sa:

— Hallå där inne! Är det någon hemma?

Ingen svarade. Jag tittade in genom tältöppningen och såg att bara några bitar av drivved höll uppe caribouhudarna, som var helt täckta av rimfrost på insidan. Det fanns ett fotogenkök och en vedspis av plåt med en rostig plåtskorsten, som höll på att rasa. Det hängde en fotogenlampa i taket. Det låg ingen drivved i tältet. Det kommer in bara litet drivved på stränderna i Kotzebue och man måste ha tur om man skall kunna lägga upp ett förråd under sommaren. Att köpa kol är mycket dyrt.

Min egen hydda var som ett palats jämförd med det här utslitna tältet. Där fanns inga andra möbler än trälådor. Sängen var gjord av lådbräder och där fanns bara en svart björnfäll och en tunn filt. Det fanns inget golv, bara den frusna marken. På en låda vid spisen låg en del husgeråd. Jag såg en *ulu*, en sorts kniv som eskimåerna använder, formad som en halvmåne. I ett hörn låg en *saine*, ett fisknät som kan dras ihop med en tråd. En femgallondunk användes som toalett. Och till min förvåning såg jag att en äppellåda användes som barnsäng med ett litet caribouskinn i botten.

Det blev kallt att stå där i vinden, så jag gav mig därifrån, högst förundrad över vad jag hade sett. Jag kom inte förbi den platsen förrän en vecka senare. Snövallarna var så höga att det var svårt att ta sig fram. Jag gick på isen alldeles utanför stranden och jag måste vara försiktig. Det är farligt att trampa igenom och bli våt om fötterna — de fryser omedelbart till isklumpar. Det var inte alls ovanligt att folk, som hade varit ute i kylan, måste få fingrar och tår amputerade.

Jag hade gått ett stycke från Little Igloo och såg Hank Throttles traktor, som han använde för att hämta ren is från en sjö i närheten. Om han kunde få igång traktorn drog han en stor släde med is in till staden, där de som hade råd kunde köpa block. Att smälta sjöis var enda sättet att få dricksvatten i Kotzebue vintertid. Nu hade Hank problem med traktorn. Han hällde 100-procentig vodka i det hydrauliska bromssystemet och använde det också i kylaren när han hade slut på

antifrostvätska. Han satte lås i båda ändarna av kylaren, så att ingen skulle kunna dricka ur vodkan.

Den här natten var det en dimma av iskristaller i luften och jag försökte andas genom näsan för att inte förfrysa strupen. När temperaturen är 50 grader och lägre känns det som om lungorna brinner då man andas. Att till exempel halka och bryta benet är detsamma som döden.

När jag kom fram till tältet hörde jag barnskrik. En infödingsflicka satt och försökte hålla en nyfödd baby varm. Jag frågade om hon behövde hjälp och hon bad mig komma in. Barnet kunde inte väga mer än två och ett halvt kilo — det var en söt liten svart flicka. Modern var mycket vänlig och jag fick veta att hon var indian av *athabaskan*-stammen. Hennes namn var Oonulik och hon kom från byn Selawik, öster om Kotzebue. Hon var vacker. Hon talade engelska mycket bra. En svart man från flygvapenskvadronen utanför Kotzebue hade gjort henne med barn och sedan gett sig av.

Oonulik såg frisk ut men hade svår hosta. Jag rådde henne att gå till doktorn, men hon tyckte inte om sjukhus. Hon bad mig att inte lämna henne. Hon kunde inte få hjälp från eskimåerna, berättade hon.

— De tycker inte om indianer. De tror att vi var kannibaler förr. Jag vet att vi var de fattigaste i hela Alaska i början av seklet, men vi var aldrig kannibaler.

Hon skrattade och hennes ansikte lyste då ännu vackrare.

Barnet, som hon döpt till Kutinik, föll så småningom i

sömn. Jag kunde se den lilla svarta flickans andedräkt som rök från hennes mun. Jag stod inte ut med att se den lilla andas in så mycket kall luft.

— Jag ska gå och hämta några filter från min koja, sa jag åt Oonulik. Du och ditt barn kommer att frysa ihjäl på det här viset.

— *Ki*, sa Oonulik med ett leende. Det betydde ”ja”.

Inom en timme var jag tillbaka med filter och mat. Oonulik berättade om sitt folk. Alla hennes släktingar var döda utom en syster, men hon visste inte var systemen fanns.

Oonulik ville flytta till min stuga, så att jag bättre kunde hjälpa dem, hon förstod ju att hon inte kunde bo kvar i tältet. Jag stod där som ett fån och visste inte vad jag skulle säga. Jag försökte få henne att förstå att det skulle bli ett förfärligt skvallrande i byn om det blev känt att hon bodde i min stuga. Jag förklarade att det helt enkelt var omöjligt, men hon ville inte lyssna på mig. Någonting sade mig att jag inte skulle lämna henne och hennes nyfödda baby.

Hon sa:

— Snälla, snälla, låt, oss gå.

Hon tog barnet på ryggen under sin kaninskinnsparke, som hade en huva av vargskinn. Hon tog upp en liten säck gjord av sälskinn. Sen släckte hon elden i spisen och vi vandrade långsamt bort till min stuga över frusen is och snö. Hon såg på mig med sorgsna ögon och sade att hon var så lycklig och tacksam. Hon använde ordet *quaina* som betyder tack.

Jag tog hand om Oonulik och Kutinik under nästan ett helt år. Men Oonulik blev bara sjukare. Hon fick slutligen lunginflammation och dog efter två veckor.

Hennes sista ord till mig var:

— Ta hand om Kutinik.

Jag lovade att jag skulle göra det och hon dog med ett leende i sitt vackra ansikte.

Hennes cariboutält plundrades och brändes och de höll en ceremoni där, som kallades *kleela*. De ville ta hennes kropp ut till isbergen och lämna den där åt isbjörnarna, men jag vägrade att låta dem ta henne. Jag såg till att hon begravdes på begravningsplatsen utanför Kotzebue. På hennes gravsten står det:

MY LOVE TO YOU ALWAYS. GOD BE WITH YOU.

Lilla Kutinik var stark och frisk. Jag hade gett henne bästa möjliga vård. Jag hade skickat efter barnmat från Anchorage.

Det var först svårt att få någon som ville ta hand om Kutinik. Ingen ville ha henne därför att hon var svart och ännu mindre för att hon var till hälften athabaskan-indian. De tog hand om henne på sjukhuset medan jag arbetade. På kvällen hämtade jag henne och bar henne på ryggen hem och nästa morgon lämnade jag henne åter på sjukhuset.

Genom sjukhuset hittade jag så småningom ett hem åt Kutinik i Fairbanks. Det var bra människor och jag var förvisad om att de skulle älska henne och ta väl hand om henne. Jag sade henne att vi skulle träffas igen någon gång och vinkade

farväl till henne.

Jag lämnade Kotzebue och for till andra delar av Alaska för att söka upplysningar om min far, Alaska-Greven. Jag var glad att komma bort från Kotzebue.

*Om svenska eskimåer i Kotzebue och om
Pete Nilsson, den äldste av dem.*

Det är söndagsförmiddag i Kotzebue och Pete, den gamle eskimån, ligger och drar sig på sin breda järnsäng. Han försöker stava sig igenom en tummad bibel. Han är djupt koncentrerad på läsningen och då hans hustru visat in mig i rummet märker han ingenting förrän jag hälsar och presenterar mig. Då tittar han upp genom de mörkfärgade glasögonen, som nödtorftigt har reparerats med tejp, och hittar mig med blicken.

— Jag är svensk, säger jag.

Hans ansikte skiner upp i ett tandlöst men hjärtligt leende.

— När jag träffar en svensk, säger han, kommer jag alltid bra överens med honom.

Han kravlar sig ur sängen och börjar rota under den, får fram en låda och tar upp en fiol. Utan närmare förklaring sätter han sig på sängkanten och börjar gnida stråken mot strängarna, lika koncentrerad som då han läste bibeln. Då han fått ordning på de falska tonerna har jag inga svårigheter att urskilja melodin.

Det är ”Du gamla du fria”.

Han spelar den till slut, tar fiolen från hakan och säger:

— Så där, nu har jag bevisat för dig att jag också är svensk!

Pete, 76 år, är den äldste medlemmen av släkten Nilsson (Nelson) i Kotzebue — de svenska eskimåerna vid Berings sund.

Lucy, som jag träffat där utanför Wien Arctic Hotel och som sagt att hennes farfars far korn från Sverige, har satt mig på spåret. Hon är 15 år med svarta ögon och svart hår och hon är mycket söt, men inte kan jag se ett enda svenskt drag hos henne. Ändå är hon ett av August Nilssons barnbarns barn. August Nilsson från Källa på Öland har omkring 120 ättlingar i Kotzebue med omnejd.

— Du måste träffa min gulliga farfar! säger Lucy. Han bor inte här utan i Napaktochak, men jag ska prata med dem i radion och berätta om dig, så kommer de säkert och hämtar dig.

Men det är redan långt lidet på eftermiddagen och det ligger en isbarriär i sundet mellan Napaktochak och Kotzebue. De kan inte hämta dig i dag, säger Lucy sedan hon talat med dem i radiotelefon, men de kommer säkert i morgon.

Isdriften från Hothamviken tilltar. Det tycks som om alla floder och sjöar i inlandet har skakat av sig vinterbojorna och allt är nu på väg ut mot havet i den starka strömmen. Flaken följer stranden, packar sig samman då och då, lossnar och fortsätter den vilda färden med brak och skott och klirr.

Solen går hela varvet runt himlen och det är ingen skillnad på natt och dag. Vid midnatt snuddar skivan vid bergen på andra sidan sundet och sedan vänder bågen åter uppåt.

På söndagsmorgonen får jag veta att Pete Nilsson, den äldste av alla Nilssönerna i Kotzebue, finns hemma och ett par tjänstvilliga ungdomar visar mig dit. Där är en samling barackliknande småvillor inte långt från hotellet — det bor Nilsson-eskimåer i nästan alla villorna; jag har hamnat i klanens högkvarter. Där ligger han alltså och drar sig på järnsängen, gamle Pete, och bevisar sitt ursprung genom att spela ”Du gamla, du fria” på fiol. Stugan blir plötsligt full av svenska eskimåer, som betraktar mig nyfiket och intresserat. Pete behandlar mig som om jag vore en landsman och på något vis betraktar jag honom likadant. Han är ganska mörkhyad men skulle ändå utan vidare kunna passera som svensk. Faderns svenska arvsanlag förefaller hos honom ha framträtt starkare än moderns eskimåiska. Detsamma gäller hans bror och syster, som jag träffar senare. Hade jag mött Pete i en annan miljö, i en småländsk stuga till exempel, eller i en fiskarbod på Öland — då skulle jag förmodligen ha tagit honom för svensk utan att reflektera. Men längre än till det första ledet tycks inte de öländska arvsanlagen ha nått, åtminstone inte hittills.

Pete berättar om sin far. Han kallar honom daddy (pappa-precis som han gjorde när han var liten:

— Daddy var 27 år gammal när han kom till Alaska någon gång vid sekelskiftet. Han for till Nome med en kamrat, som

jag tror hette Tommy. Kamraten stannade i Nome, men pappa ville ge sig längre norrut för att se vad som fanns där, och det var då han hamnade här i Kotzebue. Några år senare kom en av hans bröder för att hämta hem honom, har jag hört. Brodern hade spårat honom hela vägen från Sverige till Alaska. Låt oss fara hem, sa brodern, här har du inget att göra. Men pappa sa: Jag stannar, jag klarar mig. Och brodern gav sig av men dog i lunginflammation innan han kommit hem. Åtminstone är det så jag har hört.

Mamma var eskimå, berättar Pete, och hette Fanny Williams. Men hon dog när vi var mycket unga. Jag, den äldste, var sju, Lena, som var yngst, var bara två år. Vi var fyra syskon: jag, John, Lena och Clara. Det var ett femte barn också, som dog i späda ålder. Och Clara är död — hon söp ihjäl sig i Nonie. Pappa gifte aldrig om sig. Han sysslade med allt möjligt. Han var sjöman, fiskade och jagade. Och han grävde efter guld. Han sa alltid: Varhelst jag tjänar mitt levebröd, där är mitt hem. Det är en bra regel. Den som tänker så behöver aldrig vara sorgsen. Det gick aldrig någon nöd på oss. Pappa tog hand om oss. Och tiden flöt långsamt och lugnt då. Nu, när jag har blivit gammal, går den så fort att jag inte kan följa med. Allt är förändrat. Den här platsen — jag minns när den verkligen såg ut som en eskimåby med husen utswpridda längs stranden. Det var inte som nu det var andra tider!

Petes största nöje har alltid varit att fiska. Han gör det fortfarande.

Pete spelar upp "Johan på Snippen".

— Jag var bara fem år, när jag var ute på fiske med pappa första gången. Jag minns hur han höll på att rensa fisk en gång i båten. Jag fick tag på kniven och skulle göra likadant som han, men skar mig i fingret. Pappa tog en cigarr, vecklade ut tobaksbladen och lade dem om fingret som förband. På det viset stoppade han blödningsen. Men jag har ett ärr kvar fortfarande. Bäst var laxfisket. Ibland kunde vi bli rika på ett enda drag med näten, så gott om lax var det.

Pete och hans hustru Elsie, som är 65 år gammal, har 13 barn, varav 12 är i livet.

— Vi förlorade Carl, säger Pete. Han drack för mycket. Han föll överbord och drucknade. Det är ett problem med spriten: eskimåer tål inte sprit. Jag själv — jag brukade dricka, röka, tugga tobak, fastän pappa alltid sa åt mig att låta bli. Men när jag blev äldre slutade jag. Jag dricker inte och röker inte. Jag mår bättre nu, jag är glad att jag slutade. Pappa hade rätt.

De flesta av Petes barn har svenska namn: Nils, Olof, Clara, Christina (döpt efter sin farfars mor, säger Pete), Astrid. Man hittar svenska namn också bland barnbarnen: Sven, Herbert, Carl ...

Jag frågar Pete om han känner sig som svensk.

— På sätt och vis gör jag det, säger han. Jag vet inte så mycket om Sverige, men jag har sett en karta över Öland. Och stenarna ser väl likadana ut där som här, eller hur?

Petes näst yngste son är Darwin, 26 år. Han är en av de mest ambitiösa medlemmarna av Nilsson-familjen. Han är utildad

byggnadssnickare och har byggt sig en egen liten villa i Kotzebue. Villan är närmast lyxutrustad och han har en fin stereoanläggning, där han ibland spelar skivor med svensk musik.

Clara, ett av Johns barnbarn, ägnar en timme åt att rita upp en utförlig släkttavla åt mig över Nilsson-släkten i Kotzebue. John och hans hustru Lucy har 13 barn (varav tre är döda), 59 barnbarn och åtta barnbarnsbarn. Senare får jag också en släkttavla över grenen Pete Nilsson och räknar till 13 barn även där, och 24 barnbarn. Hur många barnbarnsbarn Pete har lyckas jag inte reda ut. Men sammanlagt uppgår Nilsson-klanen i Kotzebue med omnejd alltså till omkring 120 personer, alla härstammande från August Nilsson från Öland.

*Om John Nilsson och hans vildmarks-
paradis och om en säljakt i drivisen.*

Napaktochak ligger öster om Noatakflodens delta ungefär 30 kilometer fågelvägen från Kotzebue och nära sundet, som för-
enar Hothamviken med Kotzebuebukten, och där ligger också Nelson Camp, tillhålllet för John Nilsson, 75, Petes lillebror. Och för hans barn och barnbarn och barnbarnsbarn. De har, åtminstone delvis, övergett det halvciviliserade livet i eskimåmetropolen Kotzebue och återvänt till vildmarken.

Sent på eftermiddagen kommer de för att hämta mig: John själv, hans dotter Vera och mågen Langford. Vera ska till tandläkaren och Langford har också en del att uträtta. Jag träffar John på stranden och sitter länge där och pratar med honom medan vi väntar. Jag frågar honom hur det gick till när fadern dog, har hört antydningar om att det skedde mycket plötsligt och oväntat. Det var år 1948, säger John, och fadern var 76. Han var på besök hos en vän:

— Hans vän hade en flaska whisky och de skulle till att

dricka. Men pappa drack bara ett litet glas, innan han blev lik-som utbränd och dog. Jag förmodar att det var ett glas för mycket. Han hade inte varit sjuk en enda dag i hela sitt liv.

Jag frågar John om moderns död — han var bara sex år gammal då, men ändå minns han det fortfarande:

— Pappa var i Candle och jobbade med guldvaskning. Mamma fick lunginflammation. Hon kallade på oss barn — ville säga farväl. Det var midnatt och det var mitt i vintern. Det var år 1910.

August Nilsson var 18 år, då han lämnade Öland, säger John (han uttalar "Öland" nästan helt korrekt). Han kom till Nome när de hittat guld år 1898:

— Folk var precis som tokiga. Pappa hade en bra inmutning tillsammans med en kamrat som hette Louis Nelson (de var inte släkt), men lämnade över alltsammans till kamraten och gav sig av norrut. Han tyckte bättre om att fiska och jaga. Jag och mina syskon är födda i Noatak långt uppströms Noatakfloden. Där fanns fisk och vilt i stora mängder. Jag började jaga och fiska när jag var liten. På vintern fiskade vi med nät under isen — pappa visste hur man skulle göra. När isen smälte bort drog vi uppåt sjöarna och älvarna och fiskade med krok. Det fanns massor av lax och sik. Och vi jagade mink och bisamråtta och mycket annat. Men jag var 30 år, innan jag första gången hörde talas om älg — de fanns inte här i frakterna förr, men stora skogsbränder runt Fairbanks kom dem att flytta åt det här hållet. Stora hjordar av caribou kom också — tusentals

av dem. Och i havet: alla sorters djur, sälar, valar, valrossar ...

Nej, jag kan inte bo i Kotzebue, säger John. Min hustru Lucy bor i Kotzebue, hon är sjuklig, men jag kan inte trivas där. Jag vill leva på eskimåvis. Min pappa brukade säga: De allra bästa människorna i det här landet är infödingarna, eskimåerna. De vita förstör bara för eskimåerna. Landet tillhör eskimåerna. Han hade alldeles rätt.

Våren och hösten är bäst, säger John. Vintern går an, men jag är inte särskilt glad i sommaren.

Det är vår nu och livsglädjen lyser i Johns gamla ögon. Han sitter där i strandgruset med benen utsträckta och blicken når långt ut över drivisen i Tjuktjerhavet och över bergen i norr och vildmarkerna långt inne längs Noatakflodens vindlands lopp.

Langford och Vera kommer — Langford startar den kraftiga utombordsmotorn och styr sin stora vita plastbåt genom drivisströmmen och sätter sedan full fart rakt ut över det öppna vattnet. På andra sidan sundet följer vi en lång strand, passerar ett gräsklätt deltaland och styr så in mot ett naturskönt ställe, där två timrade små stugor ligger på kullar med en vidunderlig utsikt åt alla håll — fjärden med vita isdrev och mörka uddar framför, den milsvida tundran med glesa granar och de snöfläckiga blånande bergen längst bort.

Det bor 27 Nilssöner i denna arktiska lustgård. De har inte trängt sig samman — de har byggt sina boningar med kilome-

trars avstånd emellan, men har ändå kontakt med varandra i det öppna landskapet. Och på högsta kullen med den allra bästa utsikten byggde John sin lilla timmerstuga för många år sedan. Därifrån kan han se ända bort till näst äldste sonen Arvids boplatz vid en bäckmynning — Arvid och hans hustru Effie har nio barn (en av pojkarna heter Bergman i förnamn). Därnäst, bortifrån räknat, bor Peters dotter Christina med maken Gene Barger och två söner. På en höjd närmast Johns kulle har fjärde sonen August byggt ett hus, som ännu inte är riktigt färdigt. Han har fem barn med maken Diane. Och på slutningen mellan Johns stuga och stranden bor yngsta dottern Vera med maken Langford Adams och två barn.

Johns övriga söner och döttrar bor i Kotzebue, i varje fall vintertid. Men Johns timmerstuga är en centralpunkt:

— Ibland är stugan proppfull, skrattar John. Här har vi varit så många som 15 inne på samma gång.

I den solljusa kvällningen samlas de här också i dag. Först kommer barnen, sedan några av de vuxna. Jag talar med August, som i full medvetenhet vänt tillbaka till det eskimåinka sättet att leva. I fem år, var han polis i Kotzebue, därav två år som polischef efter en utbildningskurs i Chicago.

— Bakom fasaden är det värre i Kotzebue än du kan ana, säger han. Fastän det bara är en liten plats är där stora problem med narkotika och alkoholism. Ja, där förekommer också mord. Och väldigt många självmord. Det blir så: inte alla eskimåer klarar kontakten med den vita kulturen. Jag har flyt-

tat hit ut därför att livet är bättre här, särskilt för barnen. Och jag vill bo i närheten av pappa nu. Jag var 17, när jag gav mig av hemifrån. Han sa åt mig: Ge dig av och paddla din egen kanot! Och det gjorde jag.

— Och min far hade sagt precis likadant åt mig, inflikar John. Det är dags för dig att paddla din egen kanot, sa han.

August hämtar ett dragspel och stämmer upp ”Johan på Snippen” — tongångarna har gått i arv ända från Öland och hit till den yttersta västern, där de rullar ut över Hothamvikens sjungande drivis. John, som har suttit och filosoferat en stund på en sågbock, far upp och visar hur det går till att dansa vals på svenska — far runt backen med svepande fläng och en inbillad flicka i famnen. Barnbarnen har mycket roligt åt honom.

Vid 10-tiden kommer Louis, tredje sonen, farande med sin motorbåt och gör ett strandhugg. Han har varit på en fisketur med två kamrater inåt Noorvik och Kiana i Kobukflodens nedre lopp och rapporterar om fiskelyckan och isläget.

Dagen tar ju aldrig slut och inte förrän nära midnatt har var och en gått hem till sitt. De båda barnbarnen Peggy och Augustina har diskat åt farfar och sopat golvet, där de lägger sig att sova. John har tänt en brasa i sin kamin, som står mitt på golvet och är finurligt konstruerad av ett gammalt oljefat. Han ger den ena britsen åt mig att koja i och lägger sig själv på den andra mitt emot. Men det är ju ännu alldeles ljus och John fortsätter att berätta glimtar ur sitt liv, utan kronologisk ordning och med tvära kast men alltid med jakten och fisket i

Nelson Camp, Nelson-klanens vildmarksparadis.

Johns lilla stuga högst uppe på en kulle.

John i sin stuga tillsammans med sonen August.

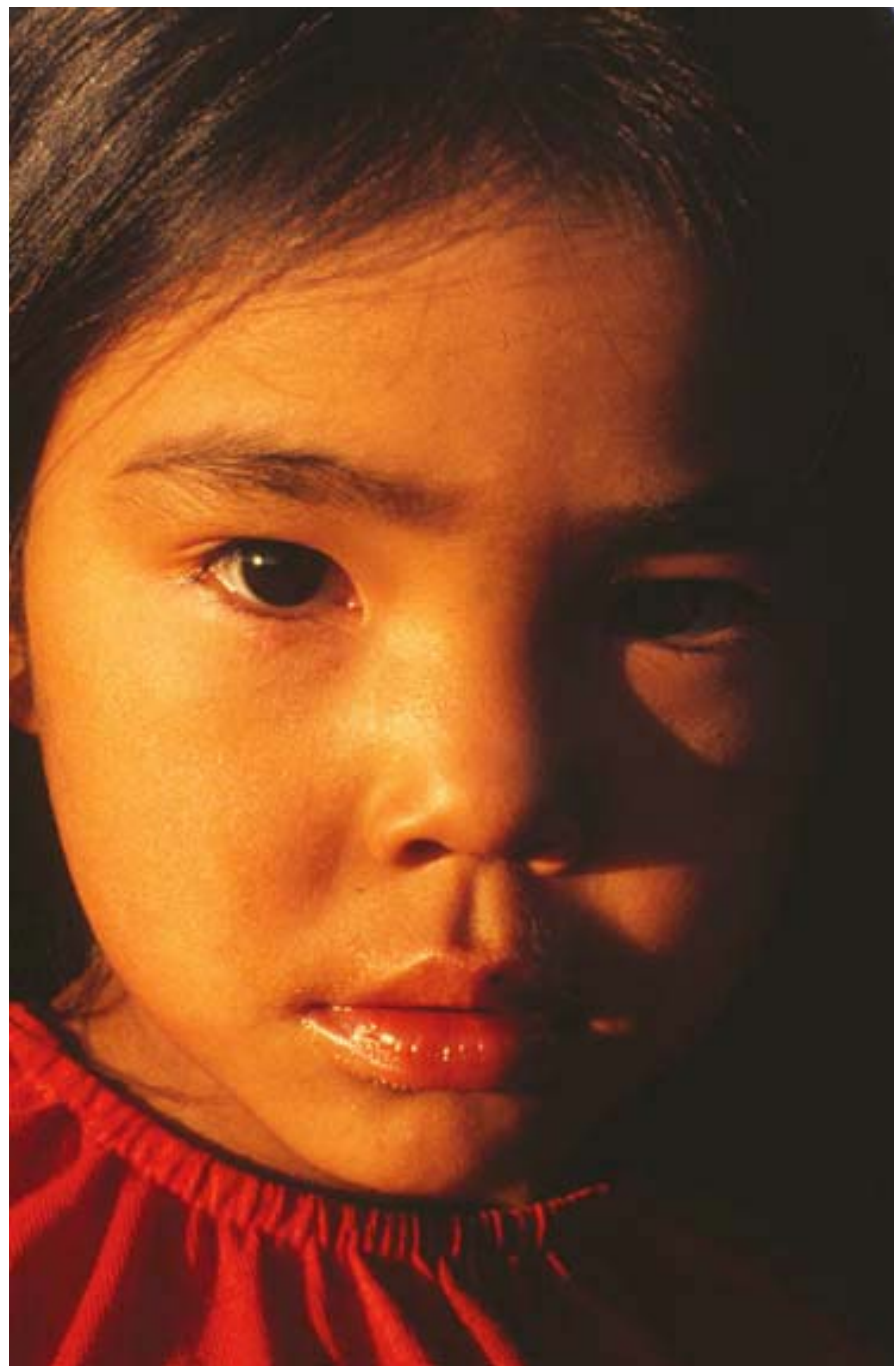

En del av den svenska eskimåfamiljen.

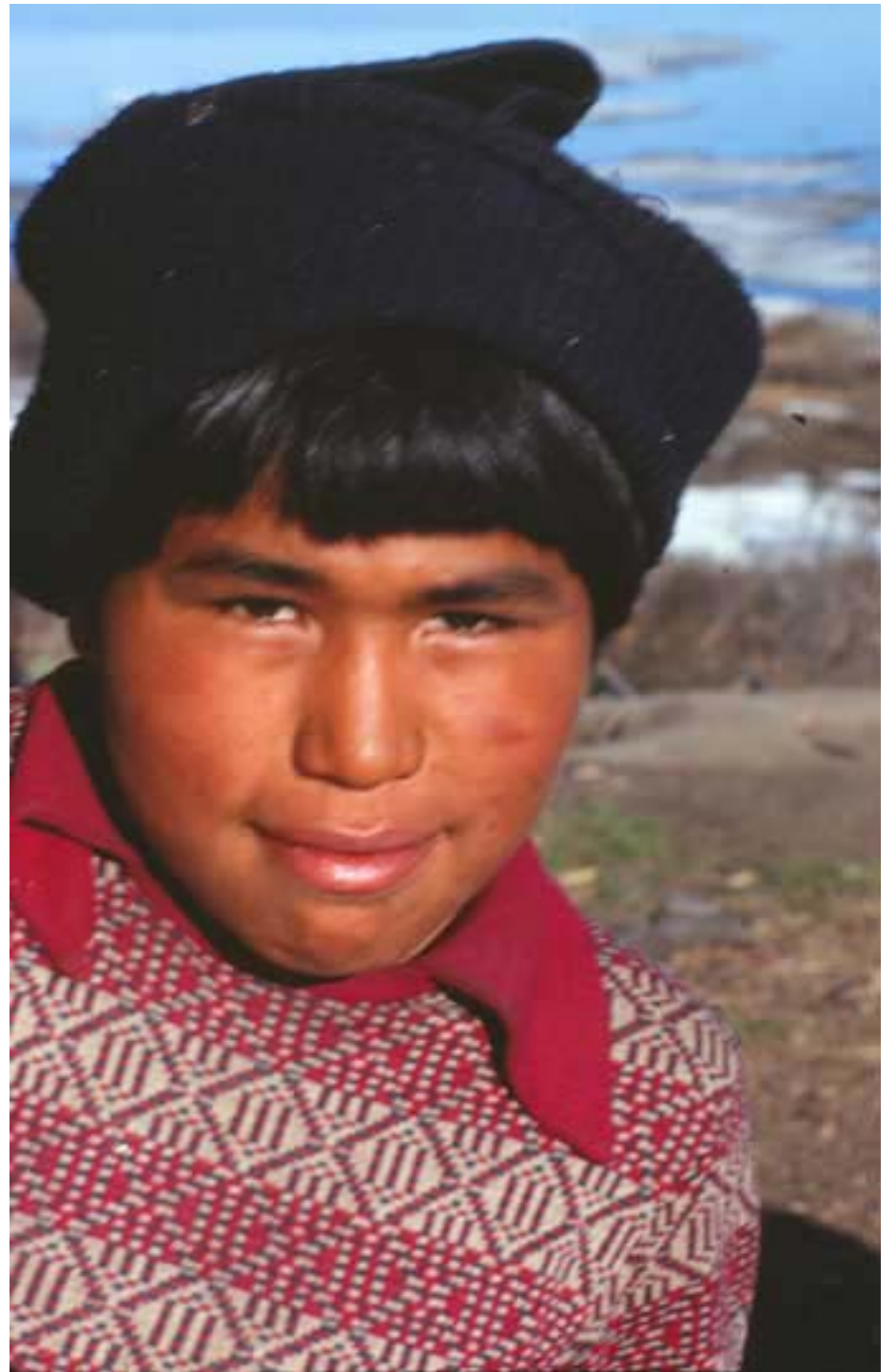

August har tagit fram dragspelet.

Ett av Johns många barnbarn.

vildmarken som det väsentliga.

Han berättar om hundarna, som har liksom inbyggda kompasser i huvudet och alltid hittar raka vägen hem, också i den värsta snöstorm, och om hur han flera gånger räddats till livet tack vare sina hundar. Om hur fadern skickade honom till skola, då han var 13 år, och hur han lärde sig läsa och skriva på 13 månader.

Om hur han drack förgiftat vatten och blev sjuk och inte kunde äta annat än fruset cariboukött i flera år. Till slut höll han på att dö och man skickade honom till Anchorage:

— Det är det sydligaste jag har varit. De skar upp magen på mig och sydde ihop den igen.

Han berättar hur han inte bara har fött upp sina egna barn utan också tagit hand om många föräldralösa barn enligt den gamla eskimåregeln att man ska ta hand om varandra. Om hur vita män — penninggalna och skjutgalna marodörer kallar han dem — massakrerar caribou med maskingevär från snöskotrar och om hur de tjuvjagar isbjörnar.

Om yngste sonen Peter, som dog för en månad sedan, bara 27 är gammal. Han försvann på en jakttur, hade varit borta i tre dagar, då man hittade honom död, förmodligen av blodförgiftning. Han är den förste som begravts härute vid Nelson Camp och jag har sett det omålade träkorset på höjden bakom stugan.

John pratar tills klockan är två och det sista jag hör honom säga är:

— I morgon ska vi ut och jaga *oogruk*. Det blir en fin jakt.

Klockan halv sex är John vaken igen. Han purrar flickorna från golvet och ber dem laga frukost — stekt fläsk och kaffe. Han börjar omedelbart göra sig klar för *oogruk*-jakten, lägger ett par gamla gevär, ett ganska finkalibrigt och ett grovkalibrigt, i ett avlångt plåtfodral och håller patroner i en liten påse, gjord av ett fågelskinn. Han letar rätt på ett par harpuner och böjer ut hullingarna på dem.

Langford pumpar bensen ur ett plåtfat i fem dunkar, som han ställer i båten. Han har en hel kartong med proviant, som Vera har gjort i ordning. Vi ger oss av vid sjutiden och når drivisfältet efter två och en halv timme.

Oogruk är Ishavets största säl. Vi ser många under dagen, men några ligger alltför långt in på isarna för att kunna nås och andra hinner fly i vattnet, sedan både John och Langford skjutit bomskott. Och en gång kommer vi för sent — en annan båt har närmast sig en stor *oogruk* från andra hållet. De är förmodligen från Kotzebue, säger John. Medan vi ligger stilla ser vi hur de går allt närmare sälen med båten och dödar djuret med ett enda skott. John kan inte undertrycka sin besvikelse över att bytet gått honom ur händerna:

— Förbannade eskimåer! säger han.

Det är bara eskimåer som får jaga säl runt Alaskas kuster, och man håller strikt på den lagen. Det skulle annars säkert bli en rovjakt utan like och djurlivet i Berings sund och Isha- vet

En skjuten säl tas ombord.

Blodspår på isen.

John på jag i drivisen.

Det finns gott om fisk i havet.

Att jumpa på isflak är naturligtvis ett ungdomsnöje.

John Nelson.

skulle snabbt tyna bort. Men när jag nu är ute med John och hans pojkar får jag samma funderingar om eskimåers sätt att jaga, som jag haft på S:t Lawrence Island, där jag sett dem komma hem med valrosshuvudena. John har putsat och oljat sina gevär, men han tycks inte ha någon vidare uppfattning om deras precision och både han och Langford skjuter flera gånger bom på ganska nära håll. De skadskjuter en stor oogruk, som kommer simmande i vattnet, och när han sedan råkar komma till ytan bara någon meter från relingen, just där John står beredd med geväret, alldeles framför mynningen — då klickar geväret eftersom han glömt ladda det och sälen försvinner för gott och sjunker till botten, död. När Langford ger sig av att smyga mot en stor oogruk, som ligger i godan ro ett stycke in på ett isfält, tycks det vara ett säkert byte, ända tills Langford ändå inte kan hejda sig utan skjuter onödigt tidigt och bommar. Bjässen ålar sig förbluffande kvickt ner i ett ishål. På det viset försvinner sju—åtta sälar, de flesta skadskjutna. Och varken John eller Langford har någon känsla alls för det levande. En knubbig liten oskyldig sälkrake, som sticker upp huvudet för att titta på oss utan att ana faran, får också ett skott och bärgas till hundmat.

Jag kan naturligtvis alldeles ta miste, men jag beräknar att bara 30 procent av de sälar och valrossar, som dödas eller skadskjuts till döds i Berings sund med omnejd, tas till vara. En skjuten säl sjunker och i drivisen kan det vara svårt att ta sig fram till den med en harpun i tid — det hänger bara på någon minut.

När eskimåerna jagade med kajak och harpun var det förmodligen annorlunda. Med kajakerna kunde de ta sig längre in i isarna, smyga sig på de solbadande sälarna. Och när de fått dem på den hullingförsedda harpunen kunde de halas in och dödas. Eskimåerna fick tillgång till gevär för kanske ett sekel sedan, men ingen har någonsin lärt dem hur de skall skötas. Och sedan de bytte kajakerna mot stora, klumpiga plastbåtar kan de inte ta sig in i isarna utan skjuter på långt håll. Det är grymt att se så många sälar dödas till ingen nytta alls och hela tiden vill jag skrika: Vänta! Skjut inte! Låt mig göra det här på ett annat sätt!

Men naturligtvis yppar jag ingenting av de här funderingar när jag sitter där i båten hos mina eskimåiska vänner. Det är förmodligen mycket ovanligt att eskimåer — och både John och hans pojkar räknar sig ju som eskimåer — tar med en vit man när de skall ägna sig åt det som är heligast för dem än i dag: jakt och fiske. Ändå har de inte tvekat alls, då jag har bett att få följa med. Fastän jag har kommit från andra sidan Nordpolen betraktar de mig som en frände, därför att de har litet svenskt blod i sina ådror. Jag har ingen rätt att kritisera dem — jag har bara rätt att tyst känna avsmak, då jag ser sälar skadskjutas och sjunka.

Vid tretiden på eftermiddagen får de ändå den första sälen. Vi har sett den ligga och sola ett gott stycke inne i drivisen och det har inte varit något tvivel om att det är en oogruk. Inte särskilt stor, men ändå en oogruk. Själv skulle jag inte ha lagt

märke till den. Den har samma gråblåskiftande färg som driv-isen, jag skulle ha tagit den för ett isblock. Men gamle John har spejat in den — hans ögon kan verka skumma bakom glasögonen och lämpar sig väl inte särskilt bra för läsning och skrivning. Men här i det flödande solljuset över de vita vidderna noterar de varje form och varje rörelse.

Langford har dragit på sig en vit anorak för att synas mindre, tagit sitt rostiga gamla gevär med urmodigt kikarsikte och vandrat bort över isen medan John och Arvid och jag har stannat vid båten, som vi har dragit upp på iskanten.

Langford smyger sig allt närmare utan att sälen, som tycks vara försjunken i djup sömn, märker något alls. Så kryper han intill ett isblock, lägger bössan mot axeln, siktar och skjuter två skott i snabb följd. Jag är beredd på att sälen skall dyka ner i något hål, men den här gången missar Langford inte, sälen rycker till och ligger sedan orörlig.

— Det var den första, säger John belåtet, medan Arvid ger sig av för att hjälpa till med slakten. Langford har snabbt skurit upp sälen, som ligger i en blodpöl. Han tar reda på levern och njurarna, medan Arvid tar vara på den otroligt långa, ljusgula tarmen, som han tvättar i en smältvattenpuss och sedan börjar knyta upp till en fläta. Tarmarna, säger John, är det allra godaste.

De binder sälen vid en lina och släpar bort den till båten. John har plockat fram gasköket. De fyller en stor kittel med bitar av lever, tarmar, njure och kött i smältvatten och sätter den på kokning.

— Detta är livet! säger Langford.

Soppan ser inte särskilt aptitlig ut och jag undrar hur jag skall förmå mig att smaka den. Men då den är färdig, efter bara en kort stunds kokning, försöker jag först med ett stycke lever och finner att det smakar gott.

— Prova litet eskimåspaggetti, säger Langford och ger mig ett par decimeter sältarm, som vitnat vid kokningen.

Den går att äta, men jag föredrar levern och köttet. Vi äter oss alla mätta och John, som bara har ett par tänder kvar i munnen, skär upp sin portion i små bitar med en jaktkniv. Det är en svindlande vacker dag i Kotzebuebukten.

Vid niotiden på kvällen ligger två döda oogruk-sälar och den lilla knobbsälen i båten och Langford vill nog helst fara hem. Men John har inga sådana tankar, och det är han som bestämmer. Det är inte så att han tycker att jaktutbytet är för magert, även om han upprepar flera gånger att han skulle behöva ha en säl att utfodra hundarna med. Det är snarare så att han inte kan förmå sig att lämna dessa vidder av sol och is, vattenspeglar och solblänk.

Strax innan midnatt, då solen försvinner bakom ett moln vid horisonten och det har blivit kallt, klättrar John upp på ett litet isberg och ser många oogruks, men alla oåtkomliga. Vi drar upp båten på isen och sover några timmar. Vid åttatiden nästa morgon då nattvinden mojnat och solen börjar värma kokar vi kaffe och fortsätter sökandet. Men inte förrän vid

tretiden på eftermiddagen bestämmer John att det är dags att vända hemåt.

De sätter av mig på en sumpig strand i närheten av Pipe Spitz, som vi har kommit överens om. Isen gör det omöjligt att gå ända in med båten och jag måste vada ett stycke. Jag vandrar bort över snöfält och tuvor för att söka upp den tredje i syskonskaran, August Nilssons dotter Lena.

Om Augu st Nilssons dotter Lena.

August Nilsson från Öland hade gjort vildmarken i nordvästligaste Alaska till sitt hem och strövat vida omkring där. Han hade vaskat guld i Deering och Candle på Sewardhalvön, fiskat och jagat säl i Kotzebuebukten och Hothamviken. Han hade tagit sig långt uppför både Noatakfloden och Kobuk och var god vän med eskimåer och vita män.

Han tycks mest ha varit ute på vandring och det går inte att klara ut var han egentligen hade sitt hem. Men hans eskimåhustru Fanny Williams var från Noatak, och det var där de fyra barnen växte upp sedan modern tidigt gått bort. En del av sitt liv höll August till i Kotzebue. Det finns några timmerstugor kvar där, som man påstår att han har byggt.

Men på äldre dar gav han sig av till Baldwinhalvöns allra yttersta udde mot norr. Han döpte den till Pipe Spitz och byggde sig en timrad stuga där. Det är en mycket enslig plats i det väglösa landet, men folk kom förbi där på jakt- och fisketurer

och August Nilsson hade många vänner. Han bodde kvar där till sin död.

Nu bor Lena, Augusts 71-åriga dotter, där.

Stranden är full av smältvattensbäckar och mina kängor läcker — jag tar mig upp på ett hårdpackatsnöfält i en liten dalgipa och klättrar upp på höjden. På det viset kommer jag fram mot målet från inlandet och sätter mig en stund på en tuva för att beundra utsikten.

Den låga sandudden sträcker sig som en sporre ut i sundet. På andra sidan ligger Nelson Camp. Vid den här tiden på året, da havsisen har försvunnit och sjö- och flodisarna är på väg mot havet, ligger packisen på hårt från öster men väster om udden finns ett stycke öppet vatten.

Längst ute på udden skymtar jag en sjöbod. Men boningshusen ligger längre in, alldeles nedanför höjden. Jag vandrar ner dit. Ett par fastkedjade slädhundar tittar förstrött på mig utan att skälla. Jag bultar hårt på stugdörren, som är låst inifrån. Klockan är över sex och då hon kommer och öppnar är Lena överraskad. Hon har visserligen hört på sin kommunikationsradio om mig, men har inte väntat mig så sent. Hon är överlycklig över besöket ... bjuder mig att komma in i köket ... kokar kaffe och brer smörgåsar ... pratar ... har så mycket att säga ...

Från det ögonblicket då Lena öppnar sin stugdörr för mig berättar hon så gott som oavbrutet i åtta timmar. Jag övernattar

hos henne på en bädd i köket, men hon lämnar dörren till sin egen lilla kammare öppen och fortsätter berätta. Då jag slumrar in vid tvåtiden i den ljusa natten hör jag henne fortfarande.

Och hon pratar inte bara — hon berättar. Hon rullar upp hela sitt liv för mig. Det är ett märkligt liv och det är en märklig kvinna. Hon är som en naturkraft — jag sitter där trollbunden och försöker registrera och sortera. Jag inser att berättelsen om Lena, som också är berättelsen om August Nilsson från Öland, är ett sällsamt epos. Men det är lika svårt att skildra mötet med denna 71-åriga kvinna, som lever ensam i en stuga i vildmarken, som att försöka uttrycka i ord hur himlen skiftar i alla nyanser, då solen rör sig över bergshöjderna i norr.

Efter en ögonoperation för några år sedan måste Lena skydda ögonen med färgade glasögon, som hon aldrig kan ta av sig, men bakom dem lyser en intelligent, iakttagande blick.

— Hela mitt liv har varit tokigt! säger hon.

Och så berättar hon den upplevelse, som kom att prägla hennes inställning till livet och till männen.

Hon var i tonåren och säkert en av de vackraste flickorna i Noatak. Fadern hade uppfostrat barnen strikt och hon är tacksam för det — hon hade en lycklig barndom, menar hon. Men hon kunde aldrig förlåta fadern att han lovade bort henne till ”Kapten Nilsson”, en utlevad gammal svensk dryckeskumpan:

— Det var John, min äldste bror, som berättade det för mig. Gubben Nilsson hade kastat ögon på mig — en gång söp

Pipe Spitz med Lenas boplats.

han pappa full och fick honom att lova bort mig. En månad senare, sa John, skulle gubben komma och hämta mig. Och det var sant! Å, vad jag led den månaden — å, så förtvivlad jag var! Jag var på vippen att skjuta mig, för jag avskydde den där gubben, jag ville inte tala med honom!

Men den dagen, då han skulle hämta mig, var jag beredd. Då pappa kom för att tala med mig såg jag honom rakt i hans vackra blå ögon och sa: Aldrig! Försök aldrig gifta bort mig med någon! Kom aldrig mer och försök lägga dig i mitt liv! Jag var så arg att jag kunde ha mördat honom. Jag tog en stekpanna från spisen och tänkte slå honom i skallen med den. Jag vet inte varifrån jag fick kraften, det var väl från Gud. Men pappa teg och sedan dess försökte han aldrig bestämma över mig.

Clara, Lenas yngre syster, hade inte samma styrka: hon gick under i Nome. Det var en finländare, som drog med henne dit. Lena försökte hejda det, men förgäves.

— Det var en ful karl med platt ansikte, en vämjelig suput ... men Clara lyssnade inte på mig. Jag vill åka till Nome, sa hon. När hon kom dit fick hon veta att karlen redan var gift.

När Lena själv några år senare kom till Nome var det främst för att försöka rädda Clara. Hon hade fått bud om att systemen var illa där. Det var värre än Lena hade kunnat föreställa sig. Clara hade tre småbarn, som lämnades nästan vind för våg. Livet i Nome var ett enda kaos av barer och spelhålor och Clara var fångad i en häxdans.

— Hon var ständigt berusad, säger Lena. Det var synd om de stackars barnen. Och pappa var också där och söp hela tiden. Det kan inte vara värre i helvetet! Jag älskade min far. Jag hade så god kontakt med honom. Men jag hatade honom när han var full, han var förfärlig då! Och alla de andra svenskarna, de söp hela tiden. Jag tror att svenskarna var värst av alla. Det var fulla svenskar överallt! Nog har jag fått nog av ”skål” i mina dar. De kom och bönade och bad och ville gifta sig med mig, men jag hade kommit att avsky svenskar — fastän jag är svensk själv till hälften! Aldrig skulle jag gifta mig med en svensk! Det hade jag bestämt.

Då Clara dog lämnade hon de tre minderåriga barnen efter sig. Lena såg till att de blev omhändertagna. Hon fäste sig särskilt vid Jonny, som hon hade räddat redan då han var tre år gammal och hon hade hittat honom övergiven, genomsur och svältande. Jonny drucknade för flera år sedan, då han var ute i en liten båt. Hans syster Lena, som var tolv år då Clara dog, har också gått bort och Lena vet ingenting om det tredje syskonbarnet. Men hon har brevkontakt med en dotterdotter till Clara.

Lena gifte sig i Nome med George Hoff, en tysk, i trots mot sin far. George drev en skoaffär och de hade några lyckliga år tillsammans. De fick en dotter och hade ett vackert hem.

— George älskade mig, säger Lena. Och han höll sig alltid nykter. Men en månad efter det vi hade gift oss kom jag underfund med att han var spelare. Jag sa åt honom att sluta med det. Gör du inte det, sa jag, lämnar jag dig. Han gav upp spelandet.

Lena utanför sin stuga, som fadern en gång byggde.

Lena med sin hund, en skojig krabat som trivs lika bra i vildmarken som hon gör.

Lena Saterlee

På en kulle vilar Lenas far, August Nilsson från Öland.

Men så gick Georges skobutik till spillo i en av de stora bränder, som drabbade Nome. Och bara en kort tid därefter avled han hastigt.

— Han dog i mina armar. Vi var ute och roade oss, vi var uppe på dansgolvet, då han plötsligt föll samman. Jag försökte hålla honom uppe, men orkade inte. Han föll till golvet och huvudet slog i, jag kan ännu höra den dunsen.

Lena gifte om sig med Pete Saterlee, som var bördig från Ekefjord i Norge:

— Han var en bra karl, en duktig arbetare och han söp inte. Men han var av den snäsiga, egensinniga typen. När han fick något i sitt huvud gick det inte att tala med honom. Jag skulle nog ha föredragit en mera gladlynt karl. Men, ä andra sidan, skulle jag välja mellan en surpuppa och en suput så väljer jag surpuppan, för suputar har jag fått nog av.

Efter faderns död flyttade Lena med sin make Pete från Nome och slog sig ner i faderns timmerstuga vid Pipe Spitz. Pete byggde en ny bostad vägg i vägg med det gamla blockhuset, som nu gör tjänst som visthusbod. Pete dog i en hjärtattack år 1969. Han var tio år äldre än Lena. I nio år levde hon sedan tillsammans med George Laiblin, en vän från Nome:

— Han kom för att hälsa på en dag och han trivdes så bra här att han bad att få stanna. Livet hade gått hart fram med honom. Han hade varit gift fyra gånger och jag vet vilka häxor de var, hur han hade utnyttjats. Han var en man av den stillsamma sorten, snäll och lugn. Han var ju ensam precis som

jag. Vi var goda vänner, vi gifte oss inte. Han dog för tre år sedan, 76 år gammal blev han och jag är glad att jag kunde ge honom några år av ro, så att han till slut fick ut något av li-vet.

Sedan dess bor Lena ensam kvar. Några perioder har hon låtit sin bror Pete flytta in i kammaren, men hon trivs inte med honom. Det är lätt att förstå varför: av de tre syskonen Nils-son är Pete den inbundne, litet dystre och misstänksamme gubben. Lena menar att det beror på hans uppväxttid.

— Pete var alltid olycklig och eländig. Han är likadan nu.

Lena, som är den utåtriktade, livliga och aktiva av de tre, trivs bättre med sin andra bror, John, som i sin tur med sin vurm för fiske och jakt och friluftsliv säkert är mycket lik fadern i sättet.

Fortfarande ger Lena sig ibland ut på vildgås jakt eller sikfiske. Hon har ett grönsaksland, där morötter, sallad och blomkål frodas under den korta sommaren. Hon vet varför det växer så bra: för att hon gödslar med caribou-magar. Hon kan ta kontakt med Kotzebue på sin kommunikationsradio och beställer båtskjuts ibland för att proviantera. Sommartid ser hon ofta båtar ute på vattnet och fränder och släktingar hälsar på hos henne mest varje dag. Men det kan också gå veckor utan att hon träffar någon. Och på vintern växer snödrivorna så höga att fönstren täcks och hon måste skotta sig ut varje morgon.

Lena har två döttrar, Ida i sitt första äktenskap, Marie i sitt andra. Ida är gift och bor i Seattle, Marie är ogift och arbetar i Florida. Lena träffar döttrarna mycket sällan — Marie har hon

inte mött på sju år. Men hon står i livlig brevkontakt med dem. Lena är en flitig brevskrivare. Hon korresponderar också med Pete Saterlees släktingar i Norge och med faderns släktingar på Öland. Hon skriver på engelska, men säger att hon kan stava sig igenom både norska och svenska.

— Pappa lärde oss aldrig någon svenska, han tyckte det var alldeles onödigt. Men han prenumererade på Svenska Tribunen. En dag såg han att jag satt och läste den. ”Vad gör du?” frågade han. ”Du kan väl inte läsa svenska.” Men det fanns en serie i tidningen, som hette ”Glada Kalle”. Den följde jag alltid som barn och på det viset lärde jag mig läsa svenska. Men tala svenska kan jag inte, bara några ord.

Nästan hela tiden medan Lena berättar pysslar hon i sitt hemtrevliga kök, där hon har en vedbrasa brinnande i en järnspis, som står mitt på golvet. Hennes skafferier är lika välförsett som en svensk bondmoras. Hon bjuder mig på sik, som hon själv har fångat, och härligt hembakat bröd. Efter kvällsmaten går vi tillsammans ut till udden. Hon har dragit på sig sina sälskinnsstövlar och sin parka med pälskrage och hängt bössan över axeln, ”ifall vi stöter på några vildgäss”. Drivisen skruvar mot stranden och det blåser isiga vindar från norr.

På morgonen försöker Lena via radion få någon att hämta mig med båt, men de kan inte komma fram på grund av drivisen och jag kan lika gärna vandra de 15 kilometrarna till Kotzebue. Hon insisterar på att jag skall låna George Laiblins efterlämnade sjöstövlar och senare är jag henne djupt tacksam

för det — jag skulle inte ha klarat mig över tundran annars.

Jag går först upp till gravarna på höjdens krön. De är tre. Där vilar August Nilsson från Öland innanför ett vitmålat trästaket, där vilar också Pete Saterlee från Ekefjord i Norge och där vilar Lenas vän George Laiblin som fick några år av ro i hennes stuga. Det ligger blommor på gravarna och mest på Augusts. Det är alldeles säkert Lena, som har lagt dit dem. Pete skulle inte komma sig för och John har inte tid.

Fadern var, tänker jag, den förste mannen i hennes liv. Hon förlät honom aldrig att han tänkte gifta bort henne med en gamling hon avskydde. Och hon hatade honom, när han var full. Men hon älskade honom också.

— Det var alltid pappa och jag, som skötte fisket. Jag var duktigare än pojkarna, tyckte han. Jag kunde ro och styra, vi var alltid ute tillsammans. Jag och pappa var så goda vänner!

Hon står där nere vid sin stuga och ser upp mot mig, där jag står vid gravarna. Då jag vandrar vidare över krönet vinkar vi åt varann.

Det är inte särskilt långt hit, tänker jag. Det är bara på andra sidan Nordpolen.

Om hur Charles och jag reser tillsammans till Kotzebue och Kiana och om en båtferd på Kobukfloden.

Alaska-Grevens son och jag gav oss av till Kotzebue. Vi hade planerat den resan i flera år — vi tänkte försöka ta oss till Chamisso Island för att lösa mysteriet med meddelandet under koppargrytan.

Det var så att när Greven seglade norrut med sin slup på den ödesdigra färd, då hans kamrat Leo Ivanoff omkom, gick han i land på Chamisso Island, som ligger långt inne i Kotzebue Sound, och klättrade upp på toppen av ön. Där hittade han en gammal svensk koppargryta med trasigt skaft. Den låg upp och nervänd i mossan och under grytan var en papperslapp fastsatt i en grenklyka, som var nedstucken i marken. Han läste följande meddelande på lappen:

NORDOSTPASSAGEN PASSERAD
DEN 16 AUGUSTI 1879
NORDENSKIÖLD PALANDER
FREGATTEN VEGA

Men sedan satte Greven fast papperet i klykan igen, lade grytan över, gav sig ner till slupen och seglade därifrån. Detta budskap från Nordenskiöld och Palander på Vega borde alltså finnas kvar där under grytan och nu hade Charles och jag bestämt oss för att fara dit och titta.

Så vi bokar in oss på Alaska Airways från Anchorage en dag i slutet av juni — vi har räknat ut att det skall vara bästa tiden att ta sig till Chamisso Island, alldeles efter islossningen men innan myggen hunnit vakna.

Det har gått fem år sedan jag var i Kotzebue första gången och det känns litet konstigt, för Kotzebue är nog en av de mest svårbeskrivliga hålor som finns på hela klotet och det är nog inte många, som hittar dit mer än en gång.

Jag kan inte finna att det skett några större förändringar under de fem åren. Bara det att Wien Arctic Hotel, som drevs av ett flygbolag, nu är tillbommat och stängt. Alla besökare hänvisas till Hotel Nul-Luk-Vik ("viloplats"), som ägs av eskimåkooperationen Nana och där priserna men ingalunda standarden är i nivå med Hilton eller Holiday Inri. Charles och jag bokar in oss på ett dubbelrum och ringer sedan upp en flygare med namnet Johnny Walker, faktiskt, som Charles har talat med i telefon tidigare och som lovat ta oss till Chamisso Island med sitt pontonflygplan. Men det går inte, säger Johnny, det är ännu för mycket drivis i Eschscholtz Bay.. Islossningen är ovanligt sen i år. Kanske om ett par dagar, om det blir östlig vind. Då bör isen driva ut till havs.

Vi traskar ut för att ta en titt på Kotzebue i kvällningen — solen står förstås fortfarande högt på himlen, det är ingen skillnad mellan dag och natt. Charles har inte varit tillbaka hit sedan han gav sig av för över 20 år sedan men också han konstaterar att inte mycket har förändrats sedan dess. Ortsbor, både eskimåer och vita, känner igen honom och stannar för att skaka hand och prata. Efteråt förklarar Charles för mig vilka de är.

— Det var Ned, säger han till exempel. Han brukade vara gårdskarl på Little Igloo Saloon — den finns inte kvar, bara byggnaden men den står tom. Ned var aldrig med i något bråk, han höll med alla om allting, gick bara omkring och fnittrade. Men, jisses, det var ett vilt ställe! De serverade ingen mat där, bara whisky och kaffe. Där var fullt av galningar — bråk och slagsmål hela tiden, vilken röra! Jag kommer i håg Burt, en stor och stöddig karl, han var verkligen elak. Han brukade drämja till folk, rakt i ansiktet, alldeles utan anledning. Bob Wallace, jadekungen, bodde alldeles intill. Han gick omkring med en sån där Charles Lindberg-mössa och en gammal flygaroverall. Jag såg honom aldrig i något annat. Men hans hus är borta nu. Hela den gatan är borta. Det var huvudgatan.

Eller:

— Nånstans här bodde Gary Chain och hans familj. Jag var granne till dem en tid och kände dem i många år. De hade fyra söner och en dotter. Det var en lycklig familj, som levde ett normalt liv på alla sätt, och de var mycket gästfria. Garys hustru hade problem med spriten, men det hade ju de flesta i

Kotzebue. Och det är likadant nu, förstås. När barnen Chain hade blivit äldre och tagit examen i High School inträffade ett mysterium, som ingen i Kotzebue kunde förklara. Hela familjen Chain, utom fadern och flickan, begick självmord! Två av pojkarna hängde sig i sitt sovrum. De andra två sönerna sköt sig i munnen. Modern, Olive, söp sig full och sprang ut på en pråm, hoppade i vattnet och drunknade. Strax efter detta steg havsvattnet och svämmade över delar av Kotzebue och familjen Chains hus sveptes bort. Det var som om någon ond kraft, en demon, hade bestämt sig för att förgöra familjen Chain och gjorde det. Sådant händer i Kotzebue, The Village of the Dammed — de fördömdas by.

Charles stannar bakom en barack och tittar. Det är fullt av skräp på marken, rostiga fotogendunkar och annat skrot.

— Det var här Gus Anderson hade sitt hus — ja hus ... det var ju egentligen bara ett skjul. Det var ingen annan än jag som brydde sig om honom — en värdelös gammal alkoholist, det var vad han var. Men jag var fäst vid honom på något sätt. Han var i själ och hjärta en mycket snäll människa. Han berättade en massa historier för mig. Han pratade jämt om sin bror i Sverige. ”Jag tror jag vill resa tillbaka”, kunde han säga. ”Min bror kommer nog och hämtar mig. Jag ska resa i jetplan!”

Vi går förbi Johnny Walkers kontor, en grönmålad liten barack vid strandgatan, och knackar på där. Johnny råkar faktiskt vara inne — han är en karl i 30-årsåldern med tydliga eskimådrag men lång och reslig. Hans ansiktshy är röd och

blankslipad av hårda snöfyllda vindar, som den blir på människor som nästan alltid vistas utomhus.

Isläget är oförändrat, säger Johnny. Vi måste vänta på västlig vind, som kan driva bort isen från Chamisso Island. Ingen kan veta hur länge det kan dröja.

Vi bestämmer oss för att fara till Kiana medan vi väntar. Charles hustru Florence är uppväxt där. Hon föddes i ett tält vid Pah River ovanför Shungnak men har större delen av sin släkt i Kiana.

— Jag har faktiskt aldrig varit där sen vi gifte oss, säger Charles. Det är på tiden att jag reser dit. De kommer att ta emot oss gästfritt.

Vi upptäcker att det är midnatt, fastän det förstås fortfarande är fullt dagsljus, och går och kojor på hotellet.

Kobukfloden har sina källor i Schwatkabergen med den över 2.500 meter höga Igikpak-toppen och samlar sig i den stora vildmarkssjön Walker. Den rinner sedan över 550 kilometer västerut, innan den når Hothamviken innanför Kotzebue. Det finns ett tiotal bosättningar längs Kobuk. De större byarna heter Kalla, Kobuk, Shungnak, Ambler, Kiana och Noorvik (som inte betyder ”Norrviken” utan ”En plats som man flyttar till”).

— Det värsta är myggen, säger Charles. Men jag har med mig grejor. Här är två myggbomber av bästa sorten, dödskallemärkta som du kan se. Här har jag några tuber myggsalva

och en del myggstift. Och om inte det hjälper har jag också sådana här knepiga ansiktsnät. Man drar dem över huvudet och ser till att det blir alldeles tätt vid halsen och sen har mygguslingarna inte en chans. Fast jag hört att det kan vara så tätt med mygg att man knappt ser solen.

Vi går ombord på ett ”buskplan” från Bering Airways, ett litet men mycket aktivt flygbolag, som svarar för den reguljära trafiken mellan bosättningarna och Kotzebue. Några vägar finns ju inte men man kan ta sig fram med snabba utombordare i flodsystemen. Men eftersom floderna vindlar och vrider sig som ormar blir ju sträckan mycket längre än fågelvägen. Och de är isfria bara tre eller fyra månader om året.

Det är en tvåmotorig Navaho, som kan ta åtta passagerare, men Charles och jag är de enda: resten av kabinen är fylld med frakt och den unge piloten har också packat fullt i de små bagageutrymmena bakom motorerna på vingarna. Det är allt från hamburgare och skinka till glass, som är väl frusen men hinner tina misstänkt under flygturen, fastän den tar bara 20 minuter. Om det är något som de flesta eskimåer gillar så är det glass. Vi flyger in över floddeltat med spegeldammar, vattenslingor och grässlätter. Kommer sedan upp i den mycket breda dalgången, som avgränsas av låga, gröna bergryggar.

Marken är torr här och täcks av låg barrskog, som tycks tätna ju längre inåt landet vi kommer. Och så, just där två flod-
armar rinner samman, ligger Kiana på den höglänta norra stranden och piloten tar oss in för landning på en lång och bred

Vildmark i Kobukflodens nedre lopp.

Skog och himmel vid Kobuk River.

Kobuk-flodens delta.

grusbana, som verkar vara alldeles överdimensionerad för den lilla byn. Men här landar ibland också stora fraktplan med byggnadsmaterial och annat.

Roger Atoruk, 54, Charles svåger, möter oss vid planet med sin lastbil. Hans hustru Mary är flygbolagets Kiana-representant och har radion och biljettkontoret hemma i köket. De bor i en modern trävilla och jag noterar snabbt att Kiana är mycket mera välordnat och välmående än "storstaden" Kotzebue. Här finns inte många ruckel av tjärpapp och rostig plåt utan nästan bara välmålade trävillor. För tjälens skull är så gott som alla hus byggda på ett par meter höga pålar. Det öppna utrymmet under dem används för förvaring av allsköns bråte och där kan också hundarna söka skugga.

Mary Atoruk, 48, bjuder på kaffe i sitt storkök. Där finns en stor gjutjärnskaamin, som genom ett system av luftkanaler värmer upp hela huset vintertid. Men nu eldas där bara "Buhach", som är ett gammalt välbeprövat myggbekämpningsmedel i Alaska. Ett grått pulver, som tar död på de flesta småkryp men är särskilt effektivt om man håller upp en hög på ett plåtlock och tänder på. Sommartid luktar det "Buhack"-rökelse i varenda Kiana-stuga.

Marys kök är mera välutrustat än de flesta svenska standardkök. Där finns gasspis och modern mikrovågsugn. Men hon utnyttjar nog finesserna dåligt, ugnen knappast alls. Det är ju mycket enklare att öppna konservburkar. Och för den traditionella eskimåmaten behövs inga moderna matlagningssmaskiner.

Folket i Kobuklandet är till stor del självförsörjande. Det finns fortfarande villebråd till överlopps där. Den som kan jaga och fiska behöver inte svälta. Och alla Kianas invånare, från småbarn som nyss har lärt sig gå till de krokiga och knotiga gamlingarna, ägnar sig med liv och lust åt jakt och fiske.

De flesta villebråden är ”nomader” och det gäller också fisken. Det innebär att det ibland kan vara ont om dem, men under vandringarna över landet eller genom flodsystemen passerar de särskilda punkter, där det under några veckor varje år kan finnas jaktbart vilt eller lättfångad matfisk i nästan otrolig rikedom. Förr i tiden var också eskimåerna nomader — de var *niqimaliqaat*, ett ord som betyder ”de följde köttet”. Numera, då de allra flesta är bofasta, följer de naturens rytm — året är noga indelat i olika fångstperioder.

Tidigt på våren fångar man gädda, sik och röding i nät — en stor del av fångsten torkas i luften. Litet senare ägnar sig kvinnorna åt att samla vildrabarber säckvis. Vid midsommar kommer i regel den första laxen och den uppskattade shee-fisken och vid flodstränderna är torkställningarna då fullbehängda av rensad fisk. I slutet av sommaren är det dags för bärplockning. Det finns hur mycket blåbär som helst, förutom hjortron, tranbär och — senare på sommaren — lingon. I september är det tid att fånga småsik hinkvis. Uppe på land äter sig björnarna feta på bär, där vandrar en och annan älg och uppifrån höjderna kommer caribouflockarna ner mot flodlandet och fort-

sätter mot sitt vinterviste i söder. Då Kobukfloden isbelagts följer några veckor av intensivt fiske av storsik. Man lägger ut nät under isen. Just efter solnedgången kommer laken och lakfisket fortsätter ända in i november och under den långa mörka vintern. Då är förråden välfyllda och om man jagar gäller jakten pälsdjur: lo eller räv.

Maten hålls djupfryst i stolpbodar, men numera har man dessutom frysskåp i så gott som varje hem. Det påstås att det säljs flera frysskåp i Alaska än i någon annan amerikansk delstat.

— Till frukost äter vi bacon, ägg och pannkakor, säger Mary (en rent amerikansk frukost alltså). Till lunch är det torkad fisk och till middag caribou-kött. Några odlar grönsaker här — mest kål, sallad och kålrötter. Vi har provat på att sätta potatis också. De blir små, men de smakar väldigt gott.

Mary och Roger har åtta barn i åldrarna 31 till 11 år. Roger har en tjänst som biträdande skolvaktmästare i Kianas nybyggda skola, som i förstone kan tyckas alldeles för stor för ett samhälle med 400 invånare. Men det är många barn i de flesta familjer. Och byn växer snabbt.

Atoruks har öppet hus — vänner och släktingar kommer och går i storköket hela tiden. Jag pratar en stund med Tommy Sheldon junior, 58:

— När jag var ung, säger han, bodde folk bara i igloos och torvhyddor och ett och annat blockhus. Vi hade inte rinnande vatten. Och ingen TV; nu har vi sex kanaler, de tar program-

Roger Atoruk

men direkt från en satellit. Vi klarar oss bra på jakt och fiske. Och vi ser aldrig några jaktvårdare eller skogvaktare här, inte! Det finns så gott om caribou och älg att de ibland kommer rakt igenom stan. Men björnarna kan ställa till trassel. Det var en björn som bröt sig in i fyra sportstugor här uppåt floden i vint-ras. Han stal mjöl och socker och ställde till en förfärlig oreda.

Tommy har koppararmband på båda vristerna:

— De är bra mot reumatism, säger han. Men det finns annan bot för ont i lederna. De som kan det tar en vass kniv och sticker med. Det är precis som akupunktur, som jag läste att de har i Kina. Vi eskimåer har det också, fast vi använder en spet-sig kniv i stället för nålar.

Roger erbjuder sig att ta oss med på en båtutflykt uppför floden. Vi går till båtplatsen nedanför byn för att vänta på ho-nom. På en lång sandstrand ligger båtarna uppdragna och några är förtöjda vid en brygga. En båt har just kommit in: Det är Agnes Smith, 68, som har varit ute och vittjat sina nät.

Hon är liten och knotig som en trädrot, består bara av senor och muskler. Hon lyfter en stor balja fisk ur båten utan an-strängning och bär den sedan uppför den branta strandbrinken för att rensa fisken och hänga upp den på torkställningarna. Det är sik.

— Jag får fem sådana här baljor varje dag, säger hon.

Roger kommer med sin lastbil och lastar över två stora bensindunkar från flaket. Han har en gammal men välskött

Vår flodfärd startade i Kiana.

träbåt och en fin utombordsmotor — vi är snart på väg uppför floden i full fart. Det är härligt att flyga fram över det kristallklara vattnet. Floden är så bred och stränderna i regel så låga att man har en milsvid utsikt också från båten, med gröna bergshöjder längst borta vid horisonten. Det är Waringbergen i söder och Bairdbergen, som ingår i Brookskedjan, i norr.

Vi skall fara 50 kilometer uppför floden till Rogers sommarstuga, men stanna; en stund vid en brant strandbrink och går uppför en trappa. Där bor Ray Blastervold, vit man, med sin eskimåhustru och sina tre barn. Han är 72 år och han tillbringar alltid somrarna här i vildmarken:

— Det här skulle vara ett fantastiskt land om det inte vore för myggen, säger han.

Hans farföräldrar kom från Norge och han föddes i Owatonna, Minnesota.

— Min mamma dog i influensa 1918 och min pappa blev svårt gasad i första världskriget och repade sig aldrig från det, han dog ung. Vi var fyra syskon och vi skingrades. Det var verkligt hårda tider under depressionen. Jag kom upp hit för 46 år sedan, först till Yukon och sedan till Nome. 1955 kom jag till Kiana och det har varit mitt hem sedan dess. Min hustru Amalia var kokerska i en byggbarack — det är en duktig flicka, det är bäst jag lägger vantarna på henne, tänkte jag, och det var det klokaste jag har gjort i hela mitt liv.

Rogers stuga ligger innanför en sumpig strand och då vi landar överfalls vi genast av moln av mygg. Men Charles tar

Kvinna i Kiana

fram sina myggkanoner och vi klarar oss någorlunda helskinnade in i stugan. Där sätter Roger genast igång en vild myggutrotning: tänder eld på en stor dos "Buhach" och sprutar med "Black Flag", tills myggen faller i rummet som ett stilla regn.

Det är 26 grader varmt och alldeles vindstilla. Vi vandrar ett stycke genom snåren till Moose Lake (Älgsjön), en blänkande vattenyta, inramad av frodiga vassar. Det brukar vara älg där, säger Roger, men vi ser ingen.

Utanför husknuten har Roger byggt ett rangligt utsiktstorn. Vi klättrar upp där. Borta i öster reser sig Jadebergets kullar. Faktiskt skimrar hela bergskedjan i grönt — men det är inte av jade utan av de sommargröna snåren, som täcker sluttningarna.

Vi far tillbaka ner mot Kiana i kvällningen och övernattar hos Cora Gooden, Charles svägerska. Där finns gott om lediga sängar, för de har ingen dygnsrytm alls i Kiana på sommaren. Barn och ungdomar är uppe hela natten och sover på dagarna i stället.

Innan vi törnar in börjar Charles berätta om sitt liv.

När vi flyger tillbaka till Kotzebue på förmiddagen — det är söndag — gör planet först en tur söderut till Selawik, som är en idyllisk bosättning på några holmar mitt i vattenlabyrinten innanför Selawik Lake. Där kliver flera passagerare ombord och det blir fullsatt. När piloten sedan styr västerut kan vi skymta Eschscholtz Bay, där Chamisso Island ligger, vid ho-

risonten. Där ser ut att vara vitt av drivis och någon östsvind att driva bort den med finns inte.

Vi försöker få tag i Johnny Walker för att höra hur läget är, men ingen vet var han finns, så det är bara att vänta. Jag lyckas hitta Darwin Nelsons röda stuga och när vi knackar på kommer Darwin och öppnar. Han känner genast igen mig, men ber oss inte att stiga på. Han har nyss kommit hem från en utflykt med familjen — har hunnit gifta sig och fått två barn under de fem åren, sedan vi träffades. Det är slut med det lyckliga ungkarllivet för hans del. Han är litet besvärad över att han inte kan släppa in oss. Förmodligen är det en faslig röra där inne i hans fina hus och han skäms för att visa oss den.

Men Darwin berättar att Lena Saterlee ännu inte flyttat ut till sitt sommarviste vid Pipe Spitz utan bor i sin stuga i Kotzebue. Han visar oss var den ligger: en grå liten tjärpappstuga intill en betydligt finare villa, där en av Kotzebues inflyttade präster bor. Vi går dit och knackar på och så fort farstuddörren öppnas hör jag Lena utropa:

— Å, Tord har kommit tillbaka!

— Lena, Lena, du är underbar! säger jag. Jag räknade inte med att du ens skulle känna igen mig.

— Jag såg de där blå ögonen, säger Lena. Så fort jag såg dem visste jag att det var du.

Hon är 76 år nu och de fem åren sedan vi träffades vid Pipe Spitz avtecknar sig naturligtvis i hennes ansikte, men inte har de påverkat hennes livslust och verksamhetsiver! Hon bjuder

Lena och Charles vid hennes stuga i Kozebue.

in oss i sin stuga och Charles och hon, som inte mötts förr, får ögonblicklig kontakt med varann. De har många gemensamma bekanta och de har ungefär samma uppfattning om Kotzebue, där det värsta fortfarande är spritmissbruket — det finns åtta barer och eldvattnet tycks flöda fritt. Både Lena och Charles avskyr superi och allt vad det för med sig.

Lenas lilla Kotzebue-stuga ser inte mycket ut för världen, den liknar snarare en koja. Väggarna är reparerade med plåtbitar, bräder och tjärpapp, där stormarna har slitit sönder dem. Men invändigt är stugan ändå riktigt hemtrevlig. Hon har bara ett litet rum med slitet men renskurat trägolv. Hon har en fotogenkamin med ett rostigt skorstensrör och en gammal elplatta, där hon lagar maten. Inget vatten och avlopp —vattnet hämtar hon från en kran ute på gården. I en stor byrå förvarar hon sina tillhörigheter.

Hon bjuder förstås på kaffe och kakor. Och *muktuk* — vitvalskött, som räknas som en delikatess. Men Charles tycker inte om det utan smusslar över sina bitar till mig, vilket jag inte har något emot.

Lena har fortfarande en del besvär med ögonen och går aldrig ut utan solglasögon. Hon har på sig sin gröna solskärm också inomhus. Men under den lyser hennes pigga ögon.

Hon pratar hela tiden, precis som när jag träffade henne vid Pipe Spitz, och Charles har en högtidsstund.

— Jag har alltid gillat att träffa folk, säger Lena. Det kvittar hur mycket folk jag träffar, jag träffar ändå aldrig tillräckligt

Pete Nelson och hans hustru.

många. Jag tycker om när de kommer ut till mig vid Pipe Spitz på somrarna. Ungdomarna brukar komma dit och slå läger, det gillar jag. Men här i Kotzebue är det inte många som tittar in till mig.

Vi stannar hos Lena ett par timmar. Hon och Charles pratar och skrattar hela tiden och det är inte alltid jag kan hänga med. Men jag känner en intensiv sympati för Lena. Hon är en av de härligaste människor jag har mött i hela mitt liv.

Vi går över till hennes bror Pete, som hon ju inte är särskilt förtjust i. Det är inte långt dit från Lenas stuga, bara tvärs över en sandplan. Pete tittar på mig genom sina mycket tjocka glasögon och känner igen mig. Han har just kommit hem från kyrkan och fått sig en mugg kaffe. Han har sina fina röda söndagshängslen på sig, men de har snurrat till sig på ryggen och ingen har brytt sig om att hjälpa honom rätta till det. Han börjar sedan berätta om en resa ner till Elephant Point och Eschscholtz Bay, som han gjorde i sin barndom tillsammans med fadern. Men Pete är alldeles tandlös och det är rätt svårt att förstå hans språk.

Det finns nästan inga möbler hemma hos Pete. Han lever som en eskimå och det är väl därför Lena inte gillar honom särskilt bra. På en rankig stol sitter hans hustru Elsie, som har blivit så sjukligt tjock att hon inte kan röra sig, och huset tycks vimla av barnbarn. Pete har fler än han kan hålla reda på. Släkten Nilsson i Kotzebue förökar sig snabbt.

Vi gör ännu ett försök att få tag på Johnny Walker men

misslyckas. När vi går längs strandgatan är det full rulle och vi antastas ett par gånger av fulla eskimåer av båda könen. Vi konstaterar att vi båda redan har fått nog av Kotzebue och drar oss till vårt rum på Nul-Luk-Viks hotell. Charles fortsätter berätta om sitt liv.

Charles berättar om sitt liv.

År 1933 lämnade pappa oss och for hem till Sverige. Jag var åtta år då. Det var så här:

Pappa hade alltså gift sig med Elisabet Källström, min mor, och tagit med sig henne till Oakland, Kalifornien. Där föddes Tom, jag och Lillian. Men pappa drömde fortfarande om Alaska och gjorde flera resor dit. När han kom hem från sina färder var det högtidsstunder för oss barn. Han var alltid mycket snäll mot oss; vi älskade honom.

En gång, när pappa var hemma, kom en nasare förbi. Han hette Bruce Bogard och gick omkring och sålde ett slags patenterade stoppnålar för silkesstrumpor och annat sådant. Han var god försäljare och han kunde stoppa strumpor hur lätt som helst, när han demonstrerade sin maskin. När någon hade köpt en och skulle prova gick det inte alls så bra. Den här dagen, när Bogard kom, bjöd pappa in honom för att ge honom något att släcka törsten med. Pappa var alltid gästfri. Det

Georg af Forselles pass från 1922, då han hade varit i Sverige och gift sig med Elisabeet Källström..

var hett och jag minns att jag satt och åt en banan första gången jag såg Bogard — det var första gången han kommit förbi vårt hus. Pappa berättade för honom om Alaska och Bogard var fullständigt fascinerad av historierna.

Sedan for pappa till Alaska igen. Det var hans sista resa dit, hans sista stora äventyr. Han for tillbaka till sina gamla lägerplatser och han reste så långt som 250 kilometer norr om polcirkeln och letade guld. När han kom tillbaka hem till Berkeley, där vi bodde då, upptäckte han att mamma hade förälskat sig i Bogard, som hade fortsatt att komma hem till oss medan pappa var borta. Mamma hade ju inte haft det lätt med tre barn att försörja under den värsta depressionen.

Det blev skilsmässa och pappa förlorade allt han ägde: allt tilldömdes mamma. Pappa hade lämnat oss barn till familjen Morse, som han kände, och han hade också lämnat en stor summa till dem för att de skulle ta hand om oss. Jag vet inte hur mycket det var, för han hade betalat dem med guldklimpar, men jag hörde att det var många tusen dollar. Mr och Mrs Morse talade ofta om det och menade att de hade blivit överbetalda.

När min far sedan gav sig av till Sverige var han totalt utblottad. Han tjuvåkade på godståg till New York. Det tog honom 29 dagar och han hade många hårda duster. Han blev illa slagen av en luffare, medan han låg och sov, och hamnade på ett fattigsjukhus i New York. Han blev inte utsläppt därifrån förrän hans bror i Sverige skickat 500 dollar som ”lösen” —

annars hade pappa med säkerhet hamnat på en kyrkogård, för sjukhuset drevs av en hop fullständigt hjärtlösa skojare. Pappa tog hyra på en svensk fraktbåt och kom hem på det viset.

Bogard var pappas raka motsats. Han var en illmarig, fantasilös, självupptagen karl. Han var nog duktig och intelligent som affärsman. Nästan ett geni. Men han var sadist med ett fullständigt förvridet känsloliv — det fick jag snart erfara. Det var alltså den mannen som blev vår fosterfar. Jag har aldrig förlåtit min mamma att hon gifte sig med honom — det var en total katastrof!

Vi barn bodde ett år hos familjen Morse i Placerville, Kalifornien, ett fruktansvärt ställe ute i öknen, fullt av prärievargar, vildkatter, skallerormar, skorpinner, giftiga ormar, livsfarliga svarta jättespindlar och miljoner gräshoppor, som gnällde och gned hela nätterna. I bäckarna, där vi brukade bada, måste man akta sig för kvicksand och för att komma i beröring med giftek, som växte överallt. Jag var glad att komma därifrån, då Bogard och min mor till slut gifte sig och vi flyttade till dem i Berkeley.

Men min styvfar hatade mig. Vi fick leva på svältgränsen, han höll kylskåpet låst med ett stort hänglås. Han pucklade på mig med knytnävarna så snart han fick tag i mig. Det hände att han slog mig medvetlös. Han brukade klå upp mig på mornarna och på kvällarna och många gånger måste jag springa naken ur huset för att komma undan. Jag sprang utför gatan så fort jag kunde, men han fick alltid tag i mig och slog mig så

att jag blev blodig och släpade sedan hem mig.

En gång, då jag hade gått på bio utan lov, hade han gömt sig bakom min sovrumsdörr och krossade en tom mjölkflaska mot min skalle. Mamma kom rusande och stoppade blodflödet med en kudde. Jag var 11 år då.. Ibland låste han in mig i en mörk skrub, där jag fick sitta hela dagen utan annan mat än vatten och bröd.

Bogard hade en kristallmottagare, en hemmagjord radio, i en cigarrlåda. Man kunde lyssna i hörlurar. Jag minns när jag första gången hörde Adolf Hitler vråla ut sitt hat. Jag tänkte genast på att Hitler och Bogard var samma sorts människor. Lömska, neurotiska och egocentriska galningar!

Mamma insåg nog att hon hade gjort ett misstag, då hon gifte sig med Bogard, men hon vågade inte lämna honom. Hon var rädd för honom. Vi flyttade till Sebastopol, där Bogard hade bytt till sig en förfallen gård med en äppelodling mot huset i Berkeley. Det blev min uppgift att sköta åtta hektar äppelträd. Jag gick ju i skolan också — ofta arbetade jag till midnatt med träden. När Bogard sedan också startade äggproduktion blev det ändå mer arbete för mig. Men jag fick aldrig någon betalning, Bogard sade att jag måste arbeta för rum och mat. Jag gick klädd i gamla trasor, levde mest på äpplen och ägg och byggde mig ett skjul i äppelträdgården, där jag sov. Min bror Tom och min syster Lillian behandlades inte lika illa, fast Lillian försökte en gång rymma efter det att Bogard försökt våldta henne. Hon var bara 10 år gammal då.

Men mig hade Bogard definitivt utsett till det svarta fåret. Och hatet blev naturligtvis ömsesidigt.

En gång försökte Bogard tvinga mig att nacka ett dussin hönor, som han skulle sälja. När jag vägrade kastade han omkull mig på marken och misshandlade mig så svårt att jag knappt kunde gå. Sedan gick han in i hönshuset, fick tag på en yxa och högg huvudet av hönsen. När han kom ut fortsatte han att sparka mig där jag låg på marken — han var alldeles galen. Ögonen stod ut, munnen var förvriden, han var full av hönsfjädrar och hönsblod över hela kroppen — han var som ett monster!

En annan gång vred Bogard båda mina tummar ur led. Jag flydde till en grannfamilj som vred dem rätt. Det gjorde fruktansvärt ont. De skickade polisen till Bogard, men han påstod att jag hade brutit tummarna då jag cyklat omkull och tagit emot mig med händerna. Poliserna frågade hur det då kom sig att jag inte hade några skrubbsår, varken på händerna eller någon annanstans. Men Bogard vidhöll att jag ljög. Poliserna var konfunderade men trodde förstås mer på Bogard än på mig.

Jag rymde till slut. Han hade fått ett vansinnesutbrott och tänkte skjuta mig med en revolver, som han skaffat för att skydda sig mot inbrottstjuvar. Det var mamma som fick mig att ta till flykten. Hon insåg att Bogard var helt galen. Jag var 15 år då. Jag hade inga pengar och ingenstans att ta vägen, men jag liftade till Santa Rosa och gick till ungdomsavdel-

ningen vid domstolen. Där träffade jag Mr Becklund, som var svenskamerikan, och berättade för honom vad jag hade varit med om. Han var övervakare. Jag trodde jag skulle få hjälp, naturligtvis. Men i stället for Becklund hem till Bogard, som ljög i honom en massa förfärliga saker om mig. Och mamma var så rädd för Bogard att hon inte vågade ingripa. Becklund skickade mig till ett mentalsjukhus för kriminaldårar och meningen var att de skulle sterilisera mig. Bogard gjorde allt han kunde för att få den operationen utförd, men mamma vägrade skriva på papperen och jag protesterade vilt.

Det blev ingenting av med steriliseringen. I stället tog Becklund mig till ett fängelse. Han lämnade mig där med handklovar och fotbojor på — de knuffade in mig i en cell och låst den tunga järndörren. Jag hade ju inte begått något brott! Faktum är att jag inte gjort något brottsligt, inte ens den minsta förseelse, i hela mitt liv!

Jag blev sittande på en brits i den cellen vecka efter vecka. Inte en enda gång kom några släktingar eller vänner och besökte mig. Jag försökte hålla reda på dagarna genom att rita streck på väggen med en pennstump. Det fanns inga andra möbler än två britsar utan madrasser och filter, inte ens en stol eller ett bord. Där fanns ingen handduk och inget toalettpapper och jag kunde inte tvätta mig. På väggarna krälade fullt av insekter. Ljuset kom från en svag glödlampa i taket och en liten fönsterglugg med järnstänger för. Jag fick aldrig ens komma ut på fängelsegården.

Andra pojkar låstes in i samma cell, men de stannade aldrig länge, bara ett dygn eller två och sedan blev de frisläppta. Några av dem var bråkiga och farliga och jag talade inte med dem annat än om jag måste. Fångvaktaren kom med maten på en bricka, som han alltid satte på golvet och sköt fram mot mig med foten. Maten var knappast ätlig. Jag hade diarré nästan hela tiden. Jag bytte aldrig kläder.

De lät mig behålla mitt munspel och jag brukade spela på det. Helst spelade jag "Old Black Joe". Jag tänkte ofta på att jag var en svensk pojke och grät många gånger. Jag önskade att jag hade varit hos min far i Sverige i stället för i en fängelsehåla i Kalifornien. När jag var sju år gammal hade jag nästan kunnat tala svenska, men nu hade jag glömt allting.

En gång försökte jag få kontakt med yttervärlden genom att klottra ett meddelande på en papperslapp. Jag hade ett fri märke i en gammal plånbok, som de inte hade tagit ifrån mig då de satte mig i cellen. En mexikansk pojke, som hade suttit i samma cell en vecka, hade lämnat kvar en liten pennstump. Han hade använt den till att klottra oanständiga bilder och ord på väggarna med. Jag skrev ett meddelande:

"Hjälp! Jag är inlåst i fängelset i Santa Rosa. Jag har varit här i flera månader. Jag håller på att dö. Skynda er att hjälpa mig!"

Jag vek ihop lappen till en sorts kuvert och skrev adressen till några vänner jag hade i Kalifornien. Så satte jag fast meddelandet vid en bit murbruk och lyckades slunga iväg det ge-

nom gallergluggen så långt att det hamnade bara ett par meter från en brevlåda, som jag skymtade vid gatan utanför fönstret. Folk gick förbi där hela tiden, men meddelandet såg ju bara ut som en bit skräp och ingen brydde sig om det. Det hade gått flera dagar, då en gammal man kom för att posta ett brev — han fick syn på mitt meddelande och böjde sig ner och tog upp det. Jag skrek så mycket jag orkade att han skulle stoppa det i brevlådan, men han bara skrynklade ihop det till en boll och kastade bort det.

Till slut kom Becklund till fängelset tillsammans med ett gammalt farmarpar, som ville ha en pojke till hjälp på gården. De ville först inte ta mig, eftersom jag hade blivit så mager och eländig och var full av utslag, men Becklund övertalade dem. När jag kom ut i solskenet blev jag bländad — jag hade suttit i cellen i över tre månader. De var hyggliga mot mig och gav mig bra med mat — fast jag fick äta utomhus, fick aldrig komma in i huset. Jag stannade hos dem i tre månader. Sedan rymde jag och gav mig av till Berkeley. Men jag togs av polisen och Becklund satte mig på en ungdomsanstalt. Jag rymde snart också därifrån — firade mig ner från ett fönster med hopknutna lakan. Jag lyckades hålla mig undan ett par år, medan jag försörjde mig med olika arbeten, mest på farmer.

De här barndomsåren efter det att min far lämnat oss har naturligtvis lämnat ett sår, som aldrig kan läka. Jag har försökt förtränga alla de här hemska upplevelserna. Jag har inte berättat allt, jag har minnen som jag inte orkar dra upp till ytan.

Bogard, min styvfar, var en ond man. Hans enda strävan var att försöka få mig att begå självmord. Men han lyckades aldrig knäcka mig.

Jag var 17 år, då jag tog värvning i amerikanska flottan. Jag hade arbetat åtta månader hos en bonde för 35 dollar i månaden, men aldrig vågat lämna gården och aldrig löst in någon av checkarna jag fått. Nu följde jag med honom in till Santa Rosa och köpte mig nya byxor, en skjorta och ett par skor. Jag hade nästan aldrig haft skor på fötterna innan dess. När jag såg mig i spegeln tyckte jag att jag såg ganska stilig ut: jag hade ju växt till och fått muskler. Jag tänkte att jag skulle se fin ut i uniform — det var nog mest därför som jag tog värvning. Och för att jag ville komma ut i världen och lära mig något.

Jag hade fått kontakt med min mor — eftersom jag var omyndig måste jag ju ha hennes skriftliga tillstånd att ansluta mig till flottan, och det fick jag. Jag klarade proven och blev antagen den 2 april 1941. Efter träning i San Diego kom jag ombord på slagskeppet *Maryland*. Den 7 december samma år låg vi i Pearl Harbour, Hawaii, mitt i centrum för den japanska attacken. Jag var på min stridsstation vid luftvärnsbatteri nr 5 och katastrofen utspelades runtomkring mig. Jag såg slagskeppet *Arizona* flyga i luften och *Oklahoma* gå runt och sjunka efter att ha träffats av sju torpeder. Det var brinnande svart olja överallt och män, som simmade i elden och brändes till döds. Luften var full av bomber, maskingevärskulor och splitter. 2.403 amerikaner dödades, 1.178 sårades och större delen

av den amerikanska Stilla havs-flottan ödelades. Men jag var en av de överlevande! Maryland träffades av ett par bomber, men kunde repareras.

Under tre år var jag med i Stilla havs-kriget. Ytterligare en gång undgick jag döden med en hårsman — det var vid Saipan, där ett japanskt attackplan fick in en träff med en torped, som slet bort babords bog. Alla som var på den sidan av däck omkom. Tryckvågen kastade mig minst tio meter upp i luften och jag hamnade på rygg på däck. Hela kriget var en enda lång mardröm.

1944 gifte jag mig. Maryland hade gått in till Bremerton, Washington, för reparation. Jag hade en kamrat, som gillade att flirta med flickor, och det var genom honom jag mötte Margaret McDermott, som var mycket söt. Hon var 18, jag var ett år äldre. Jag gick till sjöss igen, men höll kontakt med henne. Efter attacken vid Saipan var jag rätt utmattad och en marinläkare skickade hem mig för krigströtthet. Jag var sex månader på ett sjukhus i Seattle och det var under den tiden Margaret och jag gifte oss. Det var hennes mamma, som hade övertalat henne att gifta sig med mig. Hon bodde hos sina föräldrar och avgudade dem. Vi flyttade in i ett rum där, Margaret blev havande och Jerry Luke, min son, föddes. Men faktum är att vi aldrig var kära i varann. Och vi skildes efter bara två år.

Jag gillade inte Seattle. Hon ville inte lämna sina föräldrar. Hon vägrade att flytta till Kalifornien. Vi kom allt längre ifrån varandra. Hennes föräldrar adopterade Jerry Luke. De

lät mig aldrig få någon kontakt med honom. Inte förrän för ett par år sedan berättade de för Jerry Luke vem hans far var. Han skrev genast till mig — efter 35 år träffade jag äntligen min son! Margaret har jag aldrig träffat mer, men jag har hört att hon är gift med en arméofficer och har bosatt sig i Texas.

Sedan jag lämnat flottan i augusti 1945 arbetade jag på farmer och mejerier för att försöka skrapa ihop pengar för en resa till Europa. Jag hade fått ett brev från Signe Adams, som pappa hade gift sig med ett år tidigare. Han hade flyttat till henne i Granö, Helsingfors. Hon ägde Finlands största biografkedja och var mycket rik. Nu skrev Signe att pappa var sjuk. Han hade fått ett ben amputerat och han ville träffa sina barn.

Under alla åren hade jag drömt om att få vara hos min far. Jag mindes honom som en sorts sagofigur, som kom hem från Alaska och berättade härliga historier, medan vi barn lyssnade. Mamma hade alltid sagt att vi inte skulle tro på hans historier, att han bara hittade på. Men jag var inte säker på det. Han var stark som en björn och visade oss ibland hur stark han var genom att t ex böja en järnstång.

Jag försörjde mig en tid genom att fara runt och sälja äpplen och ägg. När jag sedan sålde bilen hade jag pengar för en enkel biljett till Europa. Jag reste från New York med *Gripsholm*, fjärde klass, och tog båt och tåg till Helsingfors. Jag var 22 år gammal då. Alla tog emot mig mycket vänligt och när jag kom till den stora, flotta villan i Helsingfors möttes jag av Signe, som sa:

— Din far är på övre våningen, han väntar på dig.

Det första jag frågade honom var om det var sant att han hade skickat pengar till min mor för att hon skulle kunna köpa biljetter till oss barn och skicka hem oss till Sverige. Jag hade ett minne av att jag hade hört Bogard och min mor tala om det, men att Bogard hade bestämt att vi skulle vara kvar. Han kunde ju utnyttja oss på många vis, bland annat skaffa-e han matkuponger från socialvården genom oss.

Det var sant, sa min far. Det var min farmor, som skickat pengarna. Hon ville ha hem sina barnbarn till Sverige.

Jag frågade då om min far hade fått tillbaka pengarna. Men det hade han inte — Bogard hade lagt beslag på dem. Pappa grät när han berättade det.

Jag blev kvar hos min far i sex månader. Hela tiden berättade han — den ena historien efter den andra. Hans källor var outsinliga. Jag fick höra hela berättelsen om hans ungdom och hans liv i Alaska och jag förstod att det inte bara var fantasier, att det var verkligheten han beskrev för mig.

Det var ett rikt och mycket vackert hem. Signe var ju mycket förmögen. Orsaken till att hon hade gift sig med min far var, tror jag, främst att hon ville bli svensk medborgare. Han var i sin tur gammal och ensam och behövde sällskap. Hon tog väl hand om honom. Men jag märkte att han alltid var mera avslappnad då hon inte var hemma. Då kunde han plocka fram en flaska whisky, som han hade gömt undan någonstans i sitt rum.

Jag hade hamnat i den högsta finländska societeten. Där fanns allt! Signe hade hundratals dyrbara pälsar i garderoberna och hon ägde kostbara smycken. I huset fanns betjänter och uppasserskor. Jag har aldrig, varken förr eller senare, upplevt något liknande.

Jag var ju ung, jag såg inte illa ut, jag behandlades alltid med stor vördnad och respekt. Jag blev inbjuden till alla fester och ibland ordnade Signe parties. Det var en mycket omtumlande tid.

Det var på en fest jag träffade Lea Lampi. Hon var mycket vacker och redan ganska känd som fotomodell. Hon hade varit med i någon film också. Jag var fortfarande ganska blyg, men Lea hade bestämt sig för att snärja mig. Jag försökte förklara för henne att alltsammans var konstgjort, att jag absolut inte var rik — att jag i själva verket inte ägde någonting alls. Men hon trodde mig naturligtvis inte.

— Du är ju grevens son! sa hon bara. Min far ägde ju heller ingenting alls. Han måste be om allt han behövde, till och med ett glas vichyvatten. Men Lea trodde ändå att jag var rik — det hjälpte inte vad jag sa. Vi var mycket tillsammans. Hon ordnade fribiljetter till filmer och andra tillställningar. Överallt, när vi kom, stod folk och bugade sig för oss. Då jag presenterade henne för mitt far sa han bara:

— Söt liten tös! och klappade henne på stjärten. Det var så likt honom.

Leas far var skomakare. Hon hade en lustig liten hund, en

dvärgschnauzer, som hette Dicki. Om jag kysste Lea kom Dicki alltid och nafsade efter mig — försökte bita mig i benet.

Ja, så blev vi gifta. Och vi for direkt till ett lyxhotell, det var Signe som betalade. Där fanns allt: fantastisk mat, violin- musik, härliga sängar. För första gången var Lea och jag tillsammans utan Dicki.

Men mitt finländska visum gick ut och jag måste återvända till USA. Signe betalade min biljett. Jag fick jobb vid ett oljebolag i Kalifornien och tjänade bra. Jag skickade allt jag fick över till Lea i Finland — hon skulle ju komma efter så snart som möjligt. Jag hade skickat tillräckligt för minst tio flygbiljetter, innan hon reste.

Men hon kom inte till mig i Los Angeles utan reste direkt till några släktingar hon hade i Washington D.C.! Hon meddelade mig inte ens var hon var utan jag måste lista ut det genom finländska konsuln i Oakland. Jag kände mig som en komplett dåre. Jag hade offrat en massa pengar på henne, försörjt henne med dyrbara kläder och annat i ett helt år och när hon reste med flyg, första klass, till USA hade jag också betalat den biljetten. Och så övergav hon mig direkt!

Jag tog ledigt från mitt arbete och gav mig av för att leta reda på henne. Jag slog vad med min bror Tom om att jag skulle kunna lifta från Los Angeles till Washington D.C. och vann det vadet, 500 dollar. Men det tog lång tid och 38 olika etapper.

Hyresvärdinnan släppte in mig i lägenheten, där Lea bodde, och jag väntade på henne i hennes sängkammare. Hon hade fullt av halsband, armband och andra juveler på byrån och dyrbara pälsar i garderoben — jag var säker på att jag hade betalt nästan allt det. Klockan var ett på natten, då jag såg genom fönstret hur hon kom hem. Hon kom i en Jaguar, som kördes av en ung man, en playboy-typ. Lea och jag hade inte mycket att säga varandra. Hon var alldeles kall. Hon bara vände och gick, då hon upptäckte att jag var i hennes lägenhet. Men jag fick henne att skriva på några skilsmässohandlingar, som jag hade gjort i ordning, och gav mig sedan iväg.

Hon hade ju bara utnyttjat mig för att bli amerikansk medborgare och få resan till USA betald. Jag har inte sett henne sedan dess och vet ingenting om henne. Skilsmässan blev klar 1950, men det hade ju egentligen aldrig varit något riktigt äktenskap i vanlig mening.

Jag tog värvning i armén och var förlagd i Camp Breckenridge, Kentucky. Det var långtråkigt och ensamt. En av mina kamrater ägnade sin fritid åt att skriva till kvinnliga brevvänner, som han hade skaffat genom en klubb. Han fick många fler brev än han kunde svara på och gav några åt mig. Jag tog kontakt med tre damer, som alla var intresserade av äktenskap, och valde ut en av dem. Hon hette Frieda Hots och var sjuksköterska i Denver, Colorado. Hennes familj ägde mark i Kansas. Jag tog permission och for till Denver för att träffa henne. Första mötet blev rätt chockartat. På bilderna hon skickat till

mig hade hon varit riktigt vacker, men hon hade aktat sig för att skicka någon profilbild. Hon hade nämligen en överdrivet lång näsa — i profil såg hon ut ungefär som Pinocchio. Men hon var mycket snäll och trevlig. Vi var ju båda ensamma och vi trivdes bra tillsammans. Vi gifte oss och bodde en tid i Evansville, Indiana, men sedan kom hon med mig till Kalifornien och älskade det.

Jag lämnade armén 1953 och hade sedan många olika jobb. En tid sålde jag färska ägg, äpplen och frusen äppelcider och en tid var jag skogsarbetare i Oregon. Men det var ett livsfarligt arbete, som jag snart fick nog av. Jag utbildade mig till sjukhusdietist vid en skola.

Frieda var översköterska och föreståndare för alla sjuksköterskor i Oakland Bay-distriktet. Vi hade en bra bostad. Men jag kunde inte få min pappas alla berättelser ur huvudet. Frieda blev trött på att ständigt höra dem. Så i april 1956 gav jag mig av till Alaska — tänkte jag skulle kunna bli kvitt alla äventyrshistorierna och börja tänka på något annat. Jag köpte en tur och retur-biljett till Nome och tog ett tillfälligt jobb där.

Jag arbetade i tre månader vid ett av guldmudderverken. Jobbet bestod i att töa loss isen i dammen runt mudderverket med ånga och sedan spränga loss den med dynamit och dra bort isstyckena med vinschar, så att mudderverket skulle kunna starta tidigt på sommaren.

Jag skrev till Frieda förstås, men fick inget svar. Jag för-

sökte ringa till henne, men kunde inte få tag i henne. Så fick jag ett brev:

”Kära Charles, jag tror det är bäst du stannar där du är, det är där du hör hemma. Var snäll och kom inte tillbaka!”

Jag for hela vägen tillbaka till Kalifornien och till nummer 4085 37:e gatan i Oakland, där vi bodde, och ringde på. Där stod Frieda i sin vita sjuksköterskeuniform och jag frågade vad det var som hade hänt.

— Vill du verkligen veta det? frågade hon.

— Ja visst, sa jag. Jag vill att du ska vara ärlig.

— Minns du Al?

— Al, mekanikern?

— Ja, just han. Han tycker om att gå ut och dansa och ha roligt. Det gör ju inte du. Du pratar bara om Alaska.

— Har du älskat med honom?

— Ja, det har jag, och det var magnifikt!

Så det var bara för mig att ge mig av.. Det var nästan precis likadant som när pappa kom hem från Alaska sista gången. Jag hörde att Frieda senare gick igenom en plastisk operation och fick sin näsa avkortad. Men hon har aldrig gift om sig.

Jag tog värvning i flygvapnet. I tre år var jag stationerad i Osan, Korea, och tjänstgjorde vid flygvapnets presstjänst där. Jag lärde mig mycket om landet, dess historia och dess folk. Det var flera år efter Korea-kriget.

Charles i Kotzebue.

Jag arbetade som målare i några år. Men hela tiden kände jag suget från Alaska. Min far hade ju skänkt mig sin främsta rikedom: alla de fantastiska berättelserna från Alaska, alla sina gyllene minnen.

Jag for tillbaka till Alaska år 1961 — till Nome, Candle, Kotzebue. Och jag blev kvar här

Georg med hustrun Signe Adams i Helsingfors.

Om hur Alaska-Greven 20 år efter sin död förändrade sonen Thomas livssyn och om mysteriet med kopparkitteln på Chamisso Island.

Alaska-Greven avled år 1952 och begravdes på Lidingö kyrkogård. Han blev 74 år gammal. 1 bouppteckningen efter honom upptogs hans sammanlagda tillgångar till 10.698 kronor. Men skulderna var 64.403.

Elisabet Källström avled år 1970 i en ålder av 71 år. Hon var då fortfarande gift med Bogard. I slutet av 1950-talet hade hon gjort ett besök i Sverige. Hon var intresserad av astrologi och arbetade i fem år med den svenska översättningen av en mystisk profetisk pamflett, skriven av pastorn och läkaren Levi H. Dowling ("Den nya tidsålderns evangelium", utgiven i Stockholm 1954). Hon var en öppen och generös människa, som aldrig klagade.

Bruce Bogard gifte om sig sex månader efter Elisabets död. Han är ännu i livet, 82 år gammal. Hans affärsbegåvning har gjort honom till miljonär.

Lilian af Forselles gifte sig, bara 15 år gammal, med sin

mors tillstånd och räddade sig på det sättet undan sin morbide styvfar. Maken var Freeman Swenson, en yrkesmilitär. Hon fick två barn, Denise och Glenn, men äktenskapet upplöstes. Lillians andre man, William Dohring, avled 1983 i en hjärt-attack. Hon bor nu ensam, 58 år gammal, i Sacramento, Kalifornien. Hon har drabbats av en muskelsjukdom och är invaliderad.

Thomas F. af Forselles avled av hjärtinfarkt år 1983 i en ålder av 60 år. Han hade varit gift två gånger och hade tre vuxna barn, Tracy, Paula och Thomas Eric. Han hade utbildat sig till ingenjör och var en skicklig konstruktionsritare. Under sina sista år var han sjuklig, förlorade sin anställning och hade ekonomiska bekymmer. Han planerade att försöka resa till Sverige "för att komma ifrån de problem, som äldre människor har här i Amerika, för så vitt de inte är mycket rika".

När det kom bud från Alaska-Greven år 1946 om att han ville träffa sina barn var Charles den ende som kunde resa. Det var också han som stod sin far närmast. Under de grymma barnomsåren, då han var i styvfaderns våld, under månaderna i fångcellen i Santa Rosa och under Stilla havs-krigets maror drömde han om att återse fadern. När de så möttes i Helsingfors öppnade Alaska-Greven en ny värld för sin son. Efter det återstod egentligen inte mycket annat för Charles än att ge sig av till äventyrslandet Alaska, att sluta cirkeln.

Lillian var så liten, då fadern lämnade henne, att hon knap-

past kom ihåg honom. Thomas hade annorlunda läggning än Charles. Han var mera flexibel och hade aldrig plågats så svårt av styvfadern. Han hade påverkats av moderns syn på Alaska-Greven som en duktig berättare. Historierna accepterades som färgstarka och underhållande, men de betraktades som skräck och ingen tog dem på allvar. Fadern var dessutom ansedd som en drinkare och slarver. Det var inte förrän Charles hade rest till Alaska och funnit bevis för att Grevens berättelser byggde på verkliga händelser, som Thomas började bli intresserad av fadern. Och när Charles sedan hade fått fram översättningar till engelska av förorden och några kapitel i faderns böcker vaknade också Thomas intresse:

”Jag hade en mycket fin anställning som försäljningsingenjör i ett av Amerikas främsta företag. Jag ägde ett nytt hus i en förort och var lyckligt gift. Jag var på väg att göra karriär. Men plötsligt tycktes alla värderingar rasa — jag tyckte mig leva i en sjukligt materialistisk omgivning. Allt vad jag tidigare hade inriktat mig på var plötsligt värdelöst. Jag kände mig som livlös. Det fanns något i Grevens utstrålning, som gick rakt in i själen. Det var något som sade mig att man aldrig skall vara rik om man saknar förmågan att njuta av rikedom. Och att man kan vara utfattig och ändå känna sig rik, om man bara har den rätta inställningen till livet.

Min nya inställning till min omvärld medförde att nästan allt det jag hade byggt upp föll samman. Ändå kände jag mig rikare inombords — en oförklarlig rikedom. Det är en känsla

som står över alla världsliga materiella tillgångar och rikedomar. Den står ovanför all den trygghet och säkerhet, som vi alla strävar efter. Den står ovan hat, avundsjuka, snålhet och alla andra små mänskliga svagheter. Men snart finner man att denna utstrålning blir en del av en själv. En sådan kraft!”

Under sitt sista decennium ägnade sig Thomas åt att tränga så djupt in i faderns liv och värld att den världen, trots att han aldrig hade varit i Alaska, inte heller besökt Sverige och inte träffat fadern på 50 år blev en skimrande verklighet för honom. Han hade själv levt ett rätt fantasilöst och oromantiskt knegarliv — då han nu äntligen lärde känna sin far genom hans berättelser började han dyrka honom och söka leva vidare genom honom:

”O, du kringvandrande trubadur, stig fram!” skrev Thomas. ”Trollbind oss med dina häpnadsväckande sånger! Skynda på de glömskas hjärtan. Förmå dem att se mot de lysande stjärnorna, inspirera dem att drömma ännu en gång. . .”

För Thomas blev Alaska-Greven en i alla avseenden fullkomlig man — en kosmopolit och oförvägen världsman, en förfinad filosof, en gentleman i vildmarken. En man som stod högt över alla lögn, alla nedrigheter och som ständigt befann sig på vandring runt sitt väldiga grevskap Alaska, det jordiska paradiset.

Thomas skrev:

”Vi, Thomas Francis af Forselles, den äldre brodern, och

Charles George af Forselles, den yngre, direkta ättlingar, det sanna blodet, hans kött och hans ben — tillsammans är vi THE COUNT OF ALASKA, reinkarnationen av denna synnerligen nobla själ.”

Vi kom aldrig till Chamisso Island, Charles och jag.

På morgonen den tredje dagen är Johnny Walker fortfarande oanträffbar. Vi går till Naturvårdsverkets expedition för att träffa en ranger och fråga om inte de kan hjälpa oss till ön med helikopter. Men de har ingen helikopter stationerad i Kotzebue.

Vi ägnar kvällen åt att än en gång gå igenom historien om kopparkitteln på Chamisso Island:

När Nordenskiöld och Palander styrde Vega söderut genom Berings sund i juli 1879 satte de kurs mot Port Clarence, som ligger på Sewardhalvöns sydsida, och fortsatte sedan till S:t Lawrenceön. Men det finns ingenting i Vegas loggbok, som visar att man dessförinnan varit inne i Kotzebue Sound och gjort ett strandhugg vid Chamisso Island.

Ändå påstår alltså Alaska-Greven att han hittat ett meddelande från Vega instuckt i en videkvist under en kopparkittel på Chamisso Island och att han satte tillbaka lappen i kvisten, sedan han läst den, och vält över kitteln. Där bör alltså meddelandet från Vega fortfarande finnas kvar.

Greven skriver visserligen ”Chamerssea Island” men det måste var Chamisso han menar — han gör ofta fel i stavningen av Ortsnamn och det är ganska naturligt.

Chamisso Island ligger långt inne i Kotzebue Sound ungefär rakt norr om Candle och i mynningen av en mindre, inre havsvik, Eschscholtz Bay. Numera är Chamisso Island och den mindre Puffin Island strax intill ett naturreservat, där tusentals sjöfåglar häckar. Högsta punkten ligger 75 meter över havsytan.

Ön namngavs efter en av medlemmarna i Otto von Kotzebues expedition år 1815, baron von Chamisso, som var botanist. Dr Johann Eschscholtz var zoolog på samma resa. Chamisso var fransman och hade flytt till Berlin under franska revolutionen. Han var också känd som poet.

1880, alltså året efter Vegas färd genom Berings sund, besöktes ön av den amerikanska tullångaren *Corwin*. Man försökte göra en del mätningar, men hindrades av myggen:

”Luften var så full av moskiter att det befanns omöjligt. De täckte instrumentens linser och den artificiella horisonten och attackerade observatörerna med en sådan ilska och i sådant antal att de tvingades att ge upp försöket. Mängden av sådan ohyra, som väcks till liv några dagar efter det att snön smält undan, är verkligen förunderlig.”

Männen på *Corwin* klättrade dock upp på öns topp, där de hittade ett kors med namnen på några amerikanska och ryska fartyg, som varit där tidigare, inristade. De kompletterade listan med noteringen ”*U.S. Rev. Str. Corwin, 1880*”. Men i rapporten om Corwins resa står ingenting om någon kopparkittel.

Alaska-Grevens fynd är alltså mycket svårt att förklara.

Kunde det vara så att han fantiserade ihop historien? Även om alla hans berättelser har verklighetsbakgrund hände det naturligtvis att han skarvade ibland, när det gällde detaljer. Men det förefaller svårförståeligt att han skulle lägga in den här episoden om kopparkitteln i berättelsen om sin äventyrsfyllda resa till Norra Ishavet. Dessutom har han berättat precis samma sak vid andra tillfällen, bland annat i en stor intervju i Svenska Dagbladet den 10 september 1933.

På Nul-Luk-Vik hotell tar de alldeles hutlöst betalt — vårt dubbelrum kostar lika mycket som det skulle ha gjort på ett lyxhotell i New York eller San Francisco. Vi ger upp — betalar räkningen och tar planet tillbaka till Anchorage.

— Det är ett mysterium med den där kopparkitteln, säger jag när planet gör en lov ut över Berings sund och styr in över fastlandet.

— Ja, säger Charles. Och den enda lösningen till det finns ju på Chamisso Island.

Vi kommer överens om att det är bäst att lämna mysteriet i fred. Åtminstone tills vidare. Varje löst mysterium gör ju världen fattigare.

Charles har varit litet spänd under dagarna i Kotzebue. Nu kan han andas ut. Det är naturligtvis ett dilemma för honom: Om vi skulle hitta kopparkitteln hade det ju visserligen varit det slutliga beviset på att Alaska-Greven inte var någon stor-skrävlare och fabulerare utan talade sanning. Men om kopparkitteln inte finns där bevisar det ju ingenting - någon kan ha

varit där och tagit den därifrån.

Förr eller senare kanske vi ändå gör om försöket att komma till Chamisso Island. Fast resan är lång och dyrbar.

Och myggen är alldeles förfärlig...

31

Epilog

*Om hur Charles till slut tar sig till
Chamissoön och hittar en kopparskopa.*

Charles och jag tänkte väl att vi ändå någon gång skulle göra om försöket att ta oss till Chamissoön, men jag drog mig för att resa till Kotzebue en fjärde gång och tiden gick. Till slut kunde inte Charlie bärga sig längre: i juni 1990 meddelade han att han hade organiserat en resa dit på egen hand. Hans eskimåvän Roger Atoruk hade inte tid att hjälpa honom, men han hade talat med en annan karl, som dock inte tycktes vara ”särskilt intresserad av saken trots att jag sade honom att jag skulle betala bra och köpa bensin för hans båt och allting. Jag skriver genast till dig när jag är tillbaka”.

Jag tyckte synd om Charlie, som alltid haft det knapert och nu löpte risken att bli gruvligt uppskojad av en eskimå, ty fastän han är infödd amerikan och dessutom alltså gift med en eskimåiska visste jag att han behandlades likadant som jag, nämligen som en vit man och en främling. (Till all lycka visade det sig att Roger Atoruk, som jag lärt känna som en

hederlig karl, ändå ställde upp.) Jag hade dåligt samvete för att jag gett Charles inspirationen till den här galna expeditionen men inte följde med. Nu var det för sent att hejda honom.

Precis en månad efter Charlies budskap om sin planerade resa till Chamisso Island fick jag ett telefonsamtal från honom:

- JAG HAR HITTAT KOPPARKASTRULLEN!

Ett expressbrev några dagar senare berättade historien:

”JAG HITTADE DEN SVENSKA KOPPARKASTRULLEN PÅ CHAMISSO ISLAND DEN 15 JULI 1990 OCH HAR DEN NU FÖRVARAD I ETT BANKVALV.

Jag var med Roger Atoruk och Tom Mendenhall på en fantastisk resa, under vilken jag var upphetsad och djupt rörd. Vi måste vänta ett dygn med avresan eftersom vädret var mycket hårt och det regnade på Tjuktjerhavet. Nästa dag hade bukten och oceanen stillnat ungefär vid middagstid och vi gav oss av. Färden till Chamisso Island med Rogers kraftiga utombordsmotor tog oss två och en halv timme. De mörka vågorna var fortfarande höga och ibland var det väldigt svårt men vi fortsatte ändå.

Vi stannade på Chamisso Island ungefär tre och en halv timme och letade efter kopparkastrullen. Vi klättrade alla tre upp på toppen av ön, och det var inte lätt eftersom där var många miljoner av moskiter som bet oss och det höga gräset

på tundran gjorde det svårt att ta sig fram. Roger Atoruk hade sin bössa med till skydd men den var ju ett dåligt vapen mot moskiterna. Det tog ungefär en timme att klättra upp på toppen. Vi hittade inte kopparkitteln där. Men där var en hög stenar och en fantastisk utsikt över oceanen åt alla håll.

Jag hittade kopparkastrullen med handtaget på längre ner på ön när jag gick ensam på stranden och tittade på de underliga formationerna på en hög brant ovanför stranden, medan Roger Atoruk jobbade med båten för att göra den klar för återfärden till Kotzebue. Tom Mendenhall letade på stranden på andra ändan av ön. Jag sökte noga igenom stranden. Först hittade jag ett gult uppslitsat rep, som hade flutit iland från havet. När jag plockade upp det skrek en arktisk sjöfågel ovanför mig och störtdök mot mig eftersom jag var nära redet.

När jag tittade på branten såg jag många små hål och ljusfärgade stenlager. Högt ovanför mig såg jag ett stort hål i klippan med ett handtag som stack ut. Där fanns inga träd eller buskar på klippan. När jag sträckte mig efter handtaget och tog tag i det lossnade det från föremålet inne i hålet. Det föremålet var kopparkastrullen. När jag tog strandsand och putsade handtaget såg jag några bokstäver. Det stod VEGA! Jag ropade på Roger men han hörde mig inte. När jag kom till hans båt var Tom och Roger där. När jag visade dem handtaget och kopparkastrullen var de lika förvånade som jag.

Vi var alla mycket lyckliga för detta stora fynd. Vår resa tog åtta timmar och vi tog med oss hem den värdefulla kopparka-

strullen med handtaget som det stod VEGA på. Jag måste nu vila mig tills jag känner mig normal igen. Mitt ansikte är svullet av alla moskitbett.

Jag hittade inget spår av det viktiga meddelande som Norden-skiöld och Palander hade skrivit. Jag tror att Greven hittade kopparkastrullen högst uppe på ön, men sedan har den blåst ner därifrån och hamnat i det där hålet. Det kan storma alldeles förfärligt här.

Kopparkastrullen ser ut som en gammal skeppsskopa.

CHARLES

PS

Jag skulle inte vilja göra om den här turen. Det var en hård en!”

Charlie skickade mig bilder och skisser av skopan, som hade en diameter av 22 centimeter. Handtaget, som alltså var bortbrutet, var 38 centimeter långt — en mycket bra vattenskopa, som alldeles säkert härstammade från en båt. Eftersom den också var märkt VEGA borde saken vara klar, men jag tänkte att den borde finnas med i någon inventarieförteckning. Alf Åberg letade på Krigsarkivet men hittade ingenting annat än att Adolf Nordenskiölds handlingar, inklusive loggböckerna, hade överlämnats till Kungliga Vetenskapsakademiens arkiv. På Vetenskapsakademin fanns ingen inventarieförteckning — där hänvisades i stället vänligt till Sjöhistoriska museet. Som sedan hänvisade tillbaka till Krigsarkivet. Så någon inventarie-

förteckning finns av allt att döma inte kvar.

Från Charlie kom under ett par månader en rad brev och vykort: han fortsatte att grubbla på skopan och hur den hamnat på Chamisso Island. Om nu inte Vega hade varit där kanske en patrull från den svenska expeditionen hade tagit sig dit i en mindre båt, menade han. De kanske hade måst söka skydd för vädret. Eller kanske skopan hade hamnat hos någon eskimå, som hade tagit den till Chamisso? Eller kanske det också funnits en kopparkastrull — den som greven hade hittat med hälsningen från Nordenskiöld och Palander... för under inga förhållanden var Charlie beredd att tvivla på Grevens sanningsenlighet.

Jag har en kopia av Vegas loggbok från söndagen den 20 juli 1879 till onsdagen den 20 augusti 1879, det vill säga de dagar då hon styrde genom Berings sund och söderut, och har försökt finna någon ledtråd i den. Där anges med sirlig och vacker stil de vanliga noteringarna om vindens riktning och styrka, väderlek, barometer- och termometerstånd, loggad fart, ”stäfvad kurs på normalkompassen” och särskilt innan man lämnat Ishavet och rundade Ostkap (Mys Dezhneva) görs täta lodningar, varje halvtimme eller varje hel timme.

Ibland gick man då i grov drivis, ibland var det nästan isfritt och rundningen av kapet noteras med anteckningen ”Flaggade från topparna och gav salut av 5 skott med kanon”. Kursen var först S 22° 0 och därefter S 22° V.

Sent den 20 juli ankrades vid mynningen av Lawrence Bay på västsidan av sundet. Dagen efter besöktes fartyget av infödingar och professor Nordenskiöld med sällskap och tre mans besättning gick iland för att skaffa extra torrföda, det vill säga rökt fläsk.

Man styrde så åter till sjöss snett över Berings sund och ankrade samma dygn i Port Clarence på östsidan. Också där kom infödingar ombord och chefen gick iland med ångslupen för att undersöka inloppet till Grantley Harbour, ”hvilket befanns vara för grundt för Vega, endast 9 fot”. Nästa dag, den 23 juli, gick Nordenskiöld och hans sällskap iland. De medförde proviant och stannade över natten och gav sig ut på en ny landexpedition följande dag, då loggboken noterar: ”Utlämnat från fartygets uppbörd till Professor Nordenskiöld 1 styck Gevär af 1867 års modell och 500 Patroner skarpa till dito samt 30 Kannor brännvin, att användas för zoologisk ändamål”.

.Under det fyra dygn långa uppehållet i Port Clarence fick Vega en grundlig översyn. Den 27 juli, en söndag, var hon åter på väg, nu med kursen S50° V, och styrdes efter landkänning mot Konyam Bay, där ankaret gick på måndagen sedan ”is hindrade att gå in i Glasenapp harbour”. Professorn fick ytterligare 30 kannor brännvin ”till zoologisk ändamål” och gick iland. Han var sedan, liksom skeppsläkaren och andra iland flera gånger. Under tiden fortsatte besättningen att skrapa och måla ombord.

Den 31 juli styrdes österut till Lawrence-ön, dit det inte var

särskilt långt. Klockan halv fyra seglade styrbords båt iland med vetenskapsmännen och några infödingar kom på besök.

Kosthållet ändrades: ”Chefens order: Från och med den 1 Augusti 1879 utspisas hvarje tisdags middag till underbefäl och besättning (16) sexton skålpund konserverade gröna ärtor”. Det började ta slut på både tranbärssaft och surkål.

På morgonen den 2 augusti var landhugget över och kursen var nu sydvästlig. Den 13 augusti hade man nått Berings ö och styrde längs dess nordkust. Dagen efter ankrades utanför byn på öns sydvästra sida och professor Nordenskiöld med två man av besättningen flyttade iland medhavande proviant. Frivakten landpermitterades under de följande dagarna. Man fick besök av ryska vetenskaps- och ämbetsmän och kunde komplettera förråden. Den 20 augusti var Vega så åter till sjöss, ute på historiens första färd runt hela den eurasiska landmassan.

Av loggboken framkommer alltså ingenting som tyder på att Vega seglade in till Chamisso Island i Kotzebue Sound. Från Asien styrde hon mycket längre söderut, först med kursen N 64 till 84° 0, sedan på S 72 till 83° 0 och slutligen efter landkänning in mot Port Clarence.

När jag sedan läser Nordenskiölds skildring av detta avsnitt av den stora resan (”Nordostpassagen”) blir jag först litet konfunderad: det förefaller som om hans uppgifter inte riktigt stämmer med loggboken, att han har blandat ihop ett par av ankarplatserna. Men vid närmare granskning är det nog

inte så. Efter att i tät dimma ha ångat runt Kap Dezjnev ankrade Vega i mynningen av en vik, där det låg en tjuktjby med namnet Nunamo, bestående av tio tält. Men Nordenskiöld var angelägen om att komma till en telegrafstation ”för att kunna sända några lugnande rader till hemlandet, emedan jag befarade, att man redan började hysa allvarlig oro för Vegas öde” och lät därför sätta kurs mot den amerikanska sidan av Berings sund. Den överresan gick snabbt och det går inte att hitta någon förklaring till en ”felnavigering” in i Kotzebuebukten.

Någon telegrafstation fanns inte i Clarence Bay — där bodde endast eskimåer, som inte kunde ett ord tjuktjiska men tydligen hade haft kontakt med amerikanska valfångare. (”Och rättvisan fordrar det erkännande, att i motsats till hvad man vanligen ser uppgifvas, beröringen med män af civiliserad ras tycktes hafva ländt till vildarnas förmån och förbättring i ekonomiskt och sedligt hänseende”, skriver Nordenskiöld i en optimistisk felbedömning — knappast något folkslag på jorden har klarat mötet med ”civilisationen” sämre än eskimåerna.)

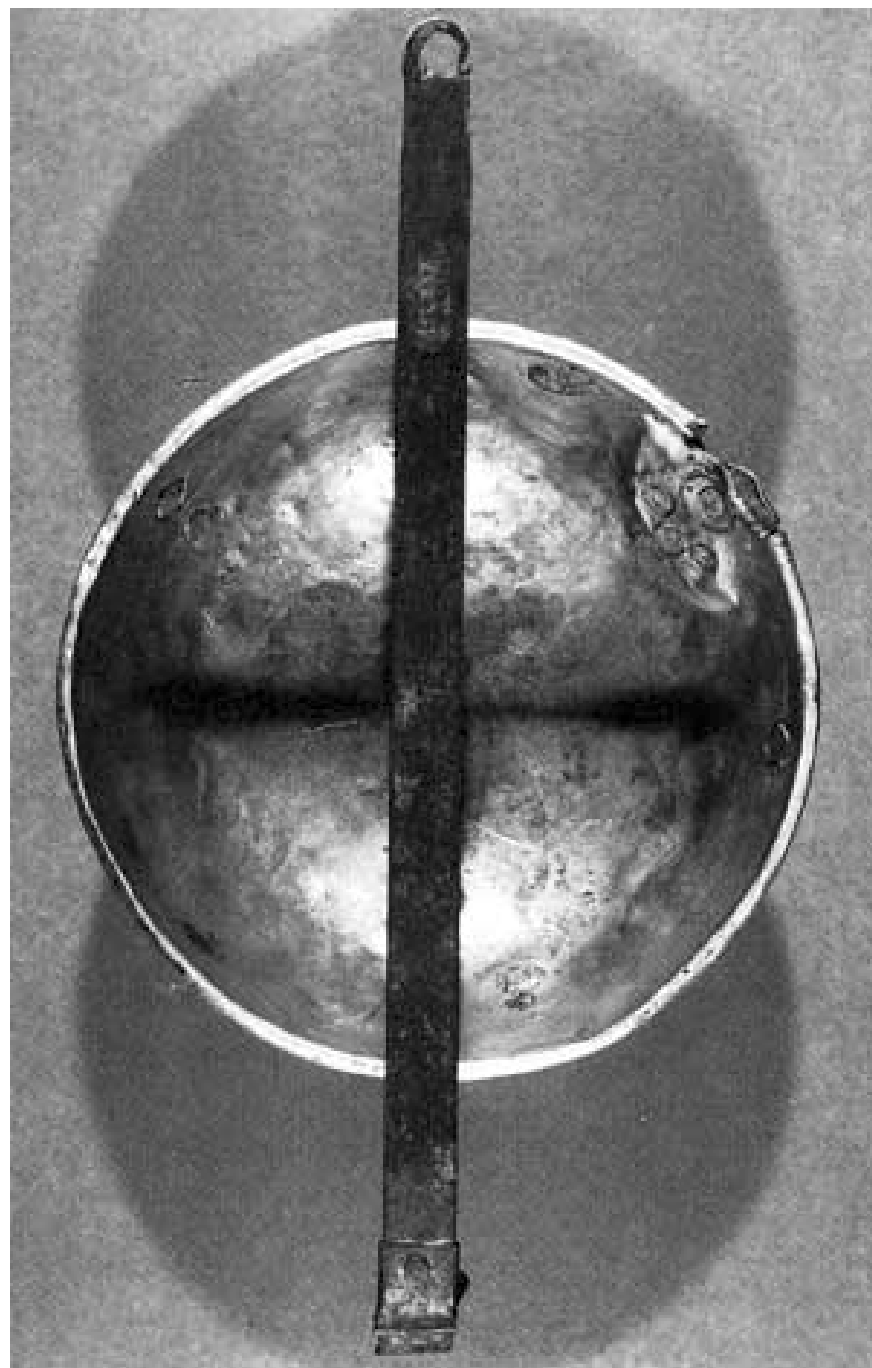
Resan fortsatte efter några dagar tillbaka till Asien, alltså till Konyam Bay, och sedan till nordvästra udden av St. Lawrence-ön. Den 3 augusti gick Vega vidare mot Beringön, som ägnades en ingående undersökning och där mannarna gladdes åt landpermissionen. Nordenskiöld fick där äntligen iväg ett meddelande till yttervärlden genom ett ångfartyg som skulle gå till Petropavlovsk. När Vega sedan kom till Yokohama var

hon väntad och där inleddes den kanske fysiskt mest påfrestande delen av hela resan: ett triumftåg med galamiddagar och stora festligheter i varenda hamn. Kulmen nåddes i Stockholm den 24 april följande år men festerna fortsatte i ytterligare några månader.

Och hur var det då med kopparkastrullen på Chamisso Island? Inte vet jag, och inte kommer jag någonsin att få veta. Men jag har naturligtvis mina funderingar.

Jag tror att den skeppsskopa som Charlie hittade nere vid stranden var samma ”koppargryta” som hans far Alaska-Greven hade hittat uppe på toppen av ön. Någon annan hade väl fått tag på den och tänkt ta den med sig men ångrat sig och slängt den ifrån sig när han såg att den höll på att gå sönder. Hur den från början hamnat på ön kan man ju bara gissa, men kanske Nordenskiöld hade råkat glömma den kvar i Clarence Bay och någon eskimå sedan haft den med sig på någon jakt-expedition in i Kotzebue-viken.

Men papperslappen i grenklykan med hälsningen från Nordenskiöld och Palander? Ja, den tror jag faktiskt att Greven skarvade till för att göra berättelsen litet intressantare. Förmodligen hade han väldigt roligt i sin guldgrävarhimmel, då han såg sonen Charlie gå där och leta i myggmolnen — men till slut förbarmade han sig över honom och gav honom med hjälp av en störtdykande sjöfågel en liten vink om var skopan låg gömd.

En skopa märkt ”Vega”.

Litteratur

Beijbom, U, Guldfeber. Stockholm 1979.

Brooks, A H, Blazing Alaska's Trails. Fairbanks. (Utgivningsår saknas). Brown, J W, An Abridged History of Alaska. Seattle, Washington, 1909. Cape Nome Mining Region. US Senate, Document 357, Washington 1900. Carlson, L, Discovery of Gold at Nome, Alaska, Pacific Historical Review, September 1946.

- An Alaskan Gold Mine, The Story of No. 9 Above. Evanston, Illi-nois, 1951.
Clark, M, Roadhouse Tales of Nome in 1900. Girard, Kansas, 1902. Colby, M, A Guide to Alaska, last American frontier. New York 1939. Cole, T, E T Barnette, The Strange Story of The Man Who Founded Fairbanks. Anchorage 1981.

Davids, M L, Uncle .Sam's attic, the intimate story of Alaska. Boston 1930.
Dillingham m fl, A Report of the Subcommittee of Committee on Territories, appointed to investigate Conditions in Alaska. Washington 1904. Forselles, G af (Höijer, A), Svenske greven av Alaska. Stockholm 1934.

- (d:o), Guld och gröna skogar. Stockholm 1935.
- (Svender, G), Alaskagreven i farten. Stockholm 1937.
- (d:o), An finns det guld i Alaska. Stockholm 1938.
- (Berglund, J W), Guldfeber i Alaska. Stockholm 1945.
- Pd äventyr i Alaska. Stockholm 1947.

French, L.H, Nome Nuggets. New York 1901.

- Seward's Land of Gold. (Tryckort och utgivningsår saknas). Grinncl, J (Urinne], E), Gold Hunting in Alaska. Chicago 1901. Hick, G (Bunnel, C E), Pioneer Prospector. Anchorage 1954. Higginson, E, Alaska, the great Country. New York 1908.
Hines, J, Minstrel of the Yukon. New York 1948.

History of the discovery of gold at Cape Nome, US Senate, Document 441. Washington 1900.

Hooper, C L, The U.S. Revenue-Steamer Corwin in the Arctic Ocean. Washington 1880.

Jackson, S, Introduction of Domestic Reindeer into Alaska. Washington 1899.

Jordan, J (Marberry M M), Fool's Gold, an unrefined account of Alaska in 1899. New York 1960.

Lockley, F, Alaska's First Free Mail Delivery. Seattle, Washington 1966 (Faksimil-upplaga).

McKee, Lanier, The Land of Nome. New York 1902.

McLain, C M, Pioneer teacher. Nome och Portland 1970.

Reed, I McK, Boyhood in the Nome gold camp. Anchorage 1969.
242 243

Ricker, M F, Seppala, Alaskan Dog Driver. Boston 1930.

Samson, S (Chisam, M M), The Eskimo Princess. Boston 1951.

Schrader, F C & Brooks, A H: Preliminary Report on the Cape Nome Gold Region, Alaska. Washington 1900.

Sherwood, B M (red), Alaska and its history. Seattle 1967.

Thomas, L Jr, The Trail of Ninety-eight. New York 1962.

Tompkins, S R, Alaska, pron7yshlennik and sourdough, Norman, Okla-homa 1945.

Wallström, T, Svenska upptäckare. floganas 1984.

Wharton, D, The Alaska Gold Rush. Bloomington 1972.

Wheeler, K m 11, The Alaskans. Alexandria, Virginia 1977.

Wickersham, J, Old Yukon, tales, trails and trials. Washington 1938. Wold, J A, Fairbanks, the 5200 Million Gold Rush Town. Fairbanks 1971. Yung, S H, Adventures in Alaska. New York 1919.

Slutkapitlet ingår i "Att uppleva världen", en antologi utgiven 1996 av Travellers Club i Malmö.

TORD WALLSTRÖMS BÖCKER

Andarín. Resa i Centralamerika. Norstedts 1953.
(Även engelsk och tysk upplaga).

Gryning. En bok om Zambia. Norstedts 1965.

Biafra. Norstedts 1968.

Frihetskrig eller fåtalsrevolt? Norstedts 1970.

Drömmen om en ö. En resa till Maldiverna.
Norstedts 1973, 1983.

Bergen är våra enda vänner. Ett reportage från Kurdistan. Norstedts 1975.

Vattenrymden. Söderhavet 200 år efter kapten Cook. Norstedts 1977 (Även tysk upplaga).

Jerusalemsfararna (tillsammans med Lars E Lind). Norstedts 1981.

Svenska upptäckare. Bra Böcker 1983.

Rastagänget. Norstedts 1983.

Guldgrävarna. Svenska äventyrare i Alaska (tillsammans med Charles af Forselles).
Wiken 1986.

Potatiskorv och pionjärer. Mat och människor i Amerikas svenskbygder (tillsammans med Eivor Wallström). Wiken 1988.

Fyrfota upptäckare. Hundarna som erövrade världen. Streiffert 1989.

Följ med till Australien. Carlssons 1992.
Vi på Jorden. Möten med människor och miljöer.
Wiken 1993.

Atlantens öar. Bra Böcker 1995.

Vårt hus på Irland. Gondolin 1999, 2000.

Handbok för skeptiker. Vidskepelser och villfarelser. Gondolin 1999.

Öar i solen. Kakao 2000.

Coolboy. Sahlgrens 2002.

Då hon dog. 2006

Några av böckerna, dock ej Guldgrävarna
varna, kan beställas från författaren.

tord@veberod.com
www.wallstrom.has.it

Alaska i Sverige:
www.alaskalodge.se

